

Voorzitter: Vondeling

Tegenwoordig zijn 138 leden, te weten:

Aarts, Abma, Albers, Van Amelsvoort, Andela-Baur, B. Bakker, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Berkhouwer, Beumer, Bisschoff van Heemskerck, H. A. de Boer, J. J. P. de Boer, Bolkestein, De Boois, Borgman, Braams, Braks, Bremen, Van den Broek, Castricum, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Couprie, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dankert, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Drenth, Duinker, Engwirda, Epe-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Gerritse, Geurtsen, Ginjaar-Maas, De Graaf, Gualthérie van Weezel, Van der Gun, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van der Hek, Hennekam, Hermans, Hermsen, Van Houwelingen, Jabaaij, Jacobse, Jansen, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Van Kemenade, Kleisterlee, Knol, Koekoek, Kolthoff, Kombrink, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, Kosto, Krouwel-Vlam, De Kwaadsteniet, Lambers-Hacquebard, Langedijk-de Jong, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Meijer, Mertens, Moor, Müller-van Ast, Nijhof, Nijpels, Notenboom, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Ploeg, Poppe, Portheine, Pronk, Rienks, Rietkerk, Roels, Roethof, Van Rooijen, Van Rossum, Van der Sanden, Schaapman, Schakel, Scherpenhuizen, Van der Spek, Spieker, Stemerdink, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Tolman, Tripels, Den Uyl, Veerman, Vellenga, Verkerk-Terpstra, Vondeling, Voogd, De Voogd, Voortman, B. de Vries, Vrijlandt-Krijnen, Waalkens, Waltmans, Weijers, Wessel-Tuinstra, Wisselink, Wolff, Wöltgens, Worrell, Wüthrich-van der Vlist en Van Zeil,

en de heren Wiegel, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Pais, Minister van Onderwijs en Wetenschappen, Andriessen, Minister van Financiën, Van Aardenne, Minister

van Economische Zaken, Albeda, Minister van Sociale Zaken, Hermes, Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, De Jong, Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen en De Graaf, Staatssecretaris van Sociale Zaken.

Tevens heeft achter de regeringstafel plaatsgenomen het lid Wöltgens.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Van Ooijen, alleen voor het eerste deel van de vergadering, wegens het bijwonen van een begrafenis;

Van de Ven, alleen voor het eerste deel van de vergadering, wegens bezigheden elders;

Bolkestein, om medische redenen;

en van de Minister van Buitenlandse Zaken, wegens deelname aan de bijeenkomst van de Europese Raad te Straatsburg op 21 en 22 juni 1979 (de Minister van Economische Zaken zal namens hem de vragen van de leden Jansen en Waltmans beantwoorden).

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Or: die lijst heb ik ook voorstellen ged' an over de wijze van behandeling. Aan het einde van deze vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met deze voorstellen heeft verenigd.

De mondelinge beantwoording van vragen van de leden B. de Vries, Weijers, Beumer en Van Zeil over de mogelijkheden bij de scheepswerf Van der Giessen de Noord gaat niet door, omdat de Minister van Sociale Zaken schriftelijk zal antwoorden.

Ik neem aan dat dit in overeenstemming is met de wens van de vragers.

Naar mij blijkt, is dit het geval.

Ik geef het woord aan de heer Waltmans, die het heeft gevraagd.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de mondelinge beantwoording van vragen over de plannen van Pakistan, een eigen atoommacht op te bouwen, en de ontvreemding van wezenlijke gegevens van het ultracentrifugeprocédé hebben wij gisteren mondeling overleg gehad.

De **Voorzitter**: Mag ik even onderbreken? Licht het niet meer voor de hand dat u opmerkingen hierover maakt op het moment dat deze vragen aan de orde komen?

De heer **Waltmans** (PPR): Ik wil een verzoek vooraf doen, zodat u enige tijd heeft om dat te realiseren.

In het mondelinge overleg hebben de bewindslieden gevraagd om geheimhouding. De aanwezige leden van de commissies hebben zich hiertoe bereid verklaard. Wie schetst mijn verbazing, toen ik vanmorgen zowel in Trouw als in de Volkskrant een verslag – ik mag zo lang de geheimhouding niet is opgeheven, niet zeggen of het een volledig verslag is – van de vergadering las, dat niets anders kan zijn dan en niet anders beschouwd kan worden dan als een doorbreking van de geheimhouding? Er zijn kennelijk enkele kamerleden die uit de besloten vergadering hebben geklapt.

Er zijn twee mogelijkheden. De vergadering is besloten en de leden leggen zich neer bij een verzoek om geheimhouding of zij is open. Ik vraag u, de Regering te vragen, alles wat in het mondelinge overleg ter sprake is gekomen, niet langer onder de geheimhoudingsplicht te laten vallen, zodat ik straks, bij de mondelinge beantwoording van de vragen, optimaal kan functioneren.

De **Voorzitter**: De heer Waltmans stelt een interessante kwestie aan de orde. Er waren in de vergadering twee partners, Regering en Kamer. Als mededelingen in de pers zijn verschenen, is het evenzeer denkbaar dat deze van de zijde van de Regering komen als van de zijde van de Kamer. Ik stel dit voorop, omdat dit in het verleden ook eens is gebleken.

Voorzitter

De heer **Waltmans** (PPR): Het is onvoorzichtig, dit nu te zeggen. Een van de kamerleden wordt letterlijk en uitvoerig geciteerd in de Volkskrant. Hij is zelfs van uw partij.

De **Voorzitter**: Zelfs dat kan uit de mond van een van de andere partners komen, zoals de geachte afgevaardigde kan weten. Ik heb het artikel niet gelezen en spreek dus zuiver in theorie. Ik acht het onvoorzichtig, bij voorbaat, terwijl geen onderzoek heeft plaatsgevonden, de schuld te laden op een van de kamerleden.

Een verzoek tot opheffing van de vertrouwelijkheid zal moeten worden gedaan in de vergadering van de commissies die de beslissing hebben genomen dat de bespreking geheim was. Ik heb niet de bevoegdheid, in dezen ook maar iets te doen of voor te stellen. Dit staat uitsluitend ter beoordeling van de commissievergadering, in gezamenlijk overleg tussen Regering en commissies.

De heer **Waltmans** (PPR): Ik heb het voornemen, straks bij de beantwoording van de vragen geen gebruik te maken van gegevens uit de besloten vergadering, tenzij zij vandaag in Volkskrant en Trouw zijn verschenen.

De **Voorzitter**: Ik wacht af wat de heer Waltmans gaat doen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid Van Kemenade aan de Minister en Staatssecretaris De Jong van Onderwijs en Wetenschappen, over een concept-circulaire inzake experimenten voor zogenaamd elementair onderwijs (4-14-jarigen).¹

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Uit het dagblad Trouw van 15 juni jl. bleek ons dat de Minister van Onderwijs een beleidsnotitie met betrekking tot het zogenaamd elementair onderwijs naar de CCOO-partners heeft gezonden. Ik zeg hier met nadruk een beleidsnotitie en niet een circulaire, zoals nog in de gedrukte vragen staat. Daarover werd ik pas later geïnformeerd.

Van het voornemen inzake dergelijke projecten had de Minister al enige mededeling gedaan op 11 januari jl. op een bijeenkomst ter gelegenheid van

het vijfjarig bestaan van de innovatiecommissie basisonderwijs en de innovatiecommissie middenschool. Ik heb daarop samen met mijn collega Van Ooijen schriftelijke vragen gesteld, die er met name op waren gericht te verzekeren dat de Kamer volop de gelegenheid zou krijgen over deze zaak van gedachten te wisselen voordat tot enigerlei vorm van uitvoering zou worden overgegaan. De Minister heeft dat toen in antwoord op vraag 5 ook toegezegd. Nu ligt er blijkbaar een beleidsnotitie over de start van dergelijke projecten.

Ik wil nu niet op de inhoudelijke merites van het voorstel ingaan, noch op de consistentie van het voorstel met andere projecten en andere uitspraken van bewindslieden ter zake, noch op de opzet van die projecten, de begeleiding, het onderzoek enz., hoewel daar bijzonder veel reden voor zou zijn. Mij gaat het er hier nu uitsluitend om, de rechten van de Kamer om hierover van gedachten te wisselen en zich uit te spreken ten volle te garanderen.

Als ik goed ben geïnformeerd is de voorgenomen planning van deze projecten zodanig, dat de Kamer er in het geheel niet meer aan te pas zou komen voordat de bewindslieden tot uitvoering van het voornemen overgaan. Ik acht dat volstrekt ontoelaatbaar en in strijd met de toezegging in antwoord op de schriftelijke vragen. Ik vraag de bewindslieden dan ook uitdrukkelijk, toe te zeggen dat de Kamer volledig de gelegenheid zal krijgen zich over deze voornemens uit te spreken, voordat enigerlei stappen tot uitvoering in welke vorm dan ook worden gezet.

Ik vraag tevens, dat de gedachtenwisseling met de Kamer hierover ordentelijk door de bewindslieden wordt voorbereid, onder meer door het toezenden van de betrokken beleidsnotitie, door het vragen van adviezen aan de ICB en de ICM hierover en door het toezenden van het al vele malen aangekondigde ontwikkelingsplan. Het kan niet zo zijn dat dergelijke ingrijpende beleidsvoornemens zonder gedachtenwisseling en toestemming van de Kamer ten uitvoer worden gelegd.

□

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal toch maar uitgaan van de gedrukte tekst van de vragen die mij zijn toegezonden.

De eerste vraag moet ik, afgaande op de tekst die voor mij ligt, ontkennend beantwoorden. Wel is een concept-beleidsnotitie aan de CCOO toegezonden ter onderwijskundig overleg. In die concept-beleidsnotitie staat

het beleidsvoornemen met betrekking tot de projecten elementair onderwijs voor omstreeks 4- tot omstreeks 14-jarigen verwoord. Bij de beantwoording van de overige zeven vragen ga ik ervan uit dat de vragensteller steeds wanneer hij spreekt van een concept-circulaire op deze concept-beleidsnotitie doelt.

Vraag 2. Van verschillende kanten is de laatste jaren de aansluiting tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs als een serieus probleemveld aangegeven. Ik noem wat dat betreft een brochure van de CAVO, het eindadvies van ALB, het advies over het funderend onderwijs van de werkgroep funderend onderwijs van ICB en ICM. Het voorgenomen project elementair onderwijs zoekt in projectvorm naar oplossingen voor deze problematiek.

Over de concept-beleidsnotitie zelf is geen advies gevraagd. In dit stadium van de projectopzet is dat, zoals de vragensteller zal begrijpen, geen gewoonte en is het ook onmogelijk aangezien een op dit project toegesneden adviesstructuur ontbreekt. Het ligt echter wel in het voornemen voor de verdere invulling van het project advies te vragen aan een externe adviesgroep elementair onderwijs. In de concept-beleidsnotitie wordt ook al voorgesteld de ICB, de ICM, de coördinatiecommissie scholengemeenschappen AVO-LBO en de ALB uit te nodigen elk twee vertegenwoordigers uit hun midden aan te wijzen voor deze adviesgroep, waarna uit deze acht een voorzitter zal worden aangewezen na overleg met de CCOO.

Vraag 3. Voor de verdere invulling van het project – ik denk dan aan selectie van scholencombinaties, de projectplannen van de geselecteerde combinaties, ondersteuningsaanbod en, zoals al opgemerkt in de conceptnotitie, ook eventuele bijstelling van het beleidskader – zal advies worden gevraagd aan de genoemde adviesgroep elementair onderwijs.

Vraag 4. In het ontwikkelingsplan voortgezet onderwijs zal onder andere de relatie van dit project met andere projecten en van de verschillende projecten met de totale ontwikkeling van het voortgezet onderwijs aan de orde komen. Bij de beantwoording van vraag 7 kom ik daarop nog terug.

Vraag 5. Uiteraard beantwoorden wij deze vraag volmondig bevestigend. Ik wil daaraan nog toevoegen dat het goed gebruik is dat de vaste Commissie zelf weleens initiatieven tot een dergelijk overleg neemt. Ik mag in dat verband verwijzen naar de aan-

Pais

kondiging van een en ander in de memorie van toelichting bij de begroting voor 1979 voor mijn departement.

Vraag 6. Ik heb al opgemerkt dat het hier geen circulaire betreft, maar een concept-beleidsnotitie. Deze Regering neemt het overleg met CCOO uiterst serieus en stuurt daarom concepten van beleidsnotities naar de CCOO. De gevolgde procedure, namelijk dat een beleidsvoornemen in de vorm van een concept-beleidsnotitie aan de CCOO wordt voorgelegd, is overigens de normale gang van zaken. Uiteraard ben ik bereid met de Kamer over de projecten elementair onderwijs van gedachten te wisselen, indien en zodra zij mij daartoe uitnodigt. Ik wijs er nogmaals op dat in de memorie van toelichting op de begroting voor 1979 de Regering een dergelijk plan reeds heeft aangekondigd en dat er ook toen reeds een mogelijkheid was ons daarover aan te spreken. Niettemin, zijn wij volledig bereid tot gedachtenwisseling.

Vraag 7. Mijn antwoord daarop luidt: zeker niet. Immers, op deze wijze zou overleg over verschillende activiteiten in het voortgezet onderwijs door het aangekondigde ontwikkelingsplan worden geblokkeerd. Ik noem slechts de ontwikkeling ten behoeve van 16- tot 18-jarigen, voor elementair onderwijs en het eindadvies van ALB.

Vraag 8 beantwoord ik positief. Ik ga er overigens, waarschijnlijk ten overvloede, nog steeds van uit dat de concept-beleidsnotitie is bedoeld.

□

De heer **Van Kemenade** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag een paar aanvullende vragen stellen. Mag ik uit de toezegging van de Minister, dat hij uiteraard gaarne bereid is met de Kamer van gedachten te wisselen als de Kamer daaraan behoefte voelt, begrijpen dat ook geen uitvoeringsstappen zullen worden genomen, voordat de Kamer die gelegenheid heeft gehad en dat derhalve het naar verluidt bestaande plan om al in augustus 1979 een circulaire aan alle scholen voor basis- en voortgezet onderwijs te zenden om deze scholen uit te nodigen voor deze projecten, niet ten uitvoer zal worden gebracht en dat derhalve het in de beleidsnotitie naar verluidt gestelde voornemen om al zeer spoedig de SLO uit te nodigen, een leerplan te maken in afwachting van dat overleg met de Kamer, niet ten uitvoer zal worden gelegd en dat derhalve het niet mogelijk zal zijn dat de scholen zich voor 1 november aanmelden en dat

derhalve het in de beleidsnotitie naar verluidt bestaande plan om al zeer binnenkort een adviesgroep in te stellen niet zal worden uitgevoerd voordat de Kamer volop de gelegenheid heeft gehad, van gedachten te wisselen over dat beleidsvoornemen, zodat de Kamer ook reëel niet buitenspel wordt gezet en zich kan uitspreken over deze projecten?

Kan de Minister bovendien mededelen of het waar is dat in die beleidsnotitie de gedachte wordt ontwikkeld dat een verder uitstel van de keuze voor een van de typen van voortgezet onderwijs tot na het veertiende jaar op lange termijn door de bewindslieden onmogelijk wordt geacht? Zo ja, kan Staatssecretaris De Jong dan mededelen of hij die gedachte onderschrijft en, indien dat het geval is, kan hij dan mededelen hoe hij dit verenigt met zijn handtekening onder de tweede contourennota?

□

Minister **Pais**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb zoëven geantwoord dat de Regering altijd gaarne bereid is tot dialoog met het parlement; dit geldt ook voor onderwijsvragen. Ik stel het op prijs, op korte termijn een uitnodiging tot zulk overleg te mogen ontvangen. Ik had het zelfs niet denkbeeldig geacht wanneer de vaste kamercommissie een aantal andere concept-beleidsnotities en -beleidsvoornemens van mij ter bespreking had gesteld. Ik mag bij voorbeeld verwijzen naar de beleidsnotitie, die ik heb geschreven bij het advies ter zake van de opleiding voor onderwijsgeveenden.

Ik mag verwijzen naar de problematiek van het zogeheten vlekkenplan voor de spreiding van opleidingen voor onderwijsgeveenden in het basisonderwijs. Ik zou ook nog kunnen verwijzen naar andere beleidsnotities, die wij hebben uitgebracht. In elke stand ben ik bereid tot overleg daarover. Wanneer de oppositie mij niet uitnodigt, beschouw ik dat als een impliciete erkenning van het feit dat men het volledig met die beleidsnotitie eens is. Zo niet, dan hoor ik dat nog wel.

Ik ben dus volledig bereid – daarover is geen enkele twijfel mogelijk; dat is de afgelopen anderhalf jaar zo geweest en dat zal de komende paar jaar zo blijven – met de Kamer van gedachten te wisselen over welk onderwerp dan ook. Wanneer men dit onderwerp in de vaste kamercommissie wenst te bespreken, zeg ik volmondig: ja.

Het betekent natuurlijk niet dat de keuze van het tijdstip van dien aard

kan zijn dat een proces dat wij op gang willen brengen, nodeloos wordt vertraagd. Ik ga er daarbij van uit, dat de tijdstippen, waarop dit overleg kan plaatsvinden, ook niet tot dat vermoeden aanleiding geven.

In één van de vragen van de heer Van Kemenade zit, dacht ik, een innerlijke tegenstrijdigheid. Aan de ene kant heeft hij in zijn mondelinge vragen erop aangedrongen, adviezen in te winnen. Ik heb erop gewezen, dat voor het elementair onderwijs een adviesgroep zal moeten worden geformeerd, omdat de adviesstructuur ter zake nog niet bestaat. Hij heeft gezegd: je zou eigenlijk eerst die adviezen moeten hebben. Aan de andere kant wil hij dat die adviesgroep vooral niet wordt ingesteld, voordat het overleg, waarover ik zoëven sprak, heeft plaatsgevonden. Ik kan dat moeilijk met elkaar rijmen.

Ik zie ook niet waarom het een op het ander zou moeten wachten en ik kan dan ook niet toezeggen, ook gelet op de innerlijke tegenstrijdigheid in het standpunt van de vragensteller, althans naar mijn mening, dat wij de hele zaak op sterk water zullen zetten tot dat de vaste kamercommissie het overleg heeft gehad. Wij gaan vanochtend nog het overleg in met de CCOO over deze materie. Wij zullen aldaar over de concept-beleidsnotitie verder spreken. Vervolgens ben ik zeer gaarne bereid – ik herhaal dit voor de derde keer – om het overleg met de vaste kamercommissie te hebben.

Het tweede hoofdvraagpunt van de vragensteller betrof de kwestie van de leeftijdsgrens van veertien jaar. Ik mag erop wijzen dat deze Regering zich uiteraard baseert op het regeerakkoord. Dat is punt één. Ik mag er vervolgens op wijzen dat in dat regeerakkoord – ik laat nu helemaal in het midden, welke van de twee regeringspartners dit heeft ingebracht, maar het is een regeerakkoord, waarop deze Regering zich baseert – de leeftijdsgrens van veertien jaar met grote nadruk is genoemd. Dat zal ook de vragensteller niet zijn ontgaan.

Ik mag er voorts op wijzen dat bij verschillende gelegenheden, zowel bij de eerste beleidsdiscussie met deze Kamer ter zake alsook in latere stadia, erop is gewezen dat naar mijn mening het basisonderwijs selectievrij moet zijn. Ik wil het selectiemoment niet ergens in het basisonderwijs, zelfs niet aan het einde van het basisonderwijs hebben. Ik heb daarover ook uitspraken gedaan bij de meergenoemde jubileumdag van ICB en ICM. Dat betekent dat men één jaar of enkele jaren daarna zal moeten komen tot dat be-

Pais

slissende stadium, dus het stadium waarin deze selectie kan plaatsvinden.

Uitgaande van het regeerakkoord is het voor de hand liggend dat deze grens is gekozen. Ik geloof dan ook dat de heer Van Kemenade iets te veel in het verleden leeft, als hij niet van de realiteit wenst uit te gaan dat deze Regering en alle leden van deze Regering zich wensen te plaatsen op de basis van het regeerakkoord, waarop deze Regering is gefundeerd.

□

Staatssecretaris De Jong: Mijnheer de Voorzitter! De heer van Kemenade heeft aan het begin van zijn betoog gezegd dat hij geen inhoudelijke discussie wenste. Daaraan wil ik mij ook graag houden. Het lijkt mij niet verstandig om hier een uitvoerige inhoudelijke discussie te houden, omdat het thans om procedurele zaken gaat. Als die inhoudelijke discussie aan de orde komt, ben ik uiteraard gaarne bereid om op vragen, zoals hij die nu heeft gesteld, in te gaan.

Terecht stelt hij dat ik mijn handtekening onder de Contourennota 2 niet heb ingetrokken. Het zal hem wel bekend zijn dat mijn politieke achterban destijds nogal gunstig op die tweede contourennota heeft gereageerd. Overigens zou het interessant zijn om de relatie tussen deze nota en de tweejarige brugperiode aan te geven.

De heer Deetman (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister meedelen, wanneer de voor de Kamer bestemde beleidsnotities met betrekking tot het ICO-advies, het vlekkenplan en het project elementair onderwijs zullen worden verzonden, opdat zo snel mogelijk een moment voor een gedachtenwisseling kan worden vastgesteld?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Voor zover individuele leden nog niet in het bezit zijn van deze notities, zal ik er zorg voor dragen dat heden de desbetreffende exemplaren bij de Kamer worden bezorgd.

De heer Konings (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag uit de uitgesproken bereidheid van de Minister om over ieder onderwerp met de vaste kamercommissie te discussiëren, wat overigens vanzelf spreekt, worden geconcludeerd dat in het vervolg alle concept-beleidsnotities aan de Kamer worden toegezonden en dat wij niet onze vraagstelling en onze standpunten moeten baseren op de vrije nieuwsgaring?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in antwoord op vragen van de heer Van Kemenade al gewezen op de gebruikelijke procedure bij een en ander en gezegd dat concept-beleidsnotities eerst in het onderwijskundig overleg bij de CCOO aan de orde komen. Ik heb geen enkele moeite – dat heb ik ook in antwoord op de vraag van de heer Deetman bevestigd – om in de normale procedure van zaken de Kamer zo spoedig als maar enigszins mogelijk is ter zake te informeren.

De heer Mertens (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Als ik het goed begrepen heb, dat uitstel van de keuze voor één van de categorieën voortgezet onderwijs tot na het 14e jaar op grote schaal op middellange termijn onmogelijk is – deze vaststelling lijkt mij een aparte discussie waard – is dan een uitstel op wat langere termijn – bij voorbeeld na meer dan 4 jaar – wèl mogelijk en in welk plan kunnen wij dat dan vinden?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! De heer Mertens is nu begonnen met een deel van de inhoudelijke discussie. Daar heb ik geen bezwaar tegen, maar in dit beleidsstuk heb ik niet verder willen gaan dan een constatering waarvan de redelijkheid voor zichzelf sprak. Dat neemt niet weg dat er natuurlijk in de loop van de jaren '80 besluiten zullen moeten worden genomen die kunnen leiden in de richting, die de heer Mertens zojuist suggereerde. Ik wil die mogelijkheid allerminst uitsluiten.

De heer Wöltgens (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Hoe kan de vaste kamercommissie met de Minister een zinvol overleg hebben als zij nog niet over de beleidsnotities beschikt?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Het is niet ongebruikelijk dat beleidsvoornemens van de Regering besproken worden in plenaire zitting of in een vergadering van een vaste commissie. Er is een vrij groot aantal beleidsvoornemens van de Regering in de memorie van toelichting bij de begroting 1979 aangekondigd. Wat betreft de memorie van toelichting bij de begroting 1980 zal ik er geen enkel bezwaar tegen hebben dat de vaste commissie de wens uitspreekt een gedachtenwisseling te willen hebben over de daarin opgenomen beleidsvoornemens.

De heer Lansink (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Moet ik uit het antwoord op de vraag van mijn fractiegenoot Deetman opmaken dat de aan sommige leden ter informatie toegezonden concept-beleidsnotities thans als definitieve beleidsvoornemens moeten worden beschouwd?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Als een stuk als een definitief beleidsvoornemen wordt beschouwd, wordt dat expliciet aangekondigd nadat het de gebruikelijke procedure heeft doorlopen. Tot die procedure behoort vaak het advies inwinnen van de Onderwijsraad. Ik heb er echter geen enkele moeite mee om wie dan ook volledig te informeren, althans zo volledig mogelijk. Ik mag er wel op wijzen, dat de persberichten die van mijn ministerie uitgaan en waarin vaak zeer uitvoerig een en ander wordt toegelicht en beschreven, ook aan de kamerleden worden toegezonden.

Mevrouw Ginjaar-Maas (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister bereid, op korte termijn met de Kamer tot afspraken te komen over spelregels met betrekking tot de behandeling van beleidsnotities, concept-beleidsnotities in relatie tot de fase van advisering en de fase van uitvoering van het beleid?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! Deze vraag zou kunnen doen vermoeden alsof er op dit moment sprake is van een volslagen ongeordende gang van zaken. Dat is echter niet het geval. Concept-beleidsnotities worden besproken in het onderwijskundig overleg; voor zover ze rechtspositionele aspecten hebben, gebeurt dit in de bijzondere commissie. Als de Kamer, in welk stadium dan ook, behoefte heeft aan overleg, ben ik daartoe bereid. Als de Kamer sinds het uitkomen van de memorie van toelichting bij de begroting 1979 – de derde dinsdag van september 1978 – waarin het voornemen met betrekking tot de 4–14-jarigen werd aangekondigd, de behoefte tot overleg niet kenbaar heeft gemaakt, kan men dat betreuren. Ik herhaal voor de zoveelste maal, dat ik zeer gaarne bereid ben op de kortst mogelijke termijn – wat mij betreft vandaag of morgen, of volgende week, men zegt het maar – met de Kamer of met de vaste kamercommissie in overleg te treden.

De heer Poppe (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Op grond van welke criteria heeft de Minister kennelijk aan sommige kamerleden wel concept-beleidsnotities toegestuurd en aan andere kamerleden niet?

Minister Pais: Mijnheer de Voorzitter! De heer Poppe sprak over 'kennelijk' en ik weet niet waarop hij deze wijsheid stoelt.

De heer Poppe (PvdA): Op uw antwoord aan de heer Deetman!

Pais

Minister **Pais**: Ik heb de vraag als volgt beantwoord – ik citeer nu uit mijn hoofd – dat voor zover individuele kamerleden nog niet in het bezit zijn van deze notitie enz. Kamerleden hebben wel eens relaties en beschikken ook uit dien hoofde wel eens over concept-beleidsnotities.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Brinkhorst en Waltmans aan de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Economische Zaken, over de plannen van Pakistan om een eigen atoommacht op te bouwen, en door de leden Jansen en Waltmans aan de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Economische Zaken en van Binnenlandse Zaken, over ontvreemding van essentiële gegevens van het ultracentrifugeprocédé.²

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt geen twijfel dat Nederland zich in een precare situatie heeft gemanoeuvreerd; een combinatie van lichtvaardigheid zowel bij het bedrijf als bij de overheid en dat waar het gaat om vermoedelijk geclassificeerde gegevens. Wij hebben onze vragen gesteld vanuit de verbijstering bij de gedachte dat mede dankzij Nederlandse gegevens Pakistan de bedoeling van het nonproliferatieverdrag kan doorbreken en zich met vermoedelijk Lybische financiële hulp tot een kernwapenmogendheid kan opwerken.

Op 10 april jl. hebben mijn collega Jansen en ik de Regering 9 vragen gesteld over een Pakistaans uraniumverrijkingproject. Die vragen werden door de Ministers van Economische Zaken en van Buitenlandse Zaken wel opmerkelijk snel beantwoord – reeds op 3 mei jl. – maar naar achteraf blijkt, wel erg gemakkelijk, te gemakkelijk dunkt mij. De bewindslieden concludeerden zelfs: 'Het is niet juist dat kennis omtrent verrijkingstechnologie door Pakistan rechtstreeks bij URENCO-Nederland is verkregen.' Het zal niemand verbazen dat wij onder die omstandigheden en gezien de recente gegevens en berichten deze serie vragen hebben gesteld.

□

De heer **Jansen** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou graag nader het kader willen aangeven waarbinnen ik hoop dat de bewindslieden het antwoord op deze vragen zullen geven. Wij staan met deze affaire-Kahn op een zeer cruciaal moment in de ontwikkeling van de kernenergie in Nederland. Met name worden wij nu met onze neus op het volgende gedrukt. Om te voorkomen dat wij medewerken aan een feitelijke proliferatie, ongevoelig, zullen wij wellicht zeer strenge beveiligingsmaatregelen moeten nemen. Het zou mij niet verbazen wanneer de aard van die beveiligingsmaatregelen en de bevoegdheden die daarvoor nodig zijn op gespannen voet komen te staan met datgene wat in een rechtsstaat als de Nederlandse nog aanvaardbaar is. Tegen die achtergrond denk ik – de komende maanden en het verslag van het onderzoek zullen dat nader leren – dat wij voor de keuze staan of doorgaan met deze kernenergie-activiteiten en gaan in de richting van iets dat een politiestaat kan worden genoemd of stoppen. Ik hoop dat de bewindslieden tegen die achtergrond onze vragen zullen willen beantwoorden.

□

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Mijn collega's van Buitenlandse en van Binnenlandse Zaken en ik hebben gisterenmiddag in de vaste Commissies voor Kernenergie en voor Buitenlandse Zaken bijzonderheden naar voren gebracht over de achtergronden die ook hier een rol spelen en met name ook over het onderzoek dat thans loopt. Wij hebben dat gedaan onder het uitdrukkelijke voorbehoud – de voorzitter van de commissie heeft dat ook met zoveel woorden vastgelegd – van vertrouwelijkheid.

Mij is gebleken, dat er toch in enkele ochtendbladen van vandaag bijzonderheden worden vermeld die vertrouwelijk waren medegedeeld. Ik hoop – van de kant van de Regering zal dit uiteraard ook worden aangekaart – dat hiernaar een grondig onderzoek wordt ingesteld. Het betekent namelijk dat de Regering, aangezien het onderzoek naar deze belangrijke aangelegenheid en het tegengaan van proliferatie vanuit Nederland niet gediend zijn met schending van vertrouwelijkheid, uitermate terughoudend zal moeten worden – ongewild – bij het verstrekken van mededelingen aan de kamercommissie. Wij zouden dat zeer betreuren.

De **Voorzitter**: Tenzij uit het onderzoek zou blijken, dat het lek zich aan de zijde van de Regering bevond, uiteraard.

Minister **Van Aardenne**: Uiteraard. Daarom heb ik om een onderzoek gevraagd en daarom heb ik gezegd dat zo'n onderzoek ook van de kant van de Regering zal worden geëntameerd.

Dan kom ik toe aan de vragen. Ik begin met die van de leden Brinkhorst en Waltmans. Op enkele aspecten hiervan is mijn collega van Buitenlandse Zaken gisteren in de commissie ingegaan. In het algemeen zou ik hierover willen opmerken dat zich het beeld ontvouwt van Pakistaanse aankopen in een aantal Westelijke landen van onderdelen van de ultracentrifuge, die in het algemeen niet alleen voor dat doel bruikbaar zijn – ik denk bij voorbeeld aan de bekende omvormers – maar ook voor andere industriële doeleinden worden aangewend. Daardoor wordt uiteraard de kans, dat men dergelijke onderdelen kan importeren, duidelijk groter. Ik heb redenen om aan te nemen, dat dit in een aantal landen – waaronder helaas ook Nederland niet kan worden uitgesloten – het geval is geweest. Dat is nu juist het onderwerp van het onderzoek waarover ik zojuist al sprak. U zult begrijpen, mijnheer de Voorzitter, dat het niet in het belang van de zaak is, hierover in detail te treden.

Op de eerste drie vragen van de heren Jansen en Waltmans kan ik zeggen dat de Regering, naar aanleiding van de berichten dat via dr. Kahn kennis omtrent centrifuge-verrijkingstechnologie naar Pakistan zou zijn toegevloeid, een onderzoek naar diens activiteiten in Nederland heeft doen instellen. Daarbij is allereerst nagegaan, welke werkzaamheden dr. Kahn als metallurg – dat was namelijk zijn vak – voor dat project heeft verricht. Op grond van de voorlopige resultaten van dat deel van het onderzoek zijn op 1 mei de vragen van 10 april van de heren Jansen en Waltmans beantwoord. Ik vind dat niet zo opmerkelijk snel, maar het was de stand van het onderzoek op dat moment. Een aantal details moest toen nog worden onderzocht, maar er was een bepaald beeld te vormen. Het onderzoek gaat echter verder. Het is ook geïntensiveerd. Dit zal ongetwijfeld leiden tot een nadere opvatting over deze zaak. In afwachting daarvan vind ik het woord 'heroverweging' wat zwaar.

Wat onder 4. wordt gevraagd, is al gebeurd, want gisteren hebben wij al een gesprek over een en ander gehad.

Van Aardenne

In oktober 1978 zijn ons de vragen van het Britse parlementslid Allaun ter kennis gekomen. Dat stond ook in het antwoord op de vragen in mei. Daarop heeft de Regering meteen actie ondernomen, in die zin dat er een waarschuwing is uitgegaan aan Nederlandse bedrijven die omzetters zouden kunnen leveren. In die waarschuwing werd vermeld dat er voor zulk een levering een vergunning nodig zou zijn krachtens het uitvoerbesluit strategische goederen.

Dan de vragen 6 en 7. Het verhitten en afkoelen van de metalen houders behoorden tot de metallurgische onderzoeken waarmee de heer Kahn – ik wijs er nogmaals op, dat hij metallurg is – bij het Fysisch-Dynamisch Laboratorium in Amsterdam was belast.

Metallurgie is op zichzelf maar een klein deel van de totale ultracentrifuge-technologie. Het voortgezette onderzoek van de overheid, waarover ik daarnet sprak, betreft onder meer de vraag of ook andere facetten bij de werkzaamheden van de heer Kahn een rol hebben kunnen spelen en of – en zo ja, in hoeverre – uit zijn onderzoeks-werkzaamheden aanvullende kennis over het project kan zijn verkregen.

Vraag nr. 8 brengt mij tot het antwoord dat inderdaad formeel voor de inschakeling van dr. Kahn de toestemming van de gemengde commissie had moeten worden gevraagd. Er is echter een gebruik ingeslopen dat bij sub-contractors – aangezien die talrijk en vaak in het buitenland gevestigd zijn – dit niet gebruikelijk is. Het is echter duidelijk dat hier nadere voorschriften op hun plaats zijn.

In antwoord op vraag nr. 9 merk ik op dat inderdaad in opdracht van UCN bij enkele onderzoekinstellingen en industriële ondernemingen deelonderzoeken plaatsvinden. De Kamer zal begrijpen dat het niet in het belang is van het onderzoek om die nu met name te noemen.

Ik kom dan aan de vragen nrs. 10 en 11. Voor de beveiliging van de gerubriceerde ultracentrifuge-gegevens is in 1972 door het departement van Economische Zaken het algemeen beveiligingsvoorschrift voor ultracentrifuge-opdrachten uitgevaardigd. Dit geldt ook voor instellingen en ondernemingen die voor de uitvoering van de werkzaamheden over gerubriceerde ultracentrifuge-kennis moeten beschikken. Dat voorschrift bevat onder meer een bepaling dat bij beëindiging van het dienstverband van een werknemer, deze wordt gewezen op de volgens het Wetboek van Strafrecht, arti-

kel 98, en het Geheimhoudingsbesluit Kernenergiewet, van kracht blijvende verplichtingen ten aanzien van geheimhouding.

Op de vragen nrs. 12, 13 en 14 kan ik namens mijn ambtgenoot van Buitenlandse Zaken ontkennend antwoorden.

De heer **Waltmans** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een aanvullende vraag bij vraag nr. 8 stellen. Zijn de werkzaamheden bij UCN-Almelo van de heer Kahn ook ter goedkeuring voorgelegd? Welke inhoud heeft in dit verband het begrip 'vertalen'?

Voorts vraag ik waarom de vragen, gesteld in het Britse parlement van 26 en 27 juli, pas in oktober ter kennis zijn gebracht van de Minister van Economische Zaken? Duurt het zo lang voordat een telex van de ambassade in Londen het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag heeft bereikt?

Is de Regering bereid om zodanige maatregelen te nemen dat soortgelijke pogingen in de toekomst kunnen worden voorkomen, althans kunnen worden ingeperkt en op zijn minst kunnen worden ingedamd, met inbegrip van het aspect van de controle op de controle?

Is de Regering bereid, zodanige contacten te leggen dat de internationale schade voor de veiligheid op het sub-Indische continent en de mogelijke internationale schade in het Midden-Oostengebied – denkt u aan de Israëlische reactie – beperkt blijven?

Wanneer u tot nadere beleidsconclusies komt, bent u dan bereid deze aan de Kamer voor te leggen?

Bent u bereid, het volledige onderzoek naar de gehele gang van zaken over te leggen aan de Kamer?

De heer **Jansen** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister van Economische Zaken bevestigen dat ook, wanneer het soms gaat om een ogenschijnlijk klein onderzoek, daar toch kwesties van know how aan verbonden kunnen zijn die wellicht buiten octrooierbaarheid zeer wezenlijke gegevens voor de toepassing van bepaalde processen kunnen inhouden?

Hoe wil de Regering beveiligingen regelen door middel van nadere voorschriften, wanneer het gaat om buitenlandse sub-contractanten die buiten het Nederlands rechtsgebied vallen, met name waar het gaat om mensen die bij die subcontractanten weer in dienst zijn?

Welke controlemaatregelen en -bevoegdheden zijn nodig om meer dan

formeel en op papier het weglekken van kennis via medewerkers die een baan aanvaarden, bij voorbeeld in het buitenland, te voorkomen, met name wanneer door het vertrek naar het buitenland die Nederlanders zich onttrekken aan de toepassing van het Nederlands strafrecht?

Van welke aard moeten onderzoeken zijn naar de antecedenten en gedragingen van medewerkers, betrokken bij het ontwikkelen van de ultracentrifuge, om beveiliging te waarborgen? Achten de bewindslieden het noodzakelijk daarbij bij voorbeeld ook na te gaan hoe die mensen zich op hun vakanties gedragen en welke contacten zij daarbij hebben?

Achten de bewindslieden de noodzakelijke maatregelen niet van zó ver-gaande aard, dat men hiermee op gespannen voet met de privacybehoefte van de Nederlandse burgers kan komen te verkeren?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot een aantal van deze vragen moet ik tot mijn spijt zeggen dat het niet in het belang van het onderzoek en van voorkoming van volgende gevallen is, ze nu expliciet te beantwoorden. Ik zal echter mijn best doen zoveel mogelijk op de vragen in te gaan.

In antwoord op de eerste vraag van de heer Waltmans kan ik mededelen dat deze zaken nu uiteraard ook aan het onderzoek zijn onderworpen.

Waarom het zo lang geduurd heeft, voordat ik bericht kreeg dat er wat met die inverters aan de hand was, weet ik niet. Gisteren heeft de Minister van Buitenlandse Zaken er ook op gewezen dat dit gewoon niet bekend is. In elk geval is dit bericht in oktober bij ons binnengekomen; daarna is meteen actie genomen.

De vragen wat wij moeten doen om zo iets te voorkomen, resp. in te perken of in te dammen, moet ik als volgt beantwoorden. Deze vormen natuurlijk juist mede een onderdeel van de studie. Het is duidelijk dat men ook uit het verleden moet kunnen leren en dat in de loop der tijd de situatie wat dit betreft is verschoven. Ik wil erop wijzen dat gegevens over ultracentrifuge tot 19%O niet eens geklasseerd waren. Verder wil ik erop wijzen dat natuurlijk niet alleen in Nederland een grote kennis van deze zaken aanwezig is en dat er in het algemeen ook wel het een en ander over is gepubliceerd.

Ik zou op de vragen over de wijze van werken in de toekomst, die trouwens typisch liggen op het terrein van

Van Aardenne

mijn collega van Buitenlandse Zaken, op dit moment niet willen ingaan.

Ik kom dan aan de vraag of de beleidsconclusies aan de Kamer zullen worden overgelegd. Wij zullen uiteraard de Kamer, c.q. de Kamercommissie (maar dit dan in voorkomende gevallen onder het voorbehoud van vertrouwelijkheid; dat zullen wij t.z.t. moeten beoordelen) informeren, voor zover wij dit kunnen binnen de randvoorwaarden die ik daarvoor zojuist heb genoemd. Hetzelfde geldt voor het overleggen van het onderzoek. Ik kan mij voorstellen dat niemands belang ermee is gediend dit allemaal precies over te leggen.

Vervolgens kom ik aan de nadere vragen van de heer Jansen. Inderdaad kunnen kleine, ogenschijnlijk onbelangrijke zaken op een gegeven moment een rol spelen, zij het dat dit natuurlijk ook weer niet alleen in Nederland het geval is, maar dat juist dit soort van kennis erg verspreid kan zijn.

Het lijkt mij dat het antwoord op de vraag naar de subcontractors behoort bij de maatregelen die genomen zullen en moeten worden, evenals het antwoord op de vraag hoe men het weglekken van kennis kan voorkomen. Daar komt natuurlijk nog iets bij.

Het is nog belangrijker ervoor te zorgen dat die kennis als zodanig niet de omvang heeft dat weglekken daaraan schade kan doen. Dit is meteen een antwoord op de laatste vraag. In iedere maatschappij, ook de onze, zijn er essentiële vertrouwelijke zaken. Het is niet wel denkbaar – dit staat buiten dit speciale project – dat er op alle punten altijd volstrekte openheid kan zijn, om allerlei redenen van bij voorbeeld internationaal belang. Er zullen dus altijd bepaalde veiligheidsmaatregelen wat de classificatie van kennis, toediening daarvan en controle daarop betreft moeten blijven, juist om de democratie zelve te beschermen.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog een antwoord geven op met name de vraag van de heer Jansen. Onderzoekingen, als deze bij voorbeeld op verzoek van het Departement van Economische Zaken worden door één van mijn diensten verricht en zijn altijd afgestemd op het belang van de functie waar het om gaat, het belang vanuit veiligheidsoverwegingen. Mijn dienst treedt altijd zeer terughoudend op. Ik vind ook dat hij dat moet doen. De Kamer zal dit ook vinden, juist vanuit het oogpunt van bescherming van de persoonlijke le-

venssfeer. Er is eerst aanleiding voor mijn dienst om iemands gangen zeer nauwgezet na te gaan, of hij nu op vakantie is of niet, als duidelijk sprake is van een verdenking van een ernstige aangelegenheid. Anders gebeurt dit uiteraard niet. Stel u voor dat dit wel zou gebeuren. Dan zou niet alleen de dienst zijn boekje te buiten gaan, maar dan zou dit zowel in de kringen van het kabinet als bij de volksvertegenwoordiging bepaald niet als juist worden aanvaard.

Op de vraag over overlegging van onderzoeksresultaten heeft de Minister van Economische Zaken al een duidelijk antwoord gegeven. Ik wens er niet op vooruit te lopen, maar misschien is het mogelijk dat de commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten ook nog nader wordt geïnformeerd.

De Minister van Economische Zaken is zijn antwoord begonnen met te spreken over berichtgeving in zekere ochtendbladen. Ik heb in één van die ochtendbladen gezien dat ik sprekend ben ingevoerd. Ik kan mij echter niet herinneren dat ik met een journalist heb gesproken, nadat ik uit die commissievergadering ben verdwenen. Wij hebben afgesproken dat wij zullen nagaan hoe deze verhalen in de krant kunnen komen.

U heeft, mijnheer de Voorzitter, toegezegd dat u dit wilt doen.

De **Voorzitter**: Vanzelfsprekend.

Minister **Wiegel**: Misschien is het dan goed dat wij elkaar op de hoogte houden van hetgeen wij doen en van de uitkomsten.

De **Voorzitter**: Dit zal ik graag bevorderen.

Mevrouw **Lambers-Hacquebard** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Betekent de verwijzing naar de beantwoording in het mondeling overleg van gisteren (waarvan ik overigens de geheimhouding wel heb gerespecteerd) bij de beantwoording zojuist van de vragen van de heer Brinkman en de heer Waltmans, dat de Regering op alles wat in deze vragen staat, verder geen enkele reactie in het openbaar meent te kunnen geven?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Op dit moment is dit zo. Hoe het later gaat, zullen wij op het moment zelve moeten afwegen.

Mevrouw **Epema-Brugman** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is er controle op het eventueel uitbesteden van werk door sub-contracten?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Dit wordt mede opgenomen in het onderzoek. Het is natuurlijk altijd belangrijk om te weten hoe de controle functioneert met de nadere instructies.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In hoeverre valt niet via tekeningen en rapporten vastgelegde informatie onder het regime van de algemene beveiligingsvoorschriften en het daarvan afgeleide geheimhoudingsbesluit kernenergie?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Naar mijn mening – ik zou dat even juridisch moeten nakijken – is dat evenzo het geval, want ook kennis die men niet in een tekening vastlegt, maar in het hoofd heeft, kan uitermate belangrijk zijn.

De heer **Braams** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister bij benadering aangeven in hoeveel landen de geavanceerde kennis van de ultracentrifugetechnologie aanwezig is?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is een moeilijke vraag. Als ik circa tien zeg, dan denk ik niet ver bezijden de waarheid te zitten.

De heer **Gauthérie van Weezel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Bestaat er inzicht in de vraag of de Pakistaanse ultracentrifugetrommels al dan niet werken volgens Almelo's procédé?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Dat inzicht zal wellicht uit het onderzoek naar voren komen.

Mevrouw **Bischoff Van Heemskerk** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister nu voornemens, verdere initiatieven te nemen om te komen tot sluitende internationale regelingen voor de handel en overdracht van deze technologie?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn al regelingen, maar het is meer een vraag wat de toepassing daarvan is. Verder is het een vraag voor mijn collega van Buitenlandse Zaken. Ik zal hem deze vraag graag overbrengen.

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Wordt hier niet aangevoerd dat Nederland slachtoffer wordt van zijn wat al te grote openheid in het algemeen en zijn de gegevens van universiteiten en wetenschappelijke instituten in proefschriften en andere publicaties aanleiding om daarin enige terughoudendheid te betrachten?

Minister **Van Aardenne**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is natuurlijk een moei-

Wiegel

lijk te beschouwen materie, zeker bij wetenschappelijke publikaties. Het is bekend dat in veel landen wetenschappelijke publikaties bestaan die, als je die nauwkeurig volgt, meer gegevens bieden dan men zo op het eerste gezicht zou denken. Het gaat daarbij ook om landen waar een vrij goed sluitend veiligheidssysteem bestaat. Het gaat natuurlijk ook vaak om de industriële toepassingen, maar het is duidelijk dat bij het beschouwen van nadere veiligheidseisen aan deze zaak mede zal moeten worden gedacht.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid Lambers-Hacquebard aan de Minister van Economische Zaken, over een voorstel voor de bouw van drie kerncentrales.³

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

□

Mevrouw Lambers-Hacquebard (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het vertrouwen in het nut van – wat is gaan heten – de brede maatschappelijke discussie lijkt niet overal even groot meer te zijn en lijkt te tanen naarmate bij de burger meer het idee ontstaat dat het geen open discussie zal zijn, maar dat het praten zal zijn over al vastgelegde standpunten waarop toch geen invloed meer kan worden uitgeoefend. Toch lijkt het mij evident dat het welslagen van welk toekomstig beleid dan ook, alleen mogelijk zal zijn met voldoende vertrouwen van diezelfde bevolking.

Het tweede punt is dat in het voorlopig verslag over de opzet van de brede maatschappelijke discussie dan ook naar voren is gebracht dat het door de Kamer op prijs wordt gesteld dat er geen vooropgesteld regeringsstandpunt ligt bij de start van de brede maatschappelijke discussie, maar dat die discussie inderdaad een open start kan krijgen. Wij zitten echter nog steeds te wachten op de memorie van antwoord. Welke conclusies de gedachtenwisseling met de Regering over de opzet van de discussie – die wij daarna zullen moeten hebben – zal opleveren, is dus ook nog een open zaak. In deze situatie is het bericht waarop in de vragen wordt gedoeld, op zijn allerzachtst gezegd prematuur te noemen. Het komt op ons des te vreemdender over dat dergelijke me-

dedelingen van ambtelijke zijde worden gedaan tegenover een buitenlands persbureau. Om die reden leek ons opheldering zeer gewenst, ook in de hoop dat daarmee althans enig herstel van het vertrouwen in de opzet van de brede maatschappelijke discussie zal doorklinken.

□

Minister Van Aardenne: Mijnheer de Voorzitter! Naar mijn mening moet ik de vragen tweeledig beantwoorden. In de eerste plaats betreft het de feitelijke situatie. Er is in 1974 door het toenmalige kabinet een principebesluit genomen voor de bouw van drie kerncentrales.

Dat besluit is opgeschort in afwachting van een aantal onderzoeken. Hieraan heeft dit kabinet, mede gezien het regeerakkoord, het houden van een maatschappelijke discussie toegevoegd. Het besluit is er dus, maar de uitvoering ervan is opgeschort. Dit is de feitelijke situatie en er is geen enkele reden waarom een directeur-generaal hieraan niet mag releveren.

Essentiël is de vraag hoe men een maatschappelijke discussie organiseert. Ik meen dat de democratie niet is gebaat met door elkaar lopende verantwoordelijkheden. De verantwoordelijkheid van de Regering, die met name tot uitdrukking komt in de procedure omtrent de planologische kernbeslissingen, is het nemen van een voorlopig besluit vooraf. Dit wordt in de discussie gebracht en is mede inzet ervan. Ten slotte komt er via een parlementair debat een eindbeslissing. Wij zijn van plan op deze wijze te handelen. In deze geest past de uitspraak van de directeur-generaal voor energie van mijn departement.

Ik merk hierbij op dat de koppen in de kranten naar aanleiding hiervan door mij niet voor mijn verantwoordelijkheid worden genomen. Dit geldt natuurlijk wel voor de uitspraken van de betrokken ambtenaar, voor zover deze werkelijk zijn gedaan.

□

Mevrouw Lambers-Hacquebard (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Onderschrijft de Regering de gedachtengang dat het gewenst is, ook voor de burger, dat duidelijke spelregels rondom de gang van zaken betreffende de brede maatschappelijke discussie worden opgesteld in overleg met de Kamer, zodat over die spelregels zal moeten worden gediscussieerd na ontvangst van de memorie van antwoord? Wanneer zal de memorie van antwoord de Kamer bereiken? Wil de Regering in afwachting van de memorie van antwoord

proberen, geen verwarring meer te laten ontstaan? Is de Regering voornemens, in de komende memorie van antwoord een duidelijk beeld te geven van wat men wel en wat niet vooruitlopend op de conclusies van de brede maatschappelijke discussie voornemens is te doen, zodat de Kamer een oordeel kan geven over zo'n voorgenomen gedragslijn van de Regering?

□

Minister Van Aardenne: Mijnheer de Voorzitter! Uiteraard zal naar aanleiding van de, naar ik aanneem, binnen enkele weken verschijnende memorie van antwoord nader overleg met de Kamer plaatsvinden. Hierbij wil ik het regeringsstandpunt nogmaals duidelijk naar voren brengen. Er moet echter van een gestructureerde discussie sprake zijn om tot een conclusie te komen waarvan men kan zeggen dat zij aan de eisen voldoet. Ik wijs nogmaals op de procedure rondom de planologische kernbeslissingen op dit punt.

Ik ben niet van mening dat de Regering verwarring sticht door het in de herinnering roepen van de feitelijke situatie. Ik meen dat er eerder verwarring ontstaat, als men deze situatie en wat in het regeerakkoord is geschreven, als het ware tracht te vergeten.

Het is duidelijk dat essentiële richting gevende beslissingen, die anders zijn dan beheersdaden – het gaat om een principebesluit over drie nieuwe kerncentrales – niet zullen worden uitgevoerd, zo lang de maatschappelijke discussie aan de gang is. Dit moge vanzelfsprekend zijn. Hoe dit precies in de memorie van antwoord zal staan, zal mevrouw Lambers wel gaarne willen afwachten tot het moment dat deze is uitgekomen.

Mevrouw Epema-Brugman (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Moet uit de opmerkingen van de Minister worden afgeleid dat de Regering of althans de Minister heeft besloten tot een brede maatschappelijke discussie in de zin van een planologische kernbeslissing?

Minister Van Aardenne: Mijnheer de Voorzitter! Neen, maar de procedure van de planologische kernbeslissing is, zoals mevrouw Epema weet, ook voor de voorlopige Algemene Energieraad een referentiekader geweest bij de voorstellen voor de opzet van een maatschappelijke discussie.

De heer Jansen (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Acht de Minister het binnen het kader van de gestructureerde discussie, zoals hij deze noemt, mogelijk te werken met een open vraagstelling over de alternatieven op het gebied van de energievoorziening?

Van Aardenne

Minister **Van Aardenne**: Ik meen dat de duidelijkheid gebaat is met een duidelijk regeringsstandpunt.

De heer **Lansink** (CDA): Is de Minister het met mij eens dat de intentie van de brede maatschappelijke discussie meer inhoudt dan uitsluitend het inhoud geven aan het opschorten van het aanvankelijke voornemen tot de bouw van drie kerncentrales?

Minister **Van Aardenne**: Ja, omdat dat besluit mede gezien moet worden in het kader van de totale energievoorziening. Vandaar dat met name in het derde deel van de energienota, waar het over de elektriciteitsvoorziening zal gaan, deze zaak uitdrukkelijk aan de orde zal komen. Het is niet los te maken van de hele ambiance die om de kerncentrales heen een rol speelt. Met ambiance bedoel ik dan alle andere mogelijke wijzen van energievoorziening tot het jaar 2000.

De **Voorzitter**: Nu wij toch even moeten wachten op de Staatssecretaris van CRM, mevrouw Kraaijeveld-Wouters, doe ik alvast een mededeling die ik straks bij de regeling van werkzaamheden zal herhalen. Het lijkt mij niet onmogelijk dat vandaag of morgen tussen de debatten over het 1 juli-pakket nog ruimte kan worden gevonden voor de afdoening van een aantal onderwerpen die op de agenda voor deze week staan. In ieder geval geldt dit voor het wetsontwerp Wijziging van de Kleuteronderwijswet en de Lageronderwijswet 1920 (15 449), dat volgende week nog door de Eerste Kamer behandeld moet kunnen worden. Ik verzoek de woordvoerders bij deze onderwerpen en de betrokken bewindslieden zich daarvoor beschikbaar te houden. Ik hoop daarover vanmiddag wat meer helderheid te kunnen verschaffen. In elk geval mogen wij in de komende dagen geen tijd verloren laten gaan.

De vergadering wordt van 11.30 uur tot 11.40 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Ik stel voor de mondelinge beantwoording van vragen van de leden Wüthrich-van der Vlist en Langedijk-de Jong door Staatssecretaris Kraaijeveld-Wouters van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, over de besteding van de emancipatiegelden 1979 van de agenda af te voeren, aangezien de Staatssecretaris nog niet gearriveerd is.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

het wetsontwerp Wijziging van de Wet van 28 december 1978 (Stb. 680) houdende beperkingen van de stijging van 1 januari af van de uitkeringen in gevolge een aantal sociale verzekeringswetten, de Wet Werkloosheidsvoorziening, de Algemene Bijstandswet en enige andere wetten (15 596);

het wetsontwerp Maatregelen met betrekking tot de tijdelijke vaststelling van het minimumloon en een aantal sociale uitkeringen per 1 juli 1979 alsmede met betrekking tot de aftopping van looninkomens in de particuliere sector en met betrekking tot arbeidsvoorwaarden van werknemers in dienst van instellingen welke uit overheidsbijdragen of sociale voorzieningen worden gefinancierd (15 597);

het voorstel van wet van het lid Wöltgens tot wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting en de Wet op de loonbelasting (15 603);

de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken met betrekking tot de motie-Jansen (15 394, nr. 15) (15 394, nr. 25);

de Nota over de uitvoering van de rijksbegroting 1979 (Voorjaarsnota) (15 624)

en van:

de motie-Van Dis c.s. over het in werking stellen van de economische en financiële noodremprocedure (15 081, nr. 39);

de motie-M. P. A. van Dam c.s. over het realiseren van extra woningwoningen (15 300 – XI, nr. 66);

de motie-Jansen c.s. over het niet uitvoeren van de motie-Jansen c.s. op stuk 15 394, nr. 15 (15 394, 15 596, 15 597, 15 624, nr. 26).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! De voorstellen waarover wij deze dagen met elkaar spreken mag men best omstrepen noemen. Zij zijn intensief becommentarieerd, zij zijn scherp bekritiseerd, zowel in als buiten deze Kamer. In de Kamer denk ik daarbij vooral aan de heren Van der Doef, Van Thijn en Bakker, maar ook vele andere sprekers hebben nadere toelichting en verduidelijking gevraagd.

Aan zo'n kritiek kan en mag een kabinet natuurlijk niet gemakkelijk voorbijgaan. Het beleid – ik behoef daar nauwelijks op te wijzen – stoelt echter nu eenmaal niet op de veronderstelling dat deze voorstellen leuke dingen voor de mensen zouden behelzen. Zij zijn veeleer ingegeven door de overtuiging dat de sociaal-economische ontwikkeling verder uitstel van deze aanpassingen, die elk voor zich overigens een beperkte omvang hebben, ten behoeve van een veel groter goed niet langer gedooft.

Die duidelijke spanning tussen die kritiek enerzijds en die overtuiging anderzijds geeft mij aanleiding aan het

Minister Albeda aan het woord tijdens het debat over het 1 juli-pakket

Albada

begin van mijn betoog nog eens duidelijk op een rijtje te zetten waar wij nu eigenlijk mee bezig zijn. Ik noem nog eens de uitgangspunten. Dat grote goed, de centrale doelstelling van de werkgelegenheid, maakt het onder meer noodzakelijk de stijging van de arbeidskosten beperkt te houden. Tot dat doel moet er een samenhangend werkgelegenheids- en inkomensbeleid zijn, waaronder ook een gericht arbeidsmarktbeleid. Van vrijwel alle zijden wordt daarnaar terecht gevraagd. Voorts moet er een nadere keuze zijn omtrent de toelaatbare groei van de collectieve sector.

Over die globale doelstellingen bestaat, naar mijn mening, niet zoveel verschil van opvatting, niet in deze Kamer en ook niet daarbuiten. Ook de heer De Korte heeft nog eens herinnerd aan het unanieme SER-advies. De heer Gerritsen vermeldde de centrale plaats van de zorg voor de werkgelegenheid op de recente vakbewegingsbijeenkomsten. Die meningsverschillen kunnen natuurlijk komen bij een nadere cijfermatige invulling en bij een concrete keuze van beleidsinstrumenten.

Voor wat die cijfermatige invulling betreft, heeft het kabinet gekozen voor een reële inkomensverbetering van de modale werknemer, die zo dicht mogelijk bij de nullijn zou liggen en voor een stabilisatie van de collectieve druk om een terugbrengen van de werkloosheid tot 150 000 mogelijk te maken. Zoals bekend zou een ongewijzigd beleid ten tijde van het optreden van dit kabinet tot een sterke en volstrekt onaanvaardbare toeneming van de werkloosheid hebben geleid, als gevolg van de zelfs bij een veronderstelde geringe inkomensstijging nog toenemende collectieve druk, met $\frac{3}{4}\%$, en de tegenvallende groei van het nationale inkomen, 3% in plaats van $3\frac{3}{4}\%$.

Bij de keuze van de middelen heeft het kabinet geprobeerd, in de inkomenssfeer in goed overleg een breed samenhangend beleid te presenteren. Op beide elementen kom ik terug. In de matings sfeer is duidelijk gekozen voor handhaving van het stelsel van sociale zekerheid en de daarbinnen vastliggende koppelingsmechanismen. Slechts daar wordt overgegaan tot aanpassingen in de nominale sfeer waar niet-bedoelde effecten in de netto-sfeer en in de fiscale behandeling tot een meer dan evenredige stijging van sociale uitkeringen hebben geleid. De Staatssecretaris gaat hierop nader in. Daarbij is op geen enkel punt afge-

weken van hetgeen het kabinet bij zijn optreden als beleidsvoornemens heeft gepresenteerd, noch in de zin dat de gegeven koopkrachtgarantie geen gestand zou worden gedaan, noch in de zin dat de zwakkere groepen sterker zouden worden getroffen dan de hogere-inkomensgroepen.

De voorstellen van vandaag dragen op zich zelf een beperkt karakter, maar zij zijn natuurlijk onderdeel van een groter samenhangend beleid, zowel op korte als op lange termijn. Ik zeg dit met nadruk tot de heren Nypels en Weijers; ook de heer Van Dis heeft over die samenhang behartigenswaardige opmerkingen gemaakt. Over dat samenhangende beleid wil ik nog enkele opmerkingen maken.

Wat de werkgelegenheid betreft, is de Kamer in de afgelopen periode zeer uitvoerig ingelicht over de verschillende maatregelen. Deze maatregelen vormen bovendien een punt van overleg met de sociale partners, het zogenaamde knelpuntenoverleg, dat, naar mij is toegezegd, medio augustus tot rapportering zal leiden. De heer De Korte vroeg hiernaar. Overigens is er – ik wil daarop met nadruk wijzen – een voortdurende spanning tussen de noodzaak van beleidsontwikkeling in overleg en het met urgentie aanpakken van urgente zaken.

In dit kader is ook van betekenis het op korte termijn indienen van het wetsontwerp inzake verplichte vacaturmelding, waarover de Raad van de arbeidsmarkt een advies voorbereidt. Het samenhangende werkgelegenheidsbeleid vindt bovendien behandeling in de volumenota, die de Kamer nog voor het begin van het zomerreces – dus in de loop van de volgende week – zal bereiken. Overigens lees ik weer het woord 'volumenota', maar het gaat om een volumenotitie.

Ook is getracht de verdere uitbouw van het beleid op langere termijn te vervatten in een gerichte SER-adviesaanvragen omtrent een nieuwe Arbeidsvoorzieningswet, welke adviesaanvraag binnen enkele weken zal worden verzonden.

Wat het inkomensbeleid betreft, herinner ik aan het overleg over en de aanvaarding van de Wet op de niet c.a.o.-inkomens, de SER-adviesaanvraag met betrekking tot de Wet op de niet c.a.o.-inkomens, de SER-adviesaanvraag met betrekking tot de wetgeving in de non profit-sector, de SER-adviesaanvraag over naleving van de regeling van het minimumloon, de voornemens met betrekking tot de aftopping, de schriftelijke discussie over de openbaarheid van inkomens en de deze

week verzonden gerichte adviesaanvraag inzake een Raamwet inkomensvoorziening, waarbij met name een samenhangend beleid op langere termijn aan de orde wordt gesteld. Ik zie niet in, dat het kabinet in die adviesaanvraag zijn verantwoordelijkheid ontloopt, zoals de heer Jansen heeft gesteld. De vraag om een voorontwerp van de heer Weijers lijkt mij eigenlijk een tikje voorbarig.

Wat de sociale zekerheid betreft, herinner ik aan de uitvoeringspassages in Bestek 81, waarin zowel het korte- als het lange-termijnbeleid in onderlinge samenhang werd gepresenteerd, aan de in het begin van dit jaar verzonden SER-adviesaanvraag met betrekking tot de structurele wetgeving inzake koppeling en indexering, aan de reeds genoemde volumenota en aan de recentelijk ingediende discussienota over de organisatie van de sociale zekerheid.

De heer **De Korte** (VVD): Gaat het nu wél om een volumenota?

Minister **Albada**: Ik denk dat mijn handschrift niet zo duidelijk is als wenselijk zou zijn. Het gaat over een notitie.

Mijnheer de Voorzitter! In al deze stukken is niet alleen getracht, het korte-termijnbeleid aan de orde te stellen, maar juist te wijzen op de samenhang met andere beleidsterreinen en op de noodzaak, meer te groeien naar een lange-termijnbeleid.

Hoewel ook ik vele malen heb betreurd dat het niet mogelijk was om het tempo van de beleidsvoorbereiding te versnellen – velen hebben gisteren van hun zorg daarover uiting gegeven – vind ik toch dat het geheel van uitgevoerd en voorgenomen beleid, gemeten naar anderhalf jaar regeringsverantwoordelijkheid, niet blijk geeft van rechtvaardiging van een geuite kritiek, als zouden wij slechts oog hebben voor korte-termijnbeleid of paniekmaatregelen en als zouden wij moeilijke beslissingen ontlopen dan wel de gevolgen daarvan voor ons uit schuiven. Natuurlijk heb ik daarmee die kritiek niet doen verstommen en natuurlijk realiseer ik mij dat met name voor een minister van Sociale Zaken een ernstige crisis in de communicatie met de vakbeweging of belangrijke delen daarvan een zeer negatieve voorwaarde is voor een succesvol sociaal beleid.

Verscheidene geachte afgevaardigden, met name ook de heren Van der Doef en Weijers, hebben daarop terecht veel nadruk gelegd, maar ik vind wel dat de voorgenomen maatregelen

Albeda

per 1 juli moeten worden gewogen in de beperkte aanpassingen, waardoor zij worden gekenmerkt en voorts in de functie die zij hebben in het veel breder en samenhangend beleid. De relatie tot de vakbeweging....

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik neem kennis van de stelling van de Minister, maar ik noteer voor mij zelf dat hij daarmee eigenlijk onderstreept dat er sprake is van zo'n crisis in die relatie.

Minister **Albeda**: Ja, ik ga daarop uitvoerig in.

De relatie tot de vakbeweging is ongetwijfeld cruciaal voor de mogelijkheid van effectief beleid. Dat kan er natuurlijk nooit toe leiden dat de Regering alleen maar op het kompas van de vakbeweging zou varen, maar dat vraagt, denk ik, ook niemand, wel dat van de Regering geëist mag worden, geen maatregelen te nemen die de vakbeweging het functioneren moeilijk maakt. Juist daarom kwam er na het mislukte overleg van 1979 geen loonmaatregel na het voortijdig centraal overleg, waarbij overigens de onenigheid tussen de sociale partners over de arbeidstijdverkortung net zo zeer een rol speelde als de verwerking van de bouw-c.a.o.

Eigenlijk mag men dat wat er op het terrein van het arbeidsvoorwaardenbeleid sindsdien gebeurde niet alleen maar negatief beoordelen. Er gebeurde geen ongelukken, wel was daarmee de eenheid van aanpak van de verschillende sectoren van de baan. Op dat punt heeft, naar ik meen, de heer Van Dis de woorden 'prisoners-dilemma' nog eens laten vallen. De verwijzing naar het prisoners-dilemma gaat mijns inziens maar in beperkte mate op. De verschillende groepen zijn niet zoals de prisoners uit het dilemma geïsoleerd van elkaar. Het omgekeerde is het geval. Het gaat erom dat de eerste mislukking – het mislukte centrale overleg – iedere volgende groep door een geïsoleerde benadering reden, en misschien zelfs een excuus, verschaft om niet in te gaan op concrete voorstellen tot matiging. Ik vind dat dit in 1980 zal moeten worden voorkomen.

Welke kansen heeft de Regering nog, gegeven het betoog van de heer Kok van eergisteren? Daarover wil ik een opmerking maken. Er ligt in dat betoog een duidelijke politieke component die ik betreur. Verder is er duidelijk zo iets aan de gang als een confrontatie. Een confrontatie kan natuurlijk wel bepaalde discussiepunten helder maken. Ook protest is ongetwijfeld

een poging tot communicatie, maar gezien de verantwoordelijkheid van de vakbeweging die zij claimt en niet schuwt, moet dat protest een functie kunnen hebben met betrekking tot de beleidsvorming in de moeilijke periode die voor ons ligt.

De heer **Den Uyl** (PvdA): De Minister zegt: Er was een politieke component in het betoog van de heer Kok. Wil de Minister aangeven, wat hij daaronder verstaat?

Minister **Albeda**: Dat is niet zo moeilijk. Het gaat over het punt dat in de hele actie duidelijk is gezegd dat dit kabinet weg moet en dat lijkt mij een nogal politiek argument.

De heer **Den Uyl** (PvdA): De heer Kok heeft als zijn opvatting uitgesproken dat de Kamer het voor het zeggen heeft. Hij heeft ook gezegd, dat hij over het al of niet aanblijven van het kabinet geen uitspraken deed. Hij heeft wel verwezen naar een uitspraak van de voorzitter van het CNV, dat het niet aan de vakbeweging was om het kabinet weg te zenden. Dat heeft uiteraard een politieke klank, maar u maakt nu niet duidelijk wat u bedoelt met de politieke component.

Minister **Albeda**: U bent toch niet zo naïef dat het aan u voorbij is gegaan? Ik weet niet wat de heer Kok letterlijk heeft gezegd, maar van verschillende kanten vanuit de FNV is naar voren gebracht: 'Een beter kabinet is wel een snipperdag waard' en leuzen van dat slag.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Er is helemaal geen twijfel over dat het merendeel van de demonstranten liever vandaag

dan morgen dit kabinet ziet vertrekken, maar daar gaat het niet om. Het gaat nu om de vraag of u, als het gaat om de relatie tussen het kabinet en de vakbeweging, kunt stellen dat daarin een politieke component aanwezig is. Daarmee suggereert u dat het niet gaat om een zakelijke opstelling van de vakbeweging, maar dat de vakbeweging hier iets inbrengt dat er niet in thuishoort. Dat moet u waarmaken!

Minister **Albeda**: U interpreteert mij verkeerd. Ik heb duidelijk gezegd – en ik leg dit terzijde – dat er een politieke component zit in de demonstratie van de FNV. Het lijkt mij naïef om dat te ontkennen. Verder hebt u volkomen gelijk: het gaat om zaken, die uiterst relevant zijn voor de vakbeweging.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Gelukkig krabbelt u nu terug.

Minister **Albeda**: Nee.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Jawel, u zegt dat u die politieke component betreurt. Als het kabinet zijn positie ten opzichte van de vakbeweging duidelijk wil maken – daar heeft het alle reden toe – dan steekt u volstrekt fout in door voorop te stellen dat er een politieke component inzit. Daarmee stelt u om te beginnen de vakbeweging in een fout daglicht.

Minister **Albeda**: Neem me niet kwalijk: dat doe ik niet, maar dat doet de vakbeweging.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik begrijp dat de heer Den Uyl het met de Minister eens is, dat er wel een politieke component inzit. Betreurt hij dat of niet?

De heer **Den Uyl** (PvdA) interrumpeert Minister **Albeda** tijdens het debat over het 1 juli-pakket

Albeda

De heer **Den Uyl** (PvdA): Daar gaat het helemaal niet om. Het gaat er nu om dat het kabinet door zijn beleid een confrontatie met de vakbeweging uitlokt. Dan moet de Minister niet zeggen, dat er een politieke component in zit en dat de vakbeweging hem niet lust. De Minister stelt de zaken bij voorbaat verkeerd.

Minister **Albeda**: Dat is een verkeerde interpretatie van mijn woorden. Ik heb niet gezegd: er zit een politieke component in en daarom kan ik niet met de vakbeweging praten.

De heer **Den Uyl** (PvdA): U begint verkeerd. Daar wijs ik op.

De heer **Nijhof** (DS'70): Als de ABVA, de grootste bond van de FNV, letterlijk in haar vakbondsblad schrijft dat het kabinet dient te verdwijnen, dan is er toch sprake van een politieke component?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Wil de heer Nijhof het nog eens horen? Ik kan niet in de harten van de mensen kijken, maar ik neem onmiddellijk aan dat het gros van de leden van het CNV en de FNV vindt dat het kabinet beter kan verdwijnen. Dat is nu echter niet aan de orde. De vraag is of de vakbeweging het kabinet beoordeelt op zijn beleid. Niet ten onrechte wordt eraan herinnerd dat diezelfde vakbeweging ook tegenover een vorig kabinet vaak zeer scherp stelling heeft genomen. Dat mag en dat behoort ook te gebeuren. Als er echter een confrontatie is met de vakbeweging, moet de Minister niet zeggen: er zitten politieke componenten in en dan gaan wij eens verder praten. Nee, dat moet de Minister eruit laten. Hij moet zijn beleid verdedigen als hij een gezonde verhouding met de vakbeweging wil.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik heb minder woorden nodig dan de heer Den Uyl. Hij is blij met de politieke component en bovendien lokt hij dat zelf uit door een adhesiebetuiging aan de FNV-actie. Het is dan toch volstrekt belachelijk om vervolgens in de Kamer te betogen dat niemand de woorden 'politieke component' in zijn mond mag nemen? Dat is toch volstrekt belachelijk?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer Lubbers, op die manier geeft u geen goede steun aan de Minister, die bezig is de verhouding met de vakbeweging te verpesten door haar niet te nemen op haar woord en op haar beleidspunten. Hij wekt daarentegen de suggestie, dat de vakbeweging een politieke reden heeft om tegen hem te zijn. Als u die

zaken recht wilt zetten, moet u de Minister bestrijden in plaats van hem bij te vallen.

De heer **Lubbers** (CDA): Ik spreek nu niet met de Minister, maar met u en ik stel vast, dat u de politieke component, die slechts een onderdeel is – over de andere punten komen wij nog te spreken en dat hebben wij ook gedaan in de schriftelijke inbreng – juist uitlokt, wenst, om dan vervolgens een verhaal te gaan houden dat het hier niet gezegd mag worden! Dat is toch volstrekt de kop in het zand steken?

De heer **Den Uyl** (PvdA): De Minister gaat het op deze manier wel met de vakbeweging maken!

Minister **Albeda**: U spreekt nog steeds over de FNV, denk ik?

Mijnheer de Voorzitter! Gezien de verantwoordelijkheid van de vakbeweging die zij claimt en niet schuwt, moet dat protest een functie kunnen hebben ten behoeve van de beleidsvorming in de moeilijke periode die voor ons ligt. In die zin lijkt mij belangrijk en toch ook nog wel een beetje hoopgevend, dat ook de vakbeweging de cijfers kent en de gevolgen van een onvoldoende geremde ontwikkeling kan meten. De Regering zal van haar kant alles doen om een beleid te ontwikkelen dat gevoeligheden van de vakbeweging ontziet waar dat maar mogelijk is.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag is gesteld, dat het kabinet het gevaar van een verharding van standpunten, verbonden met een verslechterende sociaal-economische situatie, onderkent. Ik erken de eigen verantwoordelijkheden van de sociale partners, maar juist de eigen verantwoordelijkheid van de Regering maakt overleg met de sociale partners noodzakelijk. Dat overleg zal gericht moeten zijn op het te volgen sociaal-economisch beleid. Velen in en buiten de Kamer hebben voor een dergelijk overleg gepleit. Een zodanig overleg loopt niet om bestaande meningsverschillen heen.

Integendeel, het zal, wil het werkelijk kunnen leiden tot een gemeenschappelijk inzicht in de problemen en tot gezamenlijke uitgangspunten voor het beleid, zich intensief moeten bezighouden met deze verschillen in opvatting. Dat is allesbehalve een eenvoudige weg. Willen wij komen tot oplossingen, dan rest ons eigenlijk niets anders dan de moeizame weg van overleg, van overreding over en weer, maar wij zullen ook moeten aanvaarden dat in de concrete situatie niet al onze wensen vervuld kunnen worden. In die zin heeft het kabinet een aantal initiatie-

ven ontwikkeld om tot een goed overleg te komen. Die initiatieven – de Kamer is er steeds over geïnformeerd – hebben mijns inziens in het debat van gisteren te weinig aandacht gekregen.

In dit overleg heeft het kabinet een groot aantal samenhangende beleidspunten ingebracht op het gebied van inkomensbeleid en werkgelegenheid. De beleidspunten van het kabinet hebben zowel betrekking op de korte-termijnvraagstukken als op de lange-termijnvraagstukken. Het kabinet heeft van zijn kant niet gekozen voor de gemakkelijke weg van slechts te willen praten over de vraagstukken van de langere termijn. Het is niet vraagstukken voor de korte termijn uit de weg te gaan, hetgeen naar mijn overtuiging de fundamentele oorzaak is van de sterke spanning die de relatie van de sociale partners met het kabinet kenmerkt.

Wij begrijpen dit heel wel, omdat het een enorme opgave is om in tijden dat het minder gemakkelijk is het noodzakelijk begrip van de achterban te krijgen. Dat is uiteraard moeilijker dan wanneer de zaken er op sociaal-economisch terrein goed voorstaan. Daarbij komt nog dat in de laatste jaren bij herhaling de vraagstukken van inflatie en werkloosheid hebben genoopt om maatregelen te nemen voor de korte termijn.

Elke volgende maatregel kan in zekere zin worden beschouwd als een verzwaard beroep op de solidariteit van de mensen. Dit beroep is alleen dan verantwoord wanneer op de wat langere termijn met name de positie van de zwaksten beter kan worden gewaarborgd. Het is dan ook in het besef van de eigen positie van de vakbeweging dat ik een zeer ernstig beroep op haar wil doen om de weg tot overleg open te houden.

Wat betekent dit nu voor 1980? Centraal moet staan de aanzet tot hoofdlijnen voor de middellange termijn. Deze betreffen – ook in de geest van de geachte afgevaardigde de heer De Korte – het streven naar stabilisatie in de collectieve sector naast inkomensmatiging en een zeer actief, als het kan, tripartite arbeidsmarkt- en werkgelegenheidsbeleid en daarmee samenhangend, maar vooral ook als doel op zich zelf, de ontwikkeling van een structureel inkomensbeleid dat ten minste elementen omvat op het gebied van laagstbetaalden, lagere en middeninkomens, vrije beroepsbeoefenaren, zelfstandigen en de onderlinge verhouding van hogere, hoogste en laagste inkomens.

Albeda

Verder past daarin arbeidsverdeling. Te denken is met name aan een algemene regeling voor vervroegde uittreding, de bevordering van deeltijdarbeid, het zoeken van gezamenlijke uitgangspunten voor een structureel beleid, het bepalen van een koopkrachtsdoelstelling voor 1980. Dat houdt mede en met nadruk versterkte aandacht voor de hogere en hoogste inkomens in, een integrale, alle groepen omvattende aanpak. Daarbij zou ook aandacht kunnen worden geschonken aan vraagstukken zoals aftopping of een gedifferentieerde afroming van de prijscompensatie.

Inkomensmatiging kan niet op zich zelf staan. Er dienen mijns inziens zo enigszins mogelijk daadwerkelijk arbeidsplaatsen te worden geschapen. Modaliteiten daartoe zijn wellicht de instelling van een werkgelegenheidsfonds – ik kom daarop nog terug – en het aanbrengen van een arbeidsplaatsencriterium in de WIR.

Bij de secundaire arbeidsvoorwaarden staan de verlangens van de centrale partners centraal, rekening houdend met de beoogde loonkostenmatiging. Ik denk daarbij aan voorstellen op het gebied van de arbeidsduur, de arbeidsmobiliteit, her-, om- en bijscholing en educatief verlof, maar ook aan duidelijk verder gaande stappen op het gebied van de industriële democratie.

De heer Van Dis heeft nog gevraagd, of het najaarsoverleg van 1978 mogelijk als frustrerend werd ervaren, omdat alleen de wijze waarop kon worden ingeleverd, ter discussie kon staan. Bovendien waren de consequenties van het mislukken van dat overleg tevoren niet duidelijk gemaakt. Dat is juist, maar tot werkelijk overleg is het in november 1978 ook niet gekomen. In wezen is het overleg te vroeg afgebroken.

Bij een open gedachtenwisseling kunnen niet tevoren door de Regering gevolgen worden aangegeven van bepaalde uitkomsten van dat overleg. Ik denk trouwens dat dat over en weer geldt. Ik denk ook dat het tevoren bekendmaken van mogelijke consequenties, verbonden aan het eventueel mislukken van het overleg, kan worden opgevat als een dictaat, als een machtsmiddel om het overleg te sturen. Dat is niet de bedoeling van een open gedachtenwisseling.

De heer Jansen heeft mij het genoegen gedaan, enige opmerkingen te maken over de adviesaanvraag inzake de Raamwet inkomensvorming, een naar mijn gevoel belangrijk stuk, dat overspoeld dreigt te raken door de ge-

beurtenissen van deze week. De heer Jansen leidde uit de tekst van de adviesaanvraag af, dat het kabinet weigert, zijn verantwoordelijkheid tot uitdrukking te brengen. Het wetsontwerp dat thans wordt behandeld, toont dacht ik duidelijk aan, dat de Regering, indien dat nodig, ja zelfs onvermijdelijk is, wel degelijk haar verantwoordelijkheid op zich neemt. Dit houdt echter niet in, dat bij elke gelegenheid, dat het overleg mislukt of als het resultaat afwijkt van wat het kabinet voor ogen staat, tot ingrijpen in de inkomensontwikkeling zal moeten worden overgegaan.

In de adviesaanvraag is verwoord, dat naar onze mening de overheid een bijzondere eigen verantwoordelijkheid heeft ten aanzien van het proces van de inkomensvorming. Wij achten het echter van belang dat ook maatschappelijke organisaties, instellingen en ondernemingen in dat proces verantwoordelijkheid dragen. Daarom moet een benadering worden gekozen, waarbij de verschillende verantwoordelijkheden worden erkend, terwijl de nodige consistentie en de nodige samenhang zoveel mogelijk worden gewaarborgd.

Het kabinet meent dat dit dient te geschieden in de vorm van een alle inkomenscategorieën omvattend indicatief inkomensbeleid. Daarmee wordt bedoeld een beleid dat zoveel mogelijk langs de weg van overleg beoogt uit te komen op afspraken, aanbevelingen en maatregelen voor de korte, resp. wat langere termijn. Ten einde een zodanig beleid tot nadere ontwikkeling te brengen, wil het kabinet het tot stand komen van een Raamwet op de inkomensvorming bevorderen. Er is naar mijn gevoel ook geen sprake van dat de Regering verantwoordelijkheden zou willen ontlopen.

Dan kom ik toe aan de concrete onderdelen van het wetsontwerp. In de eerste plaats de toeslagen in verband met de bouw- en uitzend-c.a.o.'s. De heer Van der Doef heeft een opmerking gemaakt, die aldus zou kunnen worden geïnterpreteerd – ik zal voorzichtig zijn – dat er met indexcijfers wordt geknoeid. Ik neem aan dat hij dat niet bedoelt. Dat kan ook niet, want de Regering bemoeit zich niet met berekeningen. Deze komen voor rekening van het CBS. De discussie gaat eenvoudig om de vraag welke conclusies daaruit worden getrokken.

De vraag of het door het CBS berekende indexcijfer van regelingslonen onder alle omstandigheden moet worden gevolgd en de kwestie omtrent de elementen van zo'n aanpassingsme-

chanisme zijn aan de SER ter advisering voorgelegd. Ik heb begrip voor de redenering van de heer Van der Doef dat wij niet in een situatie terecht moeten komen waarbij een regering elke c.a.o. die wat duur uitvalt, uit de index kan halen. Ik vind dat dit niet mag gebeuren. Daarom moet er een structurele wetgeving komen die uitmaakt in welke gevallen er werkelijk een dergelijke noodzaak is.

Er is gesproken over het feit dat het weer een tijdelijke maatregel betreft. Gegeven het feit dat er een adviesaanvraag ligt bij de SER, vormen tijdelijke maatregelen een correcte oplossing. De Regering doet al het mogelijke om een en ander vóór 1 januari 1980 definitief te regelen. Dit laatste geldt te meer, daar mogelijke onzekerheden voor de betrokkenen niet te lang mogen duren. In dit verband wijs ik op de koopkrachtgarantie.

Ik ben dankbaar voor het begrip dat in het algemeen is opgebracht voor deze maatregel. Ik ben het volstrekt eens met wat de heer Weijers daarover heeft opgemerkt.

De heer **Van der Doef** (PvdA): De Minister spreekt over tijdelijke maatregelen en hij zegt dat de Regering al het mogelijke doet om een en ander vóór 1 januari 1980 definitief te regelen. Acht de Minister het mogelijk dat, indien uit een nader SER-advies blijkt dat een belangrijk deel van de bouwtoeslagen niet eerder in de loonindex verwerkt was, nog besloten kan worden, bij voorbeeld per 1 januari, terug te komen op de verlaging met drie punten of op een belangrijk deel daarvan?

Minister **Albeda**: Ik denk dat dit theoretisch niet uitgesloten is, anders hoeft je geen SER-advies te vragen.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U begrijpt best dat ik niet vraag naar die theoretische mogelijkheid. Staat per definitie vast in de budgettaire mogelijkheden dat wat u 'tijdelijk' noemt, straks in een definitieve wetgeving zijn beslag moet krijgen?

Minister **Albeda**: Wanneer werkelijk blijkt dat onze beoordeling van de situatie niet juist is – het lijkt mij hoogst onwaarschijnlijk – dan zullen wij daarvoor een voorziening moeten treffen. Dat spreekt vanzelf.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U zult dus het deel dat niet eerder in de loonindex tot uitdrukking is gekomen, als dat uit een SER-advies blijkt, alsnog met terugwerkende kracht – die index is dan ten onrechte verlaagd – in de index verwerken en de daaraan gekoppelde uitkeringen en lonen?

Albada

Minister **Albada**: Ik denk dat een wel zeer harde argumentatie nodig is, wil je zo'n stap nemen. Ik kan het mij ook nauwelijks voorstellen. Wat mijn gegevens betreft, staat het vast dat zowel voor de uitzend-c.a.o. als voor de bouwtoeslagverwerking geldt dat voor de betrokken groepen niet of slechts een kleine reële inkomensverbetering aanwezig is. U weet dat de redenering bij de uitzend-c.a.o. is dat er een disproportie is tussen de doorwerking en de betekenis van de c.a.o. voor de mensen zelf.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U weet ook dat dit kan hebben betekend – en naar mijn overtuiging heeft betekend – dat juist door dat zware gewicht van die c.a.o. de index in negatieve zin is beïnvloed in de jaren daaraan voorafgaande. Anders zou men nooit aanleiding hebben gevonden om ineens met 15% verhoging te komen. Diezelfde afweging gold bij de indexering daarvoor. Nu gaat het mij nog steeds om het punt wat u verstaat onder 'tijdelijk'. Tot uitdrukking gekomen in de schriftelijke verslaggeving, dat dit alleen betrekking heeft op de aard van de maatregelen. Ik vraag u of het betrekking kan hebben op de mogelijkheid dat een deel van de correctie die u op de index hebt toegepast, alsnog wordt teruggedraaid.

Minister **Albada**: Ik meen dat ik die vraag al heb beantwoord.

De heer **Weijers** (CDA): Mag ik de heer Van der Doef in dit verband een vraag stellen? Stel dat u in een andere constructie – als minister van Sociale Za-

ken – achter de regeringstafel had gestaan en u was even zo vrolijk.....

De heer **Van der Doef** (PvdA): Geen sprookjes hier!

De heer **Weijers** (CDA): En u werd met die bouw- en uitzend-c.a.o. geconfronteerd, wat had u dan gedaan?

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik weet niet wat de relevantie van die vraag is....

De heer **Weijers** (CDA): Ik meen het serieus.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Wij hebben hierover nu twee keer een discussie gehad. Ons oordeel is dat, als de elementen die nu in die lonen worden verwerkt, eerder bij de vaststelling van de loonindex zijn meegenomen, er geen reden voor is deze formele verwerking in de functielonen alsnog in de index te laten doorwerken. Er is echter tot nu toe geen zekerheid over de vraag, of dit niet eerder is gebeurd en in welke mate dit is gebeurd. Zolang dit niet vaststaat, kan men daarop niet een voorschot nemen en zou er door mij ook nooit een voorschot op zijn genomen.

De heer **Weijers** (CDA): Dit betekent dat, als u die verantwoordelijkheid had gedragen, u onverkort de bouw- en uitzend-c.a.o. zou hebben laten doorwerken.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Heel duidelijk.

De heer **Weijers** (CDA): Okay. Mag ik dan een volgende vraag stellen?

De **Voorzitter**: Neen, neen.

De heer **Weijers** (CDA): Het wordt net interessant.

De **Voorzitter**: Maar het laatste woord is nog niet gezegd. Langs de weg van interrupties moet men natuurlijk niet een verhoor op punten houden.

De heer **Weijers** (CDA): Ik studeer voor quizmaster, mijnheer de Voorzitter!

De **Voorzitter**: Ik wil u nog één interruptie toestaan.

De heer **Weijers** (CDA): De heer Van der Doef zegt dat, als hij minister van Sociale Zaken was geweest, hij het wel zou hebben gedaan. Is dan in het 'heilsplan-Den Uyl' het bedrag van 1,7 mld. betrokken?

De heer **De Korte** (VVD): Neen! Dat is niet zo!

De heer **Van der Doef** (PvdA): De heer De Korte kan het niet laten zijn wijsheid hier te spuien; hij is al zo vriendelijk 'neen' te melden. Inderdaad, het zit er niet in, omdat ook voor ons vaststaat, dat een deel van die c.a.o.-toeslagen eerder in de loonindex tot uitdrukking is gekomen. Ik heb niet, verleden jaar niet en nu niet, op het standpunt gestaan dat de bouw-c.a.o. onverkort moet doorwerken. Ik heb op het standpunt gestaan (en ik sta nog op dat standpunt) dat dit alleen het geval moet zijn in de mate, waarin die niet eerder heeft doorgewerkt.

De heer **Weijers** (CDA): U hebt helemaal geen SER-advies nodig!

Minister **Albada**: De heer Van der Doef wil in dat geval kennelijk de zaak verlagen tegen de tijd dat het structurele advies van de SER binnen is. Ik begrijp hem echt niet. Ik heb trouwens de vorige keer al begrepen dat hij de zaak van de bouw-c.a.o. bespreekbaar achtte.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Natuurlijk!

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mag ik er even aan herinneren dat bij het debat over de Voortgangsnota deze zaak van onze kant al in precies dezelfde geest aan het kabinet is voorgelegd? Wij hebben toen gezegd, dat de Regering opnieuw tijdelijk die zaak zou kunnen uitstellen. Men zat toen op een verschil van 3 punten in de index. De Regering zou, aldus hebben wij toen gezegd, over een halfjaar misschien op een verschil van 4 punten zitten.

Laat de Regering maar een slag slaan, laat zij maar met een concreet voorstel komen, zo zeiden wij, waarbij wij niet op het standpunt stonden dat de toeslagen volledig moesten doorwerken, maar dat wel precies de maat-

Interruptie van de heer Weijers (CDA)

Albeda

staf zou moeten worden gehanteerd, die door de heer Van der Doef is genoemd. Daarom begrijp ik nu de vraag van de heer Weijers niet. Wij hebben dit de Kamer concreet voorgelegd. Wij hebben gezegd: men kan beter enige pijn nu nemen dan pijn opsparen. Wat de Regering doet, is het probleem voor zich uit-schuiven, waarmee zij straks de grootste moeilijkheden krijgt.

De heer **De Korte** (VVD): U schuift de zaak ook voor u uit in uw eigen plannen. Als u gewoon doorberekent, veroorzaken uw plannen een lastenverhoging van ongeveer 0,5% extra. Dan schiet u door de 1%-norm heen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dat weet u niet. U doet een veronderstelling, alsof u dat precies kunt narekenen. Ik heb het aan het kabinet gevraagd.

De heer **De Korte** (VVD): Ik kan het ongeveer narekenen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): U meent dus dat een half procent al vaststaat, dat dit tot dusverre niet verwerkt is in de loonindex, zodat de SER wel zal concluderen tot een half procent verdere verwerking? Heel knap van u!

De heer **De Korte** (VVD): Het mag zelfs de helft zijn, maar het is zodanig, dat u door uw eigen 1%-norm schiet.

De **Voorzitter**: Het woord is aan de Minister.

Minister **Albeda**: Het valt niet op, mijnheer de Voorzitter!

De heer Van Dis heeft een vraag gesteld, die eigenlijk al is beantwoord door de heer Weijers, een vraag over de omvang van de uitgavenvergroting. Het zou in totaal gaan om 1710 mln. dit is mede een indicatie van het budgettaire gewicht van dit pakket.

De heer Van der Doef merkt op dat behalve het minder – meer – effect van 1,1% bouw-c.a.o. en 0,6% uitzend-c.a.o. al een achterstand van 1,6% bestond, zodat in feite de minima op een achterstand van in totaal 3,3% zouden worden gezet, zoals de nieuwe terminologie luidt.

Ik kan deze optelsom niet onderschrijven. Ongetwijfeld wordt bedoeld op de 1,6%, die is genoemd in het SER-advies van 16 juni 1978 inzake onder andere een bijzondere verhoging van het wettelijke minimumloon. Een deel van de SER signaleerde een achterstand van 1,6% van het minimumloon ten opzichte van de c.a.o.-lonen, als resultaat van nivellerings-tenden-ties die niet in het minimumloon waren doorberekend, en een verschil tussen de ontwikkeling van regelingslonen en verdiende lonen.

Uit het advies blijkt dat binnen de raad in het geheel geen overeenstemming bestond ten aanzien van de interpretatie en de grootte van het verschil tussen de ontwikkeling van het minimumloon en de verdiende lonen.

De heer Nijhof heeft de vraag gesteld waarom geen statistisch materiaal kan worden verschaft over de inkomens in de in de uitzendsector veel voorkomende functies. Men heeft dit materiaal toch nodig gehad, volgens hem, om deze c.a.o. te kunnen vergelijken met hetgeen elders wordt verdiend.

Dit materiaal is niet aanwezig. Volgens opgaven van partijen houdt de schaalverhoging van 15% in de uitzend-c.a.o. verband met een aanpassing van de schalen aan het minimumloon en de salarissen van vergelijkbare functies in c.a.o.'s in de administratieve sector, zoals het bank- en verzekeringswezen. De wijze waarop partijen de vergelijking met de andere c.a.o.'s hebben gemaakt, is mij overigens op dit moment niet bekend. In de discussie over de definitieve regeling zou dit echter toch eens op tafel moeten komen.

Ik kom nu op het onderdeel van de aftopping. Ten aanzien van de beperking van de prijscompensatie is al meermalen van de zijde van de Regering erop aangedrongen dat de sociale partners zelf tot een aftopping in de prijscompensaties zouden overgaan. Tot mijn teleurstelling moet ik constateren dat tot deze afspraken niet is gekomen. Het kabinet acht het geboden dat de hogere inkomens extra matigen. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft hieraan reeds vorm gegeven via het aanbrengen van aftopping in het zogenaamde trendvoorschot voor ambtenaren per 1 januari 1979. De Minister van Economische Zaken zal met de aftopping rekening houden bij zijn tarievenbeleid, dat wordt gehanteerd ten aanzien van de vrije beroepsbeoefenaren.

De bezwaren tegen de voorgestelde aftopping concentreren zich met name op het feit dat wordt ingebroken in de afgesloten c.a.o.'s. In materieel opzicht valt het nogal mee, als wordt gekeken naar de gekozen inkomensgrens. Daarnaast blijft echter de principiële vraag aanwezig. Ik weet dat met name van de zijde van de vakbeweging reeds jaren wordt aangedrongen op aftopping. Dit resultaat kon echter in onderhandelingen nooit worden bereikt.

Het kabinet heeft het dan ook als zijn plicht gezien op dit punt initieënd op te treden. Ik voel mij daarbij gesteund door de opvattingen van de heer Ger-

ritse en zeker ook door hetgeen de heren Nypels en Van Dis ter zake hebben gezegd, alsmede door aanneming van de motie-Engwirda (15 394, nr. 10) en door de aanvaarde motie van deze leden op stuk 15 081, nr. 41.

Ik heb er begrip voor dat sommige sprekers wat huiverig staan tegenover deze maatregel, zeker wanneer zij menen dat deze maatregel op zich zelf staat. Bedacht dient te worden dat deze maatregel onlosmakelijk verband houdt met de huidige situatie. Verder wil ik met kracht de suggestie van de hand wijzen dat de aftopping alleen maar een soort smeermiddel is om overige maatregelen meer aanvaardbaar te maken, laat staan de zoetstof voor de bittere pil van de overige hoofdstukken.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Het is mij opgevallen dat de Minister van de uitzend-c.a.o. is overgestapt naar de aftopping en het hoofdstuk Sociale Kortingen ...

Minister **Albeda**: Overlaat aan de Staatssecretaris.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Dat is de verklaring van het feit dat daarover nu niet het woord wordt gevoerd door de Minister. Ik dacht namelijk al dat hij aan een reconstructie van de wet bezig was.

Minister **Albeda**: Nee, alle moeilijke onderwerpen behandelt de Staatssecretaris.

De heer Van der Doef heeft een aantal concrete vragen gesteld over de gevolgde procedure, met name gericht op het aftoppingshoofdstuk. Hij zegt dat er geen verklaring is geweest van de gevolgde procedure en de wettelijke grondslag van het ontwerp. Hij vraagt zich af waarom de Stichting van de Arbeid niet is gehoord.

De wettelijke grondslag van de voorgenomen maatregelen zal zijn gelegd op een moment dat het parlement het wetsontwerp aanvaardt en het dus tot wet wordt verheven. Het overleg met het parlement staat toch op een iets ander niveau dan het overleg met de Stichting van de Arbeid. Overleg met de Stichting van de Arbeid is in de Wet op de Loonvorming essentieel, omdat het bij maatregelen op grond van die wet gaat om een ministerieel besluit en dus niet om een wet zelve, derhalve zonder dat het parlement daarin vooraf wordt betrokken. Het overleg met de Stichting van de Arbeid zou ik overigens ook graag hebben gevoerd, indien daartoe voldoende tijd beschikbaar zou zijn geweest.

Ik wijs er nogmaals op dat het voorliggende ontwerp minder diep in de

Albeda

loonontwikkeling ingrijpt dan een algemene loonmaatregel zou doen. Het gaat immers – ook dit in antwoord op een vraag van de heer Van der Doef – bij de aftopping niet om een algemene ingreep in de loonvorming, maar om een partiële ingreep die maar bepaalde groepen werknemers treft. Een algemene bevrozing van lonen en andere arbeidsvoorwaarden, waartoe artikel 10 van de Wet op de Loonvorming de mogelijkheid biedt, is bepaald niet aan de orde.

De heer Van der Doef heeft verder gevraagd of artikel 8 van de Wet op de Loonvorming opnieuw zou moeten worden ingevoerd, wil niet de situatie ontstaan van een volstreekte onzekerheid en willekeur. Juist om een dergelijke situatie van willekeur en onzekerheid te vermijden, zou ik herinvoering van artikel 8 sterk willen ontraden. Ik doe dat waarschijnlijk samen met de heer Van der Doef zelf.

Allereerst gaat het hier om een zaak van een andere orde, omdat het hier gaat om ingrijpen in afzonderlijke collectieve arbeidsovereenkomsten via het onverbindend verklaren. Bovendien ligt aan de afschaffing van artikel 8 een lange voorgeschiedenis ten grondslag die wellicht ook de geachte afgevaardigde bekend is. Ik acht het weinig zinvol, de discussie hierover te heropenen. De kern daarvan was dat via een aantal onverbindendverklaringen in wezen een algemene loonmaatregel tot stand zou kunnen komen. Hier is echter aan de orde het stellen van maatregelen ten aanzien van een duidelijk aangegeven groep werknemers. Overigens zou in het kader van de adviesaanvraag over de inkomensvorming deze problematiek wel weer eens aan de orde kunnen komen.

Van verschillende zijden is de relatie tussen het werkgelegenheidsfonds aftopping en de ondernemingsraden aan de orde gesteld. Alvorens de individuele vragen te beantwoorden, moet ik een enkele opmerking maken.

Het kader van dit wetsontwerp is strikt beperkt tot het jaar 1979. In die zin is er sprake van ad hoc wetgeving. De gedachte van de aftopping stamt uit de debatten over het arbeidsvoorwaardenbeleid van 1979, waar zij in het bredere kader is geplaatst van de beperking van de prijscompensatie ten behoeve van de werkgelegenheid.

Met betrekking tot de mogelijkheid om te komen tot een afzonderlijke regeling voor de mogelijkheden van de ondernemingsraad – de heer Van der Doef stelde daarover een vraag – wijs

ik in de eerste plaats nog een keer op de tijdelijkheid van deze wetgeving. Het lijkt wat overdreven om voor een eenmalige ingreep – als het daarbij blijft – al een verandering aan te brengen in de Wet op de Ondernemingsraden.

In dit verband wijs ik overigens op het bij de Eerste Kamer aanhangige wetsontwerp tot wijziging van de Wet op de Ondernemingsraden dat een aanzienlijke verbetering van de informatiepositie en de bevoegdheden van de ondernemingsraden inzake besluiten van de ondernemer betreffende werkgelegenheid en investeringen inhoudt. De ondernemingsraad verkrijgt op grond van artikel 23, vierde lid, van het nieuwe ontwerp het recht van initiatief ten aanzien van dit soort aan gelegenheden. Verder is het naar mijn mening goed, de grote lijn in het oog te houden. Voor een al te detaillistische wetgeving voel ik eigenlijk niets. Ik zie ook geen aanleiding, te komen tot een nota van wijzigingen, aangezien ik een redelijke mate van zekerheid aanwezig acht dat de werknemers zullen worden betrokken bij de besteding van de gelden. Ik zeg dit overigens mede in antwoord op vragen van de CDA-fractie ter zake.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister vindt niet alleen de veronderstelling van overleg voldoende, maar hij vindt ook overleg als zodanig voldoende om zekerheid te hebben voor zijn veronderstelling dat de middelen voor werkgelegenheid zullen worden aangewend? Waar steunt die veronderstelling dan op dat overleg tussen ondernemingsraad en bedrijfsleiding over de hierdoor vrijkomende middelen tot die aanwending zal leiden?

Minister **Albeda**: Er staat het een en ander op papier over de bedoeling van de aftopping. De mensen die in de ondernemingsraad zijn vertegenwoordigd, hebben hierbij groot belang. Het lijkt mij moeilijk denkbaar dat een werkgever volstrekt kan voorbijgaan aan voorstellen op dit punt.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U weet dat naar mijn schatting 60% van de werknemers in het particuliere bedrijfsleven niet werkt in een bedrijf waarop de Wet op de ondernemingsraden van toepassing is. Ik heb erop gewezen over welke bedragen wij in de meeste middelgrote en kleine ondernemingen spreken en dat het buitengewoon twijfelachtig is, gelet op de aard van de problemen in sommige ondernemingen, dat de gelden in de

grote ondernemingen in de juiste richting worden aangewend. Ik heb er echt behoefte aan, van u te vernemen waarop u baseert dat dit in goed overleg zal worden bepaald.

Minister **Albeda**: Ik heb geprobeerd, dit aan te geven. Het is duidelijk dat men voor een eenmalige maatregel niet een volstrekt waterdicht systeem kan ontwerpen. Het leek mij daarom goed, nog eens in te gaan op de problematiek van een werkgelegenheidsfonds.

Vooraf wanneer men denkt aan voortzetting van maatregelen, inhoudende aftopping of beperkte inlevering van prijscompensatie, ten behoeve van de werkgelegenheid, is het de moeite waard, tot een geheel andere vorm van deze aftopping of afroting te komen. Op dit punt zal de Regering zich tot de SER richten met een adviesaanvraag. Als de SER tot de conclusie komt dat een werkgelegenheidsfonds, gevoed met gelden van de aftopping en eventuele andere vormen van inhouding van een deel van de prijscompensatie, gewenst is, kan ik mij voorstellen dat deze tijdelijke aftopping de inleiding vormt tot een structurelere maatregel, gebaseerd op een akkoord of op nieuwe wetgeving. Hierbij zullen vragen over inning, samenstelling van het bestuur en dergelijke aan de orde komen.

De heer **Jansen** (PPR): Heeft de Minister zelf niet de indruk dat een groot deel van de antwoorden op de vragen die hij nu geeft en die hij voor advies aan de SER wil voorleggen, al is gegeven in het oorspronkelijke wetsontwerp inzake de vermogensaanwasdeling?

Minister **Albeda**: Niet helemaal. Het doet er enigszins aan denken.

De heer **Jansen** (PPR): Ik zei dan ook: 'een groot deel'.

De heer **Gerritse** (CDA): Misschien ben ik te vroeg met mijn vraag, maar ik wil de Minister toch vragen of hij zijn gedachten heeft laten gaan over de mogelijkheid, gelden die nu tijdelijk door aftopping worden vrijgemaakt, te blokkeren, vooruitlopend op een eventueel fonds, als de SER hierover gunstig oordeelt.

Minister **Albeda**: Over deze mogelijkheid zijn mijn gedachten inderdaad gedaan, maar bij nader inzien heb ik haar niet uitgevoerd, omdat men zo sterk vooruitloopt op het eenmalige karakter van de wetgeving. Als SER en Stichting van de Arbeid hierin iets zien, kan de verdere stap worden gedaan. Op het

Albeda

moment dat tot blokkering wordt besloten, loopt men vooruit op de beslissing dat zo iets op meer permanente basis zal gaan bestaan. Hierover hoor ik graag de mening van werkgevers en werknemers.

De heer **Gerritse** (CDA): Ik had de indruk dat in het wetsontwerp meer elementen zitten waarbij sprake is van vooruitlopen. Dit zou erbij kunnen.

Minister **Albeda**: Ik kom nu op het gedeelte van mijn betoog dat betrekking heeft op de trendvolgers.

De heer **Nijhof** (DS'70): Ik heb nog een vraag over de aftopping. Vanuit de Kamer is door verschillende fracties gevraagd of de Regering bereid is, de grens van f 55.000 naar f 50.000 te verleggen. Ik meen hierop geen antwoord te hebben gehoord, evenmin als op de vraag of de Regering bereid is, met een nota van wijziging te komen. Kan de Minister hierover uitsluitel geven?

Minister **Albeda**: U kunt uit mijn zijgingen afleiden dat er geen plannen bij de Regering liggen om op dit punt met een wijzigingsvoorstel te komen.

De heer **Jansen** (PPR): Is de Minister ook bevoegd namens zijn collega van Binnenlandse Zaken het woord te voeren?

Minister **Albeda**: Ik heb begrepen dat mijn collega van Binnenlandse Zaken hier straks in eigen persoon het een en ander zal komen meedelen.

De heer **Jansen** (PPR): Dat zal ik zeer op prijs stellen.

De heer **Gerritse** (CDA): Moet ik uit deze opmerkingen rond het niveau van de aftopping constateren, dat met name de argumenten die van de kant van mijn fractie naar voren zijn gebracht gewogen zijn en te licht bevonden? Zou de Minister dan misschien iets over het wegingsproces kunnen zeggen?

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat was hij kennelijk niet van plan.

Minister **Albeda**: Dat houdt niet in dat ik er niets over zou kunnen zeggen, maar het is de vraag hoe relevant het is.

De heer **Kombrink** (PvdA): Het verkeer tussen regeringsfractie en Regering is kennelijk niet zo relevant op dit punt.

Minister **Albeda**: Ik zal het nog nader toelichten. De vraag is namelijk of niet gesteld moet worden, dat in wezen iedere grens een zekere mate van willekeur in zich houdt. Je kunt lang of kort

praten, maar voor dit kabinet zou uitstekend verdedigbaar zijn geweest de gedachte twee keer modaal. In de discussie met de ambtenarenorganisaties is men terechtgekomen op f 45.000. Geen van die cijfers kun je zo hard onderbouwen, dat je zou moeten zeggen: f 55.000 is een ideaal cijfer; f 50.000 is minder ideaal. In laatste instantie kun je je voorstellen – ik wil dat best vertellen – dat er op een bepaald moment een compromis wordt gesloten over een bepaald bedrag. Ik wil hier niet de indruk vestigen dat dit compromis te onderbouwen is met veel sterkere argumenten dan eventueel f 50.000 of eventueel f 60.000.

De heer **Gerritse** (CDA): Ik ben het met de Minister eens dat het leggen van een eerste grens een zekere mate van willekeur kan inhouden. Maar als er eenmaal een grens van f 45.000 is gelegd en die naar de particuliere sector is terug te rekenen tot f 50.000, dan geloof ik dat het leggen van een grens bij f 50.000 toch niet meer zo willekeurig zou zijn. Een grens van f 55.000 zou dan meer willekeur inhouden dan een van f 50.000.

De heer **Nypels** (D'66): Precies!

Minister **Albeda**: Het feit, dat het ergens een keer geprikt is, ontnemt niet de willekeur aan dat bedrag.

De heer **Nypels** (D'66): Als u het nu niet precies gelijk trekt, valt de samenhanging toch weg?

Minister **Albeda**: Ik meen dat ik al zeer openhartig heb weergegeven wat er aan de hand is, maar u kunt natuurlijk proberen dat nog een keer nader geadstrueerd te krijgen.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik begrijp dat de laatste wijsheid van de Minister over het aftoppingsniveau hiermee nu is uitgesproken. Mag ik een vraag stellen over de werkgelegenheidseffecten? De heer De Korte heeft gevraagd naar de 1500 arbeidsplaatsen. Ik heb daar ook enkele opmerkingen over gemaakt, maar de plastische formulering van de heer De Korte sprak mij buitengewoon aan, namelijk de veronderstelling dat mogelijk in 1500 deeltijdbanen van één dag die 1500 tewerkstellingen zouden plaatsvinden. Kan de Minister zeggen op grond van welke redenering hij tot een aantal van 1500 is gekomen? Hoe is hij daaraan gekomen en hoe is het te realiseren?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Wij komen ook op voor de heer De Korte als minderheid; hij heeft geen antwoord gehad.

Minister **Albeda**: Men is uitgegaan van betrekkelijk modaal gehonoreerde mensen en niet van extra investeringen voor deze extra werkgelegenheid.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Dat was mij niet ontgaan; dat hebt u ook geschreven. Wij hebben in de Kamer betoogd dat uw veronderstelling zeer theoretisch is, dat er niet alleen modale werknemers zijn en dat het niet reëel is om af te zien van investeringskosten en dat dus die berekening niet klopt. Ze klopt alleen als u uitgaat van 1500 eendagsbanen.

Minister **Albeda**: Dat is niet waar. Ik denk dat je er bij eendagsbanen veel meer van kunt maken en bij deeltijdbanen ook nog. Ik ben gaarne bereid toe te geven dat 1500 een wat optimistische raming was.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Wat zullen wij ervan maken: 400?

Minister **Albeda**: Dat ligt er helemaal aan. Daar durf ik geen schatting over te maken. Ik laat dat graag aan u over.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Het is wel duidelijk.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik moet toch de Minister in bescherming nemen. Ik vind dat hij volkomen gelijk heeft. Als je het via aftopping doet, dan heb je geen enkele zekerheid over ook maar één baan. Ik begrijp wel dat de Minister het in het midden laat en zegt dat hij er niets van kan zeggen.

Minister **Albeda**: Tenzij het bedrijfsleven deze eenmalige maatregel zou opvatten als een hint en in zou gaan op datgene wat ik in een gerichte SER-adviesaanvraag zal brengen, namelijk om te komen tot een werkgelegenheidsfonds, te voeden uit zaken als aftopping en afroming. Op dat moment gebeurt er heel wat meer.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Daarin val ik de Minister bij. Dat is theoretisch denkbaar. Zo'n SER-advies dat niet eenvoudig is, omdat het over fondsvorming gaat en allerlei aspecten heeft, zou, bij voorbeeld, als het snel wordt uitgebracht, in november of december kunnen komen. Voor het volgend jaar kan dit zinnig zijn, maar wij praten nu over maatregelen voor de tweede helft van dit jaar. De Minister geeft terecht aan dat via de aftopping geen enkele zekerheid van effect op de werkgelegenheid kan worden geboden.

Minister **Albeda**: Deze maatregel heeft natuurlijk niet alleen effect op de werkgelegenheid. Het is ook een maatregel in het kader van de inkomenspolitiek.

Albeda

Hoewel ik de bescherming van de heer Den Uyl op hoge prijs stel, moet ik toch zeggen dat ik die in deze vorm liever niet geniet.

De heer **Terlouw** (D'66): Mag ik nog even terugkomen op het niveau van de aftopping? De Minister zegt dat de Regering deze vrij willekeurig geprikt heeft op 55.000 gulden. Mag ik daaruit afleiden dat de Regering er zich niet krachtig tegen zou verzetten als de Kamer, vrij willekeurig, zou prikken op 50.000 gulden?

Minister **Albeda**: Dat zou u daaruit kunnen afleiden.

De heer **Joekes** (VVD): Maar de fractiegenoot van de heer Terlouw, de heer Nypels, heeft nu juist gezegd dat dat niet willekeurig was. Ik bevorder nu de eenheid in zijn fractie.

De heer **Nypels** (D'66): Veel beter zelfs.

De heer **Terlouw** (D'66): Wij vinden dat er voor 50.000 gulden aanzienlijk meer te zeggen is dan voor 55.000 gulden. Ik ga echter uit van de argumenten van de Minister, die het betrekkelijk willekeurig niet zo goed te onderbouwen noemt. Welnu, als dat dan zo is in de ogen van de Regering, dan constateer ik met vreugde dat de Regering zich niet krachtig zal verzetten tegen een uitspraak van de Kamer om het tot 50.000 te verlagen.

De heer **Joekes** (VVD): U behoeft uw uitspraken niet te herhalen om ze mij te doen begrijpen.

Minister **Albeda**: Kan ik dan nu naar de trendvolgers overgaan? Allereerst wil ik enkele algemene opmerkingen maken. De Regering heeft vanwege de sterke structurele financiële betrokkenheid bij de quartaire sector extra verantwoordelijkheid voor die sector. Daarom is er sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid in tweeërlei opzicht: zorg voor voorzieningen en zorg voor financiële middelen.

De betrokkenheid van de overheid weerspiegelt zich in de salarisontwikkeling. Een belangrijk deel van de quartaire sector volgt in deze de overheid. Dat is, naar onze opvatting, for better and for worse, overigens met erkenning van verschillen. Daarbij moeten wij ons niet te veel verwarren in formules. Trend minus korting is de salarisontwikkeling bij de rijksoverheid en daar gaat het om.

Men kan verder stellen dat de trendvolgers een relatief sterke positie hebben, vooral uit het oogpunt van werkgelegenheid. De quartaire sector is de enige sector waar gestadige uitbrei-

ding van werkgelegenheid zal blijven plaatsvinden, mits uiteraard de financiële basis dit mogelijk maakt.

De inzet van Bestek '81 was werkgelegenheid en in samenhang met de ernstige economische en budgettaire situatie was daarom korting in salarissen geboden. Wij hebben daar terstond aangekoppeld het aanbod van een substantiële bijdrage ten behoeve van de uitbreiding van het aantal arbeidsplaatsen. Wij hebben gesproken over de wenselijkheid te komen tot een arbeidsplaatsenplan – wij hebben daarbij een getal van 5 000 genoemd – en om daarbij een volumebeleid te betrekken in die zin dat voor een deel van die arbeidsplaatsen voorwaarden geschapen zouden kunnen worden voor de toegang tot dergelijke banen voor langdurig werklozen, WAO'ers en dergelijken.

De verschillen tussen de netto-inkomens bij de rijksoverheid en de gesubsidieerde en gepremieerde sector zijn bekend. Wij hebben meermalen uitgesproken dat die bespreekbaar zijn.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Zou de Minister uiteen kunnen zetten waarom een aanbod van 5000 arbeidsplaatsen substantieel moet worden genoemd, gezien de opbrengst van de korting?

Minister **Albeda**: Zou u het heel erg vinden, als ik het geven van antwoord even uitstel totdat ik daaraan toe ben?

De heer **Van Thijn** (PvdA): Nee.

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! De heren Van Thijn en De Korte hebben gereageerd op de opmerking dat de trendvolgers wisten wat hen te wachten stond. Bovendien heeft de heer Van Thijn erop gewezen, dat het overleg met de trendvolgers pas laat is aangevangen. Sommige contracten – bejaardenoorden en ziekenhuiswezen betreffende – waren al afgesloten voordat Bestek '81 verscheen. Verder zei de heer Van Thijn – ik zeg het met mijn woorden –: de direct verantwoordelijke Minister kwam pas uit zijn schulp op 7 mei.

Misschien is het goed mee te delen dat de Minister van Sociale Zaken wel coördinerend minister is op dit punt, maar niet de direct verantwoordelijke minister is. Verder was het overleg met deze Minister reeds eerder begonnen dan op 7 mei, met name bij een eerste gesprek over de bejaardenoorden-c.a.o. in mijn aanwezigheid.

Van eind juni 1978 af, toen de nota Bestek '81 verscheen, waarin is gesteld dat de Regering ervan uitging dat ten aanzien van de trendvolgers eenzelfde matiging zou worden toege-

past als met betrekking tot de salarissen van het rijkspersoneel, wisten de trendvolgers wat hen boven het hoofd hing. Gezien de koppeling aan de ontwikkeling van het salaris van het rijkspersoneel kon het overleg met de trendvolgers pas van start gaan nadat een besluit was genomen over de korting op de ambtenarensalarissen, te weten in maart 1979.

Het is juist dat de tweejarige c.a.o.-bejaardenoorden 1978–1979 is afgesloten in december 1977 en dat de c.a.o. voor het ziekenhuiswezen 1978–1979 in maart 1978 is afgesloten. Ik teken daarbij aan, onder verwijzing naar de nota naar aanleiding van het eindverslag, dat in deze c.a.o.'s de salarissen telkenjare tweemaal worden aangepast, namelijk aan het begin en halverwege het kalenderjaar. Over de wijze van aanpassing is in de c.a.o.-bejaardenoorden bepaald dat de salarisbedragen, vermeld in een bijlage bij de c.a.o., worden gewijzigd in het overleg tussen partijen, bij deze c.a.o. betrokken. Elke halfjaarlijkse wijziging komt dus eerst tot stand na overleg tussen partijen, in welk overleg rekening kan worden gehouden met de op dat moment ter beschikking staande gegevens.

De heren Van Thijn en Gerritse hebben een vraag gesteld over de toepassing van de bevoegdheid van artikel 15. Kern van de toepassing betreft een korting van 0,3–0,7% langs de volgende lijn: per 1 juli eenzelfde korting (0,3–0,7%) invoeren als geldt voor ambtenaren, dus eenmalig; dit moet wel worden gezien in relatie tot omvanguitbreiding van arbeidsplaatsen; het maakt natuurlijk groot verschil of zes maal gekort wordt in een omvang 0,3–0,7% dan wel dat het vijf maal kan gebeuren; indien een keer korten structureel wegvalt, betekent het een verlies van besparingen van f 60 miljoen in 1979 plus f 70 miljoen in 1980 en f 75 miljoen in 1981.

De heer **Van Thijn** (PvdA): De Minister zegt: kern van de zaak is een eenmalige korting per 1 juli. Maar daarmee is de kous niet af, want dan moet nog nader worden bekeken of dat onderdeel zal uitmaken van vijf maal een korting in de driejarige periode of zes maal een korting. Ik heb de Minister gevraagd, daarover in dit debat duidelijkheid te verschaffen. Als hij kiest voor de tweede variant zal er op enigerlei wijze sprake zijn van een materiële terugwerking van deze maatregel voor het hele jaar 1979.

Minister **Albeda**: Dat hoeft niet. Men kan zich voorstellen dat dit ook wordt

Albeda

uitgeschoven over de zogenaamde Bestekperiode heen. Mijn idee was eigenlijk om met de vertegenwoordigers van de trendvolgers verder overleg te voeren – zij waren daartoe bereid – over de jaren 1980 en 1981. Onze oorspronkelijke gedachte was: Probeer met de betrokkenen te komen tot een arbeidsplaatsenplan dat loopt van 1979 tot en met 1981. In de tweede vergadering bleek ons dat men eigenlijk wel wilde praten over een arbeidsplaatsenplan, maar er daarbij van uitging dat in 1979 in het geheel niets zou kunnen gebeuren. Dat was dan ook eigenlijk het breekpunt in het overleg.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Moet ik de mededeling van de Minister nu zo begrijpen, dat voor 1979 slechts één korting zal gelden?

Minister **Albeda**: Dat begrijpt de heer Van Thijn juist.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Dat hebt u dus beslist, begrijp ik.

Minister **Albeda**: Ja.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Het kabinetsberaad ter zake is afgerond en het antwoord van de Minister van Financiën op de tweede vraag naar aanleiding van de Voorjaarsnota, waarin al rekening is gehouden met een neerwaartse ombuiging, gezien de wijziging van de plannen, heeft dus het karakter van een feit.

Minister **Albeda**: Een administratie, zegt de Minister van Financiën.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Dus geen dubbele, maar een enkelvoudige korting in 1979?

Minister **Albeda**: Het zal erg moeilijk zijn om dat nog per 1 juli te realiseren. Eerlijk gezegd had ik het persoonlijk mooi gevonden, als mogelijk was geweest wat de heer Gerritse heeft voorgesteld, namelijk als men geval voor geval zou kunnen bekijken wat misschien een redelijke korting zou zijn, maar dat is erg tijdrovend en bijna niet uitvoerbaar. Daarom gaan wij ervan uit om te beginnen met voor 1 juli één keer die korting toe te passen en verder overleg te voeren over wat er gaat gebeuren in 1980 en 1981. Wij hebben in het gesprek met de trendvolgers niet alleen gesproken over arbeidsplaatsen, maar ook over wellicht een verlangen van hun kant om in plaats van arbeidsplaatsen te spreken over het iets dichter bij elkaar brengen van de netto-inkomens van trendvolgers en ambtenaren. Er is dus nog ruimte voor breder overleg over wat er gaat gebeuren in 1980 en 1981.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Dat overleg gaat over 1980 en 1981, maar deze wet heeft uitsluitend betekenis voor 1979. Ik begrijp dus dat wat in artikel 15, lid 2, staat, namelijk dat de loonontwikkeling van de trendvolgers zoveel mogelijk gelijk op loopt met de salarisontwikkeling van ambtenaren in dienst van het Rijk alleen geldt voor de tweede helft van 1979.

Minister **Albeda**: Dat is juist, maar ik geloof dat de Minister van Financiën hierover iets wil zeggen.

Minister **Andriessen**: Ten einde elk misverstand weg te nemen omtrent de becijferingen, waarnaar de heer Van Thijn nu verwijst, wil ik opmerken dat wij een variant hebben genomen. Wij hadden ook – waarschijnlijk hadden wij dat ook moeten doen, maar het zal bekend zijn hoe snel het allemaal is gegaan: vrijdagmiddag vragen binnen, dinsdagmorgen hier – de variant per 1 januari erbij kunnen doen. Dan had men andere cijfers gehad. Die illustratie beoogt dus niet de beslissing aan te geven. Die beslissing is genomen en die ligt uiteraard bij de Minister van Sociale zaken en niet bij de rekenkunde die de gevolgen van een bepaalde beslissing weergeeft.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Ik begrijp – dat is de hoofdzaak – dat de Minister van Sociale Zaken deze beslissing heeft genomen en dat het illustratiemateriaal van de Minister van Financiën precies aangeeft wat hij thans heeft ingeleverd.

Minister **Albeda**: Dat is juist, maar vindt de heer Van Thijn dat zo onlogisch?

De heer **Van Thijn** (PvdA): Nee.

De heer **Kombrink** (PvdA): Het valt wonderlijk genoeg samen.

Minister **Andriessen**: Bij dit kabinet is dat helemaal niet verwonderlijk.

De heer **Kombrink** (PvdA): Het mag wel eens worden geïllustreerd als het eens een keer zo loopt.

Minister **Albeda**: Natuurlijk.

De heer **Gerritse** (CDA): Ik constateer tot mijn genoegen dat ik artikel 15 toch niet zo slecht heb gelezen. Mag ik uit de woorden van de Minister ten aanzien van de differentiatie opmaken dat hij zegt: In dit jaar zal het moeilijk zijn om te differentiëren tussen de groepen, waar het om gaat, maar ik wijs de differentiatie alleen maar op grond van technische moeilijkheden af; in het vervolg is differentiatie voor mij bespreekbaar en dat zal in het overleg ook naar voren komen?

Minister **Albeda**: Dat is zeer juist. Ik denk er wel aan om het begrip 'differentiatie' op dit moment te hanteren als een soort hardheidsclausule in gevallen waarin het niet redelijk is de exacte korting toe te passen. Het gaat niet zonder meer om een dictaat, maar om het overleg.

De heer **Gerritse** (CDA): Ik begrijp dat deze hardheidsclausule ook voor 1979 geldt.

Minister **Albeda**: Die geldt inderdaad ook voor 1979.

De heer Van Thijn heeft gezegd, dat het in artikel 15, lid 1, niet alleen gaat om de loonontwikkeling maar ook om de materiële en immateriële arbeidsvoorwaarden. Hij vindt dat de Minister een overdosis aan bevoegdheden vraagt. Het ligt overigens niet in mijn bedoeling – dat blijkt ook wel uit de context van het hele ontwerp – om immateriële, niet op geld waardeerbare arbeidsvoorwaarden in de besluiten te regelen. Die zullen dus vrijgelaten worden. Er is niet de bevoegdheid gevraagd om de contracten integraal te doorkruisen, maar wel de bevoegdheid om te voorkomen dat men bij voorbeeld uitwijkt naar andere arbeidsvoorwaarden.

Door verschillende afgevaardigden is gewezen op het verband tussen inkomensmatiging en werkgelegenheid in de quaire sector. In dat verband is door de heer Gerritse naar voren gebracht dat het scheppen van nieuwe werkgelegenheid met de meeste kans op succes kan geschieden in de quaire sector, waarin de meeste trendvolgers werkzaam zijn. Tevens heeft de heer Gerritse erop gewezen, dat de relatie matiging – werk in deze sector op een veel directere wijze kan worden aangebracht dan in de particuliere sector. Die gedachten kan ik uiteraard volledig onderschrijven.

In Bestek '81 is een belangrijke groei van de werkgelegenheid voorzien in de collectieve en semi-collectieve sector. Een groei van de werkgelegenheid, die voorzien kon worden doordat tegelijkertijd en in samenhang daarmee een inkomensmatiging is voorzien. Het tot stand komen van deze inkomensmatiging is een noodzakelijke voorwaarde voor de realiseerbaarheid van de nu geplande uitbreiding van het aantal arbeidsplaatsen.

Zoals al is vermeld in de memorie van antwoord maakt het pakket van maatregelen waarin Bestek '81 voorziet een zodanige ontwikkeling van de werkgelegenheid mogelijk dat niet alleen bestaande arbeidsplaatsen behouden blijven, maar tevens nieuwe

Albeda

arbeidsplaatsen kunnen worden geschapen. In de collectieve en semi-collectieve sector gaat het daarbij om een groei van 55.000 arbeidsplaatsen in de periode 1979–1981. De stelling van de heer Van Thijn dat ten gevolge van Bestek '81 10.000 arbeidsplaatsen verloren gaan, omdat de autonome groei wordt afgeremd, laat ik geheel voor zijn rekening.

De heer **Van Thijn** (PvdA): U kunt dat wel op mijn rekening zetten, maar misschien mag ik die rekening dan even verantwoorden. In de schriftelijke gedachtenwisseling rondom Bestek '81 schrijft het kabinet in antwoord 106 letterlijk: De werkgelegenheidsontwikkeling in de (semi-)collectieve sector zonder ombuigingen en beleidsintensiveeringen zou in 1981 een extra groei van cumulatief 4000, 4000 resp. 2000 man-jaren betekend hebben voor de sectoren burgerlijk rijkspersoneel, gemeentel- en (semi-) collectieve sector.

Ik doe dus niets anders dan mededelingen van het kabinet citeren. U moet nu natuurlijk de zaak niet op zijn kop zetten. Ten gevolge van deze beleidsombuigingen, zo zegt het kabinet heel eerlijk zelf, gaan er 10.000 arbeidsplaatsen in de collectieve sector verloren. Dat was een beleidskeuze van het kabinet.

Minister **Albeda**: Het probleem was dat voor die 4000, 4000 resp. 2000 arbeidsplaatsen geen financiering beschikbaar was. Niemand heeft belang bij een autonome groei van niet meer te financieren arbeidsplaatsen. Bij Bestek '81 gaat het om het vrijmaken van middelen voor wel financierbare groei van arbeidsplaatsen.

Overigens wijs ik erop dat het hier slechts ging om 2000 arbeidsplaatsen in de sectoren waarom het thans gaat en dat dit dus ver wordt overtroffen door hetgeen er gaat gebeuren.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik moet erop wijzen dat in de gedachtengang van Bestek '81 deze financieringsmethode is gekozen. Natuurlijk zijn er ook andere methodes denkbaar, zoals in 'Werkgelegenheid en solidariteit' naar voren zijn gebracht, waarbij uit een algemene inkomensmatiging extra arbeidsplaatsen in de collectieve sector worden geschapen en niet, zoals hier, arbeidsplaatsen verloren gaan.

De heer **De Korte** (VVD): Neen, door belastingverhoging, mijnheer Van Thijn, want de belastingdruk gaat in uw plan aanzienlijk omhoog en zo wordt het gefinancierd.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In 'Werkgelegenheid en solidariteit' wordt een diversiteit aan financieringsbronnen aangedragen, waaronder de inkomensmatiging de allerbelangrijkste is. Het kernverschil tussen beide beleidsconcepties is dat in het voorstel van de Regering een mindere groei van het aantal arbeidsplaatsen in de collectieve sector zal plaatsvinden, terwijl in ons voorstel die groei juist wordt gestimuleerd.

Minister **Albeda**: En wordt gefinancierd met een uiterst optimistische schatting ten aanzien van de bereidheid tot matiging. Dat is toch ook een belangrijk punt.

De heer **De Korte** (VVD): Inderdaad en daarbij komt dan nog die belastingdruk, want uw plan gaat uit van een ombuiging met 4 mld. en het verschil is terug te vinden in uiteindelijk hogere collectieve lasten. Dat is ook heel logisch, want dat wilt u eigenlijk. Daarom heb ik zoëven ook die belastingvraag gesteld bij de doorwerking van de bouw-c.a.o., want die last komt daar nog bij en dan wordt het lekker nog hoger!

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Waar het hier om gaat, is dat het kabinet stelt en daarmee de zaak op zijn kop zet: 'Wij hebben van de trendvolgers een extra inkomensmatiging – meer dan van andere groepen – gevraagd om de werkgelegenheid in hun sector zoveel mogelijk te behouden.' Dat is de gedachtengang. Als je die nader uitwerkt ...

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! De gedachtengang is eigenlijk anders, nl. dat het feit dat er korting plaatsvindt op de trend geen aanleiding behoeft te zijn voor de trendvolgers om plotseling die achterstand in te halen. Wat het nettoverschil betreft, bestaat er hier en daar echt een achterstand, maar die is bespreekbaar en zij behoeft niet met één klap verminderd te worden op het moment waarop er iets met die trend gebeurt.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister erkent dat van de trendvolgers een grotere inkomensmatiging wordt gevraagd dan van andere werknemers in onze samenleving. De gedachtengang komt hierop neer dat als de trendvolgers daartoe niet bereid zouden zijn die sector nog meer werkgelegenheid zou verliezen. Met andere woorden: de relatie matiging – werkgelegenheid functioneert in feite op zijn kop; de mensen worden met verlies aan werkgelegenheid bedreigd als zij niet bereid zou-

den zijn tot inkomensmatiging. De Minister moet het niet gaan omdraaien.

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mij zoëven al aangesloten bij de heer Gerritse die stelde dat juist in deze sector de relatie tussen inkomens en volume zo direct is. De daaraan gekoppelde redenering dat het feit dat er iets met de trend gebeurt geen aanleiding behoeft te zijn om plotseling het nettoverschil in te halen – daar zijn andere maatregelen voor nodig – leidt tot de conclusie dat voor zover die korting plaatsvindt deze kan leiden tot het financieren van arbeidsplaatsen. De redenering lijkt mij vrij logisch. Wij hebben niet gezegd dat er niets aan de hand is, want anders zouden wij in het gesprek met de trendvolgers niet hebben ingevoerd de gedachte van daarboven nog eens creatie van extra arbeidsplaatsen, nl. zo'n 5000.

De heer **Wiegel** heeft dat niet gedaan in het gesprek met de ambtenaren. Het is dus gedaan om te onderstrepen dat de Regering begrip heeft voor de aanwezige verschillen tussen ambtenaren en trendvolgers en inspelende op hetgeen de betrokken organisaties hebben gezegd, nl.: 'Wij zijn op zich zelf niet zo negatief over een korting als wij maar weten dat er werkgelegenheid tegenover staat.' Het antwoord op die vraag is dat er werkgelegenheid tegenover staat – kijk maar naar Bestek '81 – en wij zijn bereid, luisterende naar de argumenten, nog een stap verder te gaan en met die organisaties een arbeidsplaatsenplan te maken. Aan het maken van dat plan zijn wij nog niet toegekomen.

In antwoord op een opmerking van de heer Van der Spek kan ik zeggen – maar eigenlijk is dit ook al achterhaald – dat ik met Minister Gardeniers en Staatssecretaris Veder heb aangeboden, extra arbeidsplaatsen te creëren door middel van gezamenlijk overleg tussen werkgevers en werknemers en daardoor niet langs de toch vervelende weg die wij nu gekozen hebben, maar langs de weg van overleg te komen tot een oplossing voor deze ook door ons erkende problematiek.

De heer **Nijhof** heeft gezegd dat het eigenlijk ongewenst is dat de overheid niet rechtstreeks wordt betrokken bij het overleg over de arbeidsvoorwaarden voor werknemers in de non-profit-sector. Dat is een uiterst belangrijke kwestie, waarvoor nadrukkelijk aandacht is gevraagd door het kabinet in de adviesaanvraag aan de SER inzake de loonvorming in de niet op winst gerichte sectoren. De feitelijke situatie is dat in een aantal delen van de wel-

Albeda

zijnssector overleg tussen overheid en vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers plaatsvindt over de arbeidsvoorwaarden. Soms heeft dit overleg ook een geïnstitutionaliseerd en tripartite karakter. In die gevallen vindt echter het feitelijk afsluiten van de c.a.o.'s plaats in onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers.

De heer Bakker heeft een opmerking gemaakt over het kort geding van de Nederlandse Spoorwegen tegen de bonden in verband met staking. Het wetsontwerp, waarop de heer Bakker naar ik aanneem doelde – 11 001 – zal bepaald niet worden ingetrokken. Het betreft een wetsontwerp dat reeds geruime tijd geleden door de Tweede Kamer is aangenomen en dat nu bij de Eerste Kamer in behandeling is. Daarin wordt onder meer het strafrechtelijk stakingsverbod voor het spoorwegpersoneel afgeschaft. De rechter heeft in kort geding geoordeeld, dat nu zowel de Tweede als de Eerste Kamer tegen afschaffing van dit verbod geen bezwaren hebben aangevoerd en het wetsontwerp om andere redenen nog niet tot wet verheven is, dit verbod eventuele stakers niet langer zou kunnen worden tegengeworpen. Hij heeft in dit verband bovendien verwezen naar de aanstaande bekrachtiging van het Europees Sociaal Handvest, waarin het stakingsrecht wordt erkend. Bij deze bekrachtiging, die overigens alleen om formele redenen nog niet geëffectueerd is, zal een voorbehoud bij het desbetreffende artikel worden gemaakt, uitsluitend wat de ambtenaren betreft, dus niet ten aanzien van het spoorwegpersoneel. De rechter heeft voornamelijk overwogen, dat er onvoldoende overleg is geweest.

De heer Bakker (CPN): De Minister vindt het dus het recht van een rechter om dat vast te stellen?

Minister Albeda: Ik ben niet geneigd, mijn oordeel uit te spreken over de inhoud van uitspraken van de rechter, wel over zijn bevoegdheden.

De heer Van Thijn (PvdA): Stel dat men het bij de Nederlandse Spoorwegen vóór 1 juli eens wordt over een c.a.o. Wat is dan de status van die c.a.o. in het licht van dit wetsontwerp?

Minister Albeda: De heer Van Thijn overvalt mij daar een beetje mee.

De heer Van Thijn (PvdA): Ik heb dat gisteren al gevraagd. Bovendien is het een voor de hand liggende vraag.

Minister Albeda: Er vindt op dit ogenblik direct overleg plaats tussen de directie van de NS en de organisaties.

De heer Van Thijn weet ook dat het om de arbeidsplaatsen en dergelijke gaat. Het hangt dus verder af van het verloop van dat overleg, in hoeverre hierbij dit wetsontwerp een rol zal gaan spelen.

De heer Van Thijn (PvdA): In het wetsontwerp staat dat elk beding tussen werkgevers en werknemers, dat niet in overeenstemming is met hetgeen de Minister bepaalt, nietig is. Dus misschien is men wel aan het overleggen over een vodge papier. Dat is natuurlijk erg pijnlijk voor de betrokkenen. Stel dat men overeenstemming bereikt over uitbreiding van werkgelegenheid – dat is een van de belangrijkste eisen van de vervoersbonden – is dat dan in overeenstemming met wat de Minister via dit wetsontwerp denkt te bepalen? Dan weten wij ook, in welke richting hij denkt.

Minister Albeda: Het hangt er helemaal vanaf in hoeverre men het eens wordt over de combinatie van salaris en arbeidsplaatsenplan bij de Spoorwegen.

De heer Van Thijn (PvdA): U staat wat vertwijfeld hardop te denken. Ik vind dat prima, maar dan moet u niet straks aankomen met het verhaal dat men heeft kunnen weten wat hun boven het hoofd hing. Dat heeft men dan niet kunnen weten.

Minister Albeda: Ik denk dat men dat eigenlijk wél weet.

De heer Van Thijn (PvdA): Vertelt u dat dan eens?

Minister Albeda: Heb ik dat niet gezegd? Het gaat in de eerste plaats om overleg. Men zal proberen het tijdens dat overleg eens te worden. Als men zich daar zou verzetten tegen de gedachte van de korting, dan zal dit artikel in werking treden.

De heer Van Thijn (PvdA): Als men het nu eens wordt over een korting in ruil voor 400 arbeidsplaatsen? Ik noem maar een dwarsstraat, maar in feite is dit de inzet. Is dat dan in overeenstemming met wat wordt bepaald?

Minister Albeda: Als men het eens wordt, dan zal deze wet niet van toepassing worden verklaard, denk ik.

De heer Van Thijn (PvdA): Als men het eens wordt, zal deze wet niet van toepassing worden verklaard?

Minister Albeda: Als men het ook eens wordt over die combinatie arbeidsplaatsen/korting.

De heer Van Thijn (PvdA): Dan zal deze wet niet van toepassing worden verklaard, dan grijpt u niet in.

De heer Nypels (D'66): Als zij het niet eens worden, is zij wel van toepassing. Dat is duidelijk. Dan wordt het afgedwongen.

Minister Albeda: Ik ben blij dat u dat zo gemakkelijk concludeert. Ik wil nog een opmerking maken over de koopkrachtgarantie.

De heer Van Thijn (PvdA): Ik vind dit toch een vrij ernstige zaak.

Minister Albeda: Vindt u het erg, wanneer ik hierop in tweede termijn terugkom?

De heer Van Thijn (PvdA): Dat vind ik niet erg, wanneer u de algemene lijn van mijn betoog daarbij wil betrekken, namelijk dat u deze Kamer om vergaande bevoegdheden vraagt, zonder dat u bij benadering kunt invullen op welke wijze u van die bevoegdheden gebruik zal maken. Dit is een levende illustratie. Misschien kunt u dit in tweede termijn wat preciseren?

Minister Albeda: Ik ontken dit in zijn algemeenheid en ik zal wat de NS betreft, daarop terugkomen.

Ik sluit af met een punt dat door een aantal sprekers aan de orde is gesteld, de problematiek van de koopkrachtgarantie. Het kabinet deelt de zorgen die veel sprekers hebben over de handhaving van de koopkracht voor de inkomens tot aan modaal. Het is juist, zoals de heer Weijers heeft opgemerkt, dat in Bestek '81 mogelijkheden zijn aangegeven om deze garantie te effectueren door het achterwege laten van 0,5%-stapjes of door fiscale maatregelen.

In de voorstellen die wij thans hebben voorgelegd is eigenlijk al van één van deze mogelijkheden gebruik gemaakt door niet uit te gaan van een volledige correctie met twee maal een 0,5%, doch met gemiddeld lagere percentages. Bovendien is ter bevordering van de koopkrachthandhaving van bepaalde groepen – ik doel met name op de WAO-uitkeringen, even boven het minimum – een differentiatie aangebracht.

De Regering meent dat er op dit moment eigenlijk geen aanleiding is, nu al een aantasting van de koopkracht voor sommige groepen te verwachten. Toch vindt zij in de bezorgheid van de Kamer mede aanleiding, nu reeds toe te zeggen dat de sociale uitkeringen per 1 oktober met 1% zullen worden verhoogd. Dat is dus een voorschot op de per 1 januari 1980 te verwachten stijging van de uitkeringen. Hiertoe is mede aanleiding, omdat het gehanteerde index-cijfer 184 gedeeltelijk bepaald werd door de wat late totstand-

Informeel gesprek tussen v.l.n.r. de heer Wöltgens (PvdA), Minister Albeda en de heren De Korte (VVD) en Castricum (PvdA)

koming, en bij gevolg registratie van de collectieve arbeidsovereenkomsten.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.15 uur tot 14.00 uur geschorst.

De Voorzitter: Ik geef nu het woord aan het lid Vellenga tot het uitbrengen van verslag namens de commissie voor het onderzoek van de geloofs-brieven.

De heer Vellenga, voorzitter van de commissie:

Mijnheer de Voorzitter! De commissie voor het onderzoek van de geloofs-brieven heeft de eer te rapporteren dat zij, na onderzoek van in haar handen gestelde stukken, eenparig tot de conclusie is gekomen dat mevrouw J. B. Krouwel-Vlam te Hengelo, de heer P. Dankert te Edam en de heer F. G. van der Gun te Utrecht terecht benoemd zijn verklaard tot lid van het Europese Parlement.

De commissie stelt vast dat op grond van de nationale bepalingen mevrouw

J. B. Krouwel-Vlam, de heer P. Dankert en de heer F. G. van der Gun, tot lid van het Europese Parlement benoemd, als zodanig kunnen worden toegelaten.

De Voorzitter: Ik dank de commissie voor haar verslag en stel voor, dienovereenkomstig te besluiten.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Ik deel mee dat ik op verzoek van de fractie van het C.D.A. het lid Couprie heb benoemd tot: lid van de vaste Commissie voor Ambtenarenzaken en Pensioenen in de plaats van het lid Schakel, plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor de Verzoekschriften in de plaats van het lid Braks, plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor de Rijksuitgaven in de plaats van het lid Braks, en tot plaatsvervangend lid van de Bijzondere Commissie 14 359 (Welschap) in de bestaande vacature.

Verder heb ik benoemd tot plaatsvervangend lid van de Bijzondere Commissie 9181 enz. (Grond- en Kieswet-

zaken) het lid Beinema in de bestaande vacature en tot plaatsvervangend lid van de vaste Commissie voor Milieuhygiëne het lid B. de Vries in de plaats van het lid Braks.

Regeling van werkzaamheden

De Voorzitter: Ik stel voor, de vergadering van dinsdag 26 juni a.s. om 10.15 uur te laten beginnen.

De heer Den Uyl (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp dat u dit voorstel hebt gedaan met het oog op de overlappende agenda. In de meest recent gedrukte agenda staat echter aangegeven, dat de vergadering van dinsdag 26 juni a.s. zal beginnen om 13.00 uur. Dit heeft ertoe geleid, dat er op de dinsdagochtend allerlei vergaderingen zijn belegd. Ik moet u toch in overweging geven, ernaar uit te zien of voor de tijdnood, die ik ook wel zie aankomen, geen andere oplossingen zijn te vinden. Dit doorkruist allerlei afspraken.

De Voorzitter: Dat zullen er niet veel zijn.

Voorzitter

De heer **Den Uyl** (PvdA): Waarom niet? Op de agenda staat uitdrukkelijk als aanvangsuur vermeld: 13.00.

De **Voorzitter**: De heer Den Uyl weet wel dat als regel op dinsdagochtend geen enkele vergadering wordt belegd, omdat er dan fractievergaderingen worden gehouden. Vergaderingen kunnen dus alleen zijn afgesproken op die ene dag, die ligt tussen gisteren 11 uur en nu. Ik sluit het niet uit, maar ik denk dat, als wij een ander tijdstip nemen, waarop men ook wel pleegt te vergaderen, er nog meer moeilijkheden zullen ontstaan.

Ik neem echter mijn voorstel voorshands terug.

De heer **Bakker**: (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Verleden week al heeft de Bijzondere Commissie 14 451 rekening gehouden met deze ontwikkelingen en voor de bewuste dinsdagmorgen een mondeling overleg met de indieners van het voorstel belegd.

De **Voorzitter**: Zoals gezegd, neem ik mijn voorstel voorshands terug.

Ik stel voor, op de agenda van dinsdag 26 juni a.s. als eerste punt na de regeling van werkzaamheden – dus direct na de middagpauze – te plaatsen: opmaken van de nominatie voor het voorzitterschap per 17 juli 1979.

Ook stel ik voor, op de agenda van woensdag 27 juni a.s. als eerste punt na de regeling van werkzaamheden te plaatsen: opmaken van een voordracht ter vervulling van een vacature in de Hoge Raad.

Verder stel ik voor, aan de orde te stellen en te behandelen aan het einde van de agenda van 25, 26 en 27 juni a.s. de gezamenlijke behandeling van de verslagen van mondeling overleg over de aanschaf van de Airbus door de KLM (15 300-XIII, nr. 88 en 15 300-XII, nr. 55).

Voorts stel ik voor aan de orde te stellen en te behandelen bij de aanvang van de vergadering van woensdag 27 juni a.s. het wetsontwerp Wijziging van de begroting van het Algemeen burgerlijk pensioenfonds voor het dienstjaar 1977 (15 570).

Ten slotte stel ik voor om terug te komen op het door de Kamer in haar vergadering van 29 mei j.l. genomen besluit om de brief van de Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne inzake het revalidatiebeleid (14 406, nr. 27) voor kennisgeving aan te nemen.

Voor de behandeling van dit stuk wordt op 8 oktober a.s. een openbare commissievergadering gehouden.

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Op voorstel van het Presidium zal tot slot in de vergadering van donderdag 28 juni a.s. afscheid worden genomen van de Voorzitter, die op 17 juli a.s. het lidmaatschap van de Kamer neerlegt.

Ik houd nog altijd de mogelijkheid open, dat er vandaag of morgen tussen de debatten over het 1 juli-pakket nog ruimte kan worden gevonden voor de afdoening van een aantal onderwerpen die op de agenda voor deze week staan, en in ieder geval van een wetsontwerp, dat als het even kan door de Eerste Kamer ook nog behandeld moet kunnen worden volgende week. Ik bedoel wetsontwerp 15 449 (Wijziging van de Kleuteronderwijswet en de Lager-onderwijswet 1920). Ik verzoek dus de woordvoerders bij deze onderwerpen en de desbetreffende bewindslieden zich daarvoor op korte termijn beschikbaar te houden.

Ik neem aan dat aan het einde van deze gedachtenwisseling al iets meer zekerheid daarover zal bestaan.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Als voorzitter van een commissie, die vermoedt dat één van die onderwerpen de commissie competeert, vraag ik u dat zo spoedig mogelijk door u wordt vastgesteld wanneer dergelijke 'tussendoortjes' plaatsvinden en dat dit dan ook enigszins effectief wordt doorgegeven aan het fractiesecretariaat, aan sprekers en dergelijke.

De **Voorzitter**: Dit gebeurt altijd.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Er zijn in andere zin wel eens meer communicatiemoeilijkheden tussen u en mij geweest. Het gebeurt niet altijd. Dat weet u heel goed. Ik wil u niet onaangenaam zijn, maar ik vraag het omdat het juist in een situatie als deze erg moeilijk is mensen tijdig te vinden. Ik doe dit beroep mede namens een aantal leden.

De **Voorzitter**: Zo'n beroep is nooit te vergeefs. Ik zal ervoor zorgen.

Ik geef nu het woord aan mevrouw Beckers-de Bruijn, die het heeft gevraagd.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Eerder hebben leden van deze Kamer overwogen de zaak van de Syrisch-orthodoxe christenen plenair aan de orde te stellen. Mevrouw Wessel-Tuinstra heeft dit de vorige week al aangekondigd. Beraad tussen de woordvoerders gisteren heeft er in eerste instantie toe geleid dat wij er voorlopig van afzagen.

Na nadere overweging heb ik vanmorgen opnieuw met de woordvoerders contact opgenomen over de wenselijkheid van een debat. Inmiddels heeft zich een belangrijke nieuwe ontwikkeling voorgedaan, namelijk de uitspraak van de Raad van State vanmorgen over de zaak-Inan, die mijn overwegingen bevestigt.

Mijn fractie doet het verzoek de brief van de Staatssecretaris van Justitie van 19 juni jongstleden, de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken van dezelfde datum en het verslag van het mondeling overleg van beide commissies met deze bewindslieden van 2 mei jongstleden nog de volgende week op de agenda van de Kamer te plaatsen voor een kort debat.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, alvorens daarover te beslissen, de gevoelens in te winnen van de desbetreffende commissies, en dan, indien enigszins mogelijk, daarover een besluit te nemen direct na de theepauze.

De heer **Geurtsen** (VVD): Graag zou ik morgen een besluit nemen, rond 12.00 uur, als de commissies om 10.30 uur bijeenkomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, overeenkomstig het verzoek van de heer Geurtsen, morgen bij de regeling van werkzaamheden daarover te beslissen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik zou mijn voorstel hebben herhaald om dinsdag aanstaande ook al om 10.15 uur te beginnen, als mij nu net niet een missive had bereikt van de kant van de regeringstafel dat de ministerraad het voornemen heeft dinsdagochtend aanstaande te vergaderen.

Dat zou kunnen betekenen dat wij misschien worden genoodzaakt, maandag- of dinsdagavond na 23.00 uur door te gaan met de vergadering. Wij zullen dat echter maandag het beste kunnen overzien. Wanneer dit een gelukkiger oplossing is dan de oplossing die ik zoëven voorstelde, zullen wij deze weg moeten inslaan.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De Ministerraad komt dus voor de zoveelste maal de heer Den Uyl tegemoet!

De **Voorzitter**: Ik stel thans voor onmiddellijk na het antwoord van de Regering over het '1 juli 1979-pakket' te beginnen met de eerste termijn van de Kamer over het wetsontwerp Wijziging van de Kleuteronderwijswet en de Lager-onderwijswet 1920 (15 449).

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

het wetsontwerp **Wijziging van de Wet van 28 december 1978 (Stb. 680) houdende beperkingen van de stijging van 1 januari af van de uitkeringen in gevolge een aantal sociale verzekeringswetten, de Wet Werkloosheidsvoorziening, de Algemene Bijstandswet en enige andere wetten (15 596)**;

het wetsontwerp **Maatregelen met betrekking tot de tijdelijke vaststelling van het minimumloon en een aantal sociale uitkeringen per 1 juli 1979 alsmede met betrekking tot de aftopping van looninkomens in de particuliere sector en met betrekking tot arbeidsvoorwaarden van werknemers in dienst van instellingen welke uit overheidsbijdragen of sociale voorzieningen worden gefinancierd (15 597)**;

het voorstel van wet van het lid **Wöltgens tot wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting en de Wet op de loonbelasting (15 603)**;

de brief van de **Minister van Binnenlandse Zaken met betrekking tot de motie-Jansen (15 394, nr. 15) (15 394, nr. 25)**;

de **Nota over de uitvoering van de rijksbegroting 1979 (Voorjaarsnota) (15 624)**

en van:

de motie-Van Dis c.s. over het in werking stellen van de economische en financiële noodremprocedure (15 081, nr. 39);

de motie-M. P. A. van Dam c.s. over het realiseren van extra woningwoningen (15 300-XI, nr. 66);

de motie-Jansen c.s. over het niet uitvoeren van de motie-Jansen c.s. op stuk 15 394, nr. 15 (15 394, 15 596, 15 597, 15 624, nr. 26).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet een korte interventie plegen, omdat de geachte afgevaardigde de heer Jansen in zijn betoog heeft gesproken over de brief die gedateerd 13 juni naar deze Kamer is gegaan. Hij heeft aan het eind van zijn betoog daaraan een 'motie van betreuren' toegevoegd.

In oktober van het vorige jaar heeft het kabinet aan de sociale partners zijn gedachten met betrekking tot de aftopping van de prijscompensatie in 1979 laten weten. De Kamer weet hoe het met de aftopping van de prijscompensatie in de besprekingen in de kring

van het bedrijfsleven is gegaan. De Kamer weet ook dat in samenspraak tussen het kabinet en de ambtenarencentrales is besloten, bij wijze van voorbeeld te komen tot aftopping van de prijscompensatie voor het overheids personeel per 1 januari 1979.

Zoals ik met de ambtenarencentrales heb afgesproken, was dit een eenmalige maatregel, die overigens op zich zelf een inbreuk op het trendbeleid was.

Hierna heeft de geachte afgevaardigde de heer Jansen, gesteund door anderen, een motie ingediend waarin van de Regering werd gevraagd, de aftopping van de prijscompensatie te betrekken in het georganiseerde overleg over het salarisbeleid voor de jaren 1980 en 1981. Ik heb mij op deze motie, die door de Kamer is aanvaard, beraden. Enige dagen geleden heb ik de Kamer hierover een brief gezonden, waar de ambtenarencentrales, zo is mij vanmorgen gebleken, geheel achter staan.

In deze brief heb ik geschreven dat ik op dit moment niet kan toezeggen, de motie te zullen uitvoeren. De afwijking van het trendbeleid is duidelijk als eenmalig bedoeld. Daarom heeft het kabinet besloten, van het wettelijke aftoppingsvoorstel voor de particuliere sector, dat nu in bespreking is, de ambtenaren uit te sluiten. Hierdoor wordt zo nauw mogelijk aangesloten bij het trendbeleid, waarover in het regeerakkoord duidelijke uitspraken zijn gedaan. Ik kan niet anders dan blijven bij de inhoud van mijn brief.

Ik meen dat de inkomenspolitiek voor de jaren 1980 en 1981 in samenhang met andere onderdelen moet worden gezien. Hierbij komen vragen over matiging aan de orde. Moet bij voorbeeld in het kader van de matiging, die door de Regering noodzakelijk wordt geacht, van mensen met een hoog inkomen wat meer worden gevraagd dan van mensen met een lager inkomen? Ik heb al eerder gezegd dat ik het op zich zelf redelijk acht dat iemand die het wat breder heeft, meer lasten op zijn schouders neemt. Hoe dit in het vat moet worden gegoten, bij voorbeeld via aftopping, en wat er uiteindelijk uitkomt, moet goed in onderlinge samenhang worden gezien. Inhoudelijk kan ik dus slechts blijven bij de brief die ik heb geschreven.

Als ik tegemoetkom aan datgene waarover treurnis wordt uitgesproken, door mijn beleid te wijzigen, werk ik in wezen mee aan het voeren van inconsistent beleid. Hiertoe ben ik niet bereid. Ik kan dan ook op dit moment niet verder gaan dan zeggen dat ik bij mijn

brief blijf. Ik hecht eraan, hierbij te zeggen dat datgene wat ik nu heb gezegd, de steun heeft van alle ambtenarencentrales. Vanmorgen heb ik namelijk nog een van mijn vergaderingen gehad in het kader van het georganiseerde overleg met alle ambtenarencentrales.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Alvorens de Minister deze vergadering verlaat, vraag ik hem of hij al enig inzicht kan verschaffen in de besteding van de opbrengst van de aftopping, te weten f 80 miljoen, ten behoeve van de werkgelegenheid. Het verbaast mij dat hij hiervan thans niet uit eigen beweging rept, gezien het karakter van dit debat.

Minister **Wiegel**: Ik ben uiteraard bereid te zeggen wat ik kan zeggen. Vanmorgen heb ik een bespreking met de ambtenarencentrales gehad over de vraag wat met de opbrengst van de aftopping moet gebeuren. De ambtenarencentrales denken op dit punt niet gelijkelijk. Er is een duidelijke meerderheid die de aftopping voor 1979 wil gebruiken voor een algemene regeling van de vervroegde uittrekking. De minderheid in de kring van de ambtenarencentrales meent dat ook specifiekere sectoren moeten worden gezien, waarbij natuurlijk meteen de sector onderwijs wordt genoemd.

Wij hebben laten uitrekenen wat van het totale bedrag van 80 mln. of iets meer wordt opgehoest, om het zo maar eens te formuleren, door degenen die in de onderwijssector werkzaam zijn. Dat is zo'n beetje de helft. De Minister van Onderwijs en Wetenschappen heeft mij een brief geschreven - ik praat nooit zo graag over privé-correspondentie, maar die brief is ook in de publiciteit verschenen en waarom zouden wij er dan niet over discussiëren -, waarin hij ervoor pleit datgene, wat er aan aftopping uit de onderwijssector komt, ook voor werkgelegenheidsverbetering in de sfeer van het onderwijs te gebruiken. Als ik Minister van Onderwijs en Wetenschappen en niet Minister van Binnenlandse Zaken was, zou ik misschien ook wel zo'n brief aan mijn ambtgenoot hebben geschreven.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Is dit de enige brief, of heeft bij voorbeeld ook de Minister van Defensie zo'n brief geschreven?

Minister **Wiegel**: Ik krijg buitengewoon veel brieven, maar die brief heeft ook in de publiciteit speciale aandacht gekregen.

Ik heb er vanmorgen met de bonden over van gedachten gewisseld en ik heb ook alle mogelijkheden geschetst.

De heer Van Thijn (PvdA) onderbreekt het betoeg van Minister Wiegel

Het standpunt van de meerderheid ken ik. Ik heb ook gezegd wat mijn persoonlijk standpunt is, maar dat maak ik hier niet publiek. Dat is een zaak van mijn overleg als werkgever met de ambtenarencentrales. Ik kan het hier ook niet publiek maken. Als ik het wél deed, zou ik de discussie met mijn ambtgenoten belasten, want de zaak komt natuurlijk met hen in discussie: eerst in de raad voor de rijksdienst en dan in de ministerraad. Het standpunt dat de ministerraad dan inneemt, zal ik met de centrales bediscussiëren. Dat heb ik hun toegezegd. Oorspronkelijk zouden wij in juli niet bijeenkomen, maar wij hebben besloten dat toch te doen om in ieder geval te proberen daar zo snel mogelijk klaarheid over te hebben, want de zaak moet natuurlijk niet in 1979 onder de tafel verdwijnen. Die afspraak heb ik met de bonden gemaakt.

De heer **Van Thijn** (PvdA): De Minister gebruikt de woorden 'zo snel mogelijk'. Ik vind het echter uiterst betreurenswaardig dat, terwijl de Minister eind februari de knoop heeft doorgemaakt en de aftopping voor zijn verantwoordelijkheid heeft genomen ter wille van de werkgelegenheid, wij nu – drieëneenhalve maand verder – nog geen enkel voorstel, zelfs niet in dit debat, van de Minister hebben kunnen vernemen. Dat is weinig bemoedigend wat betreft het algemene werkgelegenheidsbeleid in deze sector van dit kabinet.

Minister **Wiegel**: Ik denk dat de geachte afgevaardigde de zaken wat sterk aanzet, maar dat kan ik mij vanuit zijn positie ook wel indenken. Er is enkele keren in het georganiseerd overleg over deze zaak van gedachten gewisseld. Na die gedachtenwisseling heb ik samen met de ambtenarencentrales besloten tot de instelling van een werkgroep. Wij hadden vroeger de werkgroep-Kloosterman; wij hebben nu gekregen de werkgroep-le Blanc. Die werkgroep is aan het studeren gegaan op de verschillende situaties en heeft 20 juni (gisteren) rapport uitgebracht. Dat heb ik vanochtend op mijn tafel gekregen en de ambtenarencentrales ook. En direct vanochtend zijn wij daarover de discussie gestart. Ik vind het ook prachtig om het zo snel mogelijk te doen, maar dat kan niet altijd in het leven.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Dat is natuurlijk een prachtige relativisering van de problematiek. Het instellen van werkgroepen is natuurlijk een geweldig voortvarend beleid. Ik constateer dat de volgende afspraak is gemaakt voor een dag ergens in juli. Tussen de aftopping enerzijds en het scheppen van werkgelegenheid anderzijds ligt dan een tijdsbestek van 4 tot 4 1/2 maand. Ik vind dat al met al een bedenkelijk laag tempo.

Minister **Wiegel**: Ik vind dat niet. Wij hebben zo goed mogelijk met elkaar geprocedeerd en afgesproken dat wij,

zodra de standpuntbepaling van de ministerraad er is, een extra vergadering van het georganiseerd overleg zullen hebben. Zo is dat in het overleg, zoals ik het altijd van mijn kant met de ambtenarenbonden voer, gezamenlijk afgesproken.

De heer **Van Thijn** (PvdA): De Minister spreekt bij herhaling over het overleg met de ambtenarencentrales. Is er al enig licht gekomen ten aanzien van de doorwerking van de bouw-c.a.o. in het verleden wat betreft het trendbeleid? Ik vraag dit, omdat die informatie uiterst relevant is bij de beoordeling van de maatregelen die nu aan de Kamer zijn voorgelegd.

Minister **Wiegel**: Ik dacht dat er door de Kamer in deze dagen onder andere wordt gediscussieerd over een wetsvoorstel. Een van de onderdelen van dat wetsvoorstel is het er nu uithalen van de gevolgen van de bouw-c.a.o. Dat werkt dan door naar de sociale uitkeringen. Inhoudelijk parallel met dat beleid voert ook de Minister van Binnenlandse Zaken ten opzichte van de ambtenarencentrales zijn beleid.

De **Voorzitter**: Ik had de Minister willen vragen of hij ook vanavond bij de tweede termijn aanwezig zou kunnen zijn. Mij is namelijk gebleken dat men anders nu, via lange interrupties, nog iets aan de Minister wil vragen, terwijl ik er de voorkeur aan geef dat in tweede termijn te doen.

Minister **Wiegel**: Ik zit met het probleem dat reeds maanden geleden een gezamenlijke bijeenkomst, overigens in een plezierige sfeer, is afgesproken met de verschillende voorzitters en bestuursleden van de ambtenarencentrales. Dat is vanavond.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik heb nog een heel feitelijke vraag. Mij is ter ore gekomen dat er een brief is van de Minister van Binnenlandse Zaken, gericht aan het georganiseerd overleg, die nadere informatie bevat over de effecten van de bouw-c.a.o. Voorzover ik globaal ben ingelicht zou dat ook erg relevant kunnen zijn voor de Kamer, omdat deze brief informatie bevat over dat deel van de bouwtoeslagen dat al doorgewerkt heeft in de loonindex. Als er een dergelijke brief betreffende de bouw-c.a.o. is, gericht aan het centraal overleg, zou ik het op prijs stellen indien de Minister van Binnenlandse Zaken zou bevorderen dat de Kamer zo spoedig mogelijk afschriften van die brief zou krijgen.

Minister **Wiegel**: Ik kan nooit toezeggingen doen over het geven van brieven die ik met anderen wissel. Ik wil

Wiegel

wel proberen, als ik dan wat nadere informatie kan verschaffen over de vraag van de heer Van der Doef, bij de tweede termijn van de zijde van de Regering aanwezig te zijn als mij dat lukt. Ik weet nog niet precies hoe ik het moet inpassen, maar ik zal het proberen.

De Voorzitter: Ik weet dat zeker bij deze Minister de Kamer bijna altijd voorrang heeft. Ik zal nu dan ook de heer Jansen gelegenheid geven een vraag te stellen, dan kan de Minister daar eventueel morgen op antwoorden.

De heer Jansen (PPR): Ik heb er begrip voor dat het overleg met de centrales toch ook belangrijk is. Ik ga ervan uit dat wat ik in tweede termijn zal zeggen goed tot de Minister zal doordringen. Het zal een reactie zijn op hetgeen hij zojuist over mijn motie heeft gezegd.

Minister Wiegel: Ik zal er in ieder geval voor zorgen dat iemand – misschien een van degenen die aanvankelijk ook op die bijeenkomst met die plezierige sfeer aanwezig zou zijn – vanavond via

een bepaalde apparatuur de interventie van de heer Jansen volgen zal.

De heer Jansen (PPR): Ik heb zeer veel vertrouwen in de techniek en in de wijze waarop de Minister die vanavond wil gebruiken.

De heer Weijers (CDA): Ter verhoging van de feestvreugde, naar ik begrijp.

Minister Wiegel: Het gaat ook om ernstige zaken.

□

Staatssecretaris De Graaf: Mijnheer de Voorzitter! De gedachtenvorming in deze Kamer over de correcties op de sociale verzekeringsuitkeringen, in verband met de systeemfouten – die zijn overigens geleidelijk gegroeid – heb ik ervaren als een uitermate positieve bijdrage in de maatschappelijke discussie die daarover plaatsvindt. Een aantal kernvragen in de discussie zijn bij de meeste sprekers aan de orde geweest.

In de eerste plaats was dat de vraag in hoeverre er sprake is van het verevenen van een geleidelijk ontstane

voorsprong van de sociale uitkeringen op de loontrekkers. Vervolgens de vraag in hoeverre dergelijke correcties verenigbaar zijn met het streven van het kabinet te komen tot een evenwichtige inkomensontwikkeling van actieven en niet-actieven. In dit verband is de term 'op achterstand stellen' gevallen. Die term lijkt mij ten onrechte gebruikt. Ik kom daar nog uitvoerig op terug.

Centraal in de hele discussie staat zonder twijfel ook de solidariteitsgedachte. Mag die gedachte uitsluitend leiden tot een voortdurend toenemende druk op actieven als gevolg van het voortdurend groeiende aantal inactieven, of moet er sprake zijn van een wederzijdse solidariteit tussen actieven en niet-actieven, waarbij de lasten zo rechtvaardig en evenwichtig mogelijk worden verdeeld? Deze vragen zijn neergelegd in de adviesaanvraag, die wij ter zake aan de SER hebben gestuurd. Het gaat daarbij om een concrete invulling van het aanpassingssysteem voor minimumloon en sociale uitkeringen. Het kabinet heeft de

De heer Den Uyl (PvdA) interrumpeert Staatssecretaris De Graaf. Op de voorgrond de heren Lubbers (CDA) en De Korte (VVD)

De Graaf

aandacht gevestigd op de uitwerking in tweeërlei denkbare richtingen, een correctie op systeemfouten, die in Bestek '81 zijn gesignaleerd, dan wel meer nadruk op een evenwichtiger premieverdeling over actieven en niet-actieven enerzijds en niet-actieven onderling anderzijds. Ik meen dat deze benaderingswijze vooral uit de kring van het CDA is beklemtoond.

De heer Van der Doef heeft zich opnieuw bereid verklaard de scheefgroei te willen corrigeren. Dat doet mij goed. Ik vind het uiteraard jammer, dat hij daaraan op dit moment geen consequenties verbindt. Ik zal dit wel moeten vastleggen als een politiek feit en geven. De blijvende bereidheid van de PvdA-fractie, deze problematiek zorgvuldig te bestuderen, lijkt mij voor de maatschappelijke consensus van groot belang. Overigens wijs ik erop dat het kabinet op dit punt de lijn volgt die reeds uiteen is gezet in de zogenaamde 1%-nota en later nader is ingevuld in de brief van de vorige Minister van Sociale Zaken. In die brief wordt erkend, dat het noodzakelijk is na te gaan welke elementen, die als systeemfouten zijn aan te merken, bij de netto-netto koppeling buiten beschouwing dienen te blijven. Wat dit betreft, hebben wij in onze benaderingswijze ten principale niet iets nieuws gebracht.

Het kabinet betreurt het met de Kamer dat de SER nog geen advies over deze zaken heeft kunnen uitbrengen. Toch heeft de meerderheid van de Kamer met het kabinet willen concluderen dat, welke uitgangspunten ook worden gekozen en welke definitieve aanpassingsmechanismen als de meest juiste moeten worden aange-merkt, er in ieder geval nu voldoende aanleiding is, opnieuw – wederom in de vorm van een voorschot – een correctie toe te passen.

Met name de opmerkingen van de heer Weijers op dit punt heb ik als uiterst positief ervaren, omdat ik de aarzelingen in zijn fractie uit een oogpunt van zorg voor de positie van de sociaal zwakkeren zeer goed aanvoel en begrijp. Met hem ben ik van oordeel dat het toepassen van een correctie per 1 juli een aantal duidelijke waarborgen vraagt voor de toekomst, zowel op het punt van de koopkracht – de Minister is daarop al uitvoerig ingegaan – als op het punt van de noodzaak, verdere correcties uitsluitend te baseren op definitieve, wettelijke voorstellen.

Des te meer betreurt ik het dat de heer Jansen een correctie op de stijging van de sociale uitkeringen zonder

meer afwijkt. Hij ziet zo'n correctie, ook als deze op goede gronden is gebaseerd, als het oplossen van de problemen van de sterkeren door het aantasten van de financiële positie van de zwakken.

Evenzeer vind ik het jammer dat de heer Nypels de vraag van het al dan niet toepassen van correcties uitsluitend wil beoordelen tegen de achtergrond van premiestijgingen in het betrokken jaar, in dit geval in het jaar 1979. Zoals uit mijn andere opmerkingen blijkt, zie ik dat als een verenging van de problematiek. Ik bepleit daarom een bredere benadering, waarbij alle systeemfouten alsmede de premiesolidariteit tussen actieven en niet-actieven in discussie komen. Op de verschillende daarbij aan de orde zijnde kernvragen kom ik nader terug.

De heer **Jansen** (PPR): Natuurlijk is het duidelijk dat het aanbrengen van correcties – de Staatssecretaris zal dat niet ontkennen; dat hebben wij in de schriftelijke gedachtenwisseling ook al naar voren gebracht – altijd naar twee kanten kan uitwerken. Het feit dat er correcties moeten worden aangebracht betekent niet dat men bij één groep omlaag hoeft te gaan; dat kan ook een andere kant uitgaan. De keuze van de richting, waarin men met die correcties wil gaan werken, wordt volstrekt, maar dan ook volstrekt ingegeven door andere beleidsoverwegingen die los staan van de correcties op zich zelf. Dat is iets waartegen ik mij verzet, niet tegen het feit dat wij corrigeren.

De heer **Weijers** (CDA): Ik denk dat de heer Jansen dan een initiatief-wetsvoorstel moet indienen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik erken dat men het op verschillende manieren kan wegwerken. Men kan zeggen: Corrigeer de uitkeringen naar boven toe, maar ik denk dat de heer Jansen van mij wil aannemen dat dit bepaald niet past in een benaderingswijze die erop is gericht de collectieve uitgaven te doen verminderen. Daar gaat het om in Bestek '81 en daar ging het ook om in de 1%-nota.

De heer **Jansen** (PPR): Precies, op dat beleid is dan ook mijn uitspraak gebaseerd, die de Staatssecretaris zojuist aanhaalde.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik neem daarvan kennis.

Ik wil nu enkele opmerkingen maken over de door de heer Van der Doef en naar ik meen ook door enkele anderen geuite beschuldiging van het 'enkele tientjes op achterstand stellen van niet-actieven ten opzichte van de actie-

ven, derhalve naast en bovenop de correcties wegens systeemfouten'. Het is naar mijn overtuiging onjuist, te stellen dat de niet-actieven enkele tientjes op achterstand worden gesteld ten opzichte van de actieven.

De stijging van de index van de regelingslonen door de doorwerking van de bouw- en de uitzend-c.a.o.'s, waarvoor thans schoning wordt voorgesteld, hangt immers niet samen met een feitelijke stijging van de lonen op dit moment. Het wordt een louter administratieve opneming van bepaalde loonelementen in het regelingsloon en dus vindt dat ook op de index plaats. Zou geen schoning van de index voor bouw- en uitzend-c.a.o.'s plaatsvinden, dan zou voor niet-actieven een stijging van de uitkeringen optreden die op minimumniveau bijna f 20 en op maximumniveau ongeveer f 40 per maand uitgaat boven de stijging van de inkomens van de loontrekkers. Een dergelijke extra stijging van sociale uitkeringen in 1979, louter omdat er een administratief-technische verwerking in de index plaatsvindt, kan zeker in de huidige economische situatie naar onze overtuiging niet worden gerechtvaardigd.

De heer **Nypels** (D'66): Houdt de Staatssecretaris er wel rekening mee, dat uiteindelijk kan worden besloten om een gedeeltelijke doorberekening mogelijk te maken?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik mag verwijzen naar de discussie die over deze vraag vanochtend al met de Minister heeft plaatsgevonden. Ik geloof dat het verstandig is op dit punt voorlopig de adviezen van de SER af te wachten.

De heer **Nypels** (D'66): Dat begrijp ik heel goed, maar is het niet verstandig althans ten dele met een reservering te beginnen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Daarvoor worden geen gelden gereserveerd.

De heer **Nypels** (D'66): Dan kunt u in de onmogelijke situatie terecht komen dat, als op advies van de SER wordt besloten tot een gedeeltelijke doorberekening, het niet uitvoerbaar is omdat er geen fondsen zijn.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat moeten wij dan bezien. Als fondsen op een gegeven moment lasten krijgen te dragen, zal dat via premiebetaling opgebracht moeten worden.

De heer **Nypels** (D'66): Dat is nogal kortzichtig.

Staatssecretaris **De Graaf**: Wij gaan er nu van uit dat de verwerking van de toeslagen niet plaatsvindt. Dat is voor

De Graaf

ons op dit moment het enig juiste uitgangspunt. Nogmaals, wij wachten hierover de SER-adviezen af. Als die adviezen binnen zijn, zullen wij een beslissing nemen.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U sluit niet uit dat zal blijken dat een deel als nog moet worden verwerkt en dat de correctie met drie punten te hoog is geweest? Men had hierin toch een eigen beleid moeten voeren en een eigen keuze moeten maken op basis van inzicht in die feiten? Maar als men eenmaal op die weg zit, moet men reserveren voor die waarschijnlijke calamiteit.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik constateer nu dat er een herhaling plaatsvindt van de discussie van vanochtend.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U bent zo vriendelijk geweest, dit punt weer aan de orde te stellen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Omdat het in deze Kamer past, te reageren op opmerkingen die in eerste termijn zijn gemaakt.

Mijn conclusie is dan ook dat van een op achterstand stellen van de uitkeringen geen sprake is. Het gaat slechts om het achterwege laten van een onbedoelde – althans in onze ogen – extra stijging van de uitkeringen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dit is een schoolvoorbeeld van wat met een duur woord een 'syllogisme' heet. De Staatssecretaris zegt, dat het bij de verwerking van die toeslagen om een puur administratieve zaak gaat, die inhoudelijk niets met loonstijgingen te maken heeft. Dus betekent verwerking van de toeslagen dat de geïndexeerde uitkeringen extra stijgen. Dat is per definitie het geval. Maar het punt is nu, dat dat niet zeker is, dat de SER hierop nog studeert. Voorzover mijn informatie strekt is er nu enig licht in de zaak gekomen. Het gaat bij die studie onder andere om de vraag of het alleen om een administratieve verwerking gaat. Het is daarbij niet uitgesloten dat een deel uitdrukking is van reële tot dusverre niet in de loonindex verwerkte loonstijgingen. Dan gaat uw redenering helemaal niet meer op. Zolang dat niet is uitgezocht, zoudt u moeten afzien van die redenering. U zegt: omdat het alleen een administratief-technische zaak is, kloppen die tientjes niet. Nee, dat kan en mag u niet zeggen, want het staat niet vast dat het alleen maar een administratief-technische zaak is.

Staatssecretaris **De Graaf**: Naar de opvatting van het kabinet wel.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Als u het zo goed weet, waarom laat u dat dan nog onderzoeken? Waarom vraagt u de SER dan advies?

Staatssecretaris **De Graaf**: Omdat de Wet op de bedrijfsorganisatie zegt, dat in dit soort zaken de SER adviezen moet uitbrengen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Welk beleid bent u dan precies aan het voeren als u het al helemaal zeker weet? Nu komt u twee keer met een tijdelijke maatregel. Dat is uit beleids oogpunt – laat ik het gematigd houden, zoals altijd – een lichtelijk vreemde zaak. U weet zeker, dat het een puur administratief-technische zaak is?

Staatssecretaris **De Graaf**: Als u de adviesaanvragen aan de SER leest, vindt u een onderbouwde redenering van de zijde van het kabinet met betrekking tot het al of niet verwerken van deze toeslagen. Daar vindt u de opvatting van het kabinet ter zake. Wat dat betreft wil ik niet gaan filosoferen over het toekomstige advies van de SER. Dit lijkt mij niet het juiste moment daarvoor.

De heer **De Korte** (VVD): Ach, mijnheer Den Uyl, u bent het daarmee toch eens? Het staat immers niet in uw plan?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Neen, mijnheer de Voorzitter, ik ben het daar helemaal niet mee eens. Tot twee maal toe heeft de Regering het niet-verwerken van de toeslagen in de bouw-c.a.o. in het loonindexcijfer gemotiveerd als een tijdelijke maatregel. De Minister van Sociale Zaken en de Staatssecretaris hebben zeer nadrukkelijk gezegd dat het niet betekende afstel, maar uitstel. De Minister van Sociale Zaken heeft in december jl. gezegd en geschreven dat het niet om afstel, maar om uitstel gaat. Nu beweert de Staatssecretaris – ik had al begrepen dat hij zou gaan zeggen wat de Minister niet kon of wilde zeggen – precies het omgekeerde, nl. het kabinet weet het al, voor het kabinet staat het al vast, het gaat niet om uitstel, maar om afstel. Ik vind dat tegenover het bedrijfsleven en de SER waaraan de Regering advies vraagt geen stijl en opnieuw een voorbeeld van de manier waarop de verhoudingen worden bedorven.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! De interpretatie van de heer Den Uyl van mijn woorden is niet juist. Per definitie staat niet vast dat er niets zal gebeuren. Het is een tijdelijke

maatregel en dat is ook gezegd, maar het kabinet heeft er wel een oordeel over.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Doef stelde zijn vraag terecht. Of hetgeen Minister Albada in december zei en schreef is waar – dat is ook de verantwoordelijkheid van de Staatssecretaris – dat het niet om afstel, maar puur om uitstel gaat, dat er geen beslissing is genomen en dat er een SER-advies zal worden gevraagd, of wat de Staatssecretaris vandaag vertelt is waar, namelijk dat het oordeel van het kabinet al vaststaat. Hij zei 'wij weten het al'. Dat betekent dat daarvoor niet behoeft te worden gereserveerd. Dit is een ander standpunt en naar mijn mening een ontoelaatbaar standpunt tegenover de SER waaraan advies is gevraagd.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dacht dat ik op dit moment geen ander oordeel kan uitspreken hierover dan in de adviesaanvraag aan de SER is gedaan.

Met betrekking tot correcties voor systeemfouten in de aanpassingsmechanismen voor de sociale zekerheid bestrijdt de heer Van der Doef dat de verevening van de voorsprong die als gevolg van systeemfouten is ontstaan, gerechtvaardigd is. De heer Nypels sloot zich bij deze redenering aan. De heer Van der Doef stelde dat de netto-ontwikkeling van de uitkeringen als gevolg van bewuste politieke beslissingen ten gunste van de uitkeringen tot stand is gekomen. Ik ben het daar niet mee eens en ik wil die stelling zelfs bestrijden. Het is juist dat, zoals de heer Van der Doef stelde, bij de aanvaarding van de WAO in 1967 de Kamer zich bewust heeft gerealiseerd, althans zich heeft kunnen realiseren, dat de bruto-uitkering op een niveau van 80% van het laatst verdiende loon tot een netto-uitkering van 85% zou leiden. Het is echter volstrekt onjuist te stellen of zelfs te veronderstellen dat men er daarbij van uitging dat die nettoverhouding geleidelijk zou groeien tot bijna 90% in 1979.

Ook na 1967 zijn daarover geen bewuste politieke beslissingen genomen. Zoals reeds bij interruptie opgemerkt, heeft ook de Nota collectieve voorzieningen en werkgelegenheid erop gewezen dat hier van een onbedoelde scheefgroei als gevolg van systeemfouten sprake is. Het later door alle partijen afgewezen voorstel tot het verlagen van de bruto WAO-uitkering, van 80 naar 75% werd niet op grond van deze scheefgroei verdedigd. Als

De Graaf

argument voor dat voorstel werd in de 1%-nota gewezen op de bestaande samenhang met de WAO als langlopende uitkering voor arbeidsongeschikten en de WWV, de voorziening voor werklozen.

Op blz. 185 en volgende van Bestek is al uiteengezet, dat ook dit kabinet deze bruto-verlaging afwijst. Gekozen is een meer fundamentele aanpak van de geconstateerde onevenwichtigheden.

Het lid **Portheine** vervangt het lid **Vonddeling** op de voorzittersstoel.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ook de heer Van der Doef heeft zich afgevraagd, hoe het verevenen van een voorsprong zich laat verenigen met een evenwichtige inkomensontwikkeling van actieven en niet-actieven. Ik stel er prijs op, nogmaals uiteen te zetten, hoe wij tot die kortingen in de sociale verzekeringen zijn gekomen. Daarbij wijs ik ook op de benaderingswijzen van de heren De Korte en Van Dis en op hetgeen op voortreffelijke wijze door de heer Nijhof is verwoord. Er is hierbij geen sprake van niveauperlagingen of achterstellingen.

Door technische oorzaken – systeemfouten gelegen in de sfeer van de premie- en belastinginhoudingen – zijn de uitkeringen op netto-basis de laatste jaren sterker toegenomen dan de vergelijkbare inkomens van de werknemers. De netto-inkomenspositie van de modale WAO-er is ten opzichte van het netto-loon van een vergelijkbare werknemer toegenomen van 85,5% in 1967 tot bijna 90% in 1979.

Een AOW-er ontvangt via het oude koppelingsmechanisme of – beter gezegd – via de oude berekeningswijze van het minimumloon in onze opvatting f 35 per maand meer dan vele minimumloners. Dat bedrag is voor $\frac{1}{3}$ afkomstig van het geconstateerde andere inhoudingspercentage voor de Ziekwet en voor $\frac{2}{3}$ bestaat het uit een fiscale component. Hierdoor hebben deze uitkeringsgerechtigden een voorsprong gekregen ten opzichte van de werknemers. Dat is nooit de bedoeling geweest. Dat mag ook niet zo zijn, ongeacht de vraag of er nu sprake is van Bestek '81.

Welnu, deze voorstellen beogen om geleidelijk de ontstane voorsprong te verevenen door de uitkeringen tijdelijk minder te laten toenemen. Hierdoor ontstaat er – ik erken dat – tijdelijk een disparalleliteit – eenvoudiger gezegd:

een ongelijkheid – tussen de netto-inkomensontwikkelingen van actieven en niet-actieven. Die ongelijkheid bestond echter vóór die tijd ook, maar dan ten nadele van degenen die een loon ontvingen. Na de schoning ontstaat de situatie dat er weer sprake is van een volledig parallelle inkomensontwikkeling van actieven en niet-actieven.

Voor de AOW-er betekent dit in 1979 een geringere stijging van zijn netto-maanduitkering van f 3 per 1 januari, hetgeen per 1 juli oploopt tot f 5 per maand, overigens met handhaving van de koopkracht. Die is door het kabinet gegarandeerd. Dat blijkt ook uit de gepresenteerde cijfers. Wat dat betreft mag ik ook nog verwijzen naar het slot van het betoog van de Minister.

De heer **Weijers** (CDA): Is mijn conclusie juist, dat er, als met dat bedrag van f 5 het reiskostenforfait verrekend zou zijn, ook geen problemen zijn?

Staatssecretaris **De Graaf**: Een volkomen juiste conclusie, mijnheer de Voorzitter. Het kabinet heeft alleen als motief voor die korting voor de minima per 1 juli de gemiddelde premie voor Ziekwet en wachtgeld genomen.

De heer **Weijers** (CDA): Als de Staatssecretaris een ander motief, zoals het reiskostenforfait, had gebruikt, dan zou dat even vrolijk mogelijk zijn geweest?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik ben blij dat de heer Weijers hiermee te kennen geeft dat dit een van de elementen is die behoren tot de opschoning van het indexeringsmechanisme.

De heer **Weijers** (CDA): En die ter discussie staan.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik meen dat de korting verleden jaar door het CDA geaccepteerd is omdat zich toen een feitelijke premieontwikkeling per 1 januari voordeed die de ontwikkeling van de beide inkomenscategorieën nog verder uiteen deed lopen. Die argumentatie ontbreekt nu volstrekt, want er is op 1 juli geen premieontwikkeling. Het kabinet moet nu teruggrijpen op die zogenaamde systeemfouten. Over de orde van grootte van de correcties die daarin zijn aan te brengen, is nog niets bekend. Er liggen ook geen concrete voorstellen of SER-adviezen. Daar loopt de Regering echter op vooruit.

De heer Weijers is zo vriendelijk om alvast het fiscale aspect, dat verleden jaar niet aan de orde was, aan de orde te stellen. Dit zal ongetwijfeld de argu-

mentatie worden voor de korting per 1 januari aanstaande. Dat is op dit moment echter niet aan de orde. Nu heeft het CDA te oordelen over de vraag of de grondslag van de correctie van de korting nu, gelet op de argumentatie die verleden jaar door het CDA zelf is aangevoerd, houdbaar is.

De heer **Weijers** (CDA): Dat is geen punt. Ik wil echter naar het volgende, mijnheer Van der Doef. Verleden jaar bij het Bestek '81-debat, heeft uw fractieleider gezegd: voor mij is het reiskostenforfait een bespreekbare zaak.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Wat wilt u daarmee zeggen?

De heer **Weijers** (CDA): Daarmee wil ik het volgende zeggen: Vanaf 1 januari maakt u zo'n poeha, met name over die netto-nettokoppeling. Als u gesteld had dat het onder het motief zou zijn gegaan van het rijkskostenforfait, dan had die poeha wat minder kunnen zijn.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Wij zouden over het reiskostenforfait – er zijn nog een paar zaken in het kader van de hele netto-nettokoppeling bespreekbaar – discussie kunnen hebben, als daartoe ons de gelegenheid wordt gegeven, doordat het kabinet op dat punt met concrete voorstellen komt, al dan niet gebaseerd op een SER-advies. Ik hoop ook in dit geval dat dit wel gebaseerd is op een behoorlijk onderbouwd SER-advies. Dan valt erover te praten en dan kunt u zich erop beroepen dat het wat ons betreft, uitdrukkelijk bespreekbaar is, zoals wel meer zaken. Daarop vooruitlopen, is in onze ogen niet aanvaardbaar.

De heer **Weijers** (CDA): Dat is dan het enige waarover wij praten.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Precies, dat is het ontbreken van een goede rechtsgrond voor de kortingen. Daarover moet je een standpunt innemen.

De heer **Weijers** (CDA): Daarom maakt u zo'n poeha in de trant van: mensen, die minima worden gekneveld.....

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik neem onmiddellijk aan dat de heer Steef Weijers nog vier andere motieven zal hebben die hij naar gelegenheid uit de mouw kan schudden om het kabinet aan nog meer motieven te helpen om weer een 0,5% te korten wanneer het pas geeft. Ik vind het beneden alle peil. Er is hier – en dat heb ik op zich zelf wel gewaardeerd – verleden jaar een gedeeltelijk zakelijke motivatie gegeven voor die korting. Die konden wij niet helemaal volgen, er zat een element in

De Graaf

dat ook door ons werd aanvaard, maar niet zoals het werd uitgewerkt. Er is door het kabinet nu geen andere motivering gegeven, geen enkele feitelijke, dan: er zal wel ergens – dat zal moeten worden uitgezocht – een verschil zijn dat wij willen terughalen.

Ik wijs erop dat onder het vorige kabinet – waarnaar de heer De Graaf voortdurend verwijst – geen enkele keer die terugwerkende kracht als motief is aanvaard. Ik vind de wijze, waarop u zo eventjes uit de losse hand komt aandragen met de opmerking dat het misschien wel het reiskostenforfait was – hetgeen helemaal geen uitgemaakte zaak is, maar zeker bespreekbaar – op geen enkele manier aanvaardbaar. Die discrediteert de hele wijze van benadering van u.

De Voorzitter: De Staatssecretaris is aan het woord. Mag ik dat bevorderen?

De heer Den Uyl (PvdA): Dit heugt mij wel, dit soort interventies en aangevertjes. Als dat de manier is, met ontvangers van sociale uitkeringen om te gaan, dan typeert dat heel erg goed hoe daar blijkbaar bij het CDA over gedacht wordt. U had er misschien ook het reiskostenforfait onder kunnen schuiven! Van die methode houd ik niet.

De heer Lubbers (CDA): Ik ben blij dat de heer Den Uyl zijn gemoed heeft gelucht, dat kan nooit kwaad.

De heer Den Uyl (PvdA): Er komt nog veel meer als ik het zo hoor.

De heer Lubbers (CDA): Ik wil vaststellen dat wij hier verleden jaar een zekelijke discussie hebben gevoerd over één punt waarover wij het eens waren. Er zijn elementen die bespreekbaar zijn – de heer Den Uyl heeft ze net nog genoemd – voor correcties. Wat ons op dit moment gescheiden houdt – de CDA-fractie heeft daarover nog een eigen opvatting die naast de Regering ligt, dat is bekend – is de vraag in welke mate het verstandig is, vooruit te lopen op definitieve oordelen van de SER hierover.

Ik wil echter wel genoteerd hebben dat wij uit het dispuut zijn over wat er wel of niet aan correcties wenselijk is. De vraag die overblijft, is of het in de afweging van de belangen van 's lands economie verantwoord is op alle punten de SER-adviezen af te wachten, dan wel of in bepaalde mate, voor verantwoording van dit kabinet, voorschotten daarop kunnen worden genomen. Dit is de kern van de zaak. Ik meen dat wij er in elk geval gelukkig mee kun-

nen zijn dat in dit debat opgehelderd is dat dit op zichzelf niet onbelangrijke punt ons gescheiden houdt en niet de vraag of bepaalde wijzigingen in de systemen, zowel op het punt van de netto/netto-problematiek als van het bruto/netto-traject inderdaad moeten worden doorgevoerd. Ik wil de politieke overeenstemming daarover in deze Kamer nadrukkelijk geconstateerd hebben. Immers, buiten deze Kamer heersen daarover nog steeds misverstanden.

Staatssecretaris De Graaf: Waarom, zo heeft de heer De Korte gevraagd, worden voor de WWV-uitkeringen ook geen kortingen toegepast, variërend van 0,2 tot 0,7%? Als rechtvaardigingsgrond daarvoor voert hij aan de onevenwichtigheden in het bruto aanpassingsmechanisme, zoals dit ook in Bestek '81 is geconstateerd. Ik herhaal wat reeds in de memorie van antwoord is gezegd, namelijk dat zo min mogelijk vooruitgelopen dient te worden op SER-adviezen. Gehoord de Kamer in eerste termijn en mede gelet op de discussie die zojuist heeft plaatsgevonden ben ik in die opvatting alleen maar gesterkt. Een consistente behandeling van alle bovenminima op grond van het z.g. bruto/netto-traject staat geen differentiatie van de kortingen toe op de bovenminima in verband met de WWV. Waarom niet? Omdat hier het argument voor een gedifferentieerde werking heel eenvoudig ontbreekt vanwege het feit dat mensen met een WWV-uitkering ook WAO-premie verschuldigd zijn. Men zou dan in die zin deze mensen dubbel pakken. Dat is zeker niet de bedoeling. Dit is de overweging om hier geen gedifferentieerde toepassing van de kortingen te doen plaatsvinden, maar een korting toe te passen die gelijk is aan die bij de minima.

De heer De Korte (VVD): U bent het toch wel eens met het andere argument, dat ook in Bestek '81 is genoemd en feitelijk is aangetoond; een argument dat zeker tot differentiatie wél aanleiding zou kunnen geven?

Staatssecretaris De Graaf: Daarmee ben ik het eens. Ook dit is verwoord in een adviesaanvraag aan de SER. Wij hebben gemeend dit thans niet toe te passen.

Door de heer De Korte is het besparingsverlies als gevolg van de maatregelen met betrekking tot de sociale uitkeringen ter sprake gebracht. In de memorie van toelichting is gezegd, dat hierover nog nadere mededelingen zullen volgen. Thans is daarover nog geen beslissing genomen. Overigens

kan ik, aansluitend aan wat de Minister heeft gezegd, mededelen dat de voorbereidende notitie over het volumebeleid de komende week aan de Kamer zal worden toegezonden.

Mijnheer de Voorzitter! De heer De Korte heeft verder voor het opvullen van het besparingsverlies een tweetal suggesties gedaan. De eerste betreft de invoering van een niet-kostwinnersbegrip voor jeugdigen, merendeels, zo zei hij, bij ouders inwonende ongehuwden. De uitkering voor die categorie zou 70% in plaats van 80% moeten worden. Het is bekend dat met betrekking tot de problematiek rondom het kostwinnersbegrip een studie plaatsvindt. Daarop zou ik thans niet willen vooruitlopen. In Bestek '81 en in een aantal discussies in deze Kamer is de complexiteit van deze problematiek overduidelijk aangegeven.

De daglonen voor langlopende uitkeringen kunnen pas, zoals ik al bij eerdere gelegenheden heb opgemerkt, op langere termijn worden gezien. Met name in verband met de cumulatie van effecten zou deze op dit moment daarvoor niet in aanmerking kunnen komen. Overigens is met betrekking tot de vaststelling van de daglonen voor langere-termijnuitkeringen een advies gevraagd aan de Sociaal-Economische Raad en aan de Sociale Verzekeringsraad. Voor de korte-termijnuitkeringen zullen, op grond van de onlangs hier aanvaarde wetswijzigingen, de daglonen binnenkort opnieuw worden vastgesteld. Ik verwacht daarvoor heel binnenkort een advies van de Sociale Verzekeringsraad.

De heer De Korte (VVD): Dan moet ik toch de conclusie trekken dat u wat het opvullen van het besparingsverlies betreft dit gaat aankondigen in de Volumenota, die volgende week komt.

Staatssecretaris De Graaf: Misschien heb ik door de wijze van behandelen van de Volumenota die indruk gewekt. Die wil ik dan hier meteen wegnemen. Dit vindt geen beantwoording in de notitie, ofte wel de voorbereidende notitie met betrekking tot het volumebeleid.

De heer De Korte (VVD): Wij krijgen dus op een ander moment nog uitsluitend over dit punt.

Staatssecretaris De Graaf: Het kabinet beraadt zich nog verder over deze zaken. Als er beslissingen worden genomen, zullen deze ongetwijfeld aan u worden medegedeeld.

De heer Van der Doef (PvdA): Begrijp ik daaruit goed dat de Volumenota geen financiële doorrekening bevat?

De Graaf

Staatssecretaris **De Graaf**: Deze discussie richt zich op de vraag waar vanwege het beleid dat nu wordt gevoerd, hier en daar gaten vallen. In die zin worden in de Volumenota geen nadere zaken aan de orde gesteld, behalve die onderdelen die ook aan de orde zijn gesteld in de Voortgangsnota met betrekking tot Bestek '81. Daarin zitten ook een aantal volumemaatregelen en bedragen. In Bestek '81 zaten bedragen voor het volumebeleid, zowel met betrekking tot de sociale uitkeringen als met betrekking tot de belastingen. In die zin zitten er uiteraard wel van die elementen in.

Ik merk dat de heer Van der Doef tevreden is op dit punt.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Dat moet u uit het stilzwijgen niet afleiden.

De heer **Weijers** (CDA): Wat is nu het verschil tussen een notitie en een voorbereidende notitie?

De heer **De Korte** (VVD): En een nota?

Staatssecretaris **De Graaf**: Deze vraag kan misschien het best worden behandeld in de openbare commissievergadering, die waarschijnlijk wordt gepland. Als men spreekt over een nota, verwacht men misschien wel exacte, concrete plannen. In die zin willen wij pogen enige bescheidenheid aan te geven omtrent deze notitie.

De heer **Joekes** (VVD): Het antwoord is vanmorgen al door de Minister van Sociale Zaken gegeven. Het lag namelijk in de onleesbaarheid van zijn handschrift. Dat zei hij ten minste.

Minister **Albeda**: Nee, ik las 'nota'.

De heer **Joekes** (VVD): Het is dus een notitie?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ja, maar er bestaat geen verband tussen nota of notitie.

De heer **Joekes** (VVD): U schrijft dus leesbaar.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb een uitgetikt vel voor mij liggen.

De heer De Korte en de heer Weijers vroegen om een waterdichte tijdsplanning om eventueel parallel met de SER-advisering de definitieve wetgeving te garanderen per 1 januari aanstaande. In de stukken heb ik reeds gesteld dat reeds thans op ons departement wordt gewerkt aan deze wetgeving, parallel aan de voorbereiding van de werkzaamheden in de SER, om op die manier zo goed mogelijk te zijn voorbereid op de definitieve wetgeving per 1 januari 1980. Onze mede-

werkers volgen dus in de SER die discussies. Ik ben ervan overtuigd dat wij alles op alles moeten zetten om de definitieve wetgeving per 1 januari 1980 rond te hebben, alhoewel ik uiteraard geen garantie kan geven dat de SER het advies inderdaad in september zal uitbrengen. Wij gaan er echter van uit dat het moet lukken. Ook wij zijn namelijk van oordeel dat men niet wederom met voorlopige stapjes en fictieve indexcijfers zal kunnen werken.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Stel dat de SER er niet op tijd uit is. Is de Staatssecretaris dan toch bereid, zover te gaan dat hij kan zeggen dat het 1 januari wordt?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik ga er voorlopig van uit dat 1 januari definitief is.

De heer Bakker heeft een vraag gesteld over wetsontwerp 15596. Dit wetsontwerp beoogt een aanvulling op de Wet van 28 december 1978 (Stb. 680). Uit de woorden van de geachte afgevaardigde heb ik de indruk gekregen dat hij denkt dat dit wetsontwerp ten doel heeft, een grotere groep buitengewoon gepensioneerden in de matiging te betrekken dan de Wet van 28 december 1978 aangeeft. Ik kan de heer Bakker op dit punt volledig geruststellen, omdat het tegendeel het geval is. Misschien ligt de oorzaak ook in de wat moeilijke materie.

Ik heb de memorie van toelichting en het voorlopig verslag er nog eens op nagelezen en ik moet eerlijk zeggen dat ik er amper uit kon komen. Om die reden zal ik nu volstaan met een vrij korte uiteenzetting. Het is echter wel de bedoeling, de indruk weg te nemen dat er sprake is van een verdere correctie met betrekking tot deze gepensioneerden. Het tegendeel is het geval, want zou het bedrag van f 2754 per maand niet in de wet worden genoemd, dan zouden diegenen met een grondslag tussen f 2700 en f 2754 per maand te weinig aan buitengewoon pensioen ontvangen. In die zin pakt het naar mijn mening dus goed uit.

□

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Toen ik verleden week de Voorjaarsnota presenteerde, heb ik als leidmotief gekozen dat dit de Voorjaarsnota was van het financieringsstekort. Dat is bij andere voorjaarsnota's wel eens anders geweest. De heer Van Amelsvoort heeft ook een karakteristiek gegeven. Hij heeft gezegd dat dit de Voorjaarsnota is van de inkomsten, hoewel het meestal een nota van de uitgaven is. Als ik de gevoerde debatten op mij laat inwerken, moet ik eigenlijk zeggen dat voor vele sprekers

in dit huis de Voorjaarsnota de nota van 1980 was, in die zin dat de meeste sprekers de verleiding niet hebben kunnen weerstaan om bespiegelingen te wijden aan de problematiek die vanuit het beeld van 1979 – gegeven het feit dat de economische vooruitzichten er zeker niet beter op geworden zijn – naar 1980 uitgaat.

De heer **Joekes** (VVD): Hoe zou dat komen?

De heer **Kombrink** (PvdA): Omdat wij geen struisvogels zijn!

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Dat zit hem in het feit dat er in de problematiek voor 1979 en in de algemene ontwikkelingen waarop wij in de begroting voor 1980 zullen moeten inspelen, tendenties zijn die deze verwijzing en deze vraag oproepen. Ik zal ook de laatste zijn, de Kamer daarvan een verwijt te maken. Ik constateer voorlopig dit feit.

Wij kunnen bij de behandeling van deze nota evenwel niet een soort voorlopige miljoenennota voor 1980 bespreken. Ik hoop dan ook dat de Kamer er begrip voor heeft dat ik bij voorbeeld op de poging tot kwantificering van de heer Engwirda – hij becijferde enige miljarden – of op het meer in kwalitatieve tonen geschetste beeld dat de geachte afgevaardigde, de heer Kombrink, heeft gegeven – hij sprak over vele miljarden in 1980 – vandaag in concreto niet kan ingaan.

De oplettende lezer en luisteraar weet dat ik ook zo nu en dan wel spreek, schrijf of laat schrijven over 1980. Die problematiek houdt mij natuurlijk evenzeer bezig als de geachte afgevaardigden die hierover hebben gesproken, maar ik ben van mening dat het buiten het bestek van deze Voorjaarsnota valt om in concreto in te gaan op de vraag in welke omvang bij voorbeeld het financieringsstekort in 1980 zou moeten worden teruggebracht. Het valt ook buiten dit bestek wanneer ik zou moeten ingaan op de vragen hoe de omvang en de samenstelling van een dekkingsplan zou moeten zijn en op welke wijze de ontwikkeling van de aardgasprijzen in 1980 en volgende jaren op het totale beeld van de financiering van de begroting zou kunnen inwerken, en op andere dergelijke vragen.

Dit kan vandaag helaas niet. Het spijt mij, maar ik hoop dat de Kamer er begrip voor heeft dat beschouwingen dienaangaande niet eerder kunnen plaatsvinden dan bij de behandeling van de miljoenennota voor 1980, nadat de Ministerraad zijn besluiten hieromtrent zal hebben genomen.

Minister Andriessen aan het woord. De heer Lubbers (CDA) in gesprek met Staatssecretaris De Graaf en Minister Albeda

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik meen dat het gerechtvaardigd is, hierbij onderscheid te maken tussen het te voeren beleid voor 1980 en het cijfermatige beeld dat zich voor 1980 aftekent. Van het eerste begrijp ik dat de Minister-raad nog besluiten moet nemen. Deze horen wij in september aanstaande. Over het cijfermatige beeld voor 1980 zijn ook vragen gesteld en opmerkingen gemaakt. Wat dit betreft wil ik van de Minister meer over 1980 vernemen, herinnerend aan het feit dat hij bij het kabinet reeds een schets van de problematiek voor 1980 op tafel heeft gelegd en dus ongetwijfeld uitspraken hierover kan doen.

Minister **Andriessen**: Ik heb eens gezegd dat een eerste, verkennende discussieronde heeft plaatsgevonden. Het is ondenkbaar dat ik dienaangaande in de Kamer mededelingen doe vandaag. Hierop mag de geachte afgevaardigde niet rekenen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik maak nogmaals onderscheid tussen het te voeren beleid, waarvoor ik uiteraard de stellingneming van de Minister begrijp, en de gegevens die thans voorhanden zijn en ten grondslag moeten liggen aan het te voeren beleid. Wat dit betreft geeft de Voorjaarsnota reeds een partieel beeld. Ik meen dat de Minister in dit debat, als aanvullende gegevens ter beschikking zijn gekomen of wellicht aanvullende verkenningen van problemen die vragen om een oplossing, een schets hiervan kan geven. Niets behoeft hem wat dit betreft in de weg te staan.

De heer **Joekes** (VVD): Ik vind het aardig de lange zin van de geachte afgevaardigde de heer Kombrink aan te vullen met de vraag in hoeverre de moeilijkheden die nu optreden niet nu worden opgelost, maar naar 1980 worden verschoven. Dit behoort bij het beeld waarover ik de Minister nader wil horen spreken.

Minister **Andriessen**: De laatste vraag behoort inderdaad bij de Voorjaarsnota. Of problemen naar 1980 worden verschoven en, als dit gebeurt, of dit terecht in de miljoenennota voor 1980 wordt geregeld, staat wel degelijk ter discussie. Dit is een ander probleem dan dat waarover de heer Kombrink sprak. Hij vraagt eigenlijk van mij, nieuwe gegevens en cijfers op tafel te leggen die in een eerste, verkennende discussie zijn. In alle duidelijkheid merk ik op dat ik hiertoe niet bereid ben.

Daar de problematiek zo sterk is toegespitst op de vragen over de aanleiding van de noodrem en de vragen of de noodrem nodig is, hoe deze in elkaar zit en of er terecht de gekozen vorm aan is gegeven, maak ik graag een aantal opmerkingen hierover. Vrijwel alle sprekers die zich met dit onderdeel van de agenda hebben beziggehouden, hebben hierover immers opmerkingen gemaakt.

Bij diverse gelegenheden hebben wij aangegeven welke criteria ertoe kunnen of moeten leiden, de noodrem in werking te stellen, aan te trekken, in te trappen of hoe men dit ook wil noemen. In de eerste plaats is er sprake

van een dreigende overschrijding van het feitelijke financieringstekort van 6%. In de tweede plaats noem ik de problemen met de financierbaarheid van het tekort en in de derde plaats de monetaire ontwikkeling.

Ik wil overigens de heer Kombrink erop attenderen dat het gerealiseerde tekort voor 1978 nooit als criterium is genoemd; wél de realisatie 1979 in samenhang met het beeld zoals wij dat zien voor de rest van het jaar. Ik moge er overigens terzijde aan herinneren dat het gerealiseerde tekort over 1978 slechts 200 mln. lager is uitgekomen dan de raming daarvan ten tijde van de Voorjaarsnota 1979.

In de Voorjaarsnota is duidelijk uitgezet dat de huidige ramingen van uitgaven en ontvangsten laten zien dat het financieringstekort met een half procent de gestelde grens van 6% van het nationale inkomen dreigt te boven te gaan. Dat is gezien criterium nr. 1 op zich zelf voldoende reden om tot toepassing van die noodrem over te gaan.

Een tweede criterium was de financierbaarheid van het financieringstekort, een punt waarover de heer Kombrink speciaal gesproken heeft. In welke mate dit jaar met lange en met korte middelen het financieringstekort gefinancierd zal worden, is op dit ogenblik nog niet te zeggen. Dat het voor een niet onbelangrijk gedeelte monetair gefinancierd zal moeten worden, staat thans wel vast. Daarvoor heb ik ook aan het slot van de nota bij de cijferopstelling die men daar vindt een indicatie gegeven. Ook staat vast dat deze monetaire financiering voor een deel zal plaatsvinden door intering op het schatkistsaldo bij de Nederlandsche Bank. Het laatste is nu juist een van de dingen die mij bij de financiering van het tekort zorgen baart.

Een overschrijding van het tekort van 6% zou onvermijdelijk leiden tot een vergroting van de monetaire financiering; dat wil zeggen, tot een nog verdere intering van het schatkistsaldo, voor zover dat thans nog mogelijk is. En dan komt bij de huidige stand van zaken de bodem van de schatkist al heel gauw in zicht.

Ik zie er nu nog maar van af dat de financiering van het tekort in latere jaren thans ernstig in gevaar zou komen als wij op dit moment ons schatkiststegoed zo ongeveer geheel gingen verbuiken. Je zou dan, om het maar heel huiselijk te zeggen, volgend jaar met een lege portemonnee beginnen. Uiteraard moeten wij proberen deze slechte uitgangssituatie voor volgende jaren zoveel mogelijk te vermijden. Het staat immers vast – dat is ook het

Andriessen

beeld en de ervaring van de afgelopen jaren – dat de technische mogelijkheden voor het beroep op de kapitaalmarkt (langlopende middelen) een zekere beperking hebben. Ik waag het te stellen dat wij wat dit betreft een uiterste leningsactiviteit aan den dag hebben geleefd de laatste tijd.

Het derde criterium was de monetair ontwikkeling. De meest recente cijfers daarover vertonen geen ongunstig beeld. Dat is een reden om er in elk geval niet somber over te zijn. De groei van de liquiditeitsmassa bedroeg in 1978 5,3%. Dat leidde tot een daling van de liquiditeitsquote met bijna 1 procentpunt.

Een belangrijke reden van deze daling is geweest de beperkte liquiditeitscreatie van de geldscheppende instellingen, mede als gevolg van de kredietbeperkende maatregelen en het nationale liquiditeitstekort.

Het omvangrijke nationale liquiditeitstekort vorig jaar was evenwel de weerspiegeling van een minder gunstige ontwikkeling, namelijk een omvangrijker tekort op de betalingsbalans. Zowel de lopende rekening alsook de kapitaalrekening vertoonden een omvangrijk deficit ter grootte van ongeveer 2 mld. à 2,5 mld. gulden. Dat betekent in feite een onderliggende ontwikkeling van de betalingsbalans die op zich zelf weer reden zou moeten zijn om de omvang van het financieringstekort te verlagen. Het spaarsaldo van de particuliere sector is immers verder afgenomen, zodat voor het Rijk minder middelen beschikbaar zijn.

De voorlopige cijfers voor het eerste kwartaal van 1979 duiden op een voortzetting van de daling van de liquiditeitsquote. Het is duidelijk dat de gunstige monetair ontwikkeling op zich zelf niet bepalend is geweest voor het in werking stellen van de noodremprocedure, zij het dat een van de onderliggende factoren van die gunstige ontwikkeling, de betalingsbalans, als uiterst ongunstig moet worden aangemerkt en dat deze wel een verdere terugdringing van het tekort rechtvaardigt.

De heer Van Dis heeft nog weer eens zijn zorg over de omvang van het financieringstekort uitgesproken, een zorg die ik – dat blijkt uit de Voorjaarsnota – met hem deel. Hij deed dat met name ook in verband met de betalingsbalanssituatie. Het saldo op de lopende rekening vormt immers, zeker op langere termijn, een weerspiegeling van het binnenlandse spaarsaldo. Hij heeft gevraagd naar de vooruitzichten omtrent het tekort op de lopende rekening voor 1979 en volgende jaren.

Voor het lopende jaar moet ik wijzen naar de raming van het Centraal Economisch Plan, waarbij ik aantekend dat er in de volumesfeer thans geen reden is om tegenvallers te vrezen. Mede in verband met de olieprijsstijging zijn de onzekerheden over de ruilvoetontwikkeling uiteraard bijzonder groot. Ik waag mij dan ook zeker niet aan een prognose hoe de ontwikkeling in latere jaren zal zijn.

Een tweede vraag op dit punt betreft de relatie van de betalingsbalansontwikkeling en de ontwikkelingshulp. Sinds lang is een van de doelstellingen ten aanzien van de externe positie het streven naar een overschot op de lopende rekening dat voldoende is om de via de kapitaalrekening lopende ontwikkelingshulp te financieren. Deze doelstelling geldt voor de lange termijn en laat uiteraard tussentijdse schommelingen toe. In structureel opzicht dient inderdaad te worden voorkomen dat onze ontwikkelingshulp in feite zou worden gefinancierd uit besparingen in het buitenland. Bij het streven naar een evenwichtige externe positie behoort een daarop afgestemd structureel aanvaardbaar financieringstekort. Daarop moet uiteraard het middellange-termijnbeleid worden gericht.

Nu heeft de heer Van Amelsvoort gezegd dit probleem wel te erkennen, maar hij wilde toch wel enige kanttekeningen plaatsen bij de hardheid van dat cijfer. Op een van die punten wil ik nu graag ingaan, de andere komen in het vervolg van mijn betoog nog aan de orde. Ook de heer Kombrink heeft geïnformeerd naar het probleem van het structurele tekort van de lagere overheden, de lagere publiekrechtelijke lichamen. Ik kan mij die vraag voorstellen als je kijkt naar de cijfers die ik in een van de antwoorden op de vragen naar aanleiding van de Voorjaarsnota heb gegeven.

Het beeld is, over een wat langere periode bezien, dat vanaf de jaren zestig de tekorten van de lagere overheid een dalend verloop laten zien. In de periode 1961 tot en met 1975 bedroeg het tekort gemiddeld niet minder dan 2½% van het nationaal inkomen. Thans ziet het ernaar uit dat het zich wat stabiliseert op anderhalf procent.

Een hele duidelijke uitschieter in dit patroon is het jaar 1977, toen het tekort op 0,8% uitkwam. Daarvoor zijn echter enkele oorzaken van meer incidentele aard aan te wijzen. Ik noem in dit verband het overnemen door het Rijk van de tekorten van de gemeentelijke vervoerbedrijven, een versnelling van de uitbetaling van de algemene uitkeringen uit het Gemeentefonds en

het overnemen van een gedeelte van het tekort op de lopende dienst van de gemeente Amsterdam.

Zoals gezegd lijkt het erop – zonder dat je daarover natuurlijk volstreekte zekerheid hebt – dat voor 1979 en volgende jaren het tekort zich zal stabiliseren op het niveau van 1,5%. Ik meen dat dit percentage ook in het Centraal Economisch Plan voor 1979 is opgenomen. Dat is de reden, dat wij, bij de raming van het financieringstekort en het aandeel dat de rijksoverheid erin zou kunnen nemen, menen van een aandeel van 1,5% van de lagere overheid te moeten uitgaan.

De heer **Kombrink** (PvdA): Mag ik daaruit afleiden, dat de Minister geen nieuwe gegevens ter beschikking staan, waarop een actuelere inschatting van het tekort voor de lagere overheid is te geven?

Minister **Andriessen**: Ik heb het over 1979.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat is een raming van het Centraal Planbureau, die aan het begin van het jaar tot stand is gekomen. Ik was daarom benieuwd te weten of inmiddels nieuwe gegevens beschikbaar zijn. Een stabilisatie op 1,5% zou, aangezien het percentage in 1976 en in 1978 1,3 was, wellicht aan de te hoge kant kunnen zijn. Er zou een marge, een – niet onbelangrijke – meevaller in kunnen zitten.

Minister **Andriessen**: Als het niveau wat lager zou zijn, is de redenering van de heer Kombrink juist. Zoals echter gezegd, wijzen de analyses, waarover wij thans beschikken, meer in de richting van 1,5% dan van 1,3%. Ik meen dat wij in de Miljoenennota 1979 van 1,4% zijn uitgegaan.

Mijnheer de Voorzitter! Thans wil ik meer in concreto ingaan op de noodrem. Zowel buiten de Kamer als in de Kamer is gesteld dat het eigenlijk maar een operatie is, waarbij wij de zaken voor ons uit schuiven, terwijl niets wezenlijks gebeurt en dat er geen aangepaste en in het kader van deze noodrem passende besluiten zijn genomen. Ik wil heel duidelijk zeggen, dat het nooit in de bedoeling heeft gelegen van het kabinet om maatregelen in het kader van de noodrem aan te wenden voor het oplossen van structurele problemen. De noodrem is in de Miljoenennota 1979 geïntroduceerd als een instrument – een naar wij hopen vernieuwbaar instrument – dat erop is gericht, het financieringstekort voor 1979 binnen de gestelde grenzen te houden.

Ik heb begrepen, dat de heren Joeke en Engwirda dat ook met zoveel

Andriessen

woorden hebben gezegd. De noodrem is een zaak voor 1979. Voor zover uit de problematiek-1979 hetzij als gevolg van beleid van de overheid hetzij als gevolg van exogene factoren die wij niet op korte termijn kunnen beïnvloeden problematieken voortvloeien voor 1980 en volgende jaren zullen zij in 1980 en volgende jaren moeten worden opgelost. Dat is de achtergrond hiervan. Vandaar, dat wij de weg hebben gekozen die wij hebben aangegeven.

De heer **Joekes** (VVD): Het spreekt vanzelf dat, als je de noodrem als een structureel middel gebruikt, je dan nooit meer rijdt. Ik kan mij niet herinneren dat uitdrukkelijk in de miljoenennota is gesteld: die noodrem slaat op dit jaar. Maar dat is secundair. Primaïr is het volgende. Het geldt voor alle maatregelen. Je kunt ze zo proberen te nemen dat wat op dat moment voor je voeten ligt onder het kleed wordt geschoven. Je kunt ook proberen, de zaak werkelijk te zuiveren.

Misschien verrast het de Minister te horen dat ik volledig vertrouwen heb in de capaciteit van het kabinet om dat te doen, maar het gaat om de methodiek en om de beste manier om het te doen. Ik vraag mij dus af, of het verstandig is om het tekort dat hier wordt geconstateerd op deze wijze gewoon naar volgend jaar te schuiven.

Minister **Andriessen**: Als ik het goed begrijp is de kern van de vraag van de heer Joekes, of de situatie voor 1979 en de daaropvolgende situatie voor 1980 zo zijn, dat wij op dit moment maatregelen voor 1980 zouden moeten nemen, want de maatregelen voor 1979 zijn afdoende.

De heer **Joekes** (VVD): Neen, dan begrijpt de Minister mij verkeerd. De vraag is, of wij op dit moment alleen maar maatregelen moeten nemen die wij, zoals ik in eerste termijn heb gezegd, in 1980 op ons brood krijgen. Maatregelen die per definitie eenmalig zijn, vormen het punt. Immers, de vervroegde belastinginning kan men niet nóg eens vervroegen en de uitschuiving van uitgaven kan men niet nóg eens uitschuiven.

Minister **Andriessen**: Met permissie wil ik toch nog een ander element noemen. De vraag in hoeverre deze noodrem zonder meer de problematiek van 1980 verzwaart betreft een punt, waarover ik nog kom te spreken. Daarover is zowel vanuit de belastingsfeer als vanuit de blokkadesfeer nog wel iets te zeggen. Ik ben blij dat wij deze discussie hebben, want ik denk dat de spanningen die even tussen de opvattingen van de heer Joekes en mij leken te bestaan minder groot is dan ik aanvankelijk veronderstelde.

De heer **Kombrink** (PvdA): Hè, wat jammer nou!

De heer **Joekes** (VVD): Ik zou daar niet permanent van uitgaan.

Minister **Andriessen**: Ik weet dat ik mij dat voortdurend en in concrete situaties moet proberen te realiseren. Daar staan wij trouwens voor in dit huis, zoals de geachte afgevaardigde bekend zal zijn, en dat is maar goed ook.

De uitgavenblokkade is specifiek gericht op de begrotingsproblematiek van 1979. Wij hebben op basis van drie criteria geprobeerd een verdeelsleutel voor de diverse hoofdstukken van de begroting te bepalen. De eerste verdeelsleutel betrof de gerealiseerde kasbetalingen in de eerste vier maanden van dit jaar, in vergelijking met het normale kaspatroon in het verleden. De tweede was de volumegroei van de diverse begrotingen ten opzichte van de uitkomsten in 1978.

Ik wil erop wijzen dat het in die zin consistent is dat in de hele Bestek-operatie destijds ook sterk is gekeken, in hoeverre ombuigingen konden worden gevonden bij volume-uitbreidingen die eerder in de meerjarenramingen waren opgenomen. In de derde plaats is gekeken naar de onderuitputting die in de afgelopen jaren is geconstateerd. Wij hebben, omdat wij nu in 1979 zitten en aangezien dat het jaar is waarop de hele problematiek betrekking heeft, aan hetgeen in de eerste vier maanden is gebeurd de zwaarste weging gegeven: factor 3; volume was 2 en het verleden was 1.

Dat betekent, en dat is een belangrijke constatering, dat er in de hantering van deze sleutels geen politieke prioriteiten zijn gesteld. Hierbij is zuiver het kaspatroon van de onderscheidene departementen gevolgd. Men moet dan ook aan de cijfers die in deze blokkade zijn opgenomen geen politieke betekenis toekennen.

Het lid **Vondeling** neemt de voorzittersstoel weer in.

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Op één punt moet men echter wel een beetje politieke betekenis toekennen en dat is daar waar wij hebben gemeend toch een zeker maximum aan een bepaald plafond te moeten stellen. Nu kan men vragen, waarom wij 130 mln. hebben genomen en niet 110 mln. of 125 mln. of 140 mln.

Dat is een betrekkelijk arbitraire beslissing geweest. Dat sluit aan bij het hele staatje, zoals het er bij het niet hantieren van het maximum had uitgezien. Er is trouwens één voorbeeld in het antwoord op de vragen gegeven. Daar zitten elementen in dat wij bepaalde begrotingen niet al te zwaar in deze blokkade hebben willen betrekken.

Er is natuurlijk een mogelijkheid dat er nog aanvullende uitgavenverhogingen zullen komen, bij voorbeeld uit hoofde van steun aan bedrijven, over de omvang waarvan van twee zijden speculaties zijn geweest.

De heer Joekes taxeerde het op f 350 mln., terwijl de heer Engwirda het had over f 750 mln. Ik zou mij op dit moment van een concrete aanduiding van de omvang van die steun willen onthouden. In de eerste plaats moeten over een aantal zaken, die voorliggen, nog beslissingen worden genomen. In de tweede plaats valt nog weinig te zeggen over de samenstelling van de steun zoals die zal doorwerken naar de verschillende mechanismen. In de derde plaats valt nog helemaal niet te overzien hoe die steun zich over de komende jaren zal spreiden.

Als je ontwikkelingssteun geeft aan de ontwikkeling van een nieuw type die zich over een reeks van jaren uitstrekt – ik noem dit slechts als voorbeeld – dan is dat wat anders dan het ter beschikking stellen van relatief grote bedragen om een dreigende déconfiture van een grote onderneming te voorkomen.

Er bestaan nog zoveel onzekerheden en onduidelijkheden over onder andere de onderhandelingsresultaten en de besluitvorming binnen de Minister-raad, dat men er begrip voor zal hebben dat ik mij van elke speculatie omtrent de totale omvang van dat bedrag moet onthouden.

De heer **Joekes** (VVD): De Minister heeft twee termen gebruikt: speculatie en taxatie. Ik verkies het woord 'taxatie' en verwerp het woord 'speculatie', ook in de niet-beladen zin van andere betekenissen. Ik heb volledig begrip voor de moeilijkheden van de Minister, maar de Minister moet dan ook wel enig begrip hebben voor onze moeilijkheden. Wat is immers het geval? De Minister presenteert een samenstel van cijfers. Of het nu gaat om een brok van f 750 mln. of f 350 mln., het is in ieder geval een brok van honderden miljoenen guldens. De Minister vraagt ons vervolgens een oordeel uit te spreken over het totale financiële beeld van dit jaar. Daarom vraag ik hem er nog eens over na te denken – dat hoeft niet direct – of hij althans,

Andriessen

wat in het afgrijselijke jargon van vandaag parameters heet, kan geven: in de trant van: het is waarschijnlijk ten minste x en ten hoogste y. Daarmee geeft hij geen enkele onderhandelingspositie weg en laat hij zich volstrekt niet uit over de vraag of het leningen, garanties e.d. zullen zijn. Hij geeft ons dan wel iets meer inzicht – en dat wens ik toch wel te hebben – in de werkelijke financiële situatie waarin het Rijk op het ogenblik verkeert.

Minister Andriessen: Ik vrees dat elke taxatie mijnerzijds op dit moment niets anders dan een speculatie kan zijn, gegeven alle bestaande onzekerheden. Ik wil daarnaast nog een aanvullende kanttekening maken, die ik zojuist over het hoofd heb gezien. Voor een aantal zaken zijn in de begrotingen namelijk al posten opgenomen. Wij verlenen steun aan individuele bedrijven, scheepsbouwsteun en sectorsteun.

De heer **Kombrink** (PvdA): Het ging hier om een additioneel bedrag.

Minister Andriessen: Natuurlijk kun je dat gaan optellen en aftrekken, maar ik wijs er alleen op dat het – welk bedrag het ook is – niet zonder meer een volledig additioneel bedrag is.

De heer **Joekes** (VVD): Ook niet het bedrag dat de Minister in de Voorjaarsnota heeft genoemd? Daar stond het heel duidelijk wel als een additioneel bedrag. Bovendien, juist omdat er in sommige begrotingen al bedragen staan, is het voor ons niet mogelijk het totaal enigszins nauwkeurig te bekijken.

Minister Andriessen: Ik ontken niet dat het additioneel wordt. Ik kan alleen de omvang van dat additionele bedrag op dit ogenblik niet geven. Ik heb heel reëel in de Voorjaarsnota neergeschreven, dat dit probleem op ons afkomt. Daar heb ik helemaal geen geheim van gemaakt en dat zal ook de Kamer niet ontgaan zijn.

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Neen, en anders hadden wij het zelf wel bedacht.

Ik begrijp wel dat de Minister de onzekerheid noemt dat de steunmechanismen nog niet vaststaan. Ik kan mij voorstellen dat een deel van de hulp zal worden verstrekt via de Nederlandse Investeringsbank, zodat het niet allemaal drukt op de begroting. Dit in het midden latend, denk ik toch, dat de Minister, wetend om welke grote bedrijven het gaat en waarover nog beslissingen moeten worden genomen,

moet kunnen zeggen wat de orde van grootte moet zijn, ongeacht de steunmechanismen. Hij hoeft op dit punt geen verstoppertje te spelen; hij moet er ongeveer een raming van kunnen geven.

In elk geval, mijnheer de Voorzitter, zou ik willen weten wanneer de Kamer meer definitief hierover wordt ingelicht, want het tijdstip daarvoor is bij mijn weten nog niet genoemd.

Minister Andriessen: Mijnheer de Voorzitter! Dat zou impliceren dat ik nu al een idee zou hebben over de aard van de besluitvorming die met betrekking tot een aantal grote bedrijven nog zal moeten plaatsvinden. Ik heb daar helemaal geen idee van. Ik hoor zeggen dat het ongelimiteerd zou kunnen, maar dat kan natuurlijk nooit. Zowel de Kamer als ikzelf zouden mij dat niet toestaan. De Kamer vraagt nu werkelijk het onmogelijke op het moment waarop ik nog niet eens een positief of negatief besluit in overweging heb of heb genomen. Hoe kan ik nu in vredesnaam een indicatie van de bedragen geven; dat zouden toch slagen in lucht zijn waar de Kamer niets aan heeft.

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb wel begrip voor de positie van de Minister, maar hij vraagt ons het onmogelijke als in het kader van de noodremprocedure, waarvoor hij nu plannen op tafel legt en waarvoor een maximum van 750 mln. is voorgesteld voor de blokkade van de uitgaven, tijdens onze vakantie zou blijken dat die 750 mln. niet klopt en dat het 1250 of 1500 mln. blijkt te zijn. Nu moeten wij de noodrem beoordelen en ik kan dat niet doen zonder enige indicatie waarom mijn collega's ook hebben gevraagd.

Minister Andriessen: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet toch zeggen dat ik het helemaal niet begrijp. Bij deze gelegenheid constateren wij dat aan de hand van de thans genomen beslissing en in de huidige situatie een x bedrag, gespecificeerd naar grote maatregelen in hoofdlijnen aan de orde is. Dat resultaat is ten dele ontstaan doordat hier of elders besluiten zijn genomen en ten dele is dat ook buiten een directe besluitvorming van de Kamer om ontstaan. Als wij op een bepaald moment constateren dat dit inderdaad zo is, dan zal er keurig een supplettoire begroting worden ingediend, waardoor dit in orde wordt gebracht. Wij krijgen daar de eerstvolgende gelegenheid voor bij de Miljoenennota. Daarbij komt de volgende tussenstand ter sprake; dit is de eerste tussenstand van vier maanden uitgavenbeleid in

dit jaar. Er zijn nog zoveel andere onzekerheden die in de loop van dit jaar naar voren zullen komen.

Ik vermag niet in te zien dat dit een reden is om niet op dit moment aan de hand van de cijfers te zeggen 'dit is een beleid waar wij achter staan, maar als straks zal blijken dat om welke reden dan ook – de steun aan grote bedrijven zou daarvoor een reële aanleiding kunnen zijn – de cijfers anders worden, dan zal opnieuw moeten worden bekeken hoe het met die noodrem gaat, ook tegen de achtergrond van het financieringsbeeld zoals dat zich op dat ogenblik blijkt te hebben ontwikkeld'.

Ik wil er in dit verband nog wel aan toevoegen dat ik in de stukken niet heb gesteld dat die 750 mln. een maximum is, zoals de heer Engwirda stelde. Ik heb nadrukkelijk de mogelijkheid open gehouden – ik moet dat ook doen – om afhankelijk van de ontwikkeling, bij voorbeeld bij de Miljoenennota tot de overtuiging te komen dat het meer en misschien ook minder kan of moet zijn. Natuurlijk kunnen wij nu niet zeggen dat het voor 1979 op 750 mln. is gesteld en dat daar verder niets aan kan worden veranderd. Dat is nog nooit bij een Voorjaarsnota gebeurd.

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Begrijp ik uit de woorden van de Minister goed dat hij wat de steun aan de bedrijven betreft de Kamer niet eerder denkt te informeren dan bij gelegenheid van de Miljoenennota?

Minister Andriessen: Ik zeg dat helemaal niet!

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik vraag dit met name omdat wat de methode van compensatie betreft opnieuw de kasblokkade zal worden aangewend. Dan kunnen er wel degelijke reële effecten op de begrotingshoofdstukken uitgaan en dan lijkt mij een extra toetsing van onze kant vereist.

Minister Andriessen: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet zeggen dat ik er nu nog minder van begrijp. Als ik meemaak hoe intensief de Tweede Kamer bij voortduring discussieert over de problematiek van de steun aan bedrijven – deze discussies vinden zo ongeveer wekelijks plaats – dan is het toch niet zo dat wij nu ineens in afzondering besluiten gaan nemen?

De heer **Kombrink** (PvdA): De Minister begrijpt mij verkeerd. Ik praat ook niet over de vraag, of er straks te veel bedrijfssteun dreigt te worden gegeven. Wij stellen de zaak in dit debat niet in die context. Het gaat mij om het be-

Andriessen

drag dat ervoor nodig is – de Minister kan het nog niet invullen – en om de wijze, waarop dekking voor dat bedrag wordt gevonden. De Minister zegt, dat dat ook via de kasblokkade wordt gedaan. Welnu, aangezien wij de feitelijke uitwerking van de kasblokkade moeten toetsen, is het wel degelijk van belang dat wij daarvoor zo snel mogelijk worden geïnformeerd, zodat wij de zaak in ieder geval materieel kunnen toetsen, voordat er sprake is van volgend feiten. Dat is toch logisch.

Minister **Andriessen**: Mijn voorstel is om het beeld, dat zich nu aftekent, via de twee aangegeven wegen op te vangen. Als er in de Miljoenennota – want dat is de volgende gelegenheid voor een tussenstand – aanleiding is, om van de bedragen die hier staan, af te wijken, dan moet het kabinet daarvoor uiteraard een voorstel doen. En dat is dan ter beoordeling van de Kamer, zoals ook dit voorstel vandaag. Dat is toch normaal? Als de Kamer dan van mening is, dat een voorstel van het kabinet niet juist is, als zij een andere manier wenst om het probleem het hoofd te bieden, dan zal de Kamer dat wel zeggen. Dan kunnen wij daarover praten. Dat is toch de normale procedure?

De heer **Kombrink** (PvdA): De Minister moet ook niet zo vreemd opkijken door wat ik zeg. Ik vroeg zojuist, of het inderdaad de bedoeling van de Minister is, bij de behandeling van de Miljoenennota – en niet eerder – daarover mededelingen te doen.

Minister **Andriessen**: Wel over de gevolgen in dit kader, maar het is duidelijk dat als er tussentijds voor concrete bedrijven maatregelen zullen worden genomen, zelfs als het kabinet niet voornemens zou zijn, zulks met de Kamer te bespreken, de Kamer zich die gelegenheid zelf wel zal verschaffen, hetgeen ook bij herhaling blijkt.

De **Voorzitter**: Ik zou nu echt de Minister de gelegenheid willen geven, zijn rede voort te zetten.

De heer **Kombrink** (PvdA): Daar ben ik het mee eens. Natuurlijk zullen wij ons alle gelegenheden verschaffen, die nodig zijn. Maar er kan best gevraagd worden, wat het kabinet zal doen ten aanzien van het inschakelen van de Kamer, waarom niet.

Minister **Andriessen**: Ik meen dat intussen duidelijk te hebben gemaakt.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Kombrink heeft gevraagd, of het verwachtte tekort zonder maatregelen te

nemen niet beneden de 6% zou kunnen uitkomen, op grond van het achterblijven van de uitgaven bij het volgens de begroting beschikbare geld. Zo heb ik zijn vraag althans begrepen. Dat kan ik op dit ogenblik eigenlijk moeilijk zeggen. Wij hebben geprobeerd, zo realistisch mogelijk – het heeft natuurlijk geen enkele zin, het probleem zwaarder of lichter voor te stellen dan het is – na te gaan, wat het kasverloop voor dit jaar zal zijn.

Ik heb zojuist al gezegd, dat het best mogelijk is, dat wij over een paar maanden anders aankijken tegen die ontwikkeling. Als dat zo is, dan zullen wij daarop moeten inspelen. De Kamer weet, dat er nu eenmaal in de loop van het begrotingsjaar in verband met de enorme bedragen waarom het gaat en door de ongelooflijke hoeveelheid kaspen, waarover deze 'lopen', alsmede door de afhankelijkheid van beslissingen op grond waarvan betalingen al dan niet kunnen worden gedaan, fluctuaties in de kasstromen kunnen optreden. Je kunt dus niet meer doen dan het verloop zo reëel mogelijk schatten. Dat hebben wij gedaan. Als blijkt, dat wij zonder maatregelen beneden de 6% uitkomen, dan ontstaat het probleem niet, want dan lopen de collega's niet tegen de kasblokkade op. Ze hebben er dan dus ook geen last van. In zoverre wil ik de heer Kombrink graag toezeggen, dat wij de blokkade, als het meevalt, niet in werking zullen stellen.

De heren Van Amelsvoort, Engwirda, Kombrink en Nijhof hebben gesproken over de versnelde inning van belastingen. De heer Engwirda heeft gesuggereerd, het percentage van de voorlopige aanslag tot 90 te verhogen, om indien nodig de versnelde inning nog wat uit te breiden. In de eerste plaats is er de praktische moeilijkheid, dat het uitvoerende lichaam van de WPB uiterlijk op 1 juli moet weten, van welk percentage het bij het opleggen van aanslagen moet uitgaan.

Op dat ogenblik gaan de aanslagen namelijk de deur uit. Het is dus erg moeilijk – om niet te zeggen, onmogelijk – om na die datum daar nog die wijziging in te brengen. Het is ook niet helemaal billijk, dat te doen. Het percentage van 85 – het was 80 – heeft als achtergrond, en dit is tevens een antwoord op een desbetreffende vraag van de heer Van Amelsvoort, dat op het moment dat de voorlopige aanslag moet worden betaald – september, oktober – ongeveer $\frac{3}{4}$ van de jaarwinst is gerealiseerd. Er is dus een relatie tussen de gerealiseerde jaarwinst en de aanslag die men voor de vennootschapsbelasting krijgt.

Een drastische verhoging tot 90%, zoals de heer Engwirda suggereerde, zal met die achtergrond nogal op gespannen voet komen. Nog een bezwaar is dat zo'n drastische verhoging van het aanslagpercentage ertoe leidt dat het aantal verzoeken aan inspecteurs om ambtshalve vermindering van die hoge aanslag, zal toenemen, omdat vermoedelijk – zeker in de ogen van de contribuabele – de belasting die moet worden betaald, hoger zal zijn dan hetgeen over dat jaar verschuldigd zal zijn. Dat kan een gevolg zijn van investeringsvoornemens, ontwikkeling van de winst kan anders uitvallen, etcetera. Dat betekent veel extra werkzaamheden bij de belastingdienst. Dat heeft ook weer repercussies voor het functioneren daarvan.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Ik had ook nog gevraagd of de redenen waarom die 80% destijds was ingevoerd, vervallen waren. Dat is dus niet het geval?

Minister **Andriessen**: Ja, die bestaan nog.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Desondanks is er een verhoging voorgesteld. Ik wil de vraag eraan vastknopen of er een reële kans is dat – het gaat mij niet om formaliteiten – bedrijven hierdoor in moeilijkheden komen.

Minister **Andriessen**: Toen wij deze maatregel namen en ons realiseerden dat hierdoor problemen konden ontstaan, hebben wij in de Ministerraad afgesproken dat wij op de uitvoering van dat aspect zouden moeten letten. Wij zullen daarmee rekening houden.

Wij menen dat wij, door tot die 85% te gaan, eigenlijk de technisch maximale ruimte hebben benut.

Een ander punt dat over de versnelde inning naar voren is gebracht, onder andere door de heren Joekes en Kombrink, was de vraag naar de reële effecten voor de belastingplichtige. Niet alleen voor de belastingdienst, zei de heer Joekes, zijn aan de versnelde inning nadelen verbonden, maar ook voor degenen die de belasting moeten betalen. Daar heeft hij natuurlijk gelijk in. Ik wil zeker niet de indruk wekken dat het feit dat men nu eerder betaalt, of voorlopig wat meer betaalt dan vroeger, niets betekent voor de belastingbetaler. Dit betekent natuurlijk wat, al is het een tijdelijke aangelegenheid. Het is echter geen verhoging van de druk. De druk verandert niet, maar de betaling wordt versneld.

De heer Nijhof zou de versnelde inning van de voorlopige aanslagen inkomstenbelasting graag gecontinueerd zien. Hij vraagt of zo nodig de ca-

Andriessen

paciteit van de belastingdienst niet moet worden uitgebreid. Het zal duidelijk zijn uit mijn betoog dat ik in beginsel ook in de komende jaren wat strakker wil vasthouden aan de wettelijke betalingstermijn bij de voorlopige aanslag inkomstenbelasting. Anders zou immers in 1980 een inzinking van de kasopbrengsten optreden. De heer Joekes heeft hierop terecht gewezen.

Belastingen dienen toch op tijd te worden betaald. Ik wil deze zaak toch even aankijken. Dat houdt verband met het feit dat natuurlijk ook deze regeling in de praktijk door de belastingdienst moet worden opgevangen. De uitbreidingsmogelijkheden van die belastingdienst zijn aan tal van beperkingen onderhevig en niet in de laatste plaats aan de beperkingen die wij ons zelf in het kader van de hele werkgelegenheidsproblematiek in Bestek '81 oplegden. Het betreft echter ook de opleiding, de deskundigheid, etcetera, van deze diensten.

Daarom geef ik er de voorkeur aan eens even aan te zien hoe het loopt met deze maatregel om, als hiermee enige ervaring is opgedaan, te bezien of en, zo ja op welke wijze en in welke mate deze voor de toekomst zou kunnen worden gecontinueerd.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Er was eens een minister van Financiën die een van zijn hoge ambtenaren in het openbaar liet zeggen dat de minister van Financiën de beste vriend van de belastingbetaler was. Wat ik mis in dit verhaal is het volgende. Ik begrijp dat er maatregelen genomen moeten worden. Ik vind het ook niet onredelijk dat er aan de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting in deze zin iets gedaan wordt. Maar nota bene een kabinet dat de werkgelegenheid wil bevorderen, dat de ondernemingszin wil bevorderen, dat het ondernemersklimaat wil bevorderen en al dit soort zaken wil doen

De heer **Kombrink** (PvdA): U constateert dat het kabinet het tegendeel doet?

De heer **Joekes** (VVD): Niet zo flauw weer hetzelfde tegen de heer Kombrink te zeggen, maar hij weet wat ik bedoel.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik begrijp heel goed.....

De **Voorzitter**: Ik maak bezwaar tegen dit soort discussies. Wij hebben de tijd dringend nodig.

De heer **Joekes** (VVD): Uw bezwaar richt zich tegen de heer Kombrink; het mijne ook.

De manier waarop de hele zaak wordt benaderd, de toon waarmee de heer Andriessen dit zegt: de toon van de Minister van Financiën is niet onaangenaam, maar ik vind er niets in terug van de gehele achtergrond van het beleid dat wij althans aan deze kant van het Huis voorstaan.

Minister **Andriessen**: Het spijt mij dat het zo overkomt. Ik meen dat de maatregel die wij hebben genomen, gegeven de problematiek waarvoor wij staan, een milde vorm van inkomstenvergroting voor dit jaar betekent. Wij hebben dit mede gedaan in de optiek, die de geachte afgevaardigde zojuist heeft geschetst. Het spijt mij dat het zo overkomt, maar zo is het (dat zal hij na deze interventie mijnerzijds begrijpen) niet bedoeld.

De heer **Joekes** (VVD): Inderdaad, u hebt althans getracht de belastingen niet te verhogen.

Minister **Andriessen**: Vervolgens wil ik een enkele opmerking maken naar aanleiding van hetgeen diverse sprekers hebben gezegd over de verzwaaring van de problematiek in 1980 (over het fiscale punt heb ik al iets gezegd) als gevolg van de uitgavenblokkade.

Het gaat mij veel te ver om, zoals de heer Kombrink suggereerde, te doen alsof hetgeen wij dit jaar niet uitgeven zonder meer een even grote verzwaaring van het uitgavenbeeld in 1980 zou betekenen.

De heer **Kombrink** (PvdA): U gaat misschien volgend jaar weer korten; dat realiseer ik mij heel goed.

Minister **Andriessen**: Neen, dat is een heel andere zaak. Dat zijn ombuigingen en daarover hebben wij het nu niet. Het gaat nu om het uitstrijken van betalingen in de tijd. De committeringen (dit staat uitdrukkelijk in het stuk) blijven bestaan. De interruptie van de heer Kombrink is dus volstrekt misplaatst; de heer Kombrink zal dit zelf trouwens het beste weten.

De heer **Kombrink** (PvdA): Het laat zich achteraf pas constateren.

Minister **Andriessen**: Neen, mijnheer de Voorzitter, ik moet hierop toch reageren. Het is helemaal niet uit te sluiten dat er op enig moment moet worden omgebogen, maar de zaak waarover ik nu spreek, heeft hiermee niets te maken. Het gaat zuiver en alleen om de vraag of in het gehele patroon van uitgaven in de opeenvolgende jaren

bedragen die in het ene jaar niet tot uitbetaling komen, pro tanto leiden tot een verzwaaring van de uitgavenproblematiek in het volgende jaar. Dit heeft te maken met de samenstelling van de inkomende en de uitgaande overloop. Dat weet de heer Kombrink even goed als ik. Het is helemaal niet gezegd, dat dit zal gebeuren. Het kan ook een gevolg zijn van het feit dat bepaalde uitgaven niet in aanmerking komen om via art. 12 van de Comptabiliteitswet te worden doorverbonden. De conclusie die hij zo gemakkelijk naar voren bracht, is dan ook veel te voorbarig.

De heer **Kombrink** (PvdA): Als wij het op dit moment niet al te ingewikkeld maken, is er sprake of van een fake wat betreft het onderdeel van de noodrem ten aanzien van de kasblokkade (omdat de uitgaven sowieso dit jaar tot stand zouden zijn gekomen en er sprake is van een vergrote overloop) of van echte, materiële effecten. Indien het materiële effecten heeft, leidt dit tot een verzwaaring van het uitgavenpatroon voor het komende jaar, lijkt mij.

Minister **Andriessen**: Ik heb juist de stelling van de heer Kombrink bestreden, dat wat wij dit jaar niet doen, naar het volgend jaar doorgaat. Ik heb helemaal niet gezegd dat daarvan helemaal niets op het volgende jaar zal drukken. Ik heb alleen bezwaar tegen de stellingname van de heer Kombrink die suggereert dat het volgend jaar volledig tot betaling komt. Die zekerheid kan de heer Kombrink niet hebben. Ik heb haar in elk geval niet.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat wil ik ook niet pretenderen.

Minister **Andriessen**: De tekst op dit punt heb ik al ongeveer in het kader van de interruptie uitgesproken. Als de heer Kombrink er niet genoeg aan heeft, zal hij er ongetwijfeld in de volgende termijn op terugkomen.

Ik wil thans een enkele opmerking maken over hetgeen de heer Joekes heeft gezegd over de financiering van het tekort. Trouwens, ook de heer Kombrink heeft daarover gesproken. Ik wil met name spreken over de vraag hoe het bedrag van 6,3 miljard, dat nog gefinancierd moet worden in 1979, zal worden gefinancierd.

Ik heb in de stukken al laten blijken dat dit gehele bedrag naar mijn overtuiging niet op de kapitaalmarkt zal kunnen worden gefinancierd. Dit betekent dus dat monetaire financiering – de omvang is op dit moment nog niet exact aan te duiden – in 1979 onvermijdelijk zal zijn.

Andriessen

Ik kan en ik wil ook niet op dit moment mijn gedachten aangeven over de mate, waarin wij er nog in zouden kunnen slagen een beroep te doen op de kapitaalmarkt. Dit soort van voorstellingen is uitermate moeilijk. 'Minder dan taxaties' zou ik tegen de heer Joekes willen zeggen. Bovendien zou dit kunnen leiden tot anticiperend gedrag. Daarbij heeft niemand baat. Het zou de financiering hoogst waarschijnlijk juist nadelig beïnvloeden.

De heer Joekes heeft gevraagd of wij overwegen in het buitenland te lenen. Hij heeft dit punt vragenderwijs en niet stellerderwijs opgebracht. Ik heb al eens eerder in deze Kamer heel duidelijk gesteld, dat wij op dit moment beslist niet overwegen op de buitenlandse kapitaalmarkt geld te lenen. Als belangrijkste argument noem ik, dat in feite een lening in het buitenland niets anders is dan monetaire financiering. Ik heb al eerder gezegd dat ik wat dat betreft de nodige voorzichtigheid in acht zou willen nemen. Ik ben dus van mening dat buitenlandse kapitaalmiddelen, als alternatief voor binnenlandse, niet in aanmerking komen. Ik vermoed dat wij het hier in overgrote meerderheid daarover eens zijn met elkaar.

In dit verband wijs ik erop dat in het begin van het jaar is besloten tot een wat verdergaande liberalisatie van het kapitaalverkeer met het buitenland ten behoeve van het bedrijfsleven. De bedoeling daarvan is, als ruimte kan worden geboden om lange middelen uit het buitenland aan te trekken nu de betalingsbalans dit in enige mate toestaat, het voor het bedrijfsleven wat gemakkelijker te maken om zijn langlopende kapitaalbehoeften te dekken en de financiering van de bedrijfsinvesteringen zo soepel mogelijk te doen verlopen. Als dit zo is, dan past ook vanuit deze optiek terughoudendheid van de overheid ter zake.

De heer Joekes heeft nog gevraagd of de te verwachten monetaire financiering wel is te rijmen met ons beleid, gericht op vermindering van inflatie. Ook de heer Van Amelsvoort heeft hieraan aandacht geschonken. Wij trachten de omvang van de monetaire financiering zoveel mogelijk te beperken. Wij verwachten ook dat, ondanks de monetaire financiering die het Rijk dit jaar nodig heeft, de liquiditeitsquote ongeveer constant zal kunnen blijven. Dit heeft als oorzaak de gunstige monetaire uitkomst van de geldschepende instellingen, mede onder invloed van de kredietbeperkende maatregel.

Mocht dit jaar toch nog enige verdere afvloeiing van liquiditeiten naar het buitenland optreden, dan zou de monetaire uitkomst zelfs nog wat gunstiger kunnen zijn. Vanuit die sfeer zal in de loop van dit jaar dus niet een echte opwaartse druk op de inflatie worden uitgeoefend. Ook de heer Van Amelsvoort heeft in zijn betoog ongeveer deze conclusie getrokken.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik denk het ook, maar dat kunnen wij nu met elkaar niet bewijzen, en helaas ook niet ex post. Wij kunnen dat alleen veronderstellen.

De Minister vermeldt de verruiming van de kapitaaltoevloeiing uit het buitenland voor het bedrijfsleven. Ik neem aan dat dit ook zijn weerslag vindt in de betalingsbalans. Ik doel dus niet op de lopende rekening, maar op de betalingsbalans als geheel.

Minister **Andriessen**: Ja.

De heer **Joekes** (VVD): Ik heb de Minister in eerste termijn gevraagd, of ook niet de verslechtering van de betalingsbalans waarvan ik helaas geen verandering in goede zin zie, met haar uitwerking op de kapitaalmarkt in dit land, een extra belemmering zal vormen voor deze Minister in tegenstelling tot zijn voorgangers om voldoende hier op de kapitaalmarkt te kunnen lenen.

Minister **Andriessen**: Dat is juist.

De heer **Joekes** (VVD): Dat gaat gepaard met een grotere monetaire, dus inflatoire financiering.

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Het is duidelijk – ik heb dat eerder in mijn betoog al naar voren gebracht naar aanleiding van hetgeen de heer Van Dis heeft opgemerkt – dat het ongetwijfeld een extra complicatie is voor het toch al niet eenvoudige financieringsbeeld waarmee wij worden geconfronteerd.

Ik kom tot de problematiek van de belastingen. Het gaat daarbij niet om de versnelde inning, maar om een aantal andere vragen en opmerkingen die met betrekking tot de directe en indirecte belastingen zijn gemaakt.

De heren Van Amelsvoort en Engwirda zijn ingegaan op het selectief gebruik van indirecte belastingen. Ik heb al eerder gezegd – ik meen bij gelegenheid van de bespreking van de Voortgangsnota – dat ik een dergelijk gebruik van indirecte belastingen in het kader van een eventueel noodzakelijk dekkingsplan voor 1980 bepaald niet afwijst, al moet ik daaraan toevoegen – dat deed ik gisteren al bij wijze van in-

terruptie – dat, als deze belasting inderdaad de vraag naar bepaalde grondstoffen of het gebruik van bepaalde artikelen beïnvloedt, de opbrengst daarvan uiteraard door dat effect in negatieve zin wordt beïnvloed, zodat daaraan dus minder dekking kan worden ontleend.

Een andere zaak is dat, hoe je het ook wendt of keert, ook selectief gebruikte belastingen horen bij de collectieve druk. Ook als deze niet via een geschoonde prijsindexering worden afgewenteld, zijn zij toch van invloed op de koopkracht. Wij weten nog uit recente ervaringen hoe moeilijk het is, in deze sfeer afwenteling van lasten te voorkomen. Ik denk daarbij terug aan hetgeen is gebeurd met de b.t.w.-verhoging van het aardgas in het najaar van 1977. Ik zeg dit allemaal niet om te kennen te geven dat het een aardig idee is, maar dat wij het niet uitvoeren. Ik moet hierbij echter wel deze kanttekening maken.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik erken dat; als je de belasting verhoogt, ten einde de consumptie te verminderen, zal die belasting niet meer of misschien zelfs minder opbrengen, als die doelstelling lukt. Het beoogde effect behoef zich echter niet onmiddellijk voor te doen.

Ik zal daarvan een voorbeeld geven. De verhoging van energieprijzen leidt er naar mijn verwachting niet toe dat men massaal minder energie gaat gebruiken. Het leidt er naar mijn verwachting wel toe – die ontwikkeling is al gaande – dat fabrikanten dan zuiniger apparatuur op de markt brengen. Het kan dus jaren duren. Eerst heb je dus nog wel degelijk belastingopbrengsten van zo'n maatregel en pas daarna treedt er een stabilisatie op.

Minister **Andriessen**: Dit is juist.

Op de vraag van de heer Van Amelsvoort of er al concrete gegevens zijn over de werking van het zo'n fiscaal systeem en of hierover al studies zijn gemaakt, moet ik het antwoord schuldig blijven. Ik meen dat op dit punt niet veel literatuur en studiemateriaal beschikbaar is. Ik ben bereid, na te gaan of wij de inzichten op dit punt kunnen verhelderen door dit zelf te bezien.

Zonder hierop in de discussie al te groot gewicht te leggen, wijs ik erop dat verschillende tariefstellingen en de afgrenzingen hiervan uitvoeringstechnisch de nodige problemen zullen geven en wellicht uit een oogpunt van uitvoering randvoorwaarden aan de invoering ervan zullen stellen. Ik zeg de Kamer echter graag toe dat ik aan deze materie voor een eventueel dekkingsplan voor 1980 aandacht zal schenken.

Andriessen

Ik kom nu toe aan een onderwerp waarmee ik elke keer dat ik mij erin verdiep, de grootste moeite heb, namelijk het ramen van VAlA en dit soort investeringsfaciliteiten die er niet meer zijn, de WIR-premies en de effecten hiervan in de loop van de jaren. Dit is een zeer ingewikkelde materie. Ik hoop dat met hetgeen ik nu ga zeggen, enige verheldering aan de Kamer wordt verschaft.

De afschaffing van de vervroegde afschrijving en investeringsaftrek per 24 mei 1979 als gevolg van de invoering van de WIR heeft tot gevolg dat de opbrengst van de vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting stijgt. De methodiek van deze investeringsfaciliteit is zodanig dat de meeropbrengst op transactiebasis tot uiting komt in 1978, 1979 en 1980 in bedragen van respectievelijk f 795 miljoen, f 1405 miljoen en f 610 miljoen. Deze bedragen komen echter later in de kas.

Voor de vennootschapsbelasting levert dit – nu wordt de jaarreeks 1979, 1980 en 1981 – jaarlijks respectievelijk ongeveer f 1 miljard, f 1,5 miljard en f 160 miljoen. Voor de inkomstenbelasting betekent dit een additionele opbrengst van respectievelijk f 50 miljoen, f 80 miljoen en f 10 miljoen.

Voor het effect op het financieringstekort – ik meen dat ik de heer Van Amelsvoort goed interpreteer, als ik dit onder deze optiek bezie – moeten tegenover deze bedragen de uitgaven als gevolg van de WIR worden gesteld. De veronderstelling van de heer Van Amelsvoort dat hiermee in de meerjarenraming rekening is gehouden, is juist. Hierin worden deze elementen tegenover elkaar geplaatst, waarbij zij elkaar soms versterken en soms opheffen. Hieruit blijkt dat, ook als de afschaffing van de vervroegde afschrijving en de investeringsaftrek meer opbrengt dan is geraamd, dit niet een bijzonder verlichting van de financieringsproblematiek behoeft mee te brengen. Zo'n extra bedrag moet immers over drie jaar worden uitgesmeerd' waardoor het effect aanzienlijk kleiner wordt. Dit zal dan waarschijnlijk net binnen de ramingsmarge blijven.

In antwoord op zijn vraag naar aanleiding van vraag 32 uit de schriftelijke voorbereiding om dezelfde informatie over de tegenvallende niet-belastingmiddelen in 1979 ten bedrage van f 120 miljoen' geef ik de volgende cijfers.

Het volume-effect in dat bedrag is voor de export 52 mln. en voor het binnenland 37 mln. Het prijseffect is voor

de export 7 mln. en voor het binnenland 24 mln. Misschien heb ik daarmee iets van deze ook in mijn ogen bijzonder gecompliceerde problematiek verhelderd.

De heren Van Amelsvoort, Joekes en Engwirda hebben gevraagd of de tegenvaller bij de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting structureel dan wel incidenteel is of een combinatie van beide. Daarover het volgende. Wat betreft de tegenvaller die moet worden toegeschreven aan de ten opzichte van de raming tegenvallende ontwikkeling van enige economische variabelen zijn er inderdaad aanwijzingen die op een structureel karakter wijzen. Maar, zoals ik al in bijlage 3 bij de voorjaarsnota heb opgemerkt, is het naar onze mening thans nog te vroeg om daar een definitief oordeel over te geven.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): De zin die de Minister uitspreekt, staat letterlijk in een bijlage bij de Voorjaarsnota. Er zijn aanwijzingen, maar ik heb gevraagd: welke?

Minister **Andriessen**: Ik weet niet precies hoe die zin in de bijlage of in het antwoord op de schriftelijke vragen luidt, want ik heb dat alles niet helemaal in het hoofd. Misschien zou het element lonen ten opzichte van het buitenland en exportontwikkeling een wat meer structureel element kunnen blijken te zijn, al zijn die twee vrij lastig van elkaar te onderscheiden, althans te definiëren. Graag ben ik bereid hierop in tweede termijn nader terug te komen.

De heer Joekes heeft gevraagd hoe de tegenvaller van totaal 1,3 mld. bij de vennootschapsbelasting in elkaar zit. Bij de afsluiting van het begrotingsjaar 1978 was de raming van 2800 mln. op transactiebasis voor de aardgassector 410 mln. te hoog. Voor de kasontvangsten 1979 betekent deze tegenvaller dat 410 mln. minder aan nadere voorlopige aanslagen wordt opgelegd en 328 mln. minder aan voorlopige aanslagen. In totaal is dat dus in deze sector 738 mln. Voor de niet-aardgassector resulteert dan een tegenvaller van 562 mln., namelijk het totaalbedrag minus 738 mln.

De heer **Joekes** (VVD): Kennelijk heeft de Minister hier de twee componenten aardgas binnenland en aardgas buitenland samengetrokken en zet hij daarnaast als restpost de tegenvaller van de export, althans voor zover het de vennootschapsbelasting betreft.

Minister **Andriessen**: Dat is juist.

De heer Engwirda vroeg een schatting van de omvang van de aardgasmeevaller in 1980 en volgende jaren.

Daar kan ik op dit ogenblik geen zinnig woord over zeggen. Ik hoop dat wij, bij het uiteraard ook onzekere beeld dat er op dit ogenblik van de hele oliesituatie is, daar in de Miljoenennota 1980 wat heldere dingen over kunnen zeggen.

De heren Joekes en Engwirda hebben gesproken over de vertraging in de doorwerking van de olieprijsstijging naar de gasprijzen, zowel in het binnenland als in exportcontracten. Wat betreft de aardgasprijzen voor grootverbruikers bestaat er een volledige koppeling met de stookolieprijzen. Ten aanzien van de tarieven voor de zogenaamde kleinverbruikers geldt een prijsformule die beoogt voor deze tarieven in 1981 een niveau te bereiken dat gelijk is aan het dan geldende niveau voor huisbrandolie.

De regeling voorziet in de mogelijkheid van een tussentijdse aanpassing van de prijsformule, als redelijkerwijs moet worden aangenomen dat via het bestaande mechanisme het gewenste niveau niet zal kunnen worden bereikt.

Op grond van de huidige olieprijsontwikkeling is een dergelijke tussentijdse prijsbijstelling zeker niet uitgesloten. Het beleid is erop gericht de aardgasexportprijzen zo spoedig mogelijk op marktwaarde te brengen. Ik hecht grote waarde aan het met succes afronden van de binnenkort aanvangende nieuwe her-onderhandelingsronde tussen de Gasunie en buitenlandse afnemers. Daarbij merk ik op dat bij de middelen om de zoëven genoemde doelstelling in het exportprijsspeil te realiseren de hantering van de bevoegdheden die de Minister van Economische Zaken heeft uit hoofde van de Wet Aardgasprijzen zeker niet buiten beschouwing blijven.

Dan kom ik bij de door de heer Kombrink aangesneden problematiek van de kredietrestrictie en de woningbouwfinanciering. Daarbij wil ik ook een enkele opmerking maken over de woningbouwproblematiek, waarover de heren Kombrink en Van Amelsvoort hebben gesproken.

De heer Kombrink heeft gevraagd of het kredietrestrictiebeleid van de Nederlandsche Bank op dit moment niet te straf is en of het niet tijd wordt de bakens te verzetten. Uit hetgeen ik al heb opgemerkt over de wenselijkheid om de monetaire ontwikkeling niet te doen uitgaan boven de groei van het nationaal inkomen, om een zelfstandige impuls vanuit de monetaire sfeer op het inflatietempo te vermijden, zal wel duidelijk zijn dat ik een voortzetting van het huidige kredietrestrictiebeleid wenselijk heb gevonden. Daarbij is wel in de beschouwing betrokken dat de vorm van de kredietrestrictie zo-

Andriessen

danig is dat zij in beginsel geen beperking oplegt aan de bruto-kredietverlening, maar slechts aan de monetaire uitkomst van de geldscheppende instellingen. *Daardoor behoeft de kredietverlening, ten behoeve van de financiering van bedrijfsinvesteringen, maar ook van de woningbouw, niet in gevaar te komen.*

In aansluiting hierop wil ik nog even ingaan op de opmerking van de heer Kombrink over de financiering van de woningbouw in meer enge zin. Hij meent dat het financieringstekort kan worden vergroot als het beroep op de kapitaalmarkt uit hoofde van de woningbouw achterblijft bij het geraamde beroep. Hiermee komen wij in een hele lastige situatie terecht. Ik zal proberen die met een enkel woord aan te duiden.

In de filosofie van het structurele begrotingsbeleid wordt het toelaatbaar geacht uit te gaan van het tekort afgestemd op het totaal van spaaroverschotten en tekorten in de volkshuishouding. Daarin past het niet door de ontwikkeling van een specifieke uitgavencategorie – in dit geval de woningbouw die een meer directe relatie met de kapitaalmarkt heeft dan andere uitgavencategorieën – deze apart te plaatsen en ervan uit te gaan dat je vanuit het idee van een soort compartimentering van de kapitaalmarkt het ene zonder meer naar het andere zou kunnen overhevelen. Als bijstellingen van het tekort moeten worden overwogen, dan moet telkens gekeken worden naar het geheel van spaaroverschotten en tekorten in onze volkshuishouding.

In het rapport van de studiegroep begrotingsruimte – het zesde rapport, dat is toegevoegd als bijlage aan Bestek'81 – is over deze hele problematiek nog eens uitdrukkelijk gesproken en is ook deze conclusie getrokken. In die zin meen ik dus niet te kunnen stellen – in tegenstelling tot de heer Kombrink – dat het ene tekort het andere niet is.

Mijnheer de Voorzitter! Daarmee kom ik voor een dilemma. Ik heb, ter voorbereiding van dit debat, alles wat de laatste maanden in de Kamer over woningbouw is gezegd nog eens op mij laten inwerken – ik doe dat uiteraard voortdurend, maar als ik er zelf over moet praten doe ik het heel in het bijzonder – en ik heb geconstateerd dat in de motie-Van Dam en tijdens het debat dat in mei heeft plaatsgevonden een sterke aandrang is uitgeoefend om te komen tot wat substitutie heet van premie A-woningen door woning-

wetwoningen of tot wat de heer Dijkman heeft genoemd flexibiliteit in het woningbouwprogramma.

Meegedeeld is dat over die problematiek overleg gaande is tussen de bewindslieden van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en de Minister van Financiën. Dat is juist. Wij gaan na of het mogelijk is, nog in 1979 – daarover gaat de motie-Van Dam als ik mij goed herinner – een verhoging van het woningwetprogramma toe te passen. Daarbij is de ook in de Kamer gegeven overweging aan de orde dat het programma voor de premiekoopwoningen in de A-sector, dat onderdeel uitmaakt van het totale sociale woningbouwprogramma – hoogst waarschijnlijk in 1979 zal tegenvallen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Hetzelfde geldt voor de premie B-sector.

Minister **Andriessen**: Ik weet niet of u die ook tot de sociale sector zou willen rekenen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Wij hebben weliswaar de motie-Van Dam op de agenda geplaatst, die op de premie A-sector betrekking had, maar mijn betoog richtte zich op de woningbouw in het algemeen, voor zover die niet uit de begroting wordt gefinancierd. Deze valt eigenlijk in al die sectoren tegen.

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben niet de eerstgeroepene, over de inhoud van het begrip 'sociale woningbouw' met de Kamer te discussiëren, dat moeten mijn collega's doen. Of je dat echter nog tot de sociale woningbouw moet rekenen is iets, waar ik voor persoonlijke rekening toch wel een vraagteken bij wil zetten.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik had het over woningbouw in dit geval.

Minister **Andriessen**: En ik had het over sociale woningbouw.

De heer **Van Dam** (PvdA): De Minister zegt: je kan de kapitaalmarkt niet zo compartimenteren dat je iets van het ene naar het andere kan verschuiven. In feite heeft de Minister van Financiën de beschutte eigen woningen, die uit de begroting werden gefinancierd, overgeheveld naar de kapitaalmarkt. Die sector heet nu premie A. Deze wordt niet gehaald. Mijn motie vraagt in feite om het geld, dat van de begroting naar de kapitaalmarkt is verschoven en nu niet besteed wordt, terug te brengen naar de begroting; en dan zegt de Minister: je kunt dit niet zo compartimenteren. *Waarom heeft hij het dan wel gedaan, toen hij het naar de kapitaalmarkt schoof?*

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Het geld, dat de premie A-woningen naar de kapitaalmarkt haalt, moet worden opgebracht door een andere sector, die normaal via de kapitaalmarkt wordt gefinancierd (de vrije sector); daarvoor komt een rijksgoedkeuringsinstrument, zoals de heer Van Dam uiteraard zeer goed weet. Vervolgens worden de gelden, die op de begroting stonden, aangewend in het kader van de aanpassing en de bijstelling van de begroting-1979, zoals overeengekomen in het debat van destijds.

De heer **Van Dam** (PvdA): Dat bedoel ik niet. Laten wij zeggen dat u voor f 100 miljoen van de begroting ter financiering van sociale woningbouw overhevelt naar de kapitaalmarkt om een zelfde aantal woningen te laten bouwen en het blijkt dat die woningen niet worden gebouwd. Dan kunt u toch ter wille van de begroting het beroep op de kapitaalmarkt weer met een navenant bedrag vergroten? Als dat niet opgaat, kon het andere ook niet. Waarom hebt u het dan niet zo gelaten?

Minister **Andriessen**: Wij raken nu natuurlijk een heel wezenlijk probleem. De heer Van Dam weet even goed als ik dat de financiering van de beschutte eigen woningen langs twee kanalen liep. Er was een stuk van die woningen op de kapitaalmarkt. Eigen-woningbezit is ook altijd in het hele volkshuisvestingsgebeuren op de kapitaalmarkt gefinancierd.

De heer **Van Dam** (PvdA): Ik moet de Minister corrigeren. Beschutte eigen woningen werden oorspronkelijk volledig via de begroting gefinancierd. Dit kabinet is begonnen met successievelijk dat naar de kapitaalmarkt te schuiven, maar het is van het woningwetprogramma afgehaald en naar de kapitaalmarkt gebracht. Nu wordt het aantal woningen niet gehaald in die sector; dat zou gemakkelijk gehaald kunnen worden in de woningwegsector. Als de Minister dat niet terugschuift, dan heeft hij de woningwetsector substantieel verlaagd en de Kamer heeft verschillende uitspraken gedaan om dat niet te doen.

Minister **Andriessen**: Wij behoeven er in dit huis geen geheim van te maken dat in een poging om een probleem dat is gerezen over de volkshuisvesting in het verkeer tussen Kamer en kabinet op te lossen kan worden geschoven. De heer Van Dam weet dat in het verleden wel meer is geschoven met de financiering in de woningbouw. Ik denk dat de Voorzitter zich dit ook nog wel zal herinneren. Zo'n zaak gaat voortdurend op en neer.

Andriessen

Als men op een bepaald ogenblik een maatregel neemt om uit een probleem te komen – dat was het probleem van de 3000 –, dan is dat iets anders dan dat men – dit is eigenlijk dat wat wordt bedoeld zowel in de stellingname van de heer Van Dam als in die van de heer Dijkman – bezig is om als het ware een structureel beslag voor de volkshuisvesting op de Nederlandse kapitaalmarkt te introduceren. Dat kan men niet doen zolang men voor het overige op de omvang en de samenstelling van de kapitaalmarkt zo weinig invloed heeft, gegeven bijvoorbeeld het feit dat wij nu met een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans en een duidelijk dalend spaaroverschot in Nederland voor heel andere problemen komen te staan. Daar gaat mijn bezwaar tegen en dat is de moeilijkheid, waarmee ik zit om te gemakkelijk, zoals kennelijk hier wordt bedoeld, de flexibiliteit in het programma te brengen en als het ware te gaan doen, alsof kapitaalmarkt en begrotingsruimte dezelfde zouden zijn. Dat is niet het geval.

De heer **Van Dam** (PvdA): In die visie is bij een eventuele ombuiging per definitie de sociale sector de sigaar en nooit de andere.

Minister **Andriessen**: Helemaal niet.

De heer **Van Dam** (PvdA): Dat kan toch niet anders. Via de begroting is de financiering zeker gesteld. De Minister zegt: Via de kapitaalmarkt niet, want men kan de kapitaalmarkt niet compartimenteren en niet een structureel beslag doen ten behoeve van de volkshuisvesting. Dat houdt in dat de Minister, als hij wil bezuinigen of ombuigen, alleen maar terecht kan bij de sociale woningbouw en dat is dan ook gebeurt met 7500 woningwetwoningen in Bestek '81. Dat is onbillijk en in strijd met de uitspraken die de Kamer heeft gedaan. Het kabinet had toegezegd, hierover bij de behandeling van de Voorjaarsnota opheldering te geven. Die geeft de Minister niet.

Minister **Andriessen**: Ik was nog steeds bezig met mijn verhaal af te ronden. Het is helemaal niet waar dat dan onder alle omstandigheden de sociale woningbouw het kind van de rekening wordt. Dat hangt namelijk af van de vraag, op welke wijze in het totaal van de rijksuitgaven aan die woningbouw een plaats wordt gegeven. Dat is een kwestie van concrete besluitvorming van de Regering en vervolgens tussen Regering en parlement. Als de kapitaalontwikkeling en

de kapitaalvoorziening in een land niet beïnvloedbaar zijn in de zin, dat men bijvoorbeeld de omvang daarvan volledig in de hand heeft, dan kan men niet voor een bepaald onderdeel van het totale beleid als het ware een vastgesteld ge-earmarked blok in die kapitaalmarkt aanduiden. Dat bepaalt de problematiek waarover ik spreek. Dat is de moeilijkheid.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat begrijp ik. De kapitaalmarktsituatie kan veranderen. Onze redenering is: ceteris paribus. Vanaf het moment dat men een woningbouwprogramma heeft vastgesteld en daaruit een beslag op de kapitaalmarkt is af te leiden, moet men niet alleen in de ene richting kunnen schuiven, maar ook in de andere richting. Als die andere richting dan plotseling niet kan, dan gaat er van het ene alleen maar af, wat er nooit bij zal kunnen komen. Dat is volstrekt onjuist; daar heeft collega Van Dam gelijk in. Wij praten nu niet over een veranderde situatie op de kapitaalmarkt die bij hernieuwde beschouwing tot een totaal lager beroep van de woningbouw, als men benedenwaarts bijstelt, op die kapitaalmarkt zou leiden. Wij gaan uit van het reeds door het kabinet vastgelegde kapitaalmarktberoep, gegeven het woningbouwprogramma.

Minister **Andriessen**: Het spijt mij zeer, maar toen in 1978 het woningbouwprogramma 1979 werd opgesteld, gingen wij ervan uit, dat wij een eenpositiesaldo op de lopende rekening hadden. Vandaag de dag hebben wij echter te maken met een fors negatief saldo. Dat betekent dat de beschikbaarheid van kapitaalmiddelen in dit land duidelijk is verminderd. De situatie is dus wel degelijk veranderd.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat betekent niet, dat u daaruit de conclusie hebt getrokken dat het woningbouwprogramma neerwaarts moet worden bijgesteld. Wij mogen van het woningbouwprogramma blijven uitgaan zoals het kabinet dat – met de wijzigingen, die het heeft meegedeeld – ter goedkeuring aan de Kamer heeft voorgesteld. Dat blijft ons en uw uitgangspunt.

Minister **Andriessen**: Voorlopig stel ik vast, dat wij tussentijds het woningbouwprogramma hebben bijgesteld in positieve zin.

De heer **Van Dam** (PvdA): Uw verhaal over de betalingsbalans gaat toch niet op? U hebt toch niet het totale woningbouwprogramma – inclusief koopsector en vrije sector – bijgesteld? U houdt er rekening mee dat voor het be-

drag van het woningbouwprogramma een beslag zal worden gelegd op de kapitaalmarkt. Dat blijkt nu niet het geval te zijn. Als het wél zo was, was u dat geld toch ook kwijt van de kapitaalmarkt?

Minister **Andriessen**: Er lopen in deze discussie telkens twee lijnen door elkaar. Ik probeer het volgende aan de Kamer duidelijk te maken. Ik heb er grote moeite mee om, zoals door de heer Van Dam wordt betoogd en zoals ik het ook van de heer Dijkman heb begrepen, als het ware een stuk van de nationale bestedingen – hoe dan ook gefinancierd en los van welke invloed dan ook – voor een bepaald onderdeel van het beleid te maximeren of te miniseren.

De heer **Van Dam** (PvdA): Dat hebt u zelf gedaan met het woningbouwprogramma! De Regering heeft gezegd: wij gaan zoveel 1000 vrije-sectorwoningen, zoveel 1000 premiewoningen en zoveel 1000 woningwetwoningen bouwen. Daarmee hebt u een beslag op de kapitaalmarkt gefixeerd.

Minister **Andriessen**: Dat is niet waar. Ik herinner mij niet dat er ooit in Nederland een situatie is geweest waarin, zoals nu door de heer Van Dam wordt gesteld, het woningbouwprogramma aan de ene kant en de machtigingen om gelden uit te geven aan de andere kant zijn opgevat als een absolute garantie dat zo'n totaalprogramma zou worden gerealiseerd. Hoe komt het dan dat in het verleden bij herhaling de programma's niet werden gerealiseerd? De heer Van Dam zal dat nog uit zijn tijd weten.

De heer **Van Dam** (PvdA): Die programma's werden niet gerealiseerd omdat het aantal plannen te gering was of wat dan ook. Het lag echter niet aan het feit dat er onvoldoende een beroep kon worden gedaan op de kapitaalmarkt. Nee, er waren geen plannen. Als die plannen er geweest waren, was het beroep op de kapitaalmarkt gerealiseerd.

Minister **Andriessen**: Ik begrijp daaruit dat er op dit ogenblik voor de premie-A-woningen geen plannen zijn. Dat is exact dezelfde situatie.

De heer **Van Dam** (PvdA): Maar er zijn toch plannen genoeg in de woningwetsector?

De heer **Van Dijk** (CDA): Collega Van Dam schijnt te vergeten dat wij nog niet zo lang geleden een discussie hebben gehad over het taakstellend bouwprogramma. Daarbij is in overleg met de verantwoordelijke minister dui-

Andriessen

delijk tot uiting gekomen dat zijn verantwoordelijkheid voor de realisering van het bouwprogramma maar een gedeeltelijke verantwoordelijkheid is, die afhangt van factoren waarover hij geen volledige controle heeft. De heer Van Dam zei zoëven, dat de overheid toezeggingen heeft gedaan in de diverse sectoren. Dat is volslagen onjuist.

De heer **Van Dam** (PvdA): Toen wij dit zelfde debat hadden met de bewindslieden van Volkshuisvesting, zei de heer Van Dijk: Heren, laat ons dat nou niet hebben want wij hebben de verkeerde bewindslieden voor ons. U moet bij de Minister van Financiën zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Nu hebben wij de Minister van Financiën en komt de heer Van Dijk met een ander verhaal.

Er ligt een motie-De Beer, die aangenomen is door de Tweede Kamer, waarin de Regering wordt gevraagd bij de voorjaarsnota opheldering te geven over deze zaak. Wordt die motie uitgevoerd of niet?

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Als ik de tijd zou krijgen om mijn verhaal af te ronden, had de heer Van Dam al lang antwoord gehad. Hij is echter zo druk bezig om zijn gelijk op dit onderdeel te krijgen, dat ik nauwelijks de kans krijg om de rest te vertellen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik was bezig het volgende aan de Kamer uit te leggen. De gedachte van de flexibiliteit en het genormeerde kapitaalmarktbeslag doet op zich sympathiek aan. Maar de filosofie die achter die gedachte zit, is voor degene die moet opkomen voor de financiering van het totaal, veel te gecompliceerd om niet in een ernstig dilemma te geraken op het moment dat vanuit de Kamer wordt aangedrongen om een inbreuk op dat principe te maken.

Dat is het dilemma waarvoor wij staan. Deze discussie maakt wel duidelijk dat dit, althans vanuit mijn optiek, als een serieus dilemma moet worden gezien. Ik wijs er bovendien op dat hoe dan ook de financieringsproblematiek, het financieringstekort, de 6% te boven dreigt te gaan en dat wij, zij het met een maximum ook op de begroting voor Volkshuisvesting toch een zekere blokkade hebben moeten toevoegen.

Desondanks wil ik heel serieus bekijken hoe wij de accenten in het programma zodanig kunnen verleggen dat nog in 1979 een bijstelling van het

woningwetprogramma – ik doel dan op de huurwoningen – kan worden toegepast. Op dit ogenblik echter ben ik niet in de gelegenheid de Kamer daar een concreet cijfer voor aan te geven. Het streven van de Regering is erop gericht om het sociale woningbouwprogramma – ik denk daarbij aan woningwethuur en premie A-woningen en ik heb dat ook zo uit de motie Van Dam en uit het betoog van de heer Dijkman begrepen – in 1979 zo goed mogelijk te realiseren.

Het onderzoek dat is bedoeld in de motie-De Beer slaat op de periode ná 1979. Het is mij niet onbekend dat de heer De Beer graag de resultaten van dat onderzoek bij deze behandeling zou hebben gezien, maar het is volstrekt onmogelijk om dat te doen, want dat moet onderdeel zijn van het totale meerjarenbeleid 1980 en volgende jaren. Het resultaat van het onderzoek waarnaar de heer De Beer heeft gevraagd, zal dus in dat beleid aan de Kamer worden gepresenteerd.

De heer **Cornelissen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik aannemen dat in het overleg tussen Financiën en Volkshuisvesting ook de mogelijkheden worden nagegaan om een eventueel achterblijven in de gehele premiesector zo goed mogelijk te compenseren in de woningwetsector, dus niet exclusief voor de A-sector, maar ook voor de B-sector?

De heer **Scholten** (CDA): Daar heeft de heer Dijkman ook voor gepleit!

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil dat overwegen, maar ik kan het op dit moment niet zonder meer toezeggen.

De heer **Cornelissen** (CDA): Wanneer zouden wij daar uitsluitel over kunnen krijgen? Wij willen voorkomen dat wij straks voor het blok komen te staan in die zin dat wij pas de beslissing te horen krijgen op het moment dat het te laat is om het programma voor 1979 in totaal te realiseren door een switch in de woningbouw. Het gaat mij hierbij om het totaal van premie- plus woningwetbouw.

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben ervan overtuigd dat de beslissing altijd zo tijdig kan worden genomen dat het gevaar dat om redenen van tijdstip van beslissing het program niet kan worden gehaald niet aanwezig is.

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Dat is te laat en ook te vaag! Begin juli zal het kabinet op grond van deze en volgende week binnenvallende hernieuwde adviezen

van de provinciale adviescommissies een beslissing moeten nemen voor de definitieve toekenning van het woningbouwprogramma 1979. Ik vind dat het hier om een zo belangrijke zaak gaat dat de Kamer moet kunnen beoordelen of de verschuiving die het kabinet eventueel tot stand brengt toereikend is gegeven alle discussies die hierover zijn gevoerd. Voor het scheiden van de markt, in dit debat en in elk geval voor het zomerreces mag het kabinet er mijns inziens aan gehouden worden – gelet op de uitspraken die door diverse fracties zijn gedaan – de Kamer mededelingen over de concrete voornemens van het kabinet te doen. Ik dring daarop aan en ik zou graag deze toezegging van de Minister willen hebben.

Minister **Andriessen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al gezegd dat wij hiermee zeer serieus bezig zijn, maar ik kan de heer Kombrink niet garanderen dat hij volgende week woensdag een dergelijk besluit van het kabinet heeft. Ik wil er uiteraard wel naar streven, maar kan het niet garanderen.

Het is voor de beoordeling ook niet essentieel. Dat is ook verleden jaar gebleken, toen veel later in het jaar het programma niet gerealiseerd dreigde te worden. De bewindslieden van Volkshuisvesting zijn er toen toch in geslaagd, het programma te realiseren.

De heer **Kombrink** (PvdA): In de woningwetsector.

Minister **Andriessen**: Daar hebben we het nu toch over?

De heer **Kombrink** (PvdA): Nu dreigt het programma in andere sectoren niet gerealiseerd te worden, waar de Staatssecretaris veel minder greep op heeft.

Minister **Andriessen**: Naar mijn idee kan ook op een later tijdstip nog altijd een vruchtbare discussie over het realiseren van het programma plaatsvinden. Ik geloof niet dat het absoluut nodig is, de beslissing zo snel te nemen, gelet op de in mijn ogen zeer serieuze problematiek.

De heer **Cornelissen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter!

De heer **Joekes** (VVD): Ik zou graag een vraag van orde stellen.

De **Voorzitter**: Als de leden nu even naar elkaar kijken om het tijdstip van interrumperen te bepalen, dan hoef ik de hamer niet te hanteren.

De heer **Joekes** (VVD): Een vraag van orde gaat – dacht ik – altijd vóór een

Andriessen

andere vraag. Hebt u enige schatting, wanneer het debat over de woningbouw zal zijn voltooid en het debat over de Voorjaarsnota, waarin enige tientallen andere compensatieposten staan, kan voortgaan, mijnheer de Voorzitter?

De heer **Cornelissen** (CDA): Naar aanleiding van de toezegging van de Minister, dat de beslissing tijdig zal worden genomen, zou ik hem willen vragen, of hij bereid is, deze zaak nog op te nemen met de Minister van Volkshuisvesting, opdat wij daarover in tweede termijn nog iets kunnen vernemen. Ik heb van de Minister van Volkshuisvesting namelijk begrepen dat een zorgvuldige planning vraagt, dat die beslissing nu inderdaad op uiterst korte termijn wordt genomen.

Minister **Andriessen**: Uiteraard zal ik aan het verzoek van de heer Cornelissen voldoen. Ik hoop daarover dus in tweede termijn nog iets te kunnen zeggen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Joekes heeft gesproken over supplettoire begrotingen en hij heeft in dit verband ook een verlangen kenbaar gemaakt. Ik heb in het overleg met de vaste commissie op 16 en 30 mei toegezegd, dat eerdere indiening bij de Kamer dan tot dusverre gebruikelijk, serieus zal worden onderzocht. Wij zijn daarmee bezig. Ik kan nu echter helaas nog geen uiterste datum noemen. Daarvoor is het overleg nog te kort geleden. Of het nog vóór het einde van het zomerreces zal kunnen, betwijfel ik. Dat is misschien toch wel aan de erg krappe kant.

De heer **Joekes** (VVD): Waarom toch eigenlijk? Het zijn toch niet zulke gecompliceerde zaken? Ik gun ook alle ambtenaren hun vakanties en dergelijke, maar kan de Minister nu eens uitleggen, waarom dat zo moeilijk is, want aan de hand van de supplettoire begrotingen, die haast hebben, voor de woningbouw en allerlei andere zaken, moeten wij onze beslissingen nemen.

Minister **Andriessen**: Ik denk dat de heer Joekes theoretisch en formeel wel gelijk heeft. Of echter de praktijk altijd is, zoals hij suggereert, weet ik niet. Ik doe mijn best om een en ander zo snel mogelijk te laten verlopen, maar ook een supplettoire begroting moet een hele weg afleggen met veel haltes. Dat heb ik niet uitgevonden. Er is dus de kans, dat de zaak hier of daar blijft steken en dan loopt hij vast. Ik vind het moeilijk, nu een formele toezegging te doen. Ik wil wel alles doen

om te bevorderen dat de heer Joekes zo snel mogelijk tot de afweging kan komen, die hij aan de hand van deze supplettoire begrotingen wil maken.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Spek heeft mij gevraagd, of er in de post van 7 mln. voor de rechtsbijstand in de Voorjaarsnota nog rekening nog rekening is gehouden met een aanvulling voor de bureaus voor rechtshulp. Ik kan mededelen, dat in dit bedrag ten minste 1 mln. voor deze specifieke vorm van rechtshulp is opgenomen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb misschien niet op alle opmerkingen die gemaakt zijn, geantwoord. De levendige discussie die zich heeft ontwikkeld naar aanleiding van mijn antwoord heeft mij misschien hier en daar een alinea doen overslaan, die bij een wat meer ongestoord betoog wél zou zijn voorgelezen. Indien ik vragen niet heb beantwoord, dan vraag ik daarvoor verontschuldiging. Ik zal proberen daarop in tweede termijn terug te komen.

Er is gezegd dat de begroting voor 1980 zijn schaduwen vooruitwerpt. Dat is vanmiddag heel duidelijk in het debat naar voren gekomen. Ik onderschrijf dat. Gebleken is in elk geval dat de Kamer en het kabinet zich van de ernst van de situatie terdege bewust zijn. Ik kan alleen maar hopen dat de behandeling van deze Voorjaarsnota ertoe zal bijdragen dat wij in 1979 tot een uitgangspositie komen die ons in 1980 zal kunnen helpen, de problemen het hoofd te bieden.

□

De heer **Wöltgens** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Nu ik de eer heb in deze Kamer en vanaf deze excellente plaats een voorstel te mogen verdedigen, dank ik op de eerste plaats mijn medeleden voor de aandacht die zij aan mijn wetsontwerp hebben besteed.

Vandaag zijn hier veel maatregelen aan de orde geweest die de gemoederen in en buiten dit Huis in hoge mate hebben beziggehouden. Het betreft maatregelen waaraan ik, en ik zeg dit ter vermindering van ieder misverstand en ondanks mijn hardnekkige aanwezigheid aan deze tafel, niet medeplichtig ben.

Ik wil mij beperken tot één onderdeel van het 1 juli-pakket en, in relatie daarmee, tot mijn eigen wetsontwerp, namelijk de aftopping versus de mogelijkheid tot enige verhoging van de belastingschijven voor de hoogste tarieven.

Toen het kabinet met zijn aftoppingsvoorstel van looninkomens in de

particuliere sfeer kwam, heb ik het raadzaam geacht, mijn voorstel in te dienen. De beweegredenen daartoe heb ik in de eerste plaats in de schriftelijke stukken naar voren gebracht en zal ik hier nog eens herhalen.

Aftopping wordt, als een instrument van inkomensherverdeling, door mij en mijn fractie niet afgewezen. Het dient echter gebod te zijn in een alomvattend, op verkleining van inkomensverschillen, gericht beleid. Dat de vrijkomende middelen dienen te worden aangewend voor de werkgelegenheidsdoeleinden, spreekt vanzelf.

Het regeringsvoorstel schiet in vergelijking met het wetsontwerp tekort op drie essentiële punten. Het garandeert niets op het terrein van de werkgelegenheidsbevordering. Ik hoef alleen te verwijzen naar wat in eerste termijn naar voren is gebracht door de heer De Korte die een duidelijke, badinerende analyse heeft gegeven van de 1500 arbeidsplaatsen die in de schriftelijke stukken door de Regering naar voren zijn gebracht.

De heer Albada heeft dat met zoveel woorden erkend. Er is ook geen sprake van werkgelegenheidsbevordering in de vorm van bij voorbeeld het meer greep geven van de ondernemingsraad op wat er met de aftoppingsgelden gebeurt. Ook dat is door de heer Albada duidelijk afgewezen. Een werkgelegenheidsfonds is, gezien de problemen die daaraan so wie so vastzitten, gezien de tijdelijkheid van de maatregel en in afwachting van een SER-advies door de heer Albada naar een verdere toekomst verschoven.

Zelfs de laatste poging en de reddingsboei hem toegeworpen door de CDA-fractie, namelijk het blokkeren van die gelden en het bestuderen van wat ermee kan worden gedaan, heeft geen genade mogen vinden in de ogen van de Regering. Daarmee valt een vergelijking van mijn eigen wetsvoorstel met het aftoppingsvoorstel van de Regering op het punt van de werkgelegenheidsbevordering duidelijk in het voordeel uit van het door mij ingediende wetsontwerp.

Een tweede punt waarop het door de Regering ingediende wetsontwerp gebrekkig is vergeleken met het door mij ingediende ontwerp betreft de breedheid van inkomensmatiging. Het wetsontwerp van de Regering treft immers slechts één categorie, terwijl het ontwerp dat door mij is ingediend alle mensen met eenzelfde inkomen in gelijke mate treft, d.w.z. zelfstandigen, vrije beroepsbeoefenaren en al degenen die niet op een of andere manier als werknemer een hoger inkomen verdienen.

Wöltgens

In de derde plaats wil ik naar voren brengen dat men mijns inziens niet lichtvaardig, zonder zwaarwegende redenen lopende contracten mag doorbreken. Op basis van deze drie belangrijke, naar mijn gevoel essentiële punten heb ik het ontwerp ingediend, waarvan ik nu de eer heb het te verdedigen.

Alvorens in te gaan op kwesties van meer specifieke aard die in eerste termijn naar voren zijn gekomen, past mij een meer algemene opmerking naar aanleiding van hetgeen mijn medelid Van Amelsvoort heeft gezegd. Hij geeft mijn ontwerp geen schoonheidsprijs. Ik wil voorop stellen dat inderdaad de voorbereidingstijd kort is geweest. Overigens komt dit precies overeen met datgene wat ook door de Regering vandaag over haar eigen voorstel is gezegd. Men heeft de Stichting van de Arbeid niet kunnen consulteren in die korte tijd en men heeft zijn toevlucht moeten zoeken tot het achteraf vragen van een SER-advies waarvan wij maar moeten hopen dat het achteraf billijk wat de Regering als wettelijke maatregel op dit moment al dwingend wil voorschrijven.

Uiteraard is het zo dat tussentijdse belastingverhogingen uit een oogpunt van fiscaliteit (als men die als belangrijkste norm wil hanteren) niet buitengewoon elegant zijn. Ik wil er wel op wijzen dat er voorbeelden zijn te vinden van dit soort tussentijdse verhogingen. Zelfs bestaat er een voorbeeld van een wijziging in de loonbelasting die pas in het vierde kwartaal moest ingaan, zij het dat dit een voorbeeld is, waarbij de belasting werd verlaagd. Dit doet echter aan mijn principiële opmerkingen niets af.

Overigens durf ik best een schoonheidswedstrijd met het aftoppingsvoorstel van de Regering aan, zeker als men bedenkt dat het laatste helemaal is ingepast in een soort gelegenheidsconglomeraat, dat slechts één gemeenschappelijk kenmerk heeft, namelijk de ingangsdatum. Met betrekking tot de ingangsdatum van mijn eigen ontwerp moet ik zeggen dat ik het zeer wel mogelijk acht dat de maatregel per 1 juli ingaat. Dit simpele ontwerp kan, dunkt mij, zeer snel de procedure bij de Raad van State doorlopen. Voor alle zekerheid hebben wij niettemin een nota van wijzigingen ingediend, die het mogelijk moet maken om, als dit nodig mocht zijn, het wetsontwerp met terugwerkende kracht op 1 juli te doen ingaan. Ik denk dat de heer Van Amelsvoort de hierop betrekking hebbende nota van wijzigingen inmiddels heeft ontvangen.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn geachte medeleden Nypels, De Korte, Jansen, Van Dis en Van Amelsvoort hebben gewezen op het probleem van de afwenteling. Dit is inderdaad een reëel probleem dat wij onderkennen. Op korte termijn (dit is ook al in de schriftelijke inbreng van de CDA-fractie gezegd) is natuurlijk het afwentelingseffect betrekkelijk beperkt, zeker als men erop let dat het om een beperkte inkomenscategorie gaat.

Ik wil er bovendien op wijzen dat ons wetsvoorstel een alternatief is voor de aftopping en dat bij aftopping uiteraard precies hetzelfde probleem zich voordoet, namelijk dat ook bij aftopping afwenteling niet mag worden uitgesloten. Dit geldt eigenlijk voor elk belastingvoorstel.

Ik wil erop wijzen dat met name de heer Van Amelsvoort heeft gezegd dat, als de Regering in financiële moeilijkheden komt, zij het niet moet zoeken in verdere ombuigingen (er is volgens hem een maximum bereikt) maar in belastingverhogingen. Uiteraard zal ook met die belastingverhogingen toch een of andere vorm van afwenteling gemeoid zijn. Het afwentelen, ontgaan, ontwijken en ontduiken zijn complexe verschijnselen. Er is op dit moment in Rotterdam een studie aan de gang (ik weet niet hoeveel jaren deze studie al loopt), waarbij de oorzaken van dit verschijnsel worden onderzocht.

Eén ding is in ieder geval duidelijk, namelijk dat niet alleen de hoogte van het tarief een rol speelt. Het is met zoveel woorden door de huidige Staatssecretaris van Financiën onlangs nog naar voren gebracht. Dit neemt niet weg dat ik in het algemeen onderschrijf wat door het medelid Jansen is gesteld, namelijk dat maatregelen met betrekking tot inkomensvorming in het algemeen bij voorkeur in de primaire sfeer dienen plaats te vinden.

De ideeën die hij naar voren heeft gebracht ten aanzien van basisinkomen en maximuminkomen verdienen een discussie, die naar mijn gevoel in ieder geval het raam van mijn kleine wetsontwerp ver overschrijdt. Op dit moment behoeft ik daarop dan ook niet verder in te gaan. Ik wil alleen deze kanttekening maken dat onze doelstelling, namelijk een rechtvaardiger inkomensverdeling, in elk geval parallel loopt.

Ik heb genoteerd dat de medeleden Jansen, Bakker en Van der Spek positief staan tegenover mijn voorstel. De heren Jansen en Bakker hebben daarbij ook nog verwezen naar het rapport-Bijsterveldt. Het probleem doet zich voor dat wij helaas niet allen dit

rapport kennen. Als wij het hadden gekend, had het wellicht een heel ander licht geworpen op de kortingsvoorstellen die ook vandaag aan de orde zijn geweest.

De heer Bakker meent dat een belastingverhoging bewust moet en kan plaatsvinden. Met hem ben ik dat volstrekt eens, zij het dat ik op zijn opmerkingen over de inflatiecorrectie later nog terugkom. Het is echter heel duidelijk. Belastingverhoging dient niet een zaak van blind toeval te zijn, van toevallige processen die zich in de maatschappij afspelen, maar dient duidelijk een bewuste wilsacte te zijn van een parlement, dat daarover het laatste woord dient te hebben.

Medelid en fractiegenoot Van der Doef heeft nog eens benadrukt waar het belang van mijn voorstel ligt. Ik dank hem uiteraard voor zijn uiteenzetting en het zal niemand verrassen dat dit mij alleen maar heeft gesterkt in de intenties, die ik met mijn voorstel naar voren heb willen brengen.

De heren Nypels en Van Amelsvoort hebben gesproken over de positie van ambtenaren. In mindere mate hebben zij daarbij de vrije beroepsbeoefenaars betrokken. Het voordeel van mijn voorstel is dat het alle hogere inkomens treft. Uiteraard is in de techniek van belastingverhoging begrepen dat daaronder dan ook de ambtenaren vallen die een dergelijk hoog inkomen hebben. Het is praktisch dus niet te vermijden. Men moet echter wel bedenken dat het hierbij gaat om ambtenarsalarissen, die echt tot de hogere gerekend mogen worden.

Mijn fractie heeft in het verleden al vaker gepleit voor een sterkere matiging van de allerhoogste ambtenarsalarissen. In dat kader zou men mijn voorstel kunnen laten passen. Ik erken echter dat het mogelijk is dat voor een beperkte categorie van deze ambtenaren ongewenste effecten optreden. Bij de schriftelijke voorbereiding heb ik erop gewezen dat, mocht dit het geval zijn, het mogelijk moet zijn daarmee rekening te houden in de volgende ronde in het overleg met de ambtenaren voor het jaar 1980.

De heer Nijhof (DS'70): Dit is wel een heel interessante conclusie van de heer Wöltgens. Wij kunnen daarmee in de toekomst ons voordeel doen als Kamer, als wij zo genuanceerd de ambtenaren gaan benaderen. De heer Wiegel zal hiervan met vreugde kennis hebben genomen.

De heer Wöltgens (PvdA): Ik begrijp de verrassing en het plotseling optreden van de heer Nijhof geenszins. Het is bijna letterlijk dezelfde opmerking die

Wöltgens

ik in de memorie van antwoord heb gemaakt. Ik kan mij niet voorstellen dat de heer Nijhof dit niet heeft gelezen.

Wat de vragen van de heer Nijhof betreft kan ik niet inzien hoe op korte termijn door amendering van het aftoppingsvoorstel en door andere wetgeving ervoor gezorgd kan worden dat de bij de aftopping vrijkomende middelen gegarandeerd voor werkgelegenheidsdoelstellingen worden aangewend. De heer Nijhof, die vanmorgen het betoog van de heer Albada heeft gehoord, heeft kunnen merken dat dit betoog alleen maar de opvatting heeft gesterkt dat amendering hier op generlei wijze de garantie voor werkgelegenheid ook maar zou kunnen versterken.

Voorts stel ik in antwoord op zijn vraag dat een ideale grens voor de aftopping moeilijk is aan te geven. Dit hangt van allerlei factoren af, zoals overeenstemming in het bedrijfsleven, het sociale klimaat en de visie op een breed inkomensbeleid. Hierbij verwijst ik naar het alternatief van mijn fractie, 'Werkgelegenheid door Solidariteit II', waarin wij onze visie op het inkomensbeleid hebben neergelegd en waarin uitdrukkelijk wordt gesproken over het streven naar koopkrachtshandhaving in elk geval tot en met modaal. Op basis daarvan kan, afhankelijk van de situatie, ook de mate van aftopping worden ingeschat.

De heer **Bakker** (CPN): Dat staat er niet in. Er staat: koopkrachtshandhaving inclusief incidenteel.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Dat is niet iets anders dan ik heb gezegd. Het betekent dus koopkrachtshandhaving tot en met modaal.

De heer **Bakker** (CPN): Neen. Als je zegt 'inclusief incidenteel', dan betekent dat voor een grote groepering geen handhaving van de koopkracht.

De heer **Wöltgens** (PvdA): De heer Bakker citeert correct, maar ik zie niet in waarom dat afwijkt van hetgeen ik heb gezegd.

De heer **Nijhof** (DS'70): Niet iedere modale werknemer krijgt incidenteel.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Een discussie over 'Werkgelegenheid door Solidariteit II' zou best een onderwerp kunnen vormen van discussie hier, maar ik beperk mij tot mijn eigen wetsvoorstel.

De heer Nijhof heeft gevraagd naar de systematiek en de inkomensgrenzen van mijn voorstel. Bij een vergelijk-

king tussen het aftoppingsvoorstel en het belastinginstrument moet worden opgemerkt dat deze instrumenten qua systematiek niet te vergelijken zijn. Bij de aftopping treft men de bruto-inkomens van loontrekkenden. Voorts kent de aftopping geen onderscheid tussen gehuwd, ongehuwd, werkende gehuwde vrouw, enz. Een dergelijk onderscheid, ingesteld afhankelijk van de draagkracht of datgene wat men aan draagkracht wenst toe te kennen, kent de belastingheffing wel. Bij de belastingmaatregelen spelen natuurlijk ook allerlei andere elementen een belangrijke rol. Zo kent de zelfstandige geen aftrek van werknemerspremie, terwijl de werknemer in loondienst die wel kent. Allerlei elementen hebben dus hun effect op het belastbare inkomen en de belastbare som.

Nu heeft de heer Nijhof gewezen op een pikant detail dat hij uit 'Trouw' heeft gehaald. Ik moet hem erop wijzen dat dit alleen maar pikant is, wanneer men het over het gehele jaar bekijkt. De pikanterie van het voorbeeld uit 'Trouw' vervalt helemaal, wanneer men de maatregel bekijkt voor de tweede helft van dit jaar, dat wil zeggen voor de tweede helft waarin niet de 8% vakantietoeslag wordt gegeven en waarbij het dus gaat om inkomens die in de tweede helft bruto f 25.000 bedragen, dus f 50.000 op jaarbasis.

Ik wijs er overigens ook nog op dat uiteraard het schijventarief ruw werkt, omdat het daar om inkomensklassen van f 10.000 gaat. Wanneer je daaronder zou gaan zitten, dus wanneer je de dichtst bij zijnde lagere schijf zou nemen, dan zit je al onmiddellijk bij een inkomen rond de f 42.000. Dat zou een nogal stringente afwijking zijn van datgene wat de Regering heeft voorgesteld en waarvoor ons voorstel een beter alternatief boogde te zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Het medelid Van Amelsvoort heeft nog opmerkingen gemaakt over het feit dat mijn wetsontwerp een structureel antwoord op het probleem voor de tweede helft van 1979 zou zijn, terwijl hij – dat is al een beetje gebleken uit zijn opmerkingen rond de Voorjaarsnota – nog niet ziet dat er structurele antwoorden nodig zijn.

De vraag in hoeverre de voorgestelde belastingverhoging structureel is, kan alleen door deze Kamer worden beantwoord. Bij de jaarlijkse aanpassing van de tarieven van inkomsten en loonbelasting kan de Kamer amenderen. Bovendien is er het recht van initiatief, zoals de heer Van Amelsvoort maar al te goed weet. Als niets zo permanent is als een tijdelijke maat-

regel, dan geldt voor mijn wetsontwerp wellicht het omgekeerde.

Voorts hebben de heren Van Dis en Van Amelsvoort iets gezegd over de opbrengst. De heer Van Dis vond de bestemming – ik dank hem daarvoor – sympathiek. Tegen de heer Van Amelsvoort kan ik het volgende zeggen. Ik ben eerlijk gezegd nogal verontwaardigd over de badinerende en bagatelliserende wijze waarop de heer Van Amelsvoort heeft gesproken over de noodzaak van werkverruimende maatregelen, met name in de zwakste regio van het land.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Hoe komt u erbij dat ik daarover op een bagatelliserende wijze heb gesproken?

De heer **Wöltgens** (PvdA): U hebt wat smalend gesproken over het wetsvoorstel dat met name Kerkrade en omgeving ten goede zou komen. Mede omdat ik de situatie in Kerkrade ken – er is een werkloosheid van 12% – ontzeg ik de heer Van Amelsvoort het recht, op een dergelijke smalende manier te spreken over de noodzaak, dit soort gelden aan te wenden waar zij het meeste nodig zijn.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Ik heb geciteerd wat de heer Wöltgens in zijn memorie van toelichting heeft geschreven. Hierbij heb ik gezegd dat ik bijna dacht aan Kerkrade en omstreken. Dit grapje slaat absoluut niet op een kwalificatie van de noodzaak tot het scheppen van meer werkgelegenheid.

De heer **Wöltgens** (PvdA): Ik blij, dit van de heer Van Amelsvoort te horen. Ik neem aan dat hij het volstrekt met mij erover eens is dat de vrijgekomen middelen met hoge urgentie aan het door hem genoemde doel moeten worden besteed.

Als wij het aftoppingsvoorstel vergelijken met mijn voorstel, komt het laatste het beste uit de bus, ook wat de omvang van de opbrengst betreft. In een dergelijke vergelijking past de opmerking dat de aftopping minder belasting opbrengt. Hierop heeft de heer Van Amelsvoort kritiek geleverd. Dit wil overigens niet zeggen dat wij inkomensmatiging, die moet leiden tot een kleinere belastingopbrengst, moeten belemmeren. Dit is zeker niet het geval. Ik meen dat mijn fractie bij vele gelegenheden naar voren heeft gebracht dat zij voorstandster is van deze brede inkomensmatiging.

Bij de behandeling van de begroting voor dit jaar in september 1978 door het huidige kabinet en bij het indienen van een alternatief hiervoor door mijn

Wöltgens

fractie heeft mijn fractie een voorstel naar voren gebracht om de inflatiecorrectie slechts ten dele te laten doorgaan en de opbrengst hiervan te gebruiken ter financiering van nieuwe arbeidsplaatsen of, via steun aan bedrijven en dergelijke, tot het behoud van bestaande werkgelegenheid. Tegen dit voorstel van mijn fractie zijn vele bezwaren ingebracht, zowel van de zijde van het CDA als van de zijde van D'66. De heer Bakker heeft bij de behandeling van mijn voorstel nog eens nadrukkelijk zijn bezwaren tegen een dergelijke aanpak naar voren gebracht.

Wij zijn gekomen met een nieuw voorstel, waarbij wij niet zijn teruggevallen op de positie die wij toen hebben ingenomen, maar waarbij wij zeer uitdrukkelijk rekening hebben gehouden met de bezwaren die door de zojuist genoemde groeperingen naar voren zijn gebracht. Nu wij met dit voorstel zijn gekomen dat in zoveel opzichten superieur is aan het aftoppingsvoorstel dat door de Regering is ingediend, zowel in het gebruik van middelen voor de werkgelegenheid als in het niet doorbreken van c.a.o.'s en in de breedheid van de hogere inkomensgroepen die erdoor worden geraakt, meen ik niet anders te mogen verwachten dan dat het de brede instemming van deze Kamer zal ondervinden. De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Ik ga ervan uit dat de leden in tweede termijn vanavond niet meer dan een derde deel gebruiken van de spreektijd die zij in eerste termijn nodig hadden.

Naar mij blijkt, gaat de Kamer hiermee akkoord.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Wijziging van de Kleuteronderwijswet en de Lageronderwijswet 1920 (15 449)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Om verschillende redenen zijn wij verheugd dat dit wetsontwerp nog vóór het zomerreces wordt afgehandeld. Als je naar de betekenis van het wetsontwerp kijkt, zie je dat het meer is dan een tussendoortje. De problemen van de kleine scholen worden steeds groter. Je hoeft de berichten die je uit diverse delen van het land daarover krijgt er maar op na te slaan.

Het gaat niet alleen om kleuterscholen, maar ook nadrukkelijk om lagere scholen.

De problematiek is onderkend. Het regeerakkoord verwijst ook naar de problematiek van de kleine scholen. Wij hebben er waardering voor dat de Staatssecretaris het wetsontwerp van de vorige bewindsman, die er al een aanzet toe had gegeven, heeft overgenomen en het op een paar punten nog heeft verbeterd. Het laatste is gebeurd op het punt van het getal, de richting en de afstand. Overigens wil ik bij die afstand onmiddellijk een kanttekening maken, omdat in het wetsontwerp gesproken wordt over een straal van 3 km, hetgeen natuurlijk heel wat anders kan zijn dan een afstand van 3 km, zeker wanneer wij spreken over een veilige afstand en dan nog in de stad. Naar mijn idee is hier sprake van een ommissie in het wetsontwerp. In de nabije toekomst zal men, zeker tegen de achtergrond van het afstandscriterium, eens moeten kijken naar sommige stadsdelen, waar de demografische situatie zo is, dat daar ook een probleem gaat ontstaan.

Niettemin overheerst heel duidelijk bij ons de waardering voor datgene, wat de Staatssecretaris aan werkzaamheden ten aanzien van de kleine scholen heeft verricht.

Het getal 15 wordt nog teruggebracht tot 12, althans volgens de toelichting op het gewijzigde ontwerp van wet. Ik heb daar toch een vraag bij. Het wordt nu niet letterlijk in de wet opgenomen, maar het staat in de toelichting op de nota van wijzigingen. Is dat voldoende safe? Je kunt het getal dan tamelijk eenvoudig veranderen. Ik zou de Staatssecretaris willen vragen daar toch nog eens iets over te zeggen, zeker tegen de achtergrond van de zekerheid die men ten aanzien van het getal daaruit kan afleiden.

Wij hebben in het voorlopig verslag de suggestie gedaan te spreken over een getal tussen 11 en 15. De Staatssecretaris is op 12 uitgekomen, en dat ligt inderdaad tussen 11 en 15, maar het had wat ons betreft ook 10 en zeker 11 mogen zijn. Extra waardering hebben wij ervoor dat in het kader van het integratieproces kan worden afgeweken naar beneden. Ik geloof ook dat het in het belang van het integratieproces is dat dit gaat gebeuren en ik denk dat dit op een aantal scholen die met dit proces bezig zijn extra soelaas biedt. Bepert die afwijkingmogelijkheid zich alleen tot de scholen die ontwikkelingsexperimenten doen of geldt zij ook voor scholen die in de activiteits sfeer en andere situaties bezig

zijn? Het lijkt mij wat moeilijk, maar ik zou die afbakening toch nog eens graag van de Staatssecretaris horen.

Er zou zich wel eens een probleem kunnen voordoen, waar wij wat duidelijkheid over zouden moeten hebben. Gesteld dat in een betrekkelijk kleine gemeenschap een school van een bepaalde richting, ongeacht welke, een ontwikkelingsexperiment toegewezen krijgt en gesteld dat dit een lagere school is die geen kleuterschool heeft maar in het kader van het experiment kleuters naar zich toe kan trekken, dan doemt het probleem op – wanneer er één kleuterschool is, op neutraal bijzondere grondslag, zoals iedereen er aan zijn trekken kan komen – dat zo'n experimenteerschool kleuters wegzuigt bij zo'n bestaande kleuterschool.

Dat kan toch wel problemen geven, zeker wanneer die kleuterschool op dit moment niet aan het integratieproces deelneemt, daardoor onder het getal van 12 leerlingen zal duikelen en daardoor voor opheffing in aanmerking zal moeten komen. In een enkele situatie doet zich dat probleem al voor. Ziet de Staatssecretaris een mogelijkheid om te voorkomen dat op grond van het feit dat de ouders kiezen voor een experimenteerschool, een andere school gaat leegbloeden omdat er in totaal een gering aantal leerlingen is?

Wat zijn de meerdere kosten van de wijzigingen die de Staatssecretaris in zijn oorspronkelijke plannen heeft aangebracht? In de memorie van antwoord staan getallen voor de oude situatie. Hoe zit dat nu? Hetzelfde geldt voor het optrekken van de stichtingsnormen.

In welke mate zal daarvan in de praktijk gebruik worden gemaakt? Het betreft gemeenten met een omvang van 25.000 tot 50.000 inwoners. Op zichzelf hebben wij daartegen niet zoveel bezwaar. Is echter enigszins kwantificeerbaar om hoeveel scholen het gaat? Is daar iets van te zeggen tegen de achtergrond van het feit dat er nogal wat variaties in gemeenten van die omvang is? Een aantal grote plattelandsgemeenten kunnen wel meer dan 25.000 inwoners hebben, maar bestaan uit een groot aantal kleine kernen. Zij vormen samen dus wel een grote gemeente, maar toch hebben zij te maken met het probleem van de kleine scholen. Ik denk daarbij met name aan sommige gemeenten in Friesland, maar ook elders komt dit voor. Hoe los je dat probleem op tegen de achtergrond van het optrekken van de stichtingsnormen?

Over de normen in het algemeen wil ik nog een opmerking maken. Bij de

Evenhuis

begrotingsbehandeling heb ik dat ook al gezegd en eigenlijk ben ik van plan het iedere keer te herhalen wanneer wij over dit soort situaties spreken. De bevolking is tamelijk onevenwichtig over Nederland verdeeld. Als wij kijken naar de demografische ontwikkeling in de nabije toekomst, dan moeten wij wel constateren dat het stichten van scholen op basis van gelijke normen over het gehele land steeds moeilijker gaat worden. Moeten wij niet naar een gedifferentieerd stelsel van stichtingsnormen, zodat regio's die dunner bevolkt zijn in voldoende mate onderwijsvoorzieningen – trouwens ook andere voorzieningen – blijven behouden, ook wanneer die bevolking om allerlei redenen, demografische of planologische, achteruit gaat?

□

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het doet mijn fractie genoegen, dat wij nu dan toch de onderhavige wetswijziging behandelen. Wij feliciteren de Staatssecretaris daar gaarne mee. Het voortbestaan van kleine scholen achten wij vanuit sociaal-cultureel oogpunt van groot belang voor de leefbaarheid van dorpen, én van buurten in grotere gemeenten.

De wijzigingen, zoals weergegeven in de nota van wijzigingen (op stuk nr. 8) die leiden tot een ontheffingsbeleid voor kleuterscholen, dat mede zal zijn afgestemd op de concrete situatie en niet, zoals eerder, uitsluitend gebaseerd op een getalsnorm, hebben onze volledige instemming.

Dat de criteria bij dat beleid echter zullen worden gezocht in een combinatie van integratiemogelijkheid van de desbetreffende kleuterschool met een lagere school en de levensvatbaarheid van deze beide scholen in het licht van de ontwikkeling van het basisonderwijs (zie de memorie van antwoord), lijkt ons voorbij te gaan aan het aspect dat er geen zekerheid omtrent de minimum grootte van de toekomstige basisschool bestaat. Het hanteren van het criterium 'levensvatbaarheid van beide scholen in het licht van de ontwikkeling van het basisonderwijs' zou dan in bepaalde gevallen kunnen leiden tot het opheffen van een kleuterschool, die achteraf gezien wél integratiemogelijkheden met een lagere school gehad zou hebben. Dit bezwaar geldt uiteraard ook bij de opheffingscriteria voor lagere scholen.

Wij vragen ons af of hier bij zeer nijpende gevallen een alternatief zou

moeten worden geboden door samenwerking tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Wil de Staatssecretaris ons meedelen of hij mogelijkheden ziet voor de definitieve afrekening met de schoolstrijd?

Een aantal andere criteria, die naar onze mening een rol zouden moeten spelen bij het ontheffingsbeleid, zijn de richting van de omliggende scholen – zeker wanneer dit beleid zou blijven steunen op de levensvatbaarheid met betrekking tot het basisonderwijs – de bereikbaarheid (hiermee wordt bedoeld op een verkeersveilige route) en de rol die de school speelt in de leefbaarheid van de woonkern.

Omdat getalscriteria een rol bij het ontheffingsbeleid blijven spelen, zullen zich naar onze mening in dunbevolkte gebieden en bij voorbeeld ook in vergrijsde stadsbuurten extra problemen voordoen en zouden voor deze woonkernen andere getalscriteria dienen te worden gehanteerd of zouden deze aspecten ten minste mede een rol moeten spelen in het ontheffingsbeleid (het sociaal-culturele criterium).

In zijn memorie van antwoord (blz. 3) beargumenteert de Staatssecretaris het optrekken van de stichtingsnormen voor het lager onderwijs met het streven om deze normen meer af te stemmen op de stichtingsnormen in het kleuteronderwijs. Naar onze mening zullen de problemen met teruglopende leerlingenaantallen, zoals die zich nu in het kleuteronderwijs voordoen, in het lager onderwijs niet uitblijven en zou het lager onderwijs door het optrekken van de stichtingsnormen derhalve in een nog moeilijker situatie kunnen komen. Waarom deze niet gelaten wat ze zijn?

Wij vragen ons trouwens ook af waarom niet wordt gezocht naar een mogelijkheid om de stichtingsnormen voor een kleuterschool zodanig te verlagen dat een gunstiger verhouding met de thans geldende stichtingsnormen voor een lagere school wordt verkregen.

Terzijde merk ik op dat in de memorie van toelichting het omgekeerde wordt betoogd, namelijk dat, als de stichtingsnormen voor een kleuterschool dezelfde zouden zijn als die voor een lagere school, het onaanvaardbare (althans in de ogen van de Staatssecretaris) getal van 13 aan de orde is. Geldt dat 'onaanvaardbaar' om budgettaire redenen of ook om andere redenen? Bovendien vragen wij ons af of verhoogde stichtingsnormen met betrekking tot het leerlingenaantal voor het afzonderlijke kleuter- en lager

onderwijs met de wet op het basisonderwijs in het verschieft, nog wel zin hebben.

In dit verband verwijzen wij met de Vereniging voor Openbaar Onderwijs (zie het commentaar van de VOO dd. 14 mei 1979 op de onderhavige wetswijziging) naar de uitspraak van de Staatssecretaris, gedaan in de CCOO-vergadering dd. 11 december 1978, dat in de nota van wijzigingen op het wetsontwerp basisonderwijs de stichtings- en opheffingsnormen bekend worden gemaakt en dat de nieuwe basisschool geen ondergrens zal kennen. Is het voor een zinnige behandeling van dit wetsontwerp niet noodzakelijk dat ten minste een tipje van deze sluier wordt opgelicht?

□

De heer **Bakker** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben er grote waardering voor dat de Staatssecretaris is tegemoet gekomen aan de wensen van de CDA-fractie bij nota van wijzigingen, inhoudende:

- dat er een flexibel ontheffingsbeleid komt zoals voor het lager onderwijs, welke harmonisatie van belang is gezien het integratiestreven;
- dat bij ontheffingsbeoordeling met de concrete situatie ter plaatse rekening wordt gehouden;
- dat de 3 km-bepaling uit de wets tekst is gehaald;
- dat niet alleen in plattelandsgemeenten, maar ook in andere gemeenten, zoals bij voorbeeld in vergrijsde wijken van steden, de kleine kleuterscholen méér mogelijkheden krijgen om te blijven bestaan.

Uit de memorie van antwoord en uit de verschenen persberichten blijkt dat de Staatssecretaris vier criteria zal hanteren bij de opheffingsbeoordeling voor kleine kleuterscholen:

- het aantal kleuters resp. leerlingen, waarbij ontheffingsaanvragen voor een aantal kleuters onder de 12 extra kritisch worden bezien;
- of de kleuterschool samen met een lagere school reeds met integratie bezig is;
- of de kleuterschool samen met een lagere school onder één bestuur valt of uitzicht daarop heeft;
- of de kleuterschool al samen met een lagere school in één gebouwensituatie zit.

Juist op de kleinere kleuterschool zal de hoofdleidster meer aandacht kunnen schenken aan anderstalige kinderen. 'Anderstalig' dan niet in de zin van 'kind van een buitenlander', maar een kind dat niet of nauwelijks de Nederlandse taal beheerst en vreemd is in

Bakker

ons cultuurpatroon. Het wel of niet aanwezig zijn van zodanige anderstalige kinderen acht de CDA-fractie, gezien het belang daarvan voor die zwakke groep, het zelfstandig meewegen waard naast de genoemde criteria bij de te nemen ontheffingsbeslissing. De leden van de CDA-fractie achten bescherming van deze anderstalige kinderen ook in dit kader zo belangrijk, dat zij ter zake een duidelijk positief antwoord van de Staatssecretaris op hoge prijs zouden stellen.

Met waardering werd ervan kennis genomen dat de Staatssecretaris in-tussen alle kleine kleuterscholen, die onder de ontheffingsregeling vallen, heeft aangeschreven. Met genoegen werd vastgesteld dat tot en met 1983 de baan en de school voor bijna 300 kleuterleidsters behouden zullen kunnen blijven. Aangezien steeds voor één jaar of gedeelte daarvan ontheffing wordt verleend, zouden wij de Staatssecretaris uit praktische overwegingen willen vragen of er niet een gestroomlijnd standaardformulier voor deze wederkerende aanvraag tot ontheffing ontworpen kan worden.

De Staatssecretaris vermeldt in zijn memorie van antwoord dat het leerkrachtenbestand van een school, die is ontstaan uit de samenvoeging van 2 of meer scholen, voor de duur van een jaar ruimer zal zijn dan de wettelijke leerlingenschaal aangeeft, zulks om de samenvoegingsproblemen te overwinnen. Wanneer kan een verdere uitwerking van dit beleid worden tegemoet gezien en kan de Staatssecretaris daarover al nadere informatie geven?

Nu ook het kleuteronderwijs geen wettelijk vastgelegde minima voor ontheffing meer kent en vooral naar de integratie wordt gekeken, ligt het voor de hand dat de Staatssecretaris een zelfde geharmoniseerd ontheffingsbeleid hanteert voor lager onderwijs en kleuteronderwijs. Zou de Staatssecretaris hierop zijn reactie willen geven? Naast de woorden van waardering willen wij de Staatssecretaris feliciteren met dit wetsontwerp.

Mevrouw **Schaapman** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Om te beginnen wil ik namens mijn fractie blijk geven van voldoening over de intentie van het nu in behandeling zijnde wetsontwerp, dat onder andere de kleine kleuterscholen ruimte geeft om te ontkomen aan dreigende opheffing vanwege het teruglopen van de leerlingenaantallen.

Wij zijn verheugd dat de Staatssecretaris is ingegaan op verruiming van de mogelijkheden naar aanleiding van het voorlopig verslag.

Reeds op 1 juni 1978 hebben mijn collega Van Ooijen en ik schriftelijke vragen gesteld over de indiening van de wijziging van de Kleuteronderwijs-wet, waarop de Staatssecretaris op 20 juni van dat zelfde jaar heeft geantwoord. Ook toen al duidde de Staatssecretaris op de gerezen problemen bij de voorbereiding, zoals hij ook nu doet in de memorie van antwoord. Waarom heeft de bewindsman bij de voorbereiding van dit ontwerp niet eerst gekeken naar de Lager-onderwijswet 1920 hoe de normen daar geregeld zijn. Nu heeft hij bij nota van wijziging op het wetsvoorstel dit alsnog gedaan.

Het verheugt mijn fractie dat artikel 11, 2e lid en artikel 69, 2e lid met terugwerkende kracht op 1 januari 1979 in werking zullen treden. Het invoeren van flexibele opheffingsnormen opent mogelijkheden voor de kleine scholen ten aanzien van meer ruimte voor de taken van de leerkrachten, en voor harmonisatie van het kleuteronderwijs en lager onderwijs voor de integratie van deze beide vormen van onderwijs.

Waardering ook voor de Staatssecretaris, die, vooruitlopend op de parlementaire behandeling, reeds een brief heeft doen uitgaan naar de schoolbesturen, waarin zij op de mogelijkheid tot het indienen van een aanvraag tot ontheffing worden gewezen. Kan de Staatssecretaris inzicht geven in de achterstand bij de behandeling van de aanvragen vanaf 1 augustus 1978?

Minder tevreden is mijn fractie over het antwoord van de Staatssecretaris op de vraag in het voorlopig verslag over het handhaven van de status quo met het oog op de rechtspositie van de leerkrachten. Afgezien van de vraag of het woord 'fusie' in de onderwijswetgeving voorkomt – ik wijs hierbij op het persbericht nr. 119 van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen 'akkoord over fusieregeling kleuteronderwijs en lager onderwijs', en of er tussen de woorden 'fusie' en 'samenvoeging' wezenlijk verschil bestaat, is met het oog op het belang dat mijn fractie hecht aan deze rechtspositie het antwoord van de Staatssecretaris onbevredigend en komen de faciliteiten ten aanzien van fusies ons als negatief voor. Wanneer er niets verandert is dat een negatief faciliteitenbeleid.

Mijn fractie vindt dat extra faciliteiten extra werkgelegenheid bieden.

Mede in dit verband citeer ik de woorden van de Minister van Onderwijs die hij vorige week donderdag 14 juni jl. uitsprak bij de beantwoording van de mondelinge vragen van mijn collega Konings over compensatie in het verlies van arbeidsplaatsen bij de nieuwe lerarenopleidingen: 'Ik denk met name ook aan de pedagogische academies en de opleidingen voor kleuterleidster en -leider. Gelet op de grote taken, waarvoor deze instellingen staan, is het, dacht ik, nodig om binnen de grenzen van het mogelijke te trachten, de werkgelegenheid aan deze instelling maximaal in stand te houden'.

Immers, de afgestudeerden aan deze initiële opleidingen zal werkgelegenheid geboden moeten worden.

Het verband tussen de verlaging van de opheffingsnormen voor kleuterscholen en de voorgestelde wijziging van de stichtingsnormen voor lagere scholen wordt door de Staatssecretaris ontkend. Vervolgens legt hij een relatie tussen verlaging en wijziging van bedoelde normen, vanwege het streven de stichtingsnormen voor het kleuteronderwijs en het lager onderwijs meer op elkaar af te stemmen.

Wij hebben een amendement ingediend om de verhoging van de stichtingsnormen voor het lager onderwijs ongedaan te maken en terug te brengen tot de oorspronkelijke aantallen, zoals in de bestaande wetstekst opgenomen.

Eveneens hebben wij een amendement ingediend ten aanzien van de stichtingsnormen kleuteronderwijs voor gemeenten tussen 25.000 en 50.000 inwoners.

De Staatssecretaris is niet ingegaan op onze vraag in het voorlopig verslag om de Kamer in kennis te stellen van zijn beslissingen omtrent het opheffen van scholen.

Mijnheer de Voorzitter! Beseffend dat ik enigszins buiten de orde ben, wil ik terugkomen op de ruimte voor de taken van de leerkrachten als kleine scholen in stand kunnen blijven, ook wanneer het aantal leerlingen onder het klassegemiddelde is gedaald. Is het niet mogelijk, eens te kijken naar kleine taken in de school, die nu vaak niet verricht kunnen worden? Ik denk aan de mogelijkheid om kleuters op school te laten overblijven als dat door hun ouders wordt gewenst. Daardoor wordt met name de werkende ouders – en dus ook de emancipatie van de vrouw – een dienst bewezen.

Zoals de Staatssecretaris, maar in ieder geval de Minister van Onderwijs en Wetenschappen weet, is één van de

Schaapman

eisen van de Stichting Tijd voor School, het creëren van overblijfmogelijkheden op scholen in het kader van de integratie van onderwijs en maatschappij.

Mijnheer de Voorzitter! In artikel 11, 2e lid, zoals dat nu na de laatste wijziging luidt, wordt gesproken over bijzondere gevallen waarvoor ontheffing kan worden verleend. Wil de Staatssecretaris nadere criteria vastleggen op grond waarvan van de opheffingsnorm kan worden afgeweken? Ik geef een voorbeeld. In een dorp verkeren twee scholen allebei in de gevarenzone; ze hebben beide ongeveer 15 leerlingen. De ene school is rooms-katholiek en de andere openbaar. Voor het lager onderwijs is er slechts een rooms-katholieke lagere school. Betekent dit dan, dat de openbare school moet worden opgeheven? Wil de Staatssecretaris dit nader toelichten?

In de circulaire Basisonderwijs/Kleuteronderwijs betreffende de procedure voor de afgifte van de verklaring van toestemming voor huisvesting van het kleuteronderwijs en het gewoon- en buitengewoon lager onderwijs d.d. 7 juni 1979, verwijzend naar de circulaire van 22 december 1978, worden maatregelen aangekondigd die zullen berusten op de binnenkort bij de Tweede Kamer in te dienen noodwet Kleuteronderwijs/Lager onderwijs. Kan de Staatssecretaris exact aangeven waar de reeds enige maanden per persconferentie aangekondigde Leegstandswet nu blijft? Deze moet een wettelijke basis bieden voor de circulaire van 22 december 1978 over scholenbouw.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie ziet dit wetsontwerp als een bescheiden bijdrage aan de oplossing van de schrijnende werkgelegenheidsproblemen in het kleuteronderwijs en het lager onderwijs. Wij vinden het zeer belangrijk, dat de met opheffing bedreigde kleuterscholen nu in meerdere mate in stand kunnen worden gehouden.

Staatssecretaris **Hermes**: Mijnheer de Voorzitter! Graag begin ik met het uitspreken van mijn erkentelijkheid voor de woorden van waardering die ik van de zijde van de Kamer mocht ontvangen in verband met het indienen van het onderhavige wetsontwerp en ik denk nog meer in het bijzonder met het indienen van de nota van wijzigingen daarop. Ik vind het bijzonder prettig om nader in te gaan op een aantal knelpunten en aspecten waarover nadere informatie is gevraagd.

De heer Evenhuis, mijnheer de Voorzitter, heeft gesteld dat de straal van 3 km nog in de wet voorkomt. Het zal hem niet zijn ontgaan dat die straal wel verdwenen is bij het ontheffingenbeleid, maar inderdaad niet bij het stichtingsbeleid. Ik kan de geachte afgevaardigde gerust stellen, want wat eventueel in het kader van het stichtingsbeleid moeilijkheden oplevert, kan in het ontheffingenbeleid worden opgevangen. Dat geldt met name ook als er ontheffingen moeten worden verleend voor stichtingen.

In dat kader heb ik inderdaad de indruk dat het verstandig is om rekening te houden met de concrete situatie. Daarvoor wordt nu ook een ontheffingenbeleid gevoerd en daarvoor kent een wet ook ontheffingsmogelijkheden. Ik prijs mij gelukkig dat in het kader van ontheffingen, of dat nu is in het kader van stichtingsnormen of in het kader van opheffingsnormen, de mogelijkheid bestaat om echt rekening te houden met een concrete situatie. Dan komen er inderdaad criteria om de hoek kijken als veilige afstand, als bereikbaarheid, waarbij dan ook nog wordt gelet op streken waar een minder dichte bevolking is.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Heb ik het goed begrepen dat ook bij de stichting van scholen de Staatssecretaris langs die 3 km heen zou kunnen? Ik heb dat anders begrepen uit de wetstekst.

Staatssecretaris **Hermes**: Mijnheer de Voorzitter! Ik doelde zoëven op het kader van het ontheffingenbeleid als het gaat om de school in stand te kunnen houden. Daarbij is de straal van 3 km komen te vervallen. Ik moet de geachte afgevaardigde toegeven dat dit niet bij stichtingen het geval is. In het kader van het verlenen van ontheffingen als het gaat om opheffingsnormen, is de mogelijkheid wel degelijk aanwezig om rekening te houden met de concrete situatie waar ik op doelde.

De heer Evenhuis vroeg om een nadere toelichting in verband met het niet meer hanteren van het getal 15, maar van het getal 12. Hij heeft zelf al gesteld dat er in de wet helemaal geen getal meer voorkomt.

De strekking daarvan is om juist alle mogelijkheden open te houden bij het verlenen van ontheffing, zelfs als het gaat om het eventueel opheffen van een school met minder dan 12 kleuters. Het getal 12 is alleen maar een richting die in de memorie van toelichting wordt aangegeven. Bij een school met minder dan 12 kleuters wordt de zaak gewoon bijzonder kritisch beke-

ken. Ik kan mij namelijk voorstellen, dat het in sommige gevallen toch verantwoord is, een kleuterschool met minder dan 12 leerlingen niet op te heffen.

In de nota van wijzigingen bij de wet op het basisonderwijs – hiermee kom ik op een vraag, wat is medegedeeld in de vergadering van de centrale commissie van onderwijsoverleg – komt inderdaad geen ondergrens voor in dezelfde betekenis als bij de Lager-Ofderwijswet. Dat wil zeggen: geen ondergrens voor het verlenen van ontheffingen bij opheffingsnormen en ook geen ondergrens voor het verlenen van ontheffing bij stichtingsnormen. Als in deze wet de laagste stichtingsnorm 50 is, dan is het toch nog mogelijk om voor een basisschool met minder dan 50 leerlingen ontheffing te krijgen. Een school met bij voorbeeld 40 leerlingen is dus mogelijk in bepaalde dun bevolkte streken. Rekent men terug met een achtjarige school dan komt men op: $40 : 8 = 5$ en: $2 \times 5 = 10$. Dat betekent dat je zelfs een kleuterschool in stand kunt houden met 10 kleuters. Dat kan verantwoord zijn. Ik wil echter niet uitsluiten dat het omgekeerd ook mogelijk is – namelijk als er geen uitzicht bestaat op integratie – dat een kleuterschool met 25 leerlingen wordt opgeheven.

Het getal 12 is dus geen deadline. Als het in de wet stond, dan zou er geen ontkomen aan zijn. Nu is het alleen maar een richting die wordt aangegeven, opdat men weet, waaraan wij ongeveer denken. Hiermee weet de heer Evenhuis ook, hoe wij aan dit getal zijn gekomen. In het voorlopig verslag is sprake van 11 tot 15. Het getal 12 is een criterium dat je kunt afleiden van die 50.

De heer Evenhuis heeft ook gevraagd, of bij de beoordeling van de vraag, of een school moet worden opgeheven, de mogelijkheden tot integratie een rol spelen. Hij wees op de ontwikkelingsexperimenten als voorbeeld, maar ook op het activeringsplan enz. Ik kan de heer Evenhuis geruststellen: het is zeer ruim bedoeld. Zelfs scholen die niet deelnemen aan het ontwikkelingsproject en aan het activeringsplan, maar gewoon op eigen initiatief iets doen aan samenwerking tussen kleuter- en basisonderwijs, komen hiervoor in aanmerking. Anders zou er sprake van discriminatie kunnen zijn, dan zouden alleen de gelukkigen, die aan experimenten kunnen deelnemen ontheffing kunnen krijgen. Belangrijk is dat er uitzicht bestaat op een basisschool. Daarvoor moet je een aantal criteria stellen. Ik ga meteen

Hermes

maar door op hetgeen de heer Bakker daarover heeft gezegd. Er zijn inderdaad vier criteria.

Natuurlijk zal altijd het getalscriterium nog in de gaten moeten worden gehouden. Daarom wees ik even op het getal van 12.

In de tweede plaats krijg je te maken met de vraag, of er één bestuur is voor de twee scholen. Dat hoeft niet meteen gerealiseerd te worden, maar er moet wel uitzicht op bestaan.

Ten derde ontwikkelt men activiteiten op het terrein van de samenwerking kleuter-/lager onderwijs.

Ten vierde dient men naar de situatie betreffende de gebouwen te kijken. Toch hoeft men niet persé in één gebouw te zitten. Wel wordt het vreemd indien je een kleuter- en lagere school als een toekomstige integratiemogelijkheid ziet, terwijl zij bij voorbeeld 5 à 6 kilometer uit elkaar liggen. Dit zijn ongeveer de criteria waarop de integratiemogelijkheid wordt bekeken.

Om te voorkomen dat in deze overgangperiode onnodig kleuterscholen worden gesloten die na het realiseren van de wet op het basisonderwijs weer in het leven moeten worden geroepen, omdat op grond van invoering van die wet door de levensvatbaarheid van de basisschool het weer mogelijk is die kleuterscholen mee te tellen, is het verstandig te bedenken dat die kleuterscholen daarvan niet het slachtoffer mogen worden.

De heer Evenhuis vroeg hoe het probleem kan worden opgelost wanneer een lagere school begint in een ontwikkelingsproject en daarmee kleuters 'wegzuigt' van een reeds bestaande kleine kleuterschool. Ik kom hier bij innovatiebeleid en bij het opzetten van de ontwikkelingsprojecten en experimenten ten aanzien van het kleuter/lager onderwijs. Ik denk dat bij het initiëren van experimenten zoveel mogelijk moet worden gekeken naar de mogelijkheid of een koppel kan worden gevormd.

In het kader van de ontwikkelingsprojecten gaan wij namelijk uit van een koppel. Daarbij wordt verondersteld dat een kleuter- en lagere school aanwezig zijn. Ik heb het idee dat het 'wegzuigen' dan minder een rol zal spelen, omdat er al een kleuterschool aanwezig is die met die lagere school samenwerkt. Wanneer zich bijzondere omstandigheden voordoen, dan zal zo'n zaak incidenteel en ad hoc moeten worden bekeken. Ik vertrouw erop dat alle projecten en experimenten uitgaan van een koppel. Indien dit niet

het geval is, dan zie ik levensgroot de door de heer Evenhuis afgeschilderde bedreiging. Wanneer een lagere school als basisschool gaat experimenteren zonder een koppeling met een kleuterschool, zal onmiddellijk het 'wegzuigen' bij andere kleuterscholen optreden.

De heer Evenhuis vroeg naar de meerkosten in verband met de oorspronkelijke plannen. Ik neem aan dat hij doelt op het verschil tussen het ingediende wetsontwerp en de nota van wijziging. Uitgaande van 1984 gaat het om een bedrag van f 1,6 miljoen. De aanvankelijke raming was erg pessimistisch. Indien wij de wet hadden gehandhaafd zonder indiening van de nota van wijziging, dan zouden wij waarschijnlijk op dat bedrag geld hebben overgehouden. De eerste ramingen zijn nogal aan de zware kant geweest. In de praktijk bleek ook dat het aantal aanvragen dat in aanmerking zou komen voor de oorspronkelijk gestelde criteria, aanmerkelijk lager was dan wij eerst hadden geschat en berekend.

Gevraagd is naar een kwantificering van het aantal scholen die zullen vallen onder de opgetrokken stichtingsnorm. De heer Evenhuis heeft geen beperking genoemd; ik begrijp dat zijn vraag slaat zowel op het kleuteronderwijs als op het lager onderwijs. Ik kan hierover geen cijfers geven. Die heb ik niet. Het zal ook bijzonder moeilijk te kwantificeren zijn. Het punt zal zich vooral daar voordoen waar nog nieuwe scholen gesticht kunnen worden, over het algemeen in gemeenten waar nieuwe wijken worden gebouwd. Het is uitermate moeilijk de voor het onderwijs relevante cijfers uit deze plannen te halen. Ik heb die gegevens althans niet voorhanden.

Een belangrijk punt dat door de heer Evenhuis is aangesneden, betreft de problemen in plattelandsgemeenten. Zouden wij, aldus de heer Evenhuis, niet toe moeten naar een gedifferentieerd stelsel bij de stichting van scholen en kunnen wij de gelijke normen nog wel handhaven? Ik meen dat hiervoor nu juist de mogelijkheid geldt ontheffing te verlenen bij de stichting van scholen.

In de gevallen waarin zich bijzondere omstandigheden voordoen en waarin geen algemene criteria kunnen worden gesteld, is het goed altijd nog te kunnen beschikken over de ontheffingsmogelijkheid. Dit is altijd zo geweest in de Lager-onderwijswet. Er kon altijd een lager stichtingsgetal worden gesteld voor de stichting van

een school. Dit acht ik een belangrijke zaak, ook bij de behandeling van de wet op het basisonderwijs.

De vraag is of men een dergelijk stelsel zou moeten ruilen voor een gedifferentieerd stelsel. Wanneer er ontheffing kan worden verleend van de stichtingsnormen kan men naar mijn mening voldoende differentiatie aanbrenge. Deze discussie hoort echter meer thuis bij de behandeling van de wet op het basisonderwijs zelf. Het lijkt mij verstandig hierop niet vooruit te lopen.

Ik kom dan aan het betoog van de heer Mertens.

De Voorzitter: Ik mag de Staatssecretaris erop wijzen dat wij uiterlijk half zeven deze gedachtenwisseling moeten hebben afgerond? De Staatssecretaris weet dat de Kamer in tijdnood verkeert.

Staatssecretaris Hermes: Ik heb het aan den lijve ondervonden.

De Voorzitter: Dat spijt mij.

Staatssecretaris Hermes: De heer Mertens heeft gewezen op het aspect van de zekerheid bij de integratie van kleuter- en lager onderwijs. Hij vroeg zich af of men ook niet met andere omstandigheden rekening zou moeten houden.

Mijnheer de Voorzitter! Ook bij de Regering leeft de gedachte dat er zich bijzondere omstandigheden kunnen voordoen, waarin niet voldaan kan worden aan het criterium voor de integratie, doch dat de behoefte tot instandhouding van een school zó duidelijk is, dat daarmee rekening moet worden gehouden. Alleen zal men dan de getallen wat zwaarder stellen, denk ik. Het is gemakkelijker een berekening op papier te zetten ten behoeve van de stichting van een basisschool.

Als men dit niet kan, geloof ik dat men toch gebruik moet kunnen maken van de mogelijkheid ontheffing te verlenen. Dan gaat een rol spelen de behoefte in een bepaald gebied, bepaalde streek of stad. Ik noem een voorbeeld. Als een school tijdelijk in leerlingenaantal terugloopt in verband met de sanering van de binnenstad, maar men weet dat na renovatie het aantal leerlingen weer zal toenemen, moet men die school dan in die korte periode niet in stand houden? Daar heeft men nu een omstandigheid, waarbij men het vraagstuk van de integratie buiten beschouwing zou kunnen laten.

Ik kan de heer Mertens op dit punt geruststellen. Ook in die situatie moeten wij oog hebben voor de mogelijkheid ontheffing te verlenen.

Hermes

Ik heb reeds over de bereikbaarheid, veiligheid en leefbaarheid gesproken. Deze aspecten spelen zeker mee. Zij spelen zeker mee als men aan de behoeften en omstandigheden wil denken. Dit geldt ook bij de ontheffing voor een stichting. Ik ben het roerend met de heer Mertens eens dat het inderdaad een sociaal-cultureel aspect is voor de samenleving en voor de ker-nen.

Hij vroeg of men dan niet meer moest denken aan mogelijkheden van samenwerking tussen het openbaar en bijzonder onderwijs in uiterste situaties. Ik laat dit graag over aan de samenleving en de mensen zelf. Dit moet niet van bovenaf worden opgelegd. Men zou daarmee niet de schoolstrijd oplossen, maar juist weer ontketenen. De samenleving zelf moet eigenlijk beoordelen of het noodzakelijk is tot samenwerking te komen.

Echter, als men op het ogenblik een beleid zou gaan voeren, bewust gericht op de mogelijkheid dat in de toekomst basisscholen levensvatbaar zijn, en als men daarvoor in die periode de kleuterscholen en lagere scholen in stand zou kunnen houden, zou dit toch meer uitzicht bieden op een in stand houden van meer scholen en het in stand houden van meer richtingen. Ik kan mij echter situaties voorstellen, als men weet dat er geen uitzicht is op een basisschool in een bepaald gebied, dat men vormen van samenwerking zoekt. Dit moet echter aan de betrokkenen zelf worden overgelaten.

Ik kom straks terug op het probleem waarom de stichtingsnormen van het lager onderwijs worden opgetrokken, in verband met de terugloop van het aantal leerlingen.

Op die gunstiger verhouding kom ik ook nog terug. Ik heb reeds gesproken over de ondergrens. Wat de vraag van de heer Bakker betreft heb ik het aspect van de criteria reeds nader toege-licht.

Wat het aspect van de anderstaligen betreft heb ik reeds tot uitdrukking gebracht dat allerlei bijzondere omstandigheden in acht genomen moeten worden. Het aspect van de anderstaligen zal zich niet zo snel in dunbevolkte gebieden voordoen, maar eerder in die stadskernen waar op een gegeven moment door renovatie en dergelijke een bepaalde druk ontstaat. Ook in dat verband moeten die bijzondere omstandigheden in aanmerking worden genomen.

De vraag of het verstandig is een standaardformulier te ontwerpen zal ik meenemen. Dit is een technische zaak

die op het departement moet worden bekeken. Het houdt namelijk verband met het aantal aanvragen dat kan worden verwacht. Als dit een beperkt aantal is, lijkt mij dit te zwaar. Er zouden echter omstandigheden kunnen zijn dat het aantal aanvragen zo groot is dat men aan het ontwerpen van een formulier kan gaan denken.

In zekere zin heeft mevrouw Schaapman ook gesproken over de samenvoeging van scholen en de fusieregeling. Terecht heeft zij opgemerkt dat het verder irrelevant is of men juridisch kan spreken van samenvoegingen, fusie of wat dan ook. Het gaat erom dat op een gegeven moment scholen opgeheven moeten worden en dat scholen op een bepaald moment samen moeten gaan. Dan blijft er meestal één school over, die het restant is van de andere na de samenvoeging of fusie.

Ik kan wel mededelen dat intussen een nieuwe regeling is getroffen voor het samenvoegen van scholen tot één nieuwe – in dit verband gaat het dus om kleuterscholen die één kleuterschool worden of om lagere scholen die één lagere school worden – ter verzekering van de rechtspositie van de leerkrachten. De circulaire zal één dezer dagen verschijnen. De inhoud van deze circulaire gaat niet in de richting die de fractie van de PvdA in het voorlopig verslag heeft aangegeven. Het gaat wel in de richting dat alle leerkrachten die erbij zijn betrokken in vaste dienst, in ieder geval één jaar na de samenvoeging hun rechtspositie behouden aan de school die dan overblijft. Over deze regeling is overigens overeenstemming bereikt in het Georganiseerd Overleg.

Ten slotte is door de heer Bakker gevraagd of er geen harmonisatie moet komen in het ontheffingenbeleid tussen het kleuteronderwijs en het lager onderwijs. Dat is zeer vanzelfsprekend. Ik heb er trouwens al op gewezen dat ook bij het lager onderwijs dezelfde politiek, hetzelfde beleid zal worden gevoerd, wanneer het gaat om het verlenen van ontheffingen. Er moet een relatie liggen in de richting van het kleuteronderwijs en van het kleuteronderwijs naar het lager onderwijs, denkende aan de toekomstige basisscholen. Ook daar zal dus eenzelfde beleidslijn worden getrokken.

Vervolgens kom ik tot de vragen van mevrouw Schaapman. Zij heeft gevraagd hoeveel achterstand er is sinds 1 augustus 1978. Ik kan daarover geen exacte mededeling doen. Normaal gesproken zou ik moeten zeggen dat er geen achterstand kan zijn, omdat die

gevallen behandeld moeten zijn, daar de scholen dat hebben moeten weten vóór 1 augustus 1978. Als mevrouw Schaapman erop doelt van hoeveel scholen er aanvragen zijn binnengekomen om nu gebruik te maken van deze regeling, dan kan ik zeggen dat dit aantal 50 à 60 bedraagt. Ik kan het niet exact zeggen, want er komen elke dag nog brieven binnen.

Mevrouw Schaapman (PvdA): Dat zou naar aanleiding van de brief van de Staatssecretaris aan de schoolbesturen moeten zijn. Ik bedoel de achterstand bij de aanvragen om ontheffing vanaf 1 augustus 1978. Als de Staatssecretaris daarop niet direct kan antwoorden, vraag ik hem, dit nog eens na te gaan op het departement.

Staatssecretaris Hermes: Mijnheer de Voorzitter! Dat wil ik graag doen. Wanneer ik de cijfers heb, zal ik die schriftelijk aan de Kamer doen toekomen. Ik weet die cijfers immers niet uit mijn hoofd. Ik heb wel uitdrukkelijk laten nagaan hoeveel aanvragen er op het ogenblik binnen zijn. Ik prijs mij overigens gelukkig dat er in deze periode niets verloren is gegaan. De wet had nooit meer kunnen ingaan – dat is eenvoudig te beredeneren – op 1 januari 1978. Dat lijkt mij vrij logisch. Het kabinet trad in december 1977 aan. Zelf werd ik Staatssecretaris in januari 1978. Een wet realiseren, terugwerkend tot 1 januari 1978, was nooit te doen geweest. De wet werkt nu terug tot 1 januari 1979. Ik kan dus alleen maar concluderen dat er geen enkele school verloren is gegaan.

Ik prijs mij voorts gelukkig dat deze Kamer bereid is gevonden, dit wetsontwerp nog voor het zomerreces af te handelen en dat ook de Eerste Kamer daartoe bereid is.

Het verband tussen de kwestie van andere normen voor ontheffing van opheffing van kleuterscholen en het opvoeren van de stichtingsnormen komt vervolgens aan de orde. Er ligt weliswaar geen relatie tussen de ontheffingsnormen en de stichtingsnormen, maar die ligt er wel tussen de stichtingsnormen voor het kleuteronderwijs en de stichtingsnormen voor het lager onderwijs. Op dat terrein heeft mevrouw Schaapman twee amendementen ingediend. Het lijkt mij verstandig, daar maar direct op te reageren.

Met betrekking tot deze problematiek kan ik natuurlijk zeggen dat daarop in de memorie van toelichting reeds is ingegaan. Het heeft mij gefraspeerd dat de Kamer daarop in het voorlopig verslag niet is teruggekomen. Ik zou

Hermes

ook kunnen opmerken dat deze amendementen niet budgettair neutraal zijn, maar ik wil ook inhoudelijk op de zaak ingaan.

Ik kom allereerst tot het kleuteronderwijs. Ik wijs erop dat de stichtingsnormen een trits vormen van 30, 40, 50, 60 in onderlinge verhouding met de normen voor het lager onderwijs, te weten 60, 90, 120, 150. Die trits is namelijk ongeveer eenderde om een relatie te krijgen tussen de normen van het lager onderwijs en die van het kleuteronderwijs. Ik wijs er voorts op dat er niemand op achteruitgaat. In de groep van 25 000 tot 50 000 inwoners gaat men er alleen niet op vooruit.

Ik geef toe dat de andere categorieën er op vooruitgaan, maar dat de categorie van 25 000 tot 50 000 er niet op achteruitgaat, ook al gaat zij naar een stichtingsgetal van 40, want het aantal kleuters dat mag worden meegerekend lag tot nu van 4 tot 5,5 jaar, terwijl dat nu van 4 tot 6 jaar wordt.

Dit betekent dat een derde deel van het aantal kleuters er extra bijkomt. Eerst was er immers sprake van anderhalf levensjaar van de kleuters en nu is dit twee jaar. De verhoging van 30 naar 40 is ook een stijging met een derde. De verhouding blijft voor de gemeenten met 25 000 tot 50 000 inwoners exact gelijk. Zij gaan er alleen niet op vooruit, terwijl de anderen dit wel doen.

Er is wel een argument om de 30 te handhaven voor de ontheffing van de opheffing van bestaande scholen: het is een verkregen recht. Voor de stichting van nieuwe scholen hebben wij ervan afgeweken.

Ik breng nog eens uitdrukkelijk de relatie tussen kleuter- en lager onderwijs naar voren. Juist nu wij meer willen denken aan het stichten van basisscholen, is het verstandig de normen voor kleuter- en lagere scholen dichterbij elkaar te brengen en in onderling verband te krijgen. Het is gebleken dat het verstandig is, niet eenzijdig bij het kleuter- of lager onderwijs te sleutelen. In het ene geval moet men dan drastisch omlaag en in het andere geval drastisch omhoog. De verhoudingen komen zo scheef te liggen.

Het is mogelijk dat men op dit punt nog niet helemaal overtuigd is, al probeer ik inhoudelijke argumenten aan te dragen. Ik breng de Kamer echter in herinnering dat drie kamerleden eens vragen hebben gesteld. Het antwoord dat de toenmalige minister van Onderwijs en Wetenschappen heeft gegeven, lees ik graag voor, want dit is zo schitterend dat het alles oplost:

'De overwegingen om te komen tot een verlaging van de opheffingsnormen voor kleuterscholen in die gevallen, waarin het de laatst aanwezige school betreft, hebben tevens geleid tot een kritische bezinning op de huidige stichtingsnormen voor zowel het kleuter- als het lager onderwijs, alsmede op hun onderlinge verhouding.

Vastgesteld is, dat de normen voor laatstgenoemde tak van onderwijs duidelijk gunstiger zijn. Aanpassing van de normen van het kleuteronderwijs aan die van het lager onderwijs zou echter leiden tot een dermate laag stichtingsgetal voor de kleinste gemeenten, dat naast de vraag of dit onderwijskundig verantwoord is, de financiële haalbaarheid is uitgesloten.

Mijn gedachten gaan dan ook uit naar een verlaging in het algemeen van de normen voor het kleuteronderwijs, gepaard aan een daaraan aangepaste verhoging van die voor het lager onderwijs. Hierdoor zullen ook de budgettaire consequenties binnen redelijke grenzen kunnen blijven, terwijl nochtans een betere onderlinge afstemming van de onderscheiden stichtingsnormen wordt bereikt.'

Dit antwoord was zo afdoende dat de drie kamerleden hierop niet meer terugkwamen. Een van deze kamerleden, die naderhand op de stoel van een bewindsman kwam te zitten, heeft deze gedachte zo voortreffelijk gevonden, dat hij haar gewoon heeft meegenomen. Als dit geen afdoende antwoord is, weet ik het niet meer.

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord was zo duidelijk, dat ik de weinige vragen die ik nog heb, bij gelegenheid wel zal stellen.

□

De heer **Bakker** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris behoeft slechts ja te zeggen op mijn verzoek. Wij hebben duidelijk de belangrijkheid van de anderstaligheid naar voren gebracht. De Staatssecretaris heeft gezegd dat hij natuurlijk behalve de genoemde criteria ook andere zaken beziet, zoals tijdelijkheid en bijzondere sociaal-culturele functie in een bepaalde situatie. Hieronder valt natuurlijk ook de anderstaligheid volgens de Staatssecretaris.

Op deze wijze willen wij de anderstaligheid niet naar voren gebracht zien. Wij vinden dit punt dermate belangrijk dat wij graag de bevestiging horen dat zij een zelfstandig element van het ontheffingenbeleid is.

De heer **Mertens** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik zeg de Staatssecretaris dank voor het ingaan op onze vragen.

Heb ik mij vergist, of is hij niet ingegaan op onze suggestie, de verhoging voor gewoon lager onderwijs niet op te trekken, maar zo te laten?

Mevrouw **Schaapman** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft het uitgelokt dat ik inga op zijn antwoord op het indienen van het amendement. Hierover kan ik slechts zeggen dat wij ons niet gebonden achten aan de uitspraken van een Minister uit het vorige kabinet.

□

Staatssecretaris **Hermes**: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de opmerking van de heer Bakker kan ik slechts herhalen wat ik in eerste termijn heb gezegd. Ik begrijp niet wat ik verkeerd zou hebben gezegd. Er kunnen zich allerlei bijzondere omstandigheden voordoen: integratie aan de ene kant en voorts een kwestie van dunbevolktheid, uitgestrekte gebieden of grote afstand tot andere scholen. Dit aspect moet even goed in de beschouwingen worden betrokken als al die andere criteria. Ik zie niet in wat er verkeerd aan is.

De heer **Bakker** (CDA): Het gaat mij er niet om dat dit even goed als de andere criteria meegenomen moet worden. Het gaat mij om de belangrijkheid van deze anderstaligheid in de wetgeving. Het is, met andere woorden, een belangrijker factor dan de andere zaken, die natuurlijk ook meegenomen worden.

Staatssecretaris **Hermes**: Dat hangt er toch van geval tot geval van af. Daar kan ik op het ogenblik moeilijk een criterium voor aangeven. Maar dat geldt voor de andere aspecten ook. Daarom worden ze ook niet in de wet genoemd. Dat is maar goed ook, want in de wet moet je altijd concrete gegevens op tafel leggen, cijfers en normen. Juist omdat het niet in de wet bepaald is, maar je in het ontheffingenbeleid rekening kunt houden met diverse omstandigheden, kan ook de belangrijkheid van dit aspect aan de orde komen.

De heer **Bakker** (CDA): Als de Staatssecretaris zegt dat de anderstaligheid zijn bijzondere aandacht zal hebben in het ontheffingenbeleid, ben ik tevreden.

Staatssecretaris **Hermes**: Dat aspect heeft in het hele beleid op het ogenblik de grootste aandacht, dus ook in het ontheffingenbeleid.

De heer **Bakker** (CDA): Als dat de bevestiging is, dank ik u zeer.

Hermes

Staatssecretaris **Hermes**: De heer Mertens heeft mij herinnerd aan zijn vraag, waarom de stichtingsnormen voor het gewoon lager onderwijs niet zo kunnen worden gelaten. Welnu, ik heb dezelfde overwegingen gehad als de vorige bewindsman. In de memorie van toelichting heb ik uitvoerig de motieven vermeld om de normen van het lager onderwijs en het kleuteronderwijs naar elkaar toe te brengen. Dat betekende, als je die normen op elkaar wilt afstemmen, dat er iets moest gebeuren.

De heer **Mertens** (D'66): Het hoeft niet allemaal ineens.

Staatssecretaris **Hermes**: Neen, dat begrijp ik best, maar je moet binnen redelijke verhoudingen blijven. Ik voel wel veel voor een behoorlijk ontheffingenbeleid, maar ik geloof dat wij voorzichtig moeten zijn ten aanzien van de stichting van scholen. Het is belangrijk, rekening te houden met de mogelijkheden van de toekomstige basisschool. Er blijft altijd over, dat ook bij die stichtingsgetallen ontheffing verleend kan worden. Bij alle moeilijke zaken die de heer Mertens maar kan bedenken, zullen wij rekening houden met de omstandigheden die hier in de Kamer ook voldoende bekend zijn en die ik gelet op de tijd niet alle zal herhalen. Nogmaals, er is een mogelijkheid om ontheffing te verlenen, ook voor die stichtingsgevallen.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Waarom houdt de Staatssecretaris geen rekening met het feit, dat voor het eerst sinds 1920 het aantal kinderen in Nederland afneemt, met ongeveer een kwart? Dat schept een geheel nieuwe situatie, waar je ook bij de stichtingsnormen rekening mee zult moeten houden.

Staatssecretaris **Hermes**: Het is niet zo, dat wij nu toevallig in juni 1979 hebben ontdekt dat het aantal leerlingen terugloopt. Dat weten wij al een jaar of vijf, als het niet langer is. Ik kan mij nog een discussie in deze Kamer uit 1971 herinneren, toen al werd voorspeld dat er drastische verlagingen zouden komen en een grote terugloop van het aantal leerlingen. Dat is geen nieuw aspect; het heeft de afgelopen jaren meegewogen in de beoordeling van deze stukken.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Een nieuw aspect is wél, dat u de stichtingsnormen verhoogt, tegen de achtergrond van het feit dat het aantal kinderen zo drastisch terugloopt. Dat is een nieuw aspect.

Staatssecretaris **Hermes**: Ik heb daar helemaal geen moeite mee, omdat voor bijzondere gevallen ontheffing kan worden verleend, zoals ik uitdrukkelijk heb betoogd. Wij kunnen dus met alle mogelijke situaties rekening houden. Voorts vind ik het reëel een afstemming te krijgen van de getallen van het lager onderwijs en het kleuteronderwijs.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): U kunt ontheffing geven bij het opheffen van scholen....

Staatssecretaris **Hermes**: En ook bij het stichten ervan.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Bij de kleuterschool bij voorbeeld kunt u niet onder de 20 uit.

Staatssecretaris **Hermes**: Maar wél bij het lager onderwijs. Bij het lager onderwijs worden de normen verhoogd, bij het kleuteronderwijs niet, behalve dat ene getal van die 30-40, maar ik vind het te kinderachtig om daarover te praten. Wat het lager onderwijs betreft, heeft de heer Van Ooijen gelijk. Daar gaan de stichtingsgetallen omhoog voor alle vier de categorieën. Maar juist bij het lager onderwijs is het mogelijk ontheffing te geven zonder dat je naar enig getal hoeft te kijken. Hij heeft gelijk: bij het kleuteronderwijs heb je de grens van 20, maar bij het lager onderwijs niet. En daarom vind ik het geen ramp dat bij het lager onderwijs de stichtingsgetallen worden verhoogd.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, worden de op het wetsontwerp voorgestelde amendementen voldoende ondersteund.

Over de artikelen en de daarop voorgestelde amendementen wordt geen beraadslaging gevoerd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor de in verband met het wetsontwerp noodzakelijke stemmingen te doen plaatsvinden morgen aan het eind van de vergadering.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 18.32 uur tot 20.07 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Ik wil mededeling aan de Kamer doen van de eerste en misschien moet ik zeggen voorlopige resultaten van het onderzoek, dat is gedaan naar de vermeende of echte lekkage, waarover wij aan het begin van de beraadslaging vandaag spraken, resulterend in artikelen in de Volkskrant en Trouw. Voor mij heb ik een brief

van de Minister van Binnenlandse Zaken en het verslag van een bespreking, die heeft plaatsgevonden in de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken en de vaste Commissie voor de Kernenergie. Ik neem aan, dat ik er goed aan doe, daarvan nu mededeling te doen. De brief van de Minister van Binnenlandse Zaken luidt:

's-Gravenhage, 21 juni 1979

Hooggeachte heer Voorzitter:

In aansluiting aan onze gedachtenwisseling van hedenmorgen waarin wij elkaander toezegden dat ieder voor zich zou nagaan hoe het mogelijk is geweest dat er bijzonderheden uit het vertrouwelijk beraad tussen de vaste Commissies voor Buitenlandse Zaken en voor Kernenergie en de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Economische Zaken en van Binnenlandse Zaken d.d. 20 juni de pers hebben bereikt, en dat wij elkaar op de hoogte zouden houden van onze bevindingen, kan ik U het volgende mededelen.

De Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Economische Zaken hebben mij desgevraagd verzekerd over de inhoud van het overleg met de bovengenoemde commissies geen enkele mededeling aan de pers te hebben gedaan.

Dat geldt ook voor mij.

De bij het overleg aanwezige ambtenaren hebben eveneens op de individueel aan hen voorgelegde vraag verklaard geen informatie over het besprokene aan de pers te hebben verstrekt.

Met vriendelijke groet,

(w.g.) H. Wiegel.

Het verslag van het overleg in de twee genoemde commissies luidt:

'Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer

De vaste commissies voor buitenlandse zaken en voor kernenergie hebben zich op Uw verzoek beraden over de vermeende lekkage naar de Volkskrant en Trouw over het mondeling overleg van gisteren. De commissies hebben vastgesteld dat het mondeling overleg zoals gebruikelijk vertrouwelijk was en dat zulks, misschien ten overvloede, aan het begin van het overleg is vastgesteld.

In het bericht in de Volkskrant worden twee Kamerleden met name geciteerd. Het citaat van mevrouw Lambers-Hacquebard betreft slechts haar eigen mening en kan dus naar de mening van de commissies niet als lekkage, in strijd met de vertrouwelijkheid van het overleg, worden beschouwd.

Voorzitter

In de Volkskrant wordt verder een weergave van mededelingen van minister Van der Klaauw over een internationaal onderzoek en de termijn daarvan, in de mond gelegd van het Kamerlid Ter Beek. Deze mededelingen zijn echter door minister Van der Klaauw, blijkens het concept-verslag en hetgeen de aanwezigen zich ervan herinneren, tijdens het overleg niet gedaan, zodat ook hier niet van lekkage, in strijd met de vertrouwelijkheid, kan worden gesproken.

Trouw vermeldt een bezoek dat de Pakistaanse ambassadeur bij minister Van der Klaauw heeft gebracht. Dit bezoek is inderdaad tijdens het mondeling overleg aan de orde geweest, maar de mededelingen van de Pakistaanse ambassadeur zijn door de minister Van der Klaauw niet met die toevoegingen overgebracht als zij in Trouw zijn weergegeven. Trouw noemt ook niet een Kamerlid als bron. Deze beide omstandigheden tezamen genomen geven de commissies onvoldoende reden om te concluderen dat hier lekkage, in strijd met de vertrouwelijkheid heeft plaatsgevonden.

Resteren de beide mededelingen die zijn verwerkt in de eerste alinea van het artikel in de Volkskrant. De eerste mededeling betreft het feit dat de Pakistaanse metaaldeskundige zestien dagen heeft gewerkt op de Uraniumverrijkingsfabriek in Almelo. De commissies achten het aannemelijk dat dit feit ook langs andere weg door het mondeling overleg bij het Kamerlid Ter Beek en anderen bekend heeft kunnen zijn.

De tweede mededeling betreft het feit dat minister Wiegel tijdens het mondeling overleg bevestigde dat zijnerzijds een intensief onderzoek naar het verleden van de Pakistaanse metaaldeskundige zou zijn gedaan, als hij van de tijdelijke detachering in Almelo had geweten. Dit feit kan allen door mededeling uit het mondeling overleg aan de Volkskrant bekend zijn geworden. Het Kamerlid Ter Beek heeft aan de commissies medegedeeld dat hij de bron hiervoor is geweest en zijn spijt hiervoor betuigt.

Samenvattende stellen de commissies vast dat de lekkage in strijd met de vertrouwelijkheid slechts één mededeling betreft. Zij menen dat die mededeling voor de hand ligt en daarom niet een zeer groot gewicht had. Andere mededelingen, die naar de mening van de commissies van grotere betekenis waren en die ook in het concept-verslag zijn weergegeven, zijn niet in de beide krantartikelen terug te vinden.

De commissies concluderen derhalve dat hier een schending van de vertrouwelijkheid op beperkte schaal heeft plaatsgevonden.

De voorzitter van de vaste commissie voor buitenlandse zaken, (w.g.) P. Dankert.

De voorzitter van de vaste commissie voor kernenergie, (w.g.) J. van Houwelingen.

Aan de orde is **voortzetting van de behandeling van:**

het wetsontwerp Wijziging van de Wet van 28 december 1978 (Stb. 680) houdende beperkingen van de stijging van 1 januari af van de uitkeringen in gevolge een aantal sociale verzekeringswetten, de Wet Werkloosheidsvoorziening, de Algemene Bijstandswet en enige andere wetten (15 596); het wetsontwerp Maatregelen met betrekking tot de tijdelijke vaststelling van het minimumloon en een aantal sociale uitkeringen per 1 juli 1979 alsmede met betrekking tot de aftopping van looninkomens in de particuliere sector en met betrekking tot arbeidsvoorwaarden van werknemers in dienst van instellingen welke uit overheidsbijdragen of sociale voorzieningen worden gefinancierd (15 597);

het voorstel van wet van het lid Wöltgens tot wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting en de Wet op de loonbelasting (15 603);

de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken met betrekking tot de motie-Jansen (15 394, nr. 15) (15 394, nr. 25);

de Nota over de uitvoering van de rijksbegroting 1979 (Voorjaarsnota) (15 624)

en van:

de motie-Van Dis c.s. over het in werking stellen van de economische en financiële noodremprocedure (15 081, nr. 39);

de motie-M. P. A. van Dam c.s. over het realiseren van extra woningwoningen (15 300-XI, nr. 66);

de motie-Jansen c.s. over het niet uitvoeren van de motie-Jansen c.s. op stuk 15 394, nr. 15 (15 394, 15 597, 15 624, nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik herhaal dat de Kamer ermee heeft ingestemd, dat de tweede termijn ten hoogste een derde van de tijd, gebruikt in eerste termijn, in beslag zal nemen. Ik zal daaraan precies de hand moeten houden.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Van der Doef** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Graag dank ik de bewindslieden voor de antwoorden die zij hebben gegeven in de beschouwingen die zij hebben gewijd aan hetgeen door mij in eerste termijn is gezegd. Mijn waardering voor die antwoorden is mogelijk op sommige punten omgekeerd evenredig aan mijn uitvoerige dank, maar dat zal men wel kunnen billijken.

Minister Albeda heeft gezegd: Dit is geen tijd waarin leuke dingen voor de mensen te realiseren zijn in het beleid. Hij heeft ook gezegd, dat hiervan, wie ook zou regeren en hoe een kabinet zou zijn samengesteld, geen sprake zou kunnen zijn. Die stelling is niet te betwisten. Er is geen enkele combinatie politiek gesproken denkbaar die kan regeren vanuit de illusie dat het alleen zou gaan om leuke dingen. Met die vaststelling op zich, is door de Minister weinig politiek uitgesproken.

Ik voeg hieraan dan ook toe dat het beleid, zoals het door dit kabinet wordt gevoerd, geen bewijs vormt voor de onafwendbaarheid van de maatregelen die men voorstelt en dat wel terdege in de Nederlandse politiek realiseerbare opvattingen bestaan, die niet alleen kunnen worden gekwalificeerd als leuke dingen voor de mensen, maar betekenen dat er een evenwichtig, samenhangend sociaal-economisch beleid kan worden gevoerd, dat werkelijk dienstig is aan de werkgelegenheid en dat kan worden gedragen door de mensen om wie het werkelijk is begonnen.

De Minister heeft in een beschouwing over het overleg, dat hij op gang hoopt te brengen in de komende weken of maanden wat ik zou willen noemen een heel blik met progressieve begrippen geopend en uitgestrooid. Hij heeft gezegd: Kijk nu eens even wat er allemaal niet op tafel ligt; dat is een heel indrukwekkende reeks. De Minister zit denk ik net lang genoeg in de politiek om te weten, dat het op zich zelf niet zo veel zegt, dat al dat soort thema's en onderwerpen aan de orde komen. Met die agenda is geen sociaal klimaat gecreëerd, waarbinnen vruchtbaar overleg kan worden gevoerd. Het gaat om de inhoud, het gaat om de instrumenten, het gaat om de samenhang, het gaat om de geloofwaardigheid van een dergelijke politiek.

Als de Minister erkent dat nu wordt geopereerd vanuit een crisissituatie in de verhouding met de vakbeweging, dan vraag ik aan hem, wat er moet gebeuren om uit die crisis te komen, want vanuit die situatie kan in redelijk-

Van der Doef

heid niet worden verwacht dat vruchtbaar overleg mogelijk is. Wil de Minister dat ook in relatie brengen het het pakket maatregelen dat voor ons ligt? Dat is niet het enige bezwaar dat leeft in de samenleving, bij de vakbeweging en bij andere organisaties tegen het beleid, maar het vormt daarvan wel een van de meest duidelijke expressies.

De Minister heeft gezegd dat er geen loonmaatregel is getroffen dit voorjaar om het functioneren van de vakbeweging niet moeilijk te maken. Ik billijk en begrijp dat en ik vraag dan ook de reactie van de Minister op de lokroep uit de regeringspartijen om voor 1980 hetzij met een machtigingswet te komen, hetzij met een andere forse ingreep. Of het nu een roepen is om een sterke man, een sterke regering of een sterke wet, het is allemaal even gevaarlijk.

De heer **De Korte** (VVD): Of een sterke oppositie!

De heer **Van der Doef** (PvdA): Die hebt u al. Daar kunt u dagelijks van genieten.

Mijnheer de Voorzitter! Naar mijn vaste overtuiging maakt de druk, die nu al op het overleg ligt – ik begrijp daaronder ook de opmerkingen van de heren Weijers en De Korte over instrumenten, die zouden moeten worden gehanteerd – het kabinet het welhaast onmogelijk om vruchtbare onderhandelingen te voeren. Ik hoop dat de Regering op dit punt duidelijkheid kan verschaffen.

Ik zal niet terugkeren naar de onderhandelingen van het najaar 1978; die van het najaar 1979 zijn nu belangrijker. Dan moeten echter wel de voorwaarden worden geschapen, dat dat overleg inderdaad kans van slagen heeft en dan is die waslijst niet voldoende. Op de agenda ontbreken namelijk een aantal zaken zonder welke de Regering naar mijn vaste overtuiging niet hoeft te beginnen. Er is op de agenda op geen enkele wijze voorzien in een directe relatie tussen de effecten van matigingsbeleid en de zeggenschap, die werknemers moeten hebben over de bestemming van deze middelen.

Op geen enkele wijze is op de agenda van de Regering voorzien in de vraag wat er met de vermogensgroei in de ondernemingen moet gebeuren. Ik wil het kabinet niet ontmoedigen ten aanzien van het overleg dat zo noodzakelijk op gang moet komen. Ik zeg echter wel, dat de Regering gehouden is daarvoor redelijke condities te schep-

pen en dat ik een duidelijke relatie leg met het pakket maatregelen waarover wij nu praten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil slechts enkele opmerkingen maken over de bouw- en de uitzend-c.a.o. In een interruptiedebatte met de Staatssecretaris is nog eens duidelijk geworden dat de Kamer in elk geval op dit moment geen zekerheid heeft of de Regering nu wel of niet rekening houdt met de mogelijkheid dat alsnog een correctie zal worden aangebracht op de correctie van de index, zoals die nu in het voorstel ligt besloten. Anders geformuleerd: De Regering houdt het theoretisch voor mogelijk dat er iets anders uitkomt dan wat de Regering veronderstelt, namelijk totaal geen doorwerking van de bouw-c.a.o.

Welnu, dan zeg ik dat daarvoor toch ruimte zal moeten zijn. Anders zal de Regering het gelijk van de SER moeten constateren doch tevens dat het niet meer te realiseren valt. Dat is een wezenlijk bezwaar tegen de wijze van opereren van de Regering. Wij geven er verre de voorkeur aan dat de Regering, zelf afwegend wat wel en niet naar alle waarschijnlijkheid in de loonindex is verrekend, de index in zoverre wijzigt dat het alleen betrekking heeft op het deel dat zeker al in de loonindex is verwerkt. Daardoor ontstaat zekerheid en daardoor kan de Regering de gedachte wegnemen dat zij vanuit dit beleid mogelijk in het najaar met identieke maatregelen gaat komen.

Wat betreft de uitzend-c.a.o. ben ik niet overtuigd door de informatie van de Minister, dat het lager loonniveau van de uitzend-c.a.o., die dan de bekende vermenigvuldigingsfactor heeft, waarschijnlijk niet een negatieve invloed heeft gehad op de loonindex. Ik veronderstel, dat dit lage loonniveau een 'verlagende' invloed heeft gehad op de loonindex. Vanuit die veronderstelling is er geen reden, die c.a.o. uit de index te verwijderen.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens zou ik een enkele opmerking willen maken over de aftopping. Wij hebben gevraagd naar de wettelijke grondslag, die zowel betrekking heeft op de aftopping als op onderdelen. De opmerkingen hierover van de zijde van de Regering hebben ons niet bevredigd, maar ik zal hierover nu niet uitvoerig spreken.

Des te belangrijker is het om met de Regering nader van gedachten te wisselen over het niveau van aftopping, want zij kan in ernst niet menen dat ook maar één lid van deze Kamer van deze wat moet lijken op argumentatie overtuigd is waar het gaat om de

grens van f 55.000. Ik begrijp dan ook absoluut niet waarom de Regering niet bereid is om met een nota van wijzigingen te komen waardoor die grens tot f 50.000 wordt verlaagd, want alle argumenten daarvoor zijn vanuit de Kamer geleverd als ze niet al door de Regering zelf op tafel waren gelegd. Die argumenten van de Kamer zijn niet weerlegd. Bovendien is er het niet onbelangrijke politieke feit dat één grote regeringspartij de Regering daarom vraagt en, zoals ik het begrepen heb, heeft die regeringsfractie dat nodig om ook de kortingen op de sociale uitkeringen te kunnen accepteren. Er is in deze Kamer, dat blijkt wel, behoefte aan vaststelling van dat niveau en ik meen dat de CDA-fractie met iets meer klem dan vanmiddag is gebeurd, de Regering moet uitnodigen om tot een dergelijke verlaging door middel van een nota van wijziging te komen.

Minister **Albeda**: Wat let u, mijnheer Van der Doef?

De heer **Van der Doef** (PvdA): Mij let helemaal! niets; u weet hoe ik over het aftoppingsvoorstel als zodanig denk. In het belang van een zuivere discussie, waarin helder moet worden wie voor wat is en wat daarin de positie van de Regering is, plaats ik deze opmerkingen. De Regering levert argument na argument voor het niveau van f 50.000, maar trekt daaruit alleen niet de consequentie dat dit dan ook onderdeel van het wetsontwerp zelf zou moeten uitmaken door een actie van haar kant. Ik begrijp dat absoluut niet. Ik zal niet alleen belangstellend luisteraar zijn als de Regering antwoordt, maar ik zal met niet minder belangstelling de tweede termijn van de CDA-fractie afwachten.

Minister **Albeda**: Van u wordt verwacht dat u ook meedoet aan de besluitvorming!

De heer **Van der Doef** (PvdA): Zeker, en ik meen dat ik daar op dit moment een reële bijdrage aan lever!

Mijnheer de Voorzitter! Het werkgelegenheidseffect is door de Minister kort en goed onderuit gehaald. Het moge dan nog niet helemaal op 0 liggen, maar van de 1500 is in elk geval de 1 geschrapt en ik neem niet aan, dat de Minister voor de 500 dan nog overblijvende arbeidsplaatsen een redelijke redenering naar voren kan brengen.

De Regering heeft doen weten, niet bereid te zijn om met wijzigingen te komen in deze wet noch in de Wet op de ondernemingsraden, omdat de wetgeving op dit moment voldoende voorziet in de informatierechten van

Van der Doef

de ondernemingsraad. De verwijzing naar de wet heeft ons allerminst overtuigd, omdat het daar uitsluitend om adviesmogelijkheden gaat en niet om werkelijke zeggenschap van een ondernemingsraad over de bestemming van deze aftopping.

Geen nota van wijziging, zegt de Regering, want de werknemers worden er heus wel bij betrokken. Kan zij één ervaringsfeit op tafel leggen op grond waarvan voor de Kamer is aan te nemen dat dit zal gebeuren? Ik heb het dan nog alleen maar over het overleg, het erbij worden betrokken. Wie zich dan nog een illusie maakt over de resultaten daarvan mag het zeggen, maar ik geloof er niet in.

De CDA-fractie vraagt dan vervolgens of de Regering mogelijk iets kan doen in de richting van blokkeren. Neen, zegt de Regering, dat loopt te veel vooruit; wij pikeren daar niet over. Als dan wordt gevraagd naar een werkgelegenheidsfonds, zeer tijdelijk, voor dat halfjaar, dan zegt de Regering dat zij wel een SER-advies wil aanvragen voor een eventueel structurele voorziening, maar dat zij dat fonds voor dit halfjaar niet wil.

Hoe kan nu in hemelsnaam de Kamer denken dat met dit aftoppingsvoorstel, dat volgens de memorie van toelichting twee doelstellingen moet dienen, namelijk een inkomenspolitieke en een werkgelegenheidsdoelstelling, er met deze antwoorden van de Regering dan ook maar iets van dat werkgelegenheidsaspect terechtkomt? Mijn overtuiging is dat het niet anders is dan uit het een of ander macro-economisch model is te toveren, maar niet in werkelijkheid.

Mijn vraag aan de Regering is of hiermee inderdaad het laatste woord is gezegd. Ik vraag ook aan de CDA-fractie hoe belangrijk zij dat werkgelegenheidseffect vindt. Als men de grens wil leggen op f 50.000 – dank zij de vriendelijke diensten van mijn collega Van Thijn heb ik het amendement van de heren Gerritse, Nypels en Nijhof – dan moet ik opmerken dat bij f 50.000 de opbrengst inderdaad nog iets groter en het werkgelegenheidsbelang nog iets evidentier is.

Waartoe is de CDA-fractie bereid, de Regering te verzoeken dan wel wat wil zij zelf ondernemen om in elk geval die werkgelegenheidseffecten hard op tafel te krijgen?

De heer **Gerritse** (CDA): Ik kan de heer Van der Doef toezeggen, dat ik daaraan in mijn tweede termijn aandacht zal geven.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Als ik dat zo mag verstaan, dat die twee suggesties, in ieder geval een van beide, met politiek resultaat op tafel komen, dan za! dat – denk ik – bevredigend zijn. Ik heb echter al gezegd, dat informatieplicht volstrekt onvoldoende is.

Ik kom tot de conclusie dat het voorstel van onze collega Wöltgens belangrijk meer en beter voorziet in in elk geval het werkgelegenheidsdoel. Over de inkomenspolitieke effecten is al voldoende gezegd. Door niemand is betwist, dat dit voorstel, omdat het meer inkomensgroepen raakt, ook een betere voorziening is. Vooralsnog is dit de enige regeling die aan de orde is, waarbij de werkgelegenheidseffecten zijn gegarandeerd.

Minister Albeda heeft aan zijn beantwoording een apart hoofdstukje toegevoegd. Hij heeft, voordat het over de moeilijke dingen ging, afzonderlijk het woord gevoerd over de koopkrachtgarantie. Hij heeft medegedeeld, dat per 1 oktober alle uitkeringen 1% omhoog zullen gaan, om daarmee tegemoet te komen aan het verlangen van met name de CDA-fractie om zeker te stellen dat de koopkracht van de mensen met een uitkering in dit halfjaar niet zal afnemen. Ik feliciteer de CDA-fractie met dit succes, want daarmee is de koopkracht, zo handhaving daarvan twijfelachtig was, volstrekt verzekerd. Daarmee is naar mijn gevoelen ook voor het CDA het laatste woord nog niet gezegd over de kortingen, maar zeker niet voor mijn fractie. Er zijn nog wel enkele vragen te stellen, ook aan de CDA-fractie, maar niet in de laatste plaats aan de Regering.

De vraag moet zich nu wel opdringen, waarom na dit voorstel het kortingsvoorstel als zodanig nog onderdeel van de beraadslagingen blijft uitmaken. Dit voorstel, dat zoveel verzet, irritatie en onzekerheid oproept, heeft toch maar een minimaal effect, namelijk alleen dat die zeer omstrede niveauverlaging overeind blijft. Het werkelijke doel, dat ik nog altijd in het beleid meen te onderkennen, namelijk dat het budgettaire 100 mln. moet opleveren, is – voor zover ik dat heb kunnen berekenen – volstrekt van de baan. Ik vraag de Regering uiteraard naar die berekening.

Ik wil erg graag morgenochtend horen, wat dat precies betekent. Voor zover ik weet, zijn de kosten van die 1% in elk geval ruim 80 mln. Een tweede berekening die wij maakten, leidde echter al tot een belangrijk hoger bedrag, zeker bruto, terwijl de opbrengst van de korting niet meer dan 100 mln. zou zijn. Waarom wordt dit omstrede

kortingsvoorstel dan niet ingetrokken? Waarom wordt niet een veel meer voor de hand liggende oplossing gezocht, nu de Regering deze weg heeft willen nemen? Namelijk: niet per 1 oktober 1%, maar nu, per 1 juli een half procent. Dan is voor de mensen met een sociale uitkering, voor wie twijfel bestaat aan de handhaving van hun koopkracht, ogenblikkelijk iedere onzekerheid weggenomen. Dan is dit belangrijke effect bereikt, namelijk dat dan van de allerlaagste uitkeringen de koopkracht ook nog met enkele tienden van procenten verbeterd wordt, een effect dat zeker gewaardeerd zou moeten worden. Budgettaire maakt het geen enkel verschil: een half procent per 1 juli is precies gelijk aan dat ene procent per 1 oktober.

Met alle waardering voor het feit dat deze toezegging tot stand is gekomen, vraag ik wel, of de CDA-fractie nog iets overweegt ten aanzien van de compensatie als het gaat om het budget van de overheid. Ik geef toe dat de heer De Korte in ons gezelschap wat het zoeken van compensaties betreft het meest inventief is – hij doet dan ook altijd de meest omstrede voorstellen – maar ik neem toch aan dat ook de CDA-fractie enig denkwerk heeft verricht om de Minister van Financiën niet in al te grote verlegenheid te brengen.

Hoe dan ook, ik neem aan dat nu dit belangwekkende feit tot stand is gekomen, er alle reden is om van de kortingen per 1 juli geen nieuwe politieke prestigeslag te maken. Die redenen, hoe zwaar ze ook mochten tellen in de discussie tot nu toe, mogen niet meer tellen.

Naar mijn gevoel moet dat betekenen dat dit omstrede voorstel wordt teruggenomen en wordt vervangen. Ik neem aan dat daartoe een nieuw wetsontwerp zal worden ingediend door een naar voren halen van de verhoging die anders op 1 januari zou hebben plaatsgevonden, waarbij een 1/2% per 1 juli nog enigermate de voorkeur verdient. Ik hoop en vertrouw zelfs erop dat met name de CDA-fractie, nu dit tot stand is gekomen, die belangrijke bijdrage zal kunnen leveren aan het hele sociale klimaat door er nu op aan te dringen – er zelfs voor te staan – dat dit hoofdstuk kortingen uit het wetsontwerp verdwijnt.

Met de Staatssecretaris zal ik het vandaag niet eens worden over 'het op achterstand stellen', om de eenvoudige redenering dat de Staatssecretaris onze redenering, de harde feiten en de rekensommen niet kan ontkennen. Als de inkomensontwikkeling van actieven

Van der Doef

zich feitelijk in procenten anders en hoger ontwikkelt dan door het beleid van de Regering de ontwikkeling van de inkomens van de niet-actieven, dan stel je daarmee die laatste groep op achterstand. Welke redenering je daarbij ook volgt is dat feitelijk in procenten het geval en in tientjes voor bepaalde groepen die uitkeringen genieten, om niet te zeggen: voor allen, als je de effecten van de bouw- en uitzend-c.a.o. daarbij betreft. Er is dus dis-parallelliteit, om dat vervelende woord nog maar eens te gebruiken. Dat lijkt in geen opzicht op wat de Staatssecretaris meent te kunnen verdedigen, namelijk een evenwichtig beleid.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb ook niet ontkend – integendeel – dat er sprake is van dis-parallelliteit. Ik heb er tevens aan toegevoegd, en daarop hoor ik graag een reactie, dat diezelfde dis-parallelliteit er is geweest in een vroegere periode ten voordele van de uitkeringsstrekkers.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Jazeker, die feiten kan niemand ontkennen. Ik heb echter tevens gezegd dat wij niet alleen mogen kijken naar de netto-ontwikkeling van bij voorbeeld de WAO-uitkeringen, waarvan u cijfermatig hebt aangetoond in navolging van eerdere nota's dat die in 12 jaar, 4% netto sterker zijn gestegen door de premieontwikkeling bij de actieven. Dat is 0,3 gemiddeld per jaar. U mag dat nooit geïsoleerd zien. U zult dat moeten vergelijken met wat reëel met de koopkracht van de actieven over diezelfde periode is gebeurd.

Ik heb erop gewezen dat in de index van de regelingslonen natuurlijk niet tot uitdrukking komt alles wat er in de sfeer van beloning van actieve werknemers werkelijk gebeurt en dat een goed deel zich aan de statistische waarneming onttrekt. Er is dus een veel groter verschil tussen de werkelijke beloning van actieven en de nettobeloning van de niet-actieven.

De Staatssecretaris beroept zich op de solidariteitsgedachte met de stelling dat toch niet voortdurend druk op de actieven kan worden uitgeoefend. Naar mijn gevoel is dat een onjuist hanteren van het begrip solidariteit. Ik wijs de gedachte, door de CDA-fractie eerder gelanceerd, dat de weg van wat is genoemd 'premie-solidariteit' moet worden onderzocht en mogelijk gevolgd, niet af. Ik denk op zijn minst dat die weg aantrekkelijke kanten heeft, aantrekkelijker dan correcties die daarnaast als alternatief door de Staatssecretaris worden overwogen.

Ik vind het echter levensgevaarlijk, op die zaken vooruit te lopen. Laten wij daarover eerst maar eens een heel goed debat hebben. Ten aanzien van de premieverdeling moeten wij ons heel goed realiseren welke historie achter de premiegrenzen ligt. Daarvan is veel aan de ratio onttrokken. Als het gaat om de premieverdeling tussen actieven en niet-actieven, voeg ik ook een herverdeling toe tussen de actieven, wat de verschillende inkomensgroepen betreft.

Wat ons betreft, zien wij dit graag gebeuren in het perspectief van een integratie met de belastingen. Die discussie voeren wij liever morgen dan overmorgen met de Staatssecretaris om inderdaad tot een evenwichtiger netto-inkomensbeleid en -ontwikkeling te komen. Dit levert echter geen enkele grond om op dit moment vooruit te lopen op de conclusies van dat beraad.

Die kortingen zijn niet te rechtvaardigen, zij zijn niet door de Regering gerechtvaardigd, zij roepen weerstanden op en zij worden nu nota bene materieel gecompenseerd door de koopkrachtmaatregel van het kabinet. Ik meen dat zij alleen al om die redenen zouden moeten verdwijnen.

□

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor zijn antwoord, maar ik constateer daarbij onmiddellijk dat hij nogal gemakkelijk heengegleden is langs mijn stelling dat het logisch zou zijn dat de trendvolgers de trend volgen en niet de korting op de trend. De Minister heeft gezegd, dat dit een kwestie van formulering is en dat dit niet essentieel is.

Neen, mijnheer de Voorzitter, het is een kwestie van het formuleren van de rechtsgrond, van de consistentie van beleid, van recht en billijkheid. Waarop het aankomt, is de vraag (en die is nog niet duidelijk door de Minister beantwoord) waarom de ene werknemer in het bedrijfsleven, anders, meer, slechter, wordt behandeld, dan de andere werknemer in het bedrijfsleven.

De Minister beroept zich in zijn 'wisselbad' van argumenten nu in het bijzonder op de extra verantwoordelijkheid van de overheid voor de financiering van de kwartaire sector. Ik acht dit een uiterst dubieuze argumentatie, omdat de Minister dan twee petten verwisselt, die van financierer en die van werkgever, hetzij direct, hetzij indirect. Onder geen beding mag de overheid de rechtspositie van werknemers tot sluitpost maken van budgettair beleid.

Dat zou immers betekenen dat een werknemer die betaald wordt uit collectieve middelen, minder rechten zou hebben dan een werknemer in de particuliere sector. Deze argumentatie van de Minister betekent dat, wat de rechtspositie van de trendvolgers betreft, deze een forse stap achteruit gaan.

De heer **Rietkerk** (VVD): Is de formule van de heer Van Thijn er niet één die misverstaan wordt, met name waar hij zegt dat het over twee groepen werknemers in het bedrijfsleven gaat? Behoort hij niet de formule van het wetsontwerp te nemen en duidelijk verschil te maken tussen het bedrijfsleven en de lonen daar tegenover de groep trendvolgers waarover wij het thans hebben?

De heer **Van Thijn** (PvdA): Er dreigt een eeuwig debat tussen ons beiden over de vraag wat een trendvolger is. Het debat zal één van ons beiden overleven.

De heer **Rietkerk** (VVD): U wilt toch niet zeggen dat de formule van het wetsontwerp een omschrijving is van het bedrijfsleven.

De heer **Van Thijn** (PvdA): De formule van het wetsontwerp is zodanig, dat een aantal instellingen wordt genoemd die gedeeltelijk of geheel uit de collectieve middelen worden betaald.....

De heer **Rietkerk** (VVD): Dat is dus het criterium.

De heer **Van Thijn** (PvdA):en dat vervolgens instellingen worden genoemd die gedeeltelijk of geheel uit de collectieve middelen worden gefinancierd. Wat u betoogt, is dat dus een werknemer bij een van die instellingen minder rechten zou hebben dan een werknemer die werkt bij instellingen die niet uit de collectieve middelen worden gefinancierd.

De heer **Rietkerk** (VVD): U zei dat het over twee groepen werknemers in het bedrijfsleven ging.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Jazeker.

De heer **Rietkerk** (VVD): Daar maak ik bezwaar tegen, omdat u ziekenhuizen, bejaardentehuizen e.d. niet als het bedrijfsleven mag opvoeren. Dat weet u zelf anders goed!

De heer **Van Thijn** (PvdA): Maar dat is niet de kern van de zaak. De kern van de zaak is de vraag waarom de ene werknemer andere rechten zou hebben dan de andere, ongeacht de vraag bij welke instelling hij werkt.

Van Thijn

De heer **Rietkerk** (VVD): De heer Van Thijn weet, dat het punt is, dat deze niet-commerciële instellingen de salarisontwikkeling van de ambtenaren plegen te volgen

De heer **Van Thijn** (PvdA): Ja, tot aan Bestek '81.

De heer **Rietkerk** (VVD): ...en dat de motivering is dat die salarislijn van de ambtenaren nu ook redelijkerwijze van deze groepering wordt gevraagd omdat zij hun inkomen uit diezelfde collectieve middelen gefinancierd krijgen.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Maar de heer Rietkerk weet ook dat de memoerie van toelichting op het wetsontwerp twee uitgangspunten kent om de trendvolger te definiëren. Het ene is dat van het wetsontwerp (dat staat inderdaad in het wetsontwerp), namelijk dat de salarisontwikkeling van de ambtenaren behoort te worden gevolgd.

Echter, in de memorie van toelichting – en deze sluit aan op het merendeel van de c.a.o.'s van de trendvolgers – staat dat daarnaast ook de maatstaf die ten grondslag ligt aan die salarisontwikkeling, wordt gevolgd. Daarover spreken wij nu juist, want dat is de trend.

De heer **Rietkerk** (VVD): Ik weet wat u bedoelt: de trend van het bedrijfsleven. U weet echter dat de ambtenaren die trend plegen te volgen. Dan kunt u niet zeggen dat ambtenaren tot het bedrijfsleven behoren. Zo redeneert u op het ogenblik.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Ik ga nu begrijpen waar u op een dwaalspoor pleegt te geraken. De ambtenaren volgen de trend. Ja? Tot de komst van Bestek '81. Wat zei Bestek '81? 'De ambtenaren volgen niet langer de trend. De ambtenaren worden gekort op de trend'. De vraag waarvoor wij staan is wat de trendvolgers nu moeten doen. Moeten zij de trend volgen of moeten zij de ambtenaren volgen, die niet langer de trend volgen? Daarover gaat de discussie.

Nu is voor beide mogelijkheden een redenering op te bouwen. Natuurlijk. Ik bestrijd echter in het wetsontwerp dat onvoldoende is aangetoond dat de werknemers in de quartaire sector nu de ambtenaren moeten volgen, wél die niet de trend volgen, en niet de trend van het bedrijfsleven. Als men dan vraagt waarom dit gebeurt, zegt de Minister eerst dat het is vanwege een betere rechtspositie. Dit blijkt niet te kloppen.

Nu is het dan omdat de overheid een speciale financiële verantwoordelijkheid draagt voor de financiering van de quartaire sector. Dan zeg ik dat hier de Minister in de fout gaat, en u volgt hem daarin.

De overheid mag haar twee petten, namelijk die van financier en die van hoeder over de rechtspositie van de werknemers, niet verwisselen. De rechtspositie mag nimmer het sluitstuk zijn van het budgettaire beleid. Dat betoog ik.

De heer **Rietkerk** (VVD): Als de overheid nu altijd heeft aanvaard dat die instellingen uit de maatschappelijke sector, qua ontwikkeling van arbeidsvoorwaarden, de ontwikkeling van de ambtenaren volgen, en bereid is geweest daarvoor gelden ter beschikking te stellen via subsidies of rechtstreeks, is het dan zo onredelijk om, nu men ook met betrekking tot de loonontwikkeling van de ambtenaren een bepaalde bijstelling van de trend vraagt, dit ook van deze instellingen te vragen?

De heer **Van Thijn** (PvdA): Dat is inderdaad onredelijk. Het ligt niet zonder meer voor de hand, omdat er verschillen in rechtspositie zijn tussen de trendvolgers en de ambtenaren, zoals u ook in die waardeloze motie van u – waardeloos, want u staat er niet meer achter – heeft vastgelegd.

De heer **Rietkerk** (VVD): Dit moet ik direct corrigeren. De heer Van Thijn weet donders goed dat er een groot verschil is tussen niveau van beloning en de behoefte om hieraan aan te passen en de vraag of twee groepen met verschillende niveaus wel of niet een zelfde ontwikkeling behoren te volgen. Dit zijn twee duidelijke verschillen.

De heer **Van Thijn** (PvdA): U heeft in uw motie geconstateerd dat er verschillen in beloning zijn tussen de trendvolgers en de ambtenaren

De heer **Rietkerk** (VVD): In beloningsniveaus. Wij spreken niet over de ontwikkeling, want die was gelijk, jarenlang, en die wordt bij het voorstel van het kabinet ook gelijk gehouden, namelijk gelijk met die van de ambtenaren.

De **Voorzitter**: Het tijdschema is vrij krap. Ik weet niet of ik op deze manier vanavond zo soepel kan blijven.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Ik begrijp in ieder geval dat de heer Rietkerk zijn motie inmiddels echt, helemaal heeft ingetrokken.

De heer **Rietkerk** (VVD): Die is gehandhaafd.

De heer **Van Thijn** (PvdA): O, is deze gehandhaafd. Dat moet de heer Rietkerk maar in zijn eigen spreektijd allemaal uitleggen.

De heer **Rietkerk** (VVD): Er is verschil tussen niveau en ontwikkeling, mijnheer Van Thijn. Gaat u daarop nu eens in. Instellingen van verschillende niveaus moeten toch dezelfde ontwikkeling volgen?

De heer **Van Thijn** (PvdA): Er zijn in deze Kamer ook verschillende niveaus.

Ik zet mijn betoog voort en constateer, dat de Minister op één punt enige duidelijkheid heeft gebracht. Er zal in 1979 maar één keer gekort worden. Ik complimenteer de Minister van Financiën met de sportieve wijze waarop hij dit verlies heeft genomen.

Ik blijf erbij dat de tekst van de wet en de beslissing die de Minister nu bekend heeft gemaakt enige discrepantie vertonen. De tekst van de wet spreekt over 1979, terwijl de beslissing nu voor de tweede helft van 1979 geldt. Een nota van wijzigingen zou logisch zijn geweest, maar naast de letter van de wet is er ook zo iets als de geest van de wet, en ik beschouw de uitspraak van de Minister dan maar zodanig dat hij op dit punt de geest heeft gegeven.

Mijnheer de Voorzitter! Toch heb ik ter zake nog één vraag. De beslissing voor 1979 geldt natuurlijk voor alle instellingen die onder artikel 13 zijn begrepen. Zij geldt dus ook de gesubsidieerde instellingen. Ik ga ervan uit – als dat niet juist is, hoor ik dat graag – dat deze beslissing voor de gesubsidieerde instellingen betekent dat voor het tijdvak 1 januari tot 1 juli de trend van 2,21 in de subsidie kan worden verwerkt.

Er is nog onduidelijkheid blijven bestaan over de jaren '80 en '81, maar ik heb begrepen dat de kortingsformules – de vraag hoe die er uit zullen zien, dus de modaliteiten en misschien ook wel de vraag of die gehandhaafd blijven – onderwerp zijn van onderhandelingen. Die zijn dus 'bespreekbaar'.

Onduidelijkheid is er ook gebleven ten aanzien van de vraag in welke mate de Minister ingrijpt in de contractsvrijheid. Hij heeft gezegd dat er weliswaar 'arbeidsvoorwaarden' en geen 'loonontwikkeling' staat, maar dat hij echt niet van plan is, de hele contractsvrijheid opzij te zetten. Hij zou dat maar een beetje doen.

Mijnheer de Voorzitter! Het is wenselijk dat de grenzen van die inbreuk enigszins kunnen worden afgebakend. Ik heb gesproken over het voorbeeld van de NS en ik heb erop gewezen dat er in overleg het uiterste wordt gedaan

Van Thijn

om vóór 1 juli tot overeenstemming te komen over de loonontwikkeling en over een reeks van andere zaken, de werkgelegenheid in het bijzonder betreffend.

Ik herhaal mijn vraag wat nu de status is van die overeenkomst. De Minister heeft gezegd – naar mijn mening was dat een belangrijke uitspraak – dat deze wet niet van toepassing wordt verklaard, als men het eens wordt. Ik neem aan dat dit materieel is bedoeld, want formeel kan dat natuurlijk niet, daar de c.a.o. voor de NS expliciet onder deze wet valt. De Minister zal dan die overeenkomst respecteren. Dat leidt mij tot twee conclusies.

In de eerste plaats zal de NS-directie zich, staande het overleg, niet achter deze wet kunnen verschuilen en in de tweede plaats blijkt een zekere mate van differentiatie per sector ook in 1979 mogelijk, want anders zou de Minister deze uitspraak niet hebben kunnen doen. Dit staat in tegenstelling tot hetgeen de Minister heeft gezegd tegen de heer Gerritse, die eerst in de wet las wat er niet staat en die vervolgens hoorde wat de Minister niet zei en die nu zijn geluk niet op kan!

De heer **Gerritse** (CDA): In mijn onschuld begrijp ik niet helemaal wat de heer Van Thijn bedoelt. Kan hij misschien iets duidelijker zijn?

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De wet gaat over 1979. De heer Gerritse las in de wet dat ook een gedifferentieerde toepassing van de wet mogelijk was. Dat staat er niet. Wat zegt de Minister? Hij zegt dat het in 1979 niet kan, maar misschien daarna wel. Ik ben het geheel met de heer Gerritse eens dat het best mogelijk moet zijn om ook in 1979 tot een zekere mate van gedifferentieerde toepassing over te gaan. De heer Gerritse was dus te vlug tevreden gesteld.

De heer **Gerritse** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Thijn en ik hebben van de Minister dan wat anders gehoord. Ik heb van de Minister gehoord dat hij meent dat de differentiatie ook in 1979 zou moeten kunnen plaatsvinden. Hij ziet daarbij wat technische problemen om dat nog te realiseren. Hij heeft wel toegezegd dat de differentiatie in 1979 de functie van een hardheidsclausule zou kunnen hebben, wanneer in bepaalde omstandigheden de zaken tot onbillijkheden zouden kunnen leiden.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Ik heb niet precies begrepen waarin de techni-

sche complicaties kunnen ontstaan. Ik beveel de heer Gerritse aan, als hij een dringend verzoek tot de Regering richt, hierbij ook voor zich zelf hardheidsclausules in te bouwen en iets hardnekkiger op zijn standpunt te blijven staan.

De heer **Gerritse** (CDA): In het contact tussen parlement en Regering moet naar mijn mening van een zeker vertrouwen sprake zijn, dat men zijn best doet, zulke dingen waar te maken.

De heer **Van Thijn** (PvdA): De vraag was of het in 1979 kon. Het antwoord hierop was technisch neen. Aan de hand van het NS-voorbeeld meen ik te hebben aangetoond dat het wel degelijk mogelijk is. Ik neem echter aan dat de Minister hierop morgenochtend terugkomt.

Ik herhaal mijn vraag met betrekking tot de werkgelegenheid, wat substantieel is in 1979, in 1980 en in 1981. In welk tempo denkt de Minister te kunnen overgaan tot het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen? Ik vraag dit met name omdat wij, zoals vanmiddag was te horen, treurige ervaringen hebben met de collega van Binnenlandse Zaken van de Minister, die maar liefst vierenhalf maand nodig denkt te hebben om voor de besteding van f 80 miljoen aan aftoppingsgelden concrete maatregelen op tafel te leggen. Om het in de termen van de heer Wiegel te zeggen: Vierenhalf maand verloren in de strijd tegen de werkloosheid; alle hens aan dek! Als hij zelf iets aan de werkgelegenheid kan doen, zijn de handen in de zak.

Wie is de eerst verantwoordelijke voor het beleid ten aanzien van de trendvolgers? In het debat over de ambtenarsalarissen zei de heer Wiegel dat dit niet zijn pakkie-an is, maar dat wij hiervoor bij de Minister van Sociale Zaken moeten zijn; de Minister van Binnenlandse Zaken had al moeilijkheden genoeg. Vandaag zegt de Minister van Sociale Zaken dat hij niet de eerst verantwoordelijke is. Hij coördineert slechts enigszins.

Dit is een weinig indrukwekkend afschuifstelsel. Het wetsontwerp dat wij vandaag bespreken, bevat althans één winstpunt, namelijk dat de verantwoordelijkheid glashelder wordt bepaald. In artikel 15, lid 1, staat dat Onze Minister de regelen vaststelt. Dit was getekend door Minister Albada. Er is dus geen enkel misverstand over de vraag wie de eerst verantwoordelijke is. De Minister heeft getekend; de Minister is getekend.

□

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Het begint nu wel duidelijk te worden dat wij, zij het gelukkig niet in de tijd gemeten, slechts halverwege het debat zijn. In dit stadium moet men van alles zijn, agoog, beursdeskundige, journalist en psychiater, om de uitslag van het gevecht op de vierkan-te centimeters te kunnen voorspellen. Het wonderlijke is namelijk dat de enigheden de onenigheden lijken te gaan overvleugelen. Ik laat de hoofdelementen van het debat de revue passeren.

Wij hebben kunnen horen dat de heer Van der Doef, trouwens in overeenstemming met het plan van de PvdA, even fel, maar in andere be-woordingen, was in een veroordeling van loonsverhoging als de heer De Korte. Buiten de zaal heeft de heer Lubbers duidelijk laten merken dat hij het in dezen met beiden eens is. Vanmiddag hebben wij een heftig interruptiedebat tussen de heer Den Uyl en leden van de fractie van het CDA gehad over de kwestie van de korting, waaruit bleek dat beide kanten voor een korting zijn. In tweede termijn liep de heer Van der Doef praktisch over van liefde voor het CDA om het ene procentje voorschot dat mogelijkerwijze per 1 oktober aanstaande wordt gegeven.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Waar haalt u de opvatting van mijn fractie vandaan, dat wij vóór een korting zijn?

De heer **Bakker** (CPN): U hebt u in overeenstemming verklaard met wat in de 1%-nota stond – ik heb dat al eens eerder aangehaald –, namelijk dat een correctie op uitkeringen iets is wat aan de orde zal dienen te komen. Dat stond toen in die nota van Boersma. Ik heb van de heer Den Uyl begrepen dat hij die mogelijkheid volstrekt open houdt. De discussie gaat over de argumenten; het hangt ervan af of er een degelijk SER-onderzoek komt. Het verwijt was dat hier opportunistische gronden onder werden geschoven, maar het punt was niet op zich zelf deze correctie.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Er is geen twijfel aan dat wij het aantasten van nominale uitkeringen afwijzen. In uw woorden beluisterde ik de veronderstelling, dat dit wél ons standpunt zou zijn.

De heer **Bakker** (CPN): Ik begrijp daaruit dat u een correctie – ook als die van de SER komt via een advies – op de be-

Bakker

rekeningsmethode van de sociale uitkeringen niet zult accepteren, ook in de toekomst niet.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik heb het nu uitdrukkelijk uitgesloten. Daar ging het hier over. Onder kortingen verstaan wij, dat uitkeringsniveaus worden verlaagd. Dat wijs ik af.

De heer **Bakker** (CPN): Correcties beteken natuurlijk op den duur een verlaging van uitkeringsniveaus.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Verder vind ik, zoals u uit mijn betoog hebt kunnen opmaken, dat in redelijkheid ook door de fractie van de heer Bakker nagedacht zou moeten worden over de vraag, hoe in totaliteit in Nederland de hele premielast gedragen en verdeeld zou kunnen worden.

De heer **Bakker** (CPN): Volumebeleid! Dat is een andere kwestie. Daar kunnen wij bij voorbeeld denken aan

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ook premieverdeling. Dat is geen volumebeleid. Premieverdeling is het volgende: als vaststaat wat de kosten zijn van de door ons gewilde sociale zekerheid, die over de verschillende groepen in de bevolking te verdelen: welk deel door de overheid, welk deel door de actieven en welk deel eventueel ook door niet-actieven.

De heer **Bakker** (CPN): Alles goed en wel, ik ben zeker bereid met u over volumebeleid te praten. En dat in de eerste plaats, want het is ongetwijfeld het meest urgente, met name waar het over zulke zaken als de WAO gaat. Daar speelt het een grote rol. Daar hebben wij het al eerder over gehad: bij arbeidsverkortening en dergelijke zaken.

Ik constateer dat u, waar de SER ook mee zou komen, geen correctiemechanisme accepteert dat de huidige vorm waarin de uitkeringen worden bepaald zou aantasten. Ik wil dat graag vastleggen, mijnheer de Voorzitter, want ik vind dat een uiterst nuttige uitlating van de kant van de heer Van der Doef.

Natuurlijk moeten wij heel wel weten wat er gebeurt op het moment, dat je de lonen aanpakt en dat je met name met een geschoonde index lonen op de nullijn gaat zetten. Dat betekent in werkelijkheid – en dat weet de heer Van der Doef veel beter dan ik, want hij kan veel beter rekenen op dat terrein dan ik – dat je het koopkrachtniveau van de sociale uitkeringen gaat aantasten.

Gebleken is dat iedereen het eens is over een aftopping en dat de strijd

vooral gaat over de methodes. De Regering van haar kant heeft de eerste gebaren gemaakt. Zij heeft gezegd: f 50 000 mag ook. Een uitkeringsverhoging per 1 oktober voor koopkrachtdoeleinden wordt in het vooruitzicht gesteld, uiteraard als voorschot op de uitkering van 1 januari, dus eenmalig. Het is niet anders dan eenmalig; alle budgettaire gevolgen zijn dan ook maar voor één jaar, namelijk 1979.

Als men met zo'n maatregel de medewerking van de vakbeweging zou kopen om voor alle loontrekkenden op de nullijn – een geschoonde nullijn – te gaan zitten, bewijst men daarmee de sociaal gesteunden beslist geen dienst.

Achter de betogen die gehouden zijn, zowel door de regeringspartijen als door de Regering, is blijven staan dat men de hoofddoeleinden van het Bestek, de hoofdoperatie van 10 miljard, in stand wil houden. Het grote gevaar voor de discussie die ons nog te wachten staat is dat terwijl men buiten het parlement storm loopt op de inhoud, het debat hier zou verlopen in een discussie over de vorm waarin de maatregelen worden gegoten. Dat schrijnt des te meer, omdat ook maar iets van een beschouwing over het essentiële feit, dat het hoofddoel van Bestek '81 met de lopende winstcijfers van ABN, AMRO-bank, Philips, Shell en Unilever bereikt is, terwijl de werkloosheid met nog geen man is verminderd, volledig ontbreekt. De Regering doet in haar antwoord, dat vijf uur heeft geduurd, of deze harde feiten niet bestaan.

Je moet je toch eens afvragen – dat kan een regering zich ook weleens afvragen – hoe een dergelijke probleemstelling overkomt op mensen die, zoals vanmorgen op het Binnenhof vanuit het onderwijs in Amsterdam, storm lopen tegen de regeringsmaatregelen.

Ik vind dat de heer Wöltgens zijn voorstel op een uitstekende wijze heeft verdedigd en dat hij overduidelijk heeft gemaakt dat enigerlei aftopping niet via het f 50 000 gulden-amendement, zoals het nu op tafel ligt, kan plaatsvinden, maar dat dat moet volgens de belastingvoorstellen die hij heeft gedaan. Naar mijn mening zou het dan ook volstrekt ondenkbaar zijn dat de fractie van de Partij van de Arbeid over zou glijden naar het amendement van CDA, D'66 en DS'70. Waarschijnlijk zeg ik hiermee iets overbodigs, maar dat kan van mijn tien minuten wel af.

Terwijl het grote schuifelen eigenlijk nog moet beginnen, wil ik toch een groot opmerkelijk feit signaleren, na-

melijk dat het magisch middelpunt van al deze discussies de niet-sprekende heer Lubbers is. Hij beweegt zich zeer ijverig politiek door de zaak, niet in het debat, maar naast het debat, in de pers. Gearmd met de VVD lonkt hij naar de Partij van de Arbeid en vertelt hij het CDA dat het één moet zijn, omdat hij de Regering vertelt dat het CDA zal bepalen hoe het moet.

De heer Lubbers laat zich tijdens het debat in het ene blad portretteren als de Man van Vijf Miljoen, om vervolgens in het andere blad zijn bionische kracht te wijden aan een poging om de Partij van de Arbeid naar zijn beeld te scheppen. En hoor de heer Van der Doef in tweede instantie eens aan over het CDA! Je zou hem bijna niet herkennen. Dat moet de heer Van der Doef zelf toch ook gemerkt hebben?

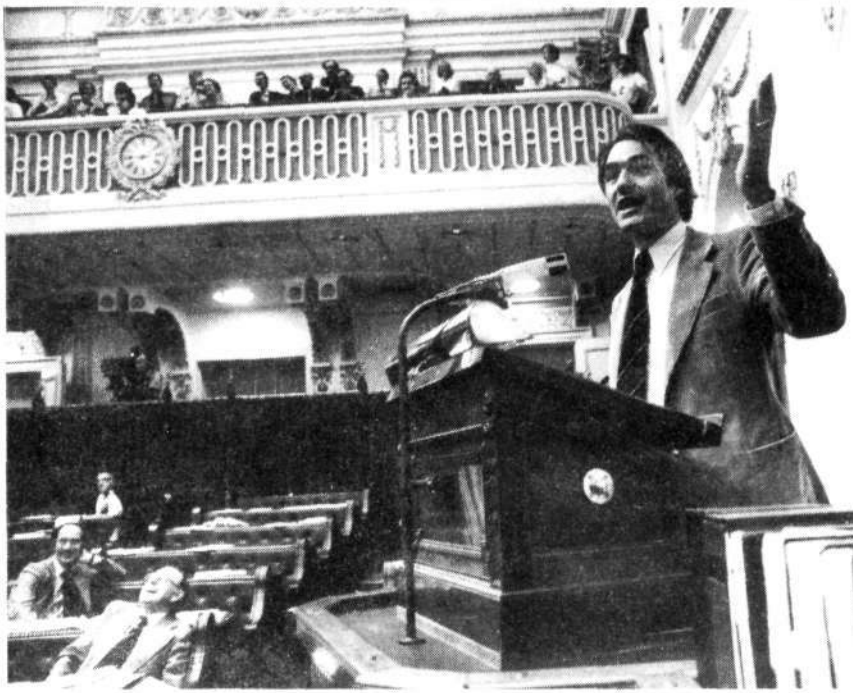
De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik kan de heer Bakker geruststellen, er is mij niets ontgaan. Ik zou niet weten waarom niet in de Kamer mag worden vastgesteld, dat het CDA het enige punt, dat het hard heeft kunnen en willen maken, de koopkrachtgarantie, heeft gescoord. Ik laat er geen twijfel over bestaan dat de methode waarmee het gebeurt van geen kanten deugt, maar het CDA is, het koopkrachtpuntje scoorend, daarmee in de positie gekomen dat het kortingsvoorstel weg kan. Daarover moet straks het debat met de CDA-fractie gaan.

De heer **Bakker** (CPN): Dáár zijn wij het dan over eens. Nog steeds staat als een paal boven water dat de kortingen in de visie van het CDA, van de regeringspartijen, moeten doorgaan. Dat hebben zij hier bij herhaling staan beweren. Dat moet in de een of andere vorm gebeuren. Daar wordt nog naar gezocht. Dat de uitgaveninkrimping in zijn totaliteit moet doorgaan heeft niemand hier zelfs maar in twijfel getrokken. Ook niet dat de aderlating van de trendvolgers en de ingreep in de c.a.o.'s moet doorgaan en dat het volgend jaar de lonen definitief onder het deksel moeten, met een geschoonde prijscompensatie.

Dat is wat men in het vooruitzicht stelt. Dit kan niet vaak en duidelijk genoeg hier worden gezegd. Men wil dat dit het soort parlementaire besluitvorming zou zijn, waarbij de mensen van de vakbeweging en de andere mensen, die in beweging zijn gekomen, zich zouden moeten neerleggen. Dat is volstrekt ondenkbaar!

□

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik zeg de bewindslieden

De heer De Korte (VVD)

graag dank voor hun uitgebreide antwoorden. Op een aantal punten is nog enige verduidelijking nodig. Ik wil eerst opnieuw aandacht schenken aan het belangrijke punt van de loonmatiging, waarvan in 1979 wel heel weinig terecht is gekomen. De heer Van der Doef verweet het kabinet, dat het zich vervreemdt van de samenleving met het 1 juli-pakket. Kijk maar, zei hij, naar de 55.000 mensen die de FNV in Utrecht op de been heeft gebracht. Die mensen, zei de heer Bakker, stemden met hun voeten. Ik hoop, dat mondige vakbondsleden dat nog steeds met de hersenen zullen blijven doen. In ieder geval waren het er 55.000 en dat is 5% van het totaal aantal FNV-leden ofwel 0,5% van het totaal aantal kiesgerechtigde Nederlanders en dat is verre van 'de samenleving'.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Het is 1/1000.000-ste van de wereldbevolking.

De heer **De Korte** (VVD): En het is een fractie van het heelal, zou de heer Van Agt zeggen.

Mijnheer de Voorzitter! Het is al aan de orde geweest, toen het ging over het politieke karakter van die manifestatie. Kok zei toen: het kabinet moet weg. Maar niemand zegt hier: Kok moet weg. Dat zeggen wij niet. Dat is ook een zaak van de leden van het FNV. Wat de vakbeweging wenst, is voor ieder kabinet een belangrijk ge-

geven. Niet voor niets wordt steeds weer hoog opgegeven over overleg. Het kabinet moet het de vakbeweging niet onmogelijk maken, wordt gezegd. Dat is wederkerig. De vakbeweging – en dan bedoel ik uitdrukkelijk de FNV in dit geval – moet het de Regering niet onmogelijk maken. Het kabinet zou zich werkelijk van de samenleving vervreemden, als in 1980 opnieuw een loonsituatie zou optreden zoals die zich in 1979 aan het ontwikkelen is. Het lijkt mij van groot belang dat het kabinet de intenties van de sociale partners voortijdig aan de weet komt, d.w.z. voordat het beleidspakket voor 1980 en voordat de Miljoenennota-1980 zijn afgerond.

Ik vraag de bewindslieden dan ook wanneer het kabinet denkt met hen rond de tafel te kunnen gaan zitten. Het moet eigenlijk voor de zomervakantie rond zijn. Vrijwilligheid blijft voor ons vooropstaan, maar nogmaals: als dat er niet in zit, dan is wellicht de noodrem nodig voor alle inkomens en uitkeringen in dat jaar.

De heer **Den Uyl** (PvdA): De heer Wiegel heeft het al eerder gezegd ten aanzien van de trendvolgers: goedschiks, anders kwaadschiks. U bent een goede leerling. Het gaat om het dreigen, het dwingen. Dat is uw boodschap aan de werknemers.

Minister **Albeda**: Net zoals het kabinet-Den Uyl.

De heer **De Korte** (VVD): Ik houd vol: vrijwilligheid. Zo was het in 1979. Dat wilde u ook, mijnheer Den Uyl. Wij waren in dit Huis daar allemaal voor. U weet hoe het gelopen is.

De heer **Den Uyl** (PvdA): U staat te dreigen. U herhaalt wat in een eerdere fase goed is aanvoeld, toen de heer Wiegel op een zaterdagavond – ik geloof in zijn rol van plaatsvervangend Minister-President – den volke mededeling ervan deed dat ten aanzien van de trendvolgers gold: goedschiks, anders maar kwaadschiks. Dus kwam het vijfde hoofdstuk – de nota van wijzigingen – van het kabinet dwingen. U vertelt hetzelfde verhaal, dat opgefokt en opgebouwd wordt ten aanzien van de dwang die aan de werknemers zal worden opgelegd. Dat zal u opbreken.

De heer **Rietkerk** (VVD): Wat hebt u gedaan? Drie keer kwaadschiks in uw regeerperiode!

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik ben niet één keer door een c.a.o. heengebroken; ik heb die gerespecteerd. Dat zou u als liberaal ten minste moeten toespreken.

De heer **Rietkerk** (VVD): U weet dat wij onze bezwaren daartegen ook naar voren hebben gebracht.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Juist, dus dat heeft u toegesproken. Ik wist niet dat u kwam om mij dat complimentje te maken, maar ik accepteer het wel.

De heer **Rietkerk** (VVD): U gaat over op een ander punt. U had het over goedschiks of kwaadschiks. U bent drie keer kwaadschiks gegaan.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik ben niet door c.a.o.'s heengebroken en dat is vandaag aan de orde, zowel bij de trendvolgers als bij de aftopping.

De heer **De Korte** (VVD): In ieder geval zeg ik nog steeds aan het adres van de heer Den Uyl, dat de looneisen tot 3 mld. boven de nullijn oplopen. Als men daarbij nog het 1-juli-pakket afwijst, dan betekent dat naar ik mij heb laten vertellen 35.000 arbeidsplaatsen minder in 1981. Zoiets begrijpen de mensen niet.

De heer **Den Uyl** (PvdA): U vond de inkomensmatiging in Bestek toch niet realistisch? Dat staat er letterlijk. U hebt het hele klimaat toch zelf geroepen. Het ligt ingebakken in de ombuigingsmethodiek van Bestek.

De heer **De Korte** (VVD): Ik heb gezegd dat handhaving van de koopkracht een goede zaak is, met name voor de laagstbetaalden. Dat betekende een

De Korte

nullijn, dat weet u ook. Daar hebt u trouwens voor gepleit. Sterker nog, in uw programma's en plannen ging u met boven modaal al met een half procent daar beneden zitten. En wat komt daar nu van? Nogmaals gezegd: de mensen begrijpen u niet en dat moet nog maar eens worden gezegd.

Minister Andriessen: Ik wil toch ook iets zeggen over dat 'niet realistische inkomensmatiging' van de heer Den Uyl. Dat staat nergens. Het enige wat er staat, is dat wij voor grote groepen van de bevolking voor een reeks van jaren geen minlijn willen. Dat staat er.

De heer Den Uyl (PvdA): Ja, dat acht u onrealistisch. Dat staat er.

Minister Andriessen: Dat hebt u ook nog nooit gezegd, mijnheer Den Uyl.

De heer Den Uyl (PvdA): Dat hoeft u niet te herhalen. Ik heb het al gezegd. Bedankt voor de ondersteuning.

Minister Andriessen: U zei zojuist iets heel anders.

De heer Den Uyl (PvdA): Nee, ik zei niet iets anders. Dat staat èn in Bestek èn in de Miljoenennota van vorig jaar.

Minister Andriessen: Dan moet de heer Den Uyl nu een antwoord geven op de vraag, of hij vindt dat voor de grote groepen laagstbetaalden van de bevolking voor een aantal jaren de nullijn aanvaardbaar is.

De heer Den Uyl (PvdA): U voegt iets in wat er niet staat. De laagstbetaalden van de bevolking, dat staat er niet, integendeel. Daar wordt over gezwegen in die passage. Mijn stelling was en is dat het wel uitvoerbaar is voor de bovenmodalen geleidelijk oplopend om die in het kader van het beleid op een minlijn te brengen. Dat is niet alleen mogelijk, dat is volstrekt noodzakelijk. Dat hebt u niet gewild van het begin af en daarvan plukt u nu de wrange vruchten.

Minister Andriessen: Wil de heer Den Uyl dan eens zeggen, waar die grote groepen van de bevolking zitten? Die zitten net beneden modaal. Dat is nu precies waar het over gaat.

De heer De Korte (VVD): Ik wil nog eens aan het adres van de heer Den Uyl zeggen dat van de werknemers ongeveer tweederde tussen modaal en tweemaal modaal zit. Dat zijn degenen, voor wie de vakbeweging in de strijd gaat, maar die wil de heer Den Uyl matiging opleggen en beneden de $-1/2$ zien brengen. Hij heeft kunnen zien wat er dit jaar op dat front is gebeurd. Wat zegt de heer Den Uyl daarvan?

De heer Den Uyl (PvdA): Ik begrijp niet waarom u de heer Andriessen in zijn hemd moet zetten. Eerst zegt de heer Andriessen: De grote massa van de werknemers zit beneden modaal.

De heer De Korte (VVD): Neen, de grote massa van de inkomenstrekken.

De heer Den Uyl (PvdA): Nee, dat zei de heer Andriessen letterlijk en u komt er pal overheen en veegt de heer Andriessen weg.

De heer De Korte (VVD): Nee, dat zou ik nooit doen.

De heer Den Uyl (PvdA): Dat zou u ook niet passen. Daarvoor komt u pas kijken. U zei: De grote massa zit tussen modaal en tweemaal modaal.

Minister Andriessen: Ja, maar....

De heer De Korte (VVD): Nee, dat....

De heer Den Uyl (PvdA): Ik vind dat de heren niet tegen elkaar moeten ingaan. Zij kunnen zich toch wel een beetje netjes houden; zij moeten nog even met elkaar door. Toe nou!

De heer Van Rooijen (CDA): Ik wil niemand in zijn hemd zetten noch iemand wegvegen, maar herinnert de heer Den Uyl zich nog dat de 1%-operatie van het vorige kabinet nodig was om de modale man op $+1\frac{1}{2}$ te houden, omdat dit reëel was?

De heer Den Uyl (PvdA): Dat herinner ik mij uitstekend; dat was inderdaad het uitgangspunt van een stijging met 1% nationaal inkomen van belastingen en premiedruk. Het is dit kabinet geweest dat een ander beleid noodzakelijk achtte, dat premiestabilisatie wenste en geen ruimte meer wenste te laten voor een 1%-beleid, maar ik begrijp dat de heer Van Rooijen die draai heeft meegemaakt.

De heer Van Rooijen (CDA): Het gaat er mij alleen maar om, te zeggen dat het vorige kabinet een ombuigingsoperatie nodig vond om de modale man op $1\frac{1}{2}$ % reële vooruitgang te houden en dat minder niet haalbaar en verantwoord was. Anders was het heus wel gebeurd.

Minister Andriessen: Mijnheer de Voorzitter....

De Voorzitter: Nee, het woord is nu aan de heer De Korte.

Minister Andriessen: Ik vind het jammer, mijnheer de Voorzitter, maar ik onderwerp mij aan uw leiding.

De heer Den Uyl (PvdA): Laat mij het nog één keer herhalen, mijnheer de Voorzitter.

De Voorzitter: U mag niet herhalen. Ik heb daar bezwaren tegen. Er wordt nu van vier kanten tegelijk gesproken. Ik heb gezegd toen de heer Rietkerk uitbundig interrumppeerde, dat ik die soepelheid niet zou kunnen voortzetten, als wij vanavond om elf uur met de repliek klaar zouden willen zijn. Dat is de reden, waarom nu de heer De Korte en alleen hij het woord heeft.

De heer Den Uyl (PvdA): Ik zal dan wel schriftelijk laten ronddelen wat ik wilde zeggen. Het is een citaat van de heer Andriessen.

De heer De Korte (VVD): Ik zal mijn interruptie van 15 minuten voortzetten.

Op onze vraag naar een waterdichte planning voor de definitieve wettelijke regeling van de opschoning van de indexeringsmechanismen hebben wij nu een duidelijk antwoord gekregen. De Staatssecretaris gaat ervan uit, dat 1 januari definitief is. Dat betekent derhalve dat gewerkt wordt aan de definitieve wetten, parallel met de SER-adviesing, en dat desnoods het resultaat maar – om dat onaangename woord te gebruiken – onaf geadviseerd naar de Kamer gaat.

Ik zeg hiep, hiep, hoera over het feit, dat wij voor het eind van volgende week de volumenota mogen verwachten, hoewel mijn hoera wat getemperd wordt omdat de bewindslieden er een notitie van gemaakt hebben. Mijn fractie heeft als eerste om een openbare commissievergadering gevraagd en daarop is deze notitie een antwoord. Wij willen in ieder geval – al heet het een notitie – een grondige discussie.

Ik ben niet zo bijster tevreden met de beantwoording van de kwestie van de vacatures. Ik dring namens mijn fractie nu al meer dan een half jaar aan op snelle actie. De knelpunten op de arbeidsmarkt nemen eerder toe dan af. Datzelfde geldt voor de vraag naar meer personeel. Voor de terugdringing van de werkloosheid naar 150.000 in 1981 is echt een aanzienlijke vermindering van de openstaande vraag essentieel. Het is ook de goedkoopste en de snelste weg. De door het driepartijenoverleg ingestelde tripartite werkgroep ter inventarisering van de knelpunten sluit voor de vakantie haar rapport af.

De Regering heeft in een brief van de Minister-President van 27 maart een nadere invulling van dat beleid geformuleerd. Wat let de Minister en de Staatssecretaris om zo snel mogelijk te beginnen met een intensivering van ministeriële instructies en richtlijnen om tot stringentere maatregelen bij de aanvaarding van passend werk en pas-

De Korte

sende scholing te komen? Ik wil de bewindslieden best – indien nodig – met een motie een steuntje in de rug geven. Wij mogen niet langer talmen.

Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de bouwtoeslagen en de uitzendc.a.o. hebben wij met genoegen gemerkt dat een vrij algemeen begrip voor deze maatregel is ontstaan. Nogmaals, de zaak moet definitief geregeld worden voor 1 januari. Ik ben blij dat tijdens dit debat nog eens doorgeprikt is wat ik goedkope oppositie noem. Eerst een mooie cijferpresentatie maken rond 'werkgelegenheid door solidariteit', het kabinet volgen in de niet-doorwerking omdat men anders ruim boven de 1%-norm komt, maar vervolgens de maatregel als zodanig afstemmen. Wat is werkgelegenheid door solidariteit dan nog meer dan een rode schaamlap? In ieder geval is het op z'n minst buitengewoon slordig zo je huiswerk te maken en alternatieven op tafel te leggen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben blij dat ook van regeringszijde nog eens goed het punt van de discriminatie van actieven ten opzichte van niet-actieven is onderstreept als er geen correcties zouden komen. Ook ben ik blij dat de bewindslieden niet alleen het premie-solidariteitsverhaal hebben gehanteerd in hun argumentatie. Ik miste dat wat in de memorie van toelichting. Zonder ook de andere rechtvaardigingsgronden erbij te betrekken, zouden wij niet ver komen met het corrigeren van wat scheef groeit en scheef is gegroeid.

Ook de PvdA spreekt van correcties op de indexeringen ter voorkoming van overcompensatie. Daarvan was al sprake tijdens het 1%-beleid. In dat kader noem ik nog eens de voorgenomen WAO-korting van 80 naar 75% in één klap. Dat is toen hard aangekomen; het heeft ook veel onheil gesticht dat nog steeds doorwerkt. Uit recente contacten met delegaties van arbeidsongeschikten krijgen wij namelijk de indruk dat die mensen denken dat het nog steeds om die vermaledijde korting gaat. Dat is ons vorige week nog weer gebleken. Daarom zeg ik: Dan hebben wij het in dit Huis niet goed gedaan door dit niet recht te zetten.

De heer **Van der Doef** (PvdA): U doet het op dit moment ook niet goed als het gaat om het weergeven van de betreffende nota. Misschien wilt u de nota nog eens goed lezen, maar ik wil u nu al op twee zaken attent maken. In de eerste plaats....

De **Voorzitter**: Laat dus de heer De Korte de nota zelf maar lezen. Het woord is nu aan hem.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Maar de heer De Korte beschuldigt mij...

De **Voorzitter**: U kunt dan straks zo nodig een derde termijn vragen. Wij hebben onze tijd nu hard nodig. Het woord is aan de heer De Korte.

De heer **De Korte** (VVD): Ik zal de nota opnieuw lezen.

Ook wij hebben de nadruk gelegd op koopkrachthandhaving in dit verband. Als het onverwachts beneden de nullijn zou komen, vinden wij het redelijk dat er een compensatoire verrekening achteraf plaatsvindt. Nu komt het kabinet echter – met name het CDA heeft daarom gevraagd – met iets vooraf: per 1 oktober 1% meer voor alle uitkeringen. Is dat niet wat royaal in het licht van de enorme financiële problematiek waarvoor wij staan? Wat gaat dat de schatkist, de sociale fondsen voor 1979 kosten? Mijn schatting is zo'n f 75, f 80 mln. Wat betekent dit voor de koopkrachtprentjes op basis van de huidige gegevens?

Wat betreft de opvulling van de besparingsverliezen stapelen de problemen zich nu toch wel aanzienlijk op. Waarom dan toch niet zo'n concrete maatregel als het niet kostwinnerscriterium voor jeugdige thuiswonenden aangrijpen? Wij begrijpen echt het ontwijken van de bewindslieden op dit punt niet.

Wat de aftopping betreft, hebben wij zeer weinig van het kabinet gehoord op onze toch niet ongefundeerde bezwaren daartegen. Ik ben er in eerste termijn uitvoerig op ingegaan en na het antwoord kan ik nauwelijks anders zeggen dan dat onze bezwaren tegen de aftopping – of die nu bij 45.000, 50.000 of 55.000 begint – nog even recht overeind staan als aan het begin van dit debat.

Belangrijk is een rechtvaardig en doelmatig integraal inkomensbeleid, indicatief met doorzichtige criteria en alle inkomensbestanddelen erbij betrokken. Op die basis willen wij een extra offer bepleiten van degenen die boven de 60.000 à 70.000 zitten. De Minister sprak reeds over de willekeur van iedere grens van de aftopping. Tweemaal modaal zou volgens de Minister krachtens het regeerakkoord iets van die willekeur wegnemen. Nog minder willekeurig is het naar onze mening als iedereen bij voorbeeld 0,5% van de prijscompensatie opzij zou moeten zetten. Ik herinner in dit verband aan de motie-Aantjes die in

dit Huis is aangenomen. De Minister verdedigt de aftopping met het partiële element erin, maar dat is nu juist ons specifieke bezwaar ertegen. Wat een werkgelegenheidsfonds betreft, heeft één spreker gezegd dat de mensen die het offer van de matiging brengen en iets inleveren dat al was toegekend, ook het recht moeten hebben om mee te praten over de besteding. Dan lijkt het mij duidelijk dat dit speciaal op die mensen slaat die dat offer moeten brengen, dus het middelbaar en hoger personeel en hun organisaties.

Er wordt een SER-advies over dit fonds gevraagd, dat wil zeggen over de modaliteiten ervan, vooral zodra het om structurele bedragen zou gaan. Het is òf een ad hoc-maatregel – zoals de bewindsman aan de ene kant heeft bepleit – en dan is zo'n advies niet zo erg belangrijk en niet zo zinvol, òf het is een structurele maatregel en dan mogen wij daar niet aan beginnen zonder een integraal inkomensbeleid waarvoor de Minister nu juist een adviesaanvraag heeft laten uitgaan. Laat daar dan nu eerst de SER maar eens z'n tanden op stuk bijten.

Voorts hebben wij niets gehoord over de inflatie-afhankelijkheid van de aftopping, zeker als er nog aan het structureel maken van die aftopping wordt gedacht door de Minister.

Verder heb ik nog steeds geen inzicht in de consequenties van het steeds moeilijker op te vullen besparingsgat met name op dit punt.

De 1500 arbeidsplaatsen uit deze aftopping heeft de Minister nu terecht wel wat optimistisch genoemd. Een deeltijdbanenproject was het dus niet. Overigens, deeltijdbanen zijn voor ons buitengewoon belangrijk en wij hopen dat de toegezegde notitie op dat punt snel komt.

Met de trendvolgers hadden wij het relatief moeilijk, zowel gelet op hun rechtspositie die meer vergelijkbaar is met mensen uit het bedrijfsleven, gezien hun netto-honoreringsverschillen met vergelijkbare amhtenaren, gezien de zeer late start van het overleg van de kant van het kabinet en gezien het feit dat het grootste deel van deze mensen al in een meerjaren-c.a.o. is gevangen, waarop nu dan inbreuk zou moeten worden gepleegd.

In dat licht kunnen wij het eens zijn met het nieuwe voorstel van het kabinet; korting ingaande 1 juli conform de ambtenaren op die datum als eerste maatregel en overleg over een 2,5 jaarspakket daarna waarin gesproken kan worden over de relatie met het

De Korte

aantal te creëren arbeidsplaatsen en een mogelijke differentiatie per hoofdgroep. Bij dit alles verzoek ik het kabinet klemmend een nadere opgave te doen van het besparingsverlies dat daardoor optreedt. Heb ik het goed dan gaat het om 25 mln. als gevolg van de 0,3–0,7 %-differentiatie in 1979 en om 85 mln. vanwege de ingang van 1 juli as.

Wat de heer Van Thijn betreft, nog het volgende. Geen enkele sector breidt zich in de komende jaren zo uit in arbeidsplaatsen als deze. Het gaat om 40 à 45.000 plus wat daarbij nog overeengekomen kan worden. Gelet op de 500.000 werknemers in de trendsector is dat een uitbreiding van 10%. Geen enkele sector in de Nederlandse samenleving zal dat de komende jaren ten deel vallen.

Mijnheer de Voorzitter! Tot slot wil ik herhalen wat ik in eerste termijn heb gezegd. Bij de keuze voor meer dan de 0-lijn voor lonen of uitkeringen of meer werk en minder inactieven kiezen wij onverbloemd voor meer werk. In dat kader kunnen wij ons geen substantiële overschrijdingen van de 0-lijn van de lonen meer veroorloven noch substantiële besparingsverliezen in het ombuigingsbedrag van Bestek '81.

De heer **Nijhof** (D'70): Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Sociale Zaken heeft zijn inleidende beschouwing op het 1 juli-pakket, alvorens hij inging op de afzonderlijke onderdelen, nogal summier gehouden. Enige punten zijn daardoor onvoldoende uit de verf gekomen.

In mijn eerste termijn heb ik stilgestaan bij een uitspraak van de Minister die voorkwam in Vrij Nederland van 16 juni. Die uitspraak kwam erop neer dat als de vakbeweging geen inkomensmatiging wist te realiseren, ombuigingen in de collectieve sector onvermijdelijk zouden zijn. Zo exclusief echter ligt deze relatie niet. Inkomensmatiging is een zaak van vakbeweging – werknemers – en werkgevers. Voorts gaat het in het beleidspakket om de keuze tussen ombuigingen, inkomensmatiging en/of belastingsverhoging. Ik neem aan dat de Minister deze opvatting onderschrijft.

De Minister van Sociale Zaken heeft naar aanleiding van een opmerking mijnerzijds gezegd dat de situatie van de Nederlandse arbeidsverhoudingen niet geheel vergelijkbaar is met het 'prisoners dilemma'; immers, de partijen zijn niet van elkaar geïsoleerd en de

besluitvorming over de arbeidsvoorwaarden geschiedt publiek. Het punt echter, waar het hier om draait is niet, althans niet alleen de openbaarheid, dat partijen weten van elkaar wat ze doen, maar ook de vraag, of iedere partij zekerheid heeft dat ook de ander matigt en dat degene die niet matigt, door sancties worden getroffen. Op dit moment is die situatie niet aanwezig en daarmee is matiging nog steeds niet bereikbaar en is het 'prisoners dilemma' in volle omvang aanwezig. Het heeft mij overigens verheugd dat er een steeds grotere consensus groeiende is over de noodzaak van matiging en de bereidheid, deze in uiterste noodzaak ook via nader te bepalen regelgeving te realiseren. Met zoveel woorden is dit gezegd door woordvoerders van CDA, VVD en D'66, alsmede door ondergetekende.

De Minister van Sociale Zaken heeft gesproken over een crisis in de communicatie met de vakbeweging. Partijen – overheid, werkgevers, werknemers – zijn echter uitstekend op de hoogte van elkaars wensen. Zo er al sprake is van een crisis, dan is dat een crisis in politieke wilsovereenstemming.

De Minister sprak over de politieke component in de opstelling van de vakbeweging. Nu, die heb ik dan net genoemd. Het heeft mij sterk verbaasd dat de heer Den Uyl zo emotioneel reageerde op deze opmerking van de Minister. Natuurlijk bedrijft de vakbeweging politiek. Zij staat voor een bepaalde maatschappijorde. De politieke afstand tussen bij voorbeeld FNV en VVD is groter dan tussen FNV en PvdA, al was het maar op grond van de samenstelling van het kader. In het verleden is dat ook wel eens via stemadviezen tot uitdrukking gekomen.

De ABVA heeft letterlijk gezegd: dit kabinet moet weg. De ABVA is echter de FNV niet, al is het wel de grootste bond binnen de FNV. Ik betreur deze uitspraak, al ben ik zelf lid van de ABVA. Ik geloof ook niet dat zo'n uitspraak representatief is voor alle ABVA-leden. Ook andere partijen hebben een veeg uit de ABVA-pan gehad.

Ik herinner mij onder het kabinet-Den Uyl nog de oppositionele brieven die de heer Dutman onder de aanhef 'beste Joop' in 'De Ambtenaar' publiceerde. Ook de heer Groenvelt heeft wel eens het een en ander gezegd over het bestaansrecht van het kabinet-Den Uyl.

Overigens is dit alles niets om nerveus van te worden: de vakbeweging is het parlement niet; iedere vakbond telt leden van verschillende politieke

partijen. De vakbond vertegenwoordigt een deelbelang: de burger als werknemer. Politieke partijen vertegenwoordigen het algemeen belang. Men stemt niet in de politiek via zijn vakbondslidmaatschap. Daarom is een partijpolitiek gebonden opstelling van een vakbond onverstandig. Daarom ook kan een politieke partij geen verlengstuk van een vakbond zijn.

Een politieke opstelling is echter de vakbond nimmer te verwijten, soms wel een partijpolitieke. Dat er een samenballing van oppositionele krachten heeft plaatsgevonden tegen het 1 juli-pakket, dankt het kabinet niet in de laatste plaats aan zichzelf, door allerlei op zichzelf te beoordelen zaken in één wetsontwerp te proppen. Daardoor werd het kabinet geconfronteerd met een oppositie van 'Herenbonden' enerzijds tot FNV anderzijds. Dat is bij een dergelijke strategie de oogst.

Aan mijn opmerkingen over de bouw- en uitzend-c.a.o. in eerste termijn heb ik thans niets toe te voegen. Ik kan mij met het minder op voorsprong zetten – want daar gaat het feitelijk om bij het 'op achterstand zetten' – verenigen. Met de instemming heb ik kennis genomen van wat ik maar de 1%-toezegging zal noemen ten aanzien van de uitkeringsgerechtigden door de Minister van Sociale Zaken ter garanderen van hun koopkracht. Wat is het budgettaire effect van deze maatschappij?

Ik blijf het sterk betreuren dat de Minister van Sociale Zaken niet zelf met een voorstel komt om de grens van de aftopping te stellen op f 50.000 in plaats van f 55.000. Uiteraard zijn grensen hier arbitrair, maar als er dan eenmaal een grens is gesteld – f 45.000 voor ambtenaren – en de Minister zelf zegt dat f 45.000 voor ambtenaren het best te vergelijken is met f 50.000 voor de particuliere sector, dan ligt de conclusie voor de hand.

Ik kom tot de trendvolgers. De Minister heeft duidelijkheid verschaft over het beleid voor 1979. Dat na '79 differentiatie bespreekbaar is van de korting' is een winstpunt. Er zijn immers trendvolgers wiens rechtspositie net zo of vrijwel zo goed is als ambtenaren: ik noem als voorbeeld de recent zeer lucratief afgesloten welzijns-c.a.o. Een en ander laat echter onverlet dat verhoudingswijs de trendvolgers als groep toch wel het sterkst moeten inleveren, terwijl – uitzonderingen daargelaten – rechtspositie en netto-inkomen niet in het algemeen met dat van ambtenaren vergelijkbaar zijn.

Een enkele opmerking ten slotte nog bij het betoog van mede-lid Wöltgens,

Nijhof

die zijn wetsontwerp met zwier verdedigde. Uiteraard noemde hij alleen de voordelen van zijn wetsontwerp in vergelijking met het aftoppingsvoorstel van de Minister van Sociale Zaken. Wordt aftopping echter structureel – hetgeen juist nu een aftoppingsmaatregel relevant maakt – en gekoppeld aan een werkgelegenheidsfonds waarvan de Minister gezegd heeft dat hij daar positief tegenover staat, dan vervalt in een dergelijke situatie het grootste deel van zijn argumenten.

Ik vind het sterk teleurstellend dat collega Wöltgens inmiddels tot twee maal toe geweigerd heeft te zeggen waar hij respectievelijk zijn fractie de aftoppingsgrens idealiter zou leggen. Als zijn antwoord hierop uitblijft – en ik vraag het hem nu met nadruk voor de derde keer – dat maakt dat zijn kritiek op de opbrengst van de aftopping nu èn het werkgelegenheidsaspect sterk dubieus. Zo kunnen geen zaken gedaan worden.

In zijn voorstel blijft verder onweerlegbaar dat ambtenaren in '79 dubbel moeten inleveren waarvoor ze dan – naar zijn zeggen eventueel in '80 gecompenseerd zouden kunnen worden. Het op voorschot laten inleveren is echter precies een der argumenten die zij in fractie heeft tegen het 1 juli-pakket. Dat maakt de argumentatie er niet consistenter op. Inkomenspolitiek dient in de primaire inkomensfeer gevoerd te worden, wil zij effectief zijn. Daarmee is zijn voorstel in strijd.

Ten slotte lijkt het mij van belang, naar aanleiding van de interruptie van de heer Bakker en ondergetekende rond de koopkrachtgarantie voor modale inkomensstrekkers inclusief incidenteel nog eens vastgelegd te zien wat de heer Wöltgens hier precies mee bedoelt. Begrijp ik hem goed dat hij bedoelt dat óók degenen die géén incidenteel krijgen tot modaal in de visie van zijn fractie toch op een volledige koopkrachtgarantie kunnen rekenen?

□

De heer **Jansen** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben de bewindslieden en de heer Wöltgens erkentelijk voor de aandacht die zij aan mijn betoog hebben gegeven. De Regering wordt aangesproken voor de uitkomst van het sociaal-economisch beleid, van het werkgelegenheidsbeleid en het inkomensbeleid. De Regering aanvaardt dat aangesproken worden en zegt: de overheid draagt voor dit beleid een eigen bijzondere verantwoordelijkheid. Die eigen bijzondere verantwoordelijkheid zal de Regering ook moeten waar-

maken en dat vergt dat de Regering beschikt over instrumenten die daarvoor geschikt zijn.

Tijdens het debat zijn woorden gevallen – ik herinner mij collega Weijers – bij een interruptie, als 'machtigingswet' en 'loonwet', dit alles met het oog op de middellange termijn. Van die middellange termijn zegt de Minister dat de aanzet voor een aantal hoofdlijnen centraal staat: stabilisatie van de collectieve sector, inkomensmatiging, een tripartite overleg en arbeidsmarkt- en werkgelegenheidsbeleid, een inkomensbeleid als doel op zichzelf – structureel – met elementen als het veiligstellen van de positie van de laagstbetaalden. Hierbij wijs ik erop dat het gaat om 'zoveel mogelijk', terwijl ik dacht dat solidariteit vereist dat je zegt 'absoluut'.

Voorts noem ik de lagere middeninkomens, de vrije beroepsbeoefenaren en de zelfstandigen uit de groep van de hoge, de lage en de laagste inkomens.

Zo heeft de Minister van Sociale Zaken dat gezegd. Dat wilde de Minister verleden jaar eigenlijk ook, zo herinner ik mij. Alleen is de Minister daarin niet geslaagd. Een van de redenen is dat hij gebrek had aan machtsmiddelen. De vraag is of de machtsmiddelen waarover de Regering wil beschikken, beperkt moeten blijven. Moet dit beperkt blijven tot de mogelijkheden die de loonwet en de sociale verzekeringswetgeving bieden? Daarbij worden mogelijkheden geboden van het afsluiten van arbeidsvoorwaarden in centraal overleg met de ambtenaren.

De Regering, zo heb ik gezegd, gaat principieel uit van de aanvaarding van de uitkomst van het marktproces in de inkomensvorming. De Regering zegt namelijk, dat zij de uitkomst van het marktproces niet altijd zonder meer kan aanvaarden. Zo staat het er precies. Daaruit leid ik af, dat dit 'niet zonder meer' en 'niet altijd' betekent dat de Regering in beginsel die uitkomst wél aanvaardt. Alleen in uitzonderingssituaties, wanneer te extreme machtsposities een rol spelen, wil zij daarin ingrijpen.

Maar, mijnheer de Voorzitter, de Regering heeft geen instrumenten die effectief de inkomens beheersen. De Regering vraagt daar ook niet naar in het advies aan de SER. Dit brengt mij ertoe te zeggen dat de Regering haar verantwoordelijkheid ontoelpt.

Immers, de inkomens waar het om redenen van solidariteit het meest om gaat, zijn voor deze Regering ongrijpbaar. Men kan zeggen dat de uitgangssituatie daartoe leidt. Ik vind dat de Re-

gering, als zij haar wil wil tonen, daarom in elk geval moet vragen, er in elk geval naar moet streven die instrumenten te krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! In een tijd van beperking is dit meer dan ooit nodig. Eerlijk delen zonder die instrumenten is onmogelijk. De Regering kan niet opnieuw zeggen, zoals ook de vorige regering heeft moeten doen (dit erken ik): vakbeweging, de keuze is aan u, of loonmatiging of werkgelegenheid. Terwijl andere inkomens ongrijpbaar blijven!

Wat betreft de inhoud van het inkomensbeleid heb ik weinig toe te voegen aan wat ik in eerste termijn heb gezegd, hetgeen voortbouwde op wat eerder door de PPR-fractie naar voren is gebracht. Naar aanleiding van het interruptiedebat zou ik willen opmerken dat de PPR-fractie het gewenst en realistisch acht van grote groepen een reële inkomensmatiging te vergen ter wille van de zwaksten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu aan de heer Minister van Binnenlandse Zaken, de heer Wiegel, die naar ik begreep, ten minste voor een belangrijk deel vanwege mijn motie naar deze Kamer is getogen. Wat wij indertijd in onze motie hebben gevraagd, was het inbrengen van de aftopping in het arbeidsvoorwaardenoverleg in het Georganiseerd overleg in 1980 en 1981. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft noch in zijn brief noch in zijn betoog van vanmiddag ook maar één enkel nieuw inhoudelijk argument gebracht. Hij heeft nog eens gewezen op wat hij al eerder heeft gezegd, namelijk dat hij geen inconsistent beleid wil voeren en dat hij een samenhangend beleid wil voeren. Ik begin nu te begrijpen waar bij de Minister van Binnenlandse Zaken de schoen wringt.

Natuurlijk kan een regering die in het Georganiseerd Overleg de wens tot aftopping inbrengt, niet nalaten dit ook voor te houden aan de andere sociale partners en kan zij ook niet nalaten zich van de instrumenten te voorzien ten einde dit tevens bij de vrije beroepsbeoefenaren en bij andere particuliere inkomensstrekkers af te dwingen. Dan komt de Minister van Binnenlandse Zaken met een nieuw gegeven; het lijkt althans een nieuw gegeven. De centrales zouden volgens hem zijn brief onderschrijven. Maar dit zegt niets over het standpunt van de centrales. Het kan wel zijn dat de centrales vinden dat zij dit zelf moeten inbrengen en dat zij niet op de Minister willen wachten.

Als ik zie naar de opstelling van de landelijke organisaties FNV en CNV,

Jansen

dan zie ik dat beide de aftopping in het arbeidsvoorwaardenoverleg hebben ingebracht. De ABVA heeft bij de discussie tijdens het laatste arbeidsvoorwaardenoverleg voor de ambtenaren het initiatief genomen tot aftopping. Kortom, er is geen reden om op de treurnis terug te komen. Ik denk dat een uitspraak van de Kamer op dit moment een leidraad moet zijn voor de Minister en een feit kan zijn voor de centrales van ambtenaren om bij stil te staan.

Ten slotte wil ik nog iets zeggen over het antwoord van de heer Wöltgens. Ik ben er erkentelijk voor, dat ook hij het probleem van de afwenteling met betrekking tot het door hem ingediende wetsvoorstel heeft willen onderkennen. Ik heb het op prijs gesteld, dat hij gezegd heeft dat men, om dit probleem te beheersen, moet overwegen te komen tot een begrenzing zowel aan de minimumkant als aan de maximumkant. Ik zou willen zeggen dat ik dit goed kan begrijpen wat betreft de maximumkant.

Dit is immers een onderdeel van het programma van de politieke groepering waartoe hij behoort. Ik zou hem ten aanzien van de minimumkant, het basisinkomen, erg veel wijsheid willen toewensen in radicalisme.

Die wijsheid zal hij wellicht nodig hebben om tot uitvoering te brengen wat zijn partij en de mijne eens zijn overeengekomen, namelijk dat wij naar het basisinkomen een grondige studie zouden instellen wanneer wij samen in een regering zouden zitten. Wie weet, misschien is dat niet erg ver meer weg.

□

De heer **Nypels** (D'66): In deze tweede termijn zal ik mij concentreren op de verschillen van inzicht die er tussen mijn fractie en de Regering bestaan.

Allereerst kom ik dan te spreken over de trendvolgers. De Minister en de heer Rietkerk betogen bij hoog en bij laag dat uit het feit dat het gaat om trendvolgers, automatisch moet volgen dat deze groepen elkaar, wat arbeidsvoorwaarden en salarisontwikkeling betreft, volgen in goede en slechte tijden. Op het ogenblik dreigt zich een haast koddige situatie te ontwikkelen, waarin men elkaar tracht te bestrijden, maar waarbij ik de sterke indruk heb dat de verschillende discussiërende partijen totaal verschillende uitgangspunten hebben, op grond waarvan zij ook nimmer tot overeenstemming kunnen komen.

Ik heb de indruk dat de Regering en de heer Rietkerk sterk met oogkleppen rondlopen, waardoor zij de helft van de werkelijkheid niet zien; ik zou bijna zeggen 'niet willen zien'. Laten wij elkaar toch goed begrijpen. De betekenis van de arbeidsvoorwaarden, de betekenis van de hoogte van salarissen is natuurlijk niet alleen afhankelijk van aanpassingsmechanismen. Die is allereerst afhankelijk van het peil, het niveau waarop de arbeidsvoorwaarden en salarissen zich bevinden.

Maar het niveau waarop men op een gegeven ogenblik start, is minstens even belangrijk en misschien wel veel belangrijker dan het aanpassingsmechanisme. Beide bepalen uiteindelijk de welvaartspositie van de verschillende groepen, waarover wij spreken. Men kan dus niet zeggen dat ambtenaren en trendvolgers elkaar blijven volgen in goede en slechte tijden, als de aanpassingsmechanismen maar gelijk blijven.

Men kijkt op het ogenblik van tijd tot tijd met jaloezie naar de verbeterde c.a.o.-Welzijns-werkers. Men vergeet echter dat de verbeteringen die onlangs daarin zijn aangebracht, voor een groot deel zijn ontstaan door een streven om de arbeidsvoorwaarden van deze groep van werkers gelijk te trekken met die van ambtenaren. De inhoud van de nieuwe c.a.o. is daardoor niet zo overdreven mooi geworden, als men kijkt naar de secundaire arbeidsvoorwaarden die voor de ambtenaren bestaan.

Maar ook wanneer wij deze c.a.o. bekijken, moeten wij rekening houden met het feit dat het hierbij gaat om 130.000 werknemers. De groep van trendvolgers bestaat evenwel uit een kleine half miljoen werknemers. Dit betekent dus dat deze c.a.o., die misschien een koploper is bij de trendvolgers, zeker niet representatief is voor de andere werknemers.

Kern is echter op het ogenblik dat men in de discussie van de kant van de Regering en van de kant van de VVD kennelijk weigert uit te gaan van het feit dat gestreefd moet worden naar een gelijke beloning voor gelijke of gelijksoortige arbeid bij ambtenaren en trendvolgers. Daarbij zijn dus in het geding de niveaus waarop de arbeidsvoorwaarden zich ten opzichte van elkaar begeven. Men vergeet kennelijk dat de trendvolgers in feite al jarenlang hebben ingeleverd, omdat zij achterstanden hadden ten opzichte van die ambtenaren. Daarmee ontvalt in feite de bodem aan de rechtvaardiging van de dwangmaatregel die de Rege-

ring voorstelt en wil hanteren. Het moet duidelijk zijn dat wij op die grond met klem de voorstellen van de Regering blijven afwijzen.

Ten aanzien van de uitwerking van het wetsontwerp moet ik het volgende vragen. Heb ik het goed begrepen dat per 1 juli en ook in de verdere toekomst als er door de Regering maatregelen zullen worden opgelegd aan de trendvolgers, op hetzelfde moment niet meer dan gelijke kortingen als voor ambtenaren zullen worden toegepast en – wat nog belangrijker is – dat de tussenpozen van de kortingen niet minder zullen zijn dan een half jaar? Ik begrijp dat dit de bedoeling is van de Regering, maar het is nog steeds niet zeker, want het is nog steeds niet uit de woorden van de Regering duidelijk geworden.

Vervolgens kom ik tot de positie van de c.a.o. voor de NS. Wanneer wij de puntjes op de i zetten, is het natuurlijk duidelijk dat de c.a.o. volledig onder de werkingssfeer van dit wetsontwerp valt. Omdat er geen sprake is van een 'kan-bepaling' is de Regering verplicht, op grond van deze wet de arbeidsvoorwaarden vast te stellen. Ik heb begrepen dat die c.a.o. door de Regering niet afwijkend zal worden vastgesteld van het resultaat van het overleg, wanneer het c.a.o.-overleg leidt tot resultaten in overeenstemming met de opvattingen van de Regering.

Mijnheer de Voorzitter! Het tweede punt is de aftopping. Ik heb vernomen dat de Regering heeft overwogen, een fonds in stellen om de besparingen, dus de opbrengst van de aftopping, in te storten. Zo een fonds kan worden aangewend voor bepaalde werkgelegenheidsdoelen. De Regering heeft dit overwogen, maar het is niet voorgesteld in dit wetsontwerp.

Toch lijkt het mij dat de bezwaren die naar voren worden gebracht ten aanzien van het directe werkgelegenheidseffect, steekhoudend kunnen worden genoemd, als tenminste niet alsnog een mogelijkheid wordt gevonden om – als het ware – tot een centrale aanwending te komen. Daarom lijkt het mij juist – ik heb daarvoor in eerste termijn ook al gepleit – na te gaan of het niet mogelijk is, te komen tot het centraal aanwenden van de opbrengst. Daarvoor is dan een nota van wijzigingen nodig. Het centraal aanwenden kan bij voorbeeld geschieden voor arbeidsbemiddeling of bijscholingsmaatregelen. Daardoor wordt niet zozeer gedacht aan directe investeringen voor het scheppen van ar-

Nypels

beidsplaatsen, maar aan een verbetering van de instrumenten voor een arbeidsmarktpolitiek. Ik leg dat verzoek opnieuw op tafel.

Een volgend punt is de hoogte van de aftopping. De Regering heeft toegegeven dat het hier niet gaat om een beslissing die is gebaseerd op een consistent beleid, maar om een compromis in het kabinet. Ik maak bezwaren tegen dat compromis, omdat de samenhang die nodig is bij het inkomensbeleid- als wij rekening houden met de maatregelen die ook voor de ambtenaren zijn genomen – ten dele verloren dreigt te gaan, als men in het particuliere bedrijfsleven met andere normen en andere grenzen gaat werken. Deze maatregel is niet bewust genomen in het kader van een inkomensbeleid, maar hij is eigenlijk niets anders dan een toevallige maatregel, afhankelijk van een toevallig compromis. Om die reden geef ik mijn steun aan het onlangs ingediende amendement op dit punt.

De heer Joekes heeft mij in eerste termijn geïnterrupteerd. Hij heeft mij gewezen op een fout in mijn betoog. Ik noem dat gewoon zo. Ik had naar voren gebracht dat de opbrengst van de aftopping zou kunnen worden beschouwd als een beperking van de post incidenteel. Ik merk dat ik mij onzorgvuldig heb uitgedrukt. Bedoeld was, aan te geven dat dit een zekere bescheiden compensatie of tegenwicht zou kunnen zijn voor de gestegen post incidenteel. Dat is uiteraard iets anders. Ik geef dus toe dat de heer Joekes terecht zijn interruptie heeft geplaatst.

Ik constateer dat de heer Wöltgens met enthousiasme en verve zijn wetsontwerp heeft verdedigd. Ik complimenteer hem daarvoor. Het probleem is alleen dat hier speciaal bij de uiteindelijke oordeelsvorming een belangrijke rol speelt de politieke beoordeling en afweging van de verschillende voor- en nadelen van de effecten. Ik moet zeggen dat dit tot mijn spijt zo is, juist omdat er van zo'n uitstekende verdediging sprake is. De heer Wöltgens heeft ons niet kunnen overtuigen, zodat wij blijven hechten – dat is doorslaggevend voor ons eindoordeel – aan de bezwaren die wij in eerste termijn op dit punt naar voren hebben gebracht.

Ik kom nu bij het betoog van de Staatssecretaris, betrekking hebbend op de kortingen bij de sociale uitkeringen. Ik wil iets vooropstellen. De Staatssecretaris heeft terecht een belangrijke probleemstelling op tafel ge-

legd, die uitgangspunt is van de voorstellen van de Regering. Het gaat om de vraag in hoeverre een beroep kan worden gedaan op de solidariteit van de werkenden bij de vaststelling van de hoogte van de premies die moeten worden gevraagd voor het in stand houden van het sociale gebouw. Ik erken dat dit een probleem is, omdat in de praktijk blijkt dat vele werkenden de neiging hebben, af te wentelen. Sommigen kunnen dit niet, maar zouden dit graag doen, als zij de mogelijkheid hiertoe konden vinden. Dit probleem is duidelijk aanwezig.

De vraag is nu hoe wij tot een oplossing ervan komen. Omdat wij dit probleem erkennen, stel ik voorop dat wij met de Regering streven naar een zekere stabiliteit van de uitgaven die uiteindelijk voor het sociale-verzekeringsgebouw moeten worden gedaan. Voor deze stabilisering denken wij aan een aandeel van het nationale inkomen. Als wij dit als uitgangspunt nemen, blijft de vraag over of wij tot een rechtvaardige oplossing kunnen komen door de solidariteit tussen actieven en niet-actieven in zekere zin door te snijden door de bestaande welvaartsontwikkelingen van beide groepen ten opzichte van elkaar te veranderen door aanpassing of, zo men wil, korting op het koppelingsmechanisme.

Hierin verschillen wij voorspand nog van mening met de Regering. Wij gaan ervan uit dat het uiterste moet worden gedaan om het koppelingsmechanisme in stand te houden en dus de reële welvaartsontwikkeling van actieven en niet-actieven met elkaar in de pas te laten lopen. Tot het uiterste moet hiernaar worden gestreefd, al erken ik dat wij niet kunnen garanderen dat dit tot in lengte van dagen mogelijk is, als de getalsverhoudingen van actieven en niet-actieven zich ongunstig ten opzichte van elkaar blijven ontwikkelen. Op dit moment blijven wij echter van de koppeling uitgaan. Ik heb al gezegd dat wij een oplossing zoeken in de algemene inkomensmatiging, bij de werknemers als eersten, om op deze wijze met behoud van de solidariteit van de verschillende bevolkingsgroepen tot een matiging van de uitgaven in de sociale sector te komen.

De Staatssecretaris noemt dit niet het op achterstand stellen. Ik meen dat wij niet aan woordenspelletjes moeten doen. Het is duidelijk dat, wanneer wij de huidige positie van de sociale-uitkeringstrekkers als uitgangspunt nemen, door de Regering wordt gedaan aan 'op achterstand stellen'. De Regering motiveert dit echter met een sinds 1967 ontstane voorsprong. Men kon

dus zeggen dat de sociale-uitkeringstrekkers van 1967 tot nu op voorsprong zijn gesteld. De Regering tracht dit achteraf te corrigeren.

Ik heb al gezegd dat wij de rechtvaardiging hiervan op dit moment niet kunnen billijken. Dit is een politiek oordeel, want op zich zelf is aan deze gedachtengang de logica niet te ontzeggen.

De Regering heeft geprobeerd, op een beperkt terrein te komen tot een oplossing voor de sociale minima door al per 1 oktober aanstaande een vervroegde uitkeringsverhoging te laten ingaan. Ik beschouw dit als modderen met indexeringsmechanismen. Dit geeft ook aan waartoe de regeringsmaatregelen leiden. Wij zullen dit modderen echter vanuit ons gezichtspunt moeten accepteren, omdat met de maatregel tenminste enige pijn van de betrokkenen wordt verzacht.

De conclusie is duidelijk. Wij menen dat de maatschappelijke aanvaardbaarheid van het 1 juli-pakket niet aanwezig is. Daarom blijven wij indringend vragen om intrekking van de wetsvoorstellen voor korting op de sociale verzekeringen en de trendvolgers.

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou mij willen aansluiten bij de woorden van waardering die voorgaande sprekers reeds hebben geuit. In het bijzonder heeft het mij goed gedaan dat Minister Albeda de door mij in eerste termijn gemaakte opmerkingen behartigenswaardig heeft genoemd. Het waren de opmerkingen die de selectieve beoordeling van het kabinetsbeleid wraakten, maar ook meer loyaliteit ten opzichte van het kabinet zelf noodzakelijk achtten en die bedoelden te toetsen aan de normen waaraan in een goede omgang met elkaar – en de wijze waarop aan anders gerichte oplossingen gestalte moet worden gegeven – zal worden recht gedaan. Wij hopen met de bewindsman dat er de noodzakelijke lering uit wordt getrokken. Ik zeg dit zowel kijkend naar links als naar rechts. Ik heb wel enige symptomen in dit debat gehoord, dat die toch wel enige invloed heeft gehad.

Mag ik voorts aannemen, mijnheer de Voorzitter, dat diezelfde behartigenswaardigheid, door de Minister gezegd, ook geldt voor mijn in eerste termijn gegeven oordeel over doel en basis van een goed kabinetsbeleid? Dan zou er dubbele winst zijn!

Onze fractie heeft goed genoteerd dat de zorg voor handhaving van de

Van Dis

koopkracht het kabinet ertoe heeft gebracht een extra maatregel voor te stellen om daarvoor een optimale ruimte te scheppen. De werkelijk zwakken in de samenleving hebben onze bijzondere aandacht nodig en ook de overheid heeft als schild der zwakken een roeping in dat opzicht. Het is alleen de vraag of de 1 oktober-maatregel, het naar voren halen van de aanpassing per 1 januari 1980 tot 1%, de financieringsproblemen niet verzwaren zal. Wij vinden in principe dit voorstel een nadere tegemoetkoming om de noodzakelijke kortingen (het minder meer) zo verantwoord mogelijk te doen geschieden. Als echter de financiële consequenties op andere terreinen nadelig werken, zijn wij dan niet bezig het ene gaat met het andere te stoppen?

Wij gaan ervan uit dat al het mogelijke wordt gedaan dat per 1 januari 1980 de aanpassingen zullen kunnen plaatsvinden op basis van een wettelijke voorziening. Gezien de stampeij die wij al bij deze toch gematigde voorstellen hebben gezien, houden wij nog zekere twijfels of dat ons inderdaad zal gelukken. Daarom vraag ik het kabinet alles te doen om dat te verwezenlijken.

Onze fractie heeft kennis genomen van de solidariteitsgedachte, zoals door de Staatssecretaris ontwikkeld inzake actieven en niet-actieven. Wij vinden dat billijk en rechtvaardig, niet alleen in het gelijklopen van de ontwikkelingen in de ontvangsten inkomsten, maar ook in de verdeling van de daarbij behorende lasten.

Als ik dit zo stel, zal het duidelijk zijn dat wij niet geheel bevredigd zijn over het feit dat niet is ingegaan op het door mij in eerste termijn aan de orde gestelde probleem, dat als gevolg van de loonontwikkeling boven de nullijn op de inkomens van actieve werknemers tussen even boven het minimum en f 55.000 in feite het adagium 'meer/méer' moet worden toegepast. Is dat in overeenstemming met het beleidsdoel, namelijk algemene matiging voor alle groepen van de bevolking? De verdelende rechtvaardigheid is hier toch wel wat zoek. Duidelijk moet zijn dat zo'n uitwerking eigenlijk alleen maar dit jaar kan worden aanvaard, omdat het praktisch onmogelijk lijkt te zijn en bovendien ook politiek onverkoopbaar deze groep in 1979 alsnog in de matiging te betrekken.

Voor 1980 zal echter ter zake een voor iedereen omvattend matigingsbeleid noodzakelijk zijn. Alleen wanneer iedereen naar draagkracht bijdraagt, zal dat in brede kring ook als

redelijk en rechtvaardig kunnen worden ervaren. Van de overheid verwachten wij dan ook niet alleen het initiatief daartoe, maar ook zo nodig meer omvattende maatregelen in corigerende zin. Overleg staat daarbij voorop, maar er moet wel voldoende tijdruimte overblijven om een brede scala van voorwaarden tot stand te kunnen brengen.

In mijn bijdrage in eerste termijn heb ik gepleit voor een soort van pas op de plaats wat betreft de politieke aspecten, min of meer naar analogie van wat in de middeleeuwen regelmatig voorkwam.

In het antwoord is daarop niet ingegaan. Is dat nu werkelijk onmogelijk? Onze fractie zou daartoe toch wel het mogelijke aangewend willen zien. Daar vragen wij dan ook om.

Min of meer in het verlengde daarvan – daarop is zijdelings wel ingegaan – is de mogelijkheid van afroaming van prijscompensatie naar voren gebracht. Een aanzet daartoe is het schonen, zoals dat neergelegd is in de onlangs aanvaarde motie. Dat treft, uiteraard uitgewerkt naar draagkracht, alle groepen en zou kunnen leiden tot een evenwichtige, allen omvattende verdeling van de matigingspijn. Wij vinden dat een betere toepassing van evenredige verdeling van de matiging dan aftopping zonder een integrale aanpak van het inkomensbeleid.

Onze fractie heeft kennis genomen van de antwoorden over de aftoppingsproblemen in het kader van het inkomensbeleid. Op de vraag of tot nu toe niet gesproken moet worden van een soort hap-snap-beleid inzake de inkomensverdeling heb ik geen antwoord gehad. De adviesaanvraag aan de SER inzake de raamwet geeft alleen maar een organisatorisch kader aan. Waar blijft echter de vervulling van in het verleden gedane toezeggingen om meer gegevens inzake de feitelijke verdeling van de inkomens, zodat wij er inzicht in kunnen krijgen? Die zijn toch nodig om een werkelijk verantwoord beleid te voeren tot het bereiken van meer gerechtvaardigde verhoudingen. Het incidenteel aftoppen vinden wij niet getuigen van een gedegen beleid.

Nog enkele opmerkingen over de financieringsproblemen en de Voorjaarsnota. De Minister van Financiën wil een te grote intering van het te goed bij de Nederlandsche Bank voorkomen. Ik ben het daar natuurlijk mee eens. Heb ik het goed dat die intering eigenlijk een eis is van de president van de Nederlandsche Bank in het kader van het overleg over de financiering van het tekort?

In dit geheel speelt ook de rentevoet een grote rol. Wat is de invloed van het hoge rentepeil op de financierbaarheid van het tekort nu? In latere jaren krijgen wij daardoor ook te maken met hogere rentelasten, die dan weer gedeekt moeten worden.

Bij de noodremprocedure heb ik nog wat nadere gegevens gevraagd, verband houdende met artikel 12 van de Comptabiliteitswet. Mag ik daar nog een antwoord op krijgen? Ik meen overigens dat de zin aan mijn motie, die ik bij de behandeling van de Voortgangsnota heb ingediend, is ontvallen, nu de procedure thans toch in werking is gesteld, hoewel wel een paar maanden te laat. Ik trek die motie dan ook in.

Ik dank de heer Wöltgens voor de wijze waarop hij voor de eerste keer een initiatief-wetsontwerp heeft verdedigd. Dat lijkt mij wel een gelukwens waard. In zijn antwoord heeft hij mijn vraag laten liggen of in de filosofie van de Partij van de Arbeid het feit past dat de actieven, van even boven het minimum, tot en met rond 50 000 gulden inkomen, in feite meer/méer krijgen. Zo neen, zou dan een verdergaand belastingvoorstel niet meer op zijn plaats zijn geweest? Overigens is uit mijn bijdrage in eerste termijn wel gebleken dat wij een verdergaande neerwaartse aanpassing van de collectieve uitgaven meer geëigend achten voor de oplossing van de problemen dan drukverzwaring.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie Van Dis c.s. (15 081, nr. 39) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De vergadering wordt van 22.05 uur tot 22.15 uur geschorst.

□

De heer **Weijers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik beperk mij in deze termijn tot het onderdeel sociale zekerheid. Ik heb met waardering kennis genomen van het antwoord en de mededelingen van de Regering. De CDA-fractie toonde zich het vorige jaar bereid, correcties op de sociale uitkeringen te bespreken. De CDA-fractie wensde de zekerheid dat de definitief te kiezen koppeling tussen inkomens van actieven en niet-actieven in de wet zou worden vastgelegd. Die zekerheid is gegeven. Dat is van het grootste belang voor de betrokkenen. De CDA-fractie sprak uit dat in de tijd van studie en beraad, die aan zulke belangrijke wetgeving voorafgaat, de problemen van ons land nu eenmaal niet stilstaan en dat aanpassingen op korte termijn nodig waren. Uit dien hoofde

Weijers

was een voorlopige, voorwaardelijke stap – een soort voorschot – inzake de correcties van straks aanvaardbaar.

Een harde randvoorwaarde van koopkrachtbehoud voor de minima werd door het kabinet al in Bestek '81 genoemd. De CDAfractie maakte daarvan met het kabinet: koopkrachtbehoud in 1979 voor ook de modaal inactieven. Toen wij dit debat ingingen, constateerden wij dat deze harde voorwaarde erg actueel zou kunnen worden, zeker als wij de energieproblemen daarbij in ogenschouw zouden nemen. Aan die constatering verbonden wij de politieke conclusie dat in dit debat vast zou moeten komen te staan op welke wijze die voorwaarde van koopkrachtbehoud zou worden waargemaakt.

Wij herinnerden de Regering aan wat zij zelf in Bestek '81 had geschreven. Wij deden ook een suggestie, die aansloot bij de uiteenlopende inkomensontwikkelingen van actieven en niet-actieven, veroorzaakt door een hoger uitvallende loonbeweging. Het kabinet is tot onze vreugde bereid gebleken, op onze suggestie in te gaan. Per 1 oktober a.s. zullen alle sociale uitkeringen met 1% worden verhoogd. Niet alleen voor de betrokkenen zijn wij daarover verheugd. Wij zijn ook blij dat opnieuw zichtbaar is geworden, dat het in dit debat het kabinet volstrekt ernst is, wanneer wordt gesproken over de garantie die aan trekkers van sociale uitkeringen op het laagste niveau en tot modaal toe is gegeven.

Ik heb hierbij de volgende vraag. Heeft het kabinet nog overwogen, in plaats van op 1 oktober 1% op 1 juli 0,5% toe te passen in verband met het niveau van 1980?

De heer **van den Doef** (PvdA): Heeft de fractie van de heer Weijers ook overwogen waarom niet de eerste variant, die in Bestek '81 is voorzien, is gerealiseerd? Ik denk aan het achterwege laten van de korting op de sociale uitkeringen indien de koopkracht bedreigd zou worden.

De heer **Weijers** (CDA): Wij hebben kennelijk dezelfde lessen in logica gehad, want ik was daaraan net toe.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de vraag stellen of het niet logisch zou zijn, het stapje van het minder meer per 1 juli op te schorten. Dat betreft de andere mogelijkheid, die ik krachtens Bestek '81 heb geopperd. Daartegen zijn twee opties. Allereerst de redenering van de Staatssecretaris. Hoe vreemd het ook lijkt: per 1 juli een stapje zetten en per 1 oktober 1% er-

over heen. Je zou zeggen: het lijkt een beetje op een Willibrordusprocessie.

Staatssecretaris **De Graaf**: Wat is dat?

De heer **Weijers** (CDA): Dat is de processie van Echternach. Misschien is dat een iets duidelijker begrip.

De heer **Jansen** (PPR): U weet dat het kenmerk van die processie is, dat je wel vooruit blijft gaan?

De heer **Weijers** (CDA): Ja, dat is geen punt; dat doen wij ook met zijn allen, alleen gaat het soms wat moeilijk. Ik moet nu even kijken waar ik was gebleven. Ik was in Echternach, maar ik kom nu weer terug in Den Haag. Als men ooit in Echternach is geweest, kan ik mij best voorstellen dat men liever in Echternach is dan in Den Haag, hoewel ik op dit moment het liefst in Twente zou willen zijn.

De redenering van de Staatssecretaris is op zich zelf logisch. Waarom? Hij zegt: Er zijn fouten in de systemen en hij heeft duidelijk gemaakt dat die ook waar te nemen zijn. De Staatssecretaris zegt: Als ik nu geen correctie aanbreng, geen voorschot doe, dan zet ik eigenlijk de hele opschoningsoperatie stop.

Er is ook nog een andere redenering bij ons, namelijk dat de oplossing van het kabinet voor het inkomenseffect in 1979 voor met name de laagstbetaalden gunstiger uitpakt. Immers, als wij het stapje van 0,2% niet doen – ik beperk het tot de laagstbetaalden – dan komt natuurlijk de hele 1% ook weg te

vallen. Wij hebben gezegd dat voor ons niet de vormspelletjes in de eerste plaats komen, maar dat het inkomen van de lagerbetaalden het uitgangspunt is.

Essentieel is voor ons dat dit de laatste keer is dat wij zonder onderliggende wetgeving en daarbij behorende SER-adviezen zulke zaken doen. Wij houden de Regering en in het bijzonder de Staatssecretaris aan de toezegging dat per 1 januari aanstaande alleen via die weg verder kan worden gegaan met het corrigeren van datgene wat fout is.

□

De heer **Gerritse** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In de eerste termijn heb ik geprobeerd duidelijk te maken, dat de aftopping voor ons een heel belangrijk punt is. Ik heb daarbij een aantal redenen genoemd die ik niet allemaal zal herhalen. Op twee aspecten van de aftopping kom ik nog even terug. Dat betreft de werkgelegenheid en het niveau van de aftopping.

Het niveau waarop wordt afgetopt was en is voor ons in het kader van het gepresenteerde pakket en ons oordeel over dat pakket een heel gewichtig punt. In het interruptiedebatje met de Minister viel het woord 'willekeur' rond het vaststellen van dat aftoppingsniveau. Ik was het niet helemaal eens over die term 'willekeur', maar ik zou in ieder geval vinden dat er dan wel een consequente willekeur zou moeten zijn. Ik geloof dat wij dan enige

De heer Gerritse (CDA) achter de kathedraal. Op de voorgrond v.l.n.r. de heren Lubbers, Weijers (beiden CDA) en Van der Doef (PvdA)

Gerritse

consequentie zouden kunnen aanbrengen door het amendement, dat inmiddels is rondgedeeld en dat de heren Nypels en Nijhof hebben ondertekend. Ik dacht dat... de consequentie die uit mijn betoog in eerste termijn zou moeten worden getrokken was, dat wij een amendement als dit indienen. Dat hebben wij dan ook gedaan.

Ten aanzien van de werkgelegenheid zag de Minister er volgens zijn zeggen niet zoveel om nu ad hoc te gaan spreken over een fonds, waarin de aftoppingsgelden zouden kunnen worden gestort en het eventueel blokkeren van de gelden, die afgetopt zouden worden. Wij achten de relatie tussen werkgelegenheid en aftopping zo belangrijk dat wij een poging zouden willen doen om wat aan te reiken om de band met de werkgelegenheid wat te versterken.

Wij geven de Regering deze zaken ter overweging, ter inbouw in dit tijdelijke wetsontwerp. Wellicht is het zinvol deze zaken ook mee te nemen bij de adviesaanvraag aan de SER over het eventueel structureel maken ervan.

Onze suggestie komt op het volgende neer. Via een algemene maatregel van bestuur zou men de ondernemers kunnen verplichten om de in dit wetsontwerp geregelde aftoppingsbedragen af te dragen. In die algemene maatregel van bestuur zouden ook de wijze van afdracht – bij voorbeeld storting in een fonds – en de bestemming van deze bedragen geregeld kunnen worden. Als zoiets een wettelijke regeling gevonden heeft, wordt het informatierecht van de ondernemingsraad, als het gaat om de inkomensverdeling in de onderneming, versterkt. Dat recht krijgt dan de vorm van een controle op het al dan niet overtreden van een wettelijke regeling. Hoewel wij wel problemen zien bij het regelen van zo'n zaak in een ad hoc-wet, wachten wij toch met belangstelling de reactie van de Regering af.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Aan wie moeten de gelden worden afgedragen?

De heer **Gerritse** (CDA): Ik noemde al een fonds, dat dan ook weer een bestuursorgaan zou moeten hebben. Wij willen overigens niet al te concreet zijn op dit punt. Wij geven de Regering alleen een zekere handreiking, een aanwijzing in welke richting gezocht zou kunnen worden.

De heer **Poppe** (PvdA): En het moet per 1 juli ingaan?

De heer **Gerritse** (CDA): Dat is nu één van de technische problemen. Wij hopen in ieder geval dat de Regering haar best wil doen om althans te overwegen of er nog mogelijkheden zijn.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Het wordt een soort van FBA, een fonds bijzondere activiteiten?

De heer **Gerritse** (CDA): In mijn groepering wordt daar weinig over gesproken, dus daar zou ik verder niet op in willen gaan.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik heb met veel belangstelling geluisterd en het spreekt mij wel aan.

De heer **Gerritse** (CDA): Dat doet mij genoegen.

De heer **Jansen** (PPR): Maar nu even serieus over dat fonds.

De heer **Gerritse** (CDA): Ik was serieus.

De heer **Jansen** (PPR): Als het per 1 juli in moet gaan, wordt het wel erg moeilijk. De Regering zou beslag moeten leggen op een inkomensbestanddeel, zou daar een bestemming aan moeten geven en daarvoor moet dan een wettelijke regeling zijn, anders gaat dat niet. De Eerste Kamer moet er ook nog over spreken en dat betekent, dat wij op dit moment concreet met dat voorstel bezig zouden moeten zijn. Als dat niet het geval is, is wat u nu zegt een slag in de lucht.

De heer **Gerritse** (CDA): Ik heb mijn woorden zorgvuldig gekozen. Ik heb gesproken van het aanreiken van een aantal elementen waarop ik een reactie van de Regering wil horen. Ik vind namelijk dat ik weinig concrete reacties heb gehad – noch in negatieve noch in positieve zin – op wat ik in eerste termijn heb gezegd.

De heer **Jansen** (PPR): Dat begrijp ik, maar u zegt erbij dat u van de Regering verwacht dat zij haar best zal doen om ervoor te zorgen dat deze zaken per 1 juli ingaan. Ik zeg dan, dat dit een slag in de lucht is, want het kan technisch gezien helemaal niet.

De heer **Gerritse** (CDA): Dan heb ik mij toch niet duidelijk uitgedrukt. Ik verwacht dat de Regering haar best doet bij het overwegen van de mogelijkheden die zij daarvoor ziet. Ik ben het met u eens, dat ik niet van de Regering kan eisen dat het per 1 juli in orde moet zijn. Dat zou inderdaad te ver gaan.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Betekent dit dat de CDA-fractie de voorkeur heeft voor die vorm boven mogelijkheden om per

onderneming in overleg tot bestemmingen te komen waarover tal van opmerkingen zijn gemaakt? Het fondsje waarop u doelde, geniet de uitgesproken voorkeur, begrijp ik.

De heer **Gerritse** (CDA): Dat heb ik niet gezegd. Ik heb een suggestie gedaan waarop ik een reactie vraag. Ik kan mij situaties voorstellen waarin een fonds te kiezen is boven een regeling in de ondernemingsraad. De heer Van der Doef zal zich die situaties ook wel kunnen voorstellen. Er zijn echter ook situaties waarvan men zegt dat het dan ook best in de onderneming kan worden geregeld. In mijn eerste termijn heb ik deze twee mogelijkheden naar voren gebracht en ik zou graag wat meer van de Regering hierover vernemen.

De heer **Van der Doef** (PvdA): Ik dacht nogal duidelijk te hebben aangetoond dat met de bestaande wetgeving die de Regering wil handhaven van dat overleg weinig terecht zal komen. In dit licht gezien, heeft mijn fractie – zo heb ik dat ook gezegd – zeker een voorkeur voor dat tijdelijke fonds voor een half jaar, omdat daarmee de bestemming duidelijk komt vast te liggen.

De heer **Gerritse** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Doef geeft nu zijn reactie en zijn mening weer, maar ik zou er graag de mening van de Regering naast willen leggen.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Netto gezien gaat de aftopping om zo'n 25 mln. op jaarbasis. Zo'n 99,5% van de ondernemingen heeft minder dan 500 werknemers en bij dat halve procent gaat het bij aftoppen om ongeveer 25 werknemers, hetgeen neerkomt op zo'n 7000 op jaarbasis. Bij 99,5% van de ondernemingen is het effect dus minder. Het wordt dan een enorme bedoening, want voor die 99,5% van de ondernemingen gaat het om hele kleine bedragen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Eén miljardste van de wereldbevolking!

De heer **Gerritse** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Dat zou een stofje aan de weegschaal en een druppel aan de emmer kunnen zijn, misschien de druppel die de emmer doet overlopen, maar de vraag van de heer De Korte is volgens mij niet helemaal eerlijk. Ik doe een voorzichtige suggestie van enige elementen en hij regelt dat nu al concreet en daar ben ik op dit moment nog niet aan toe.

Ik kom nu op de trendvolgers. Wij hebben op onze opmerkingen een

Gerritse

aantal positieve reacties gekregen van de Regering. Wij waarden het pas doen ingaan op 1 juli van één stapje, wij waarden de principiële bereidheid tot de differentiatie om rekening te houden met verschillen tussen de groepen, wij hebben er begrip voor dat voor 1979 volledige differentiatie wat moeilijk uit te werken en te bereiken zal zijn, maar wij hoorden met genoegen de bereidheid om de differentiatie als een hardheidsclausule te hanteren, ook in 1979.

Wij waarden bovenal de toezegging om de differentiaties zoveel mogelijk in overleg met de werknemers toe te passen en wij waarden ook de toezegging om bij de besteding van de gelden met de werknemers over arbeidsplaatsenplannen te willen praten. Ik wil hier nogmaals het belang onderstrepen dat onze fractie hecht aan de band tussen matiging en werkgelegenheid.

In mijn eerste termijn heb ik gezegd dat het deze zorg is die wij samen met de mensen op de vakbewegingdemonstraties van maandag en dinsdag jl. hebben gevoeld. Het overheersen van deze zorg was één van de redenen dat ik deze bijeenkomsten als waardige bijeenkomsten heb gekwalificeerd. Ik dacht dat een vakbeweging die dergelijke bijeenkomsten organiseert toch ook gevoelig moet zijn voor een aantal handreikingen van de kant van de Regering die ik vandaag in dit debat heb aangevoerd.

□

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag de Minister danken voor de uitvoerige beantwoording van mijn opmerkingen. Hij is met name uitvoerig ingegaan op hetgeen ik heb genoemd de hardheid van het financieringstekort. Ik heb daar drie elementen in onderscheiden en wel in de eerste plaats de positie van de lagere overheid. Op dit punt heeft de Minister eigenlijk geen nieuwe argumenten aangevoerd.

Ten tweede de aardgasbaten. Daarvan heeft hij gezegd, dat die zeker geen tegenvaller zullen opleveren. Ik beschouw dit als een understatement, zeker gelet op de stijging van de afzet met 8% in de eerste maanden van het jaar.

In de derde plaats heb ik gesproken over het structurele karakter van de tegenvaller in de vennootschapsbelasting. Daarop zou de Minister in tweede termijn terugkomen. Ik kan dus niet zeggen, dat het tekort 'harder' is geworden in eerste termijn. Wij zullen

natuurlijk het vervolg van de ontwikkelingen en het vervolg van het antwoord van de Minister afwachten, maar voorshands voel ik mij toch gesterkt in de mening, dat in dit geval de methode van de kasblokkade een passende reactie is. Ik moet daarbij rechtzetten, wat de heer Kombrink in eerste instantie heeft gezegd. Hij meende namelijk uit de schriftelijke reactie van mijn fractie te kunnen opmaken dat onze kritiek was dat de keuze wordt vooruitgeschoven. Dat was niet onze reactie.

Als ik de kasblokkade een passende reactie noem, dan komt daar voor ons nog bij de daling van de liquiditeitsquote, waarover de Minister heeft gesproken en het opdrogen van het betalingsbalansoverschot als bron van liquiditeitsschepping. In de huidige situatie, bij de huidige vooruitzichten, zijn wij het met het kabinet eens dat er geen verder gaande ombuigingen moeten worden toegepast. Daarom zie ik ook geen aanleiding – ik zeg dit eveneens aan het adres van de heer Kombrink – om te vragen om een belastingverhoging per 1 oktober. Ik blijf bij hetgeen ik heb gezegd over lastenverhoging in het algemeen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Waarom blijft de heer Van Amelsvoort daarbij? Zou hij dat ietwat kunnen toelichten, aangezien ook met betrekking tot 1979 door zijn fractie de rol van indirecte belastingen – selectief – aan de orde is gesteld? Hij laat na, daartoe thans voorstellen te doen. Waarom?

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Ik zie geen aanleiding tot het doen van voorstellen. Ik vind dat het kabinet een passende reactie heeft gegeven met de methodiek van de kasblokkade en die van de versnelde inning. Een en ander past uitstekend in de gegeven omstandigheden. Het antwoord van de Minister heeft de indruk, die wij na lezing van de Voorjaarsnota hadden, nog versterkt.

Ten aanzien van de aardgasbaten heeft de Minister gesproken over tussentijdse bijstelling van de aardgasprijzen. Ik kreeg uit zijn betoog de stellige indruk dat het kabinet alles zal doen om de aardgasprijzen – ik citeer de Minister – 'op hun marktwaarde te brengen'. Met andere woorden: het kabinet zal er alles uithalen, wat er uit te halen is. Daarin steunen wij het kabinet gaarne.

De heer Kombrink sprak zojuist over wat ik in eerste termijn heb gezegd over de keuze van de belastingsoorten in het geval dat zich de noodzaak van een verhoging van de tarieven voor-

doet. De Minister heeft onze criteria niet afgewezen. Gelet op 's Ministers voorliefde voor dubbel negatieve uitdrukkingen leg ik dit uit als instemming.

Ik vind het belangrijk dat hij een literatuurstudie over dit onderwerp heeft toegezegd. Ik denk dat die ook met spoed kan worden afgewerkt en dat de resultaten ervan spoedig bekend zullen kunnen worden gemaakt. Ik heb zoëven al bij interruptie laten blijken dat ik daarbij onderscheid tussen korten en lange-termijneffecten van betekenis vind. Ik denk dat er toch ook al wel enige statistische bewerkingen kunnen worden uitgevoerd om wat elasticiteiten te achterhalen. Daarvoor is wel materiaal bij het departement aanwezig. De resultaten daarvan kunnen misschien tegelijk komen met die van het literatuuronderzoek.

Ik erken dat, als je de belastingen gebruikt ter sturing van de consumptie en dat lukt in de zin van afremming, je dan geen opbrengst krijgt. De mens is zwak en de fiscus weet zeer wel dat juist ongezonde producten een zeer geringe prijselasticiteit hebben. Daarmee is natuurlijk de zaak niet afgedaan. Er zitten veel meer aspecten aan. Ik heb helaas niet de gelegenheid daarop in te gaan. Ik volsta met de constatering dat het onderwerp op de rol staat.

Ik kom tot de woningbouw. De Minister betoogt dat begrotingsruimte niet hetzelfde is als ruimte op de kapitaalmarkt. Hij betoogt dat je de kapitaalmarkt niet kunt compartimenteren. Dat standpunt deel ik met hem. Ik bepleit geen compartimentering, geen aparte nis voor de woningbouw in de kapitaalmarkt, met of zonder eigen kaarsje. Ik trek wel de lijn door die de fractie voor de begroting 1979 Volkshuisvesting heeft getrokken.

Ik kan heel goed begrijpen dat de Minister in een dilemma zit met betrekking tot zijn zorg voor de financiële orthodoxie, die ik met hem deel, en de zorg om de woningbouw die hij ongetwijfeld met ons deelt. Ik wil hem niet uit die orthodoxie trekken, maar in dit dilemma laten wij op dit moment de doorslag geven aan onze zorg om het toenemende woningtekort. Het is immers te vrezen dat de premiewoningbouw in de a- en b-sector achterblijft. Wij willen dat gecompenseerd zien door tijdige verhoging van het woningwetbouwprogramma. Wij vernemen graag van de Minister of hij na het door hem toegezegde overleg met zijn collega van VRO bereid is in te stemmen met een beslissing in deze zin.

Van Amelsvoort

Aan het adres van ons medelid Wöltgens wil ik graag meer zeggen dan waarvoor ik tijd heb. Ik moet mij echter beperken met de opmerking dat hij naar mijn mening zijn ontwerp bekwaam heeft verdedigd, maar – jammer voor hem – ons niet heeft kunnen overtuigen.

Ik heb al gezegd dat wij instemmen met het beleid dat is neergelegd in de Voorjaarsnota. Ik moet daarbij één kanttekening maken: de verdeling binnen de departementen is nog niet bekend en daarover spreken wij ons dus nu nog niet uit.

□

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot de geachte afgevaardigde de heer Nypels merk ik op dat ik zijn zelfcorrectie aan mijn adres zeer op prijs heb gesteld; misschien kan hij school maken in de fractie van D'66!

Ik dank de Minister van Financiën voor zijn antwoord, onbevredigend in sommige opzichten, soms onvermijdelijk onbevredigend en bevredigend

in andere opzichten. Dat geldt voor vele interventies van ministers.

Ik wil deze repliek plaatsen in het kader van één stelling en die is: wij moeten met elkaar, Regering en Staten-Generaal, overheid en bevolking, Bestek '81 overeind houden. Het gaat niet in de eerste plaats om begrotingsbedragen, het gaat vooral ook om de richting van de te nemen maatregelen, het gaat om de mentaliteit, de wil om een beleid te doen slagen.

Voordat ik tot enkele specifieke hoofdpunten uit de eerste termijn van het debat over de Voorjaarsnota overga, moet mij een opmerking van wat andere aard van het hart. Sommige afgevaardigden hebben mij, meen ik, vanmiddag kwalijk genomen dat ik een beetje ironisch heb gevraagd wanneer het debat over de volkshuisvesting zou zijn afgelopen. Wat was namelijk het geval?

Verschillende geachte afgevaardigden die in het geheel niet aan het debat over de Voorjaarsnota hadden deelgenomen, waren toen al naar mijn schatting ongeveer een half uur bezig geweest de Minister te tackelen over

de financiering van de woningbouw. Ik ben de laatste om het belang van dat onderwerp te onderschatten.

De geachte afgevaardigde de heer Van Amelsvoort heeft er zojuist ook nog over gesproken. Ik ben de laatste om te proberen (ik zou er niet in slagen) de oppositie het spreken te belemmeren, maar deze Voorjaarsnota bevat tientallen compensatieposten. Wij hadden een onderwijsdebat kunnen hebben. Wij hadden een defensiedebat in deze context kunnen hebben. Wij hadden een debat over de bedrijfssteun kunnen hebben enz. enz. enz.

De heer **Van Dam** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de heer Joekes eraan herinneren dat zijn fractiegenoot de heer De Beer een motie heeft ingediend (een motie die is aanvaard door de meerderheid van deze Kamer), waarin de Regering werd uitgenodigd bij gelegenheid van de Voorjaarsnota de Kamer zekerheid te verschaffen over een onderzoek dat verricht moest worden naar de mogelijkheid het woningbouwprogramma in de komende

Discussie tussen de heren Lubbers (CDA), Terlouw, Nypels en Engwirda (allen D'66)

Joekes

jaren te verhogen? Wat wij gedaan hebben, was eigenlijk op verzoek van de heer De Beer.....

Minister Andriessen: Daar hebt u helemaal niets over gezegd vanmiddag. U hebt het alleen maar over uw eigen motie gehad.

De heer **Van Dam** (PvdA): Dat is niet waar. U moet de Handelingen nog maar eens nakijken. Ik heb enkele keren nadrukkelijk de motie van de heer De Beer genoemd, een motie (ik zeg het nogmaals) die de Regering verzocht bij gelegenheid van de Voorjaarsnota over deze problematiek aan de Kamer helderder te verschaffen. Ik neem de heer Joekes zijn opmerking niet kwalijk, maar misschien zou hij dat wat beter kunnen coördineren binnen zijn fractie in het vervolg.

De heer **Joekes** (VVD): In de eerste plaats vraag ik mij af, of de geachte afgevaardigde staat te roken in de zaal.

De **Voorzitter:** Dat gaat u niets aan.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Dat is maar zeer betrekkelijk waar, want het is aan ieder lid een vraag te stellen over de orde, zoals ook over de orde van het debat van vanmiddag.

De heer **Van Dam** (PvdA): Ik sta dus niet te roken!

De heer **Joekes** (VVD): De Voorzitter neemt daar nota van.

Waar het om gaat, is het volgende. Natuurlijk weet ik van de motie van de heer De Beer. Natuurlijk is de coördinatie in mijn fractie wel zodanig dat ik daarvan op de hoogte ben. Het debat dreigde naar mijn mening te onttaarden in een disproportioneel accent op één element, hoe belangrijk ook (maar) ook het onderwijs is belangrijk, ook de defensie is belangrijk; ook de bedrijfssteun is belangrijk van het geheel waarover naar aanleiding van deze Voorjaarsnota opmerkingen zijn te maken.

Het spijt mij dat de geachte afgevaardigde het zo opvat, want ik stuurde erop aan de opmerking te maken (en die maak ik nu) dat het mij spijt als ik medeleden daarmee zou hebben gefrustreerd, dat ik het weer zal doen als het weer gebeurt en dat ik weer zal proberen de disproportionaliteit van deze behandeling te voorkomen. Ik kom hierop straks zijdelings nog terug. Ik spreek nu over het tekort.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik kan de heer Joekes verzekeren dat hij ons op dit punt niet heeft gefrustreerd.

De heer **Joekes** (VVD): Dat kan natuurlijk een dubbele bodem hebben, want ik kan de geachte afgevaardigde op andere punten gefrustreerd hebben. Laat ons dit in het midden laten op dit late uur.

Ik kom thans op het tekort. Ik heb gezegd, dat het kabinet zelf zijn eigen begroting met naar mijn schatting toch wel enige honderden miljoenen, alléén al voor 1979, heeft laten verslechteren, bij voorbeeld door de uitkomst van de onderhandelingen met de ambtenarenbonden, en indirect in de sociale sector door het talmen met een bruikbare regeling voor de eigen bijdrage in de gezondheidszorg. Ik heb de Minister van Financiën gevraagd hoe groot die gaten in de ombuigingsoperatie voor 1979 zijn en hoe ze kunnen worden opgevuld. Ik heb hierop geen antwoord gekregen. Ik neem aan dat ik dit antwoord in tweede termijn nog krijg.

Ik kom dan op het tekort in ruimere zin en de financiering daarvan. Wat de Minister hierover heeft gezegd, heeft onze ongerustheid eerder vergroot dan verminderd. Hij geeft toe dat het tekort voor een niet onbelangrijk deel monetair zal moeten worden gefinancierd. Ik heb het zelf nog iets bescheidener geformuleerd, namelijk dat er natuurlijk inflatoir zal moeten worden gefinancierd.

Wat die financiering betreft heeft de Minister zich allereerst beroepen op het schatkistsaldo bij de Nederlandse Bank. Natuurlijk maakt de president van de Nederlandsche Bank daarover niets uit. Het is gewoon een rekening die de Minister bij de Bank aanhoudt. Het is altijd een sterk fluctuerende post. Drie dagen geleden bedroeg deze nog geen 500 miljoen. Een week daarvoor bedroeg deze 71 miljoen. Het is dus geen serieuze bron van financiering.

De verkoop van schatkistpapier aan de banken is de klassieke methode van binnenlandse inflatoire financiering. Nu de liquiditeitsquote daalt, zoals de Minister heeft gezegd, nu er dus in het land minder contanten beschikbaar zijn, groeit dan niet de waarschijnlijkheid dat de Minister zijn biljetten en promessen niet eens aan de banken kwijttraakt in de mate waarin hij dat wenst? Als hij mij gerust kan stellen, welnu dan ben ik gerust.

In het voorbij gaan is dit ook een griezelig beeld voor de investeringen van het bedrijfsleven. De investeringsquote is duidelijk te laag. Ik weet ook heel goed dat de investeringsneiging niet alleen wordt bepaald door de beschikbaarheid van middelen. De Minis-

ter heeft gezegd dat de toevloeiing uit het buitenland gemakkelijker wordt gemaakt.

Niettemin, waar halen de ondernemingen in de concurrentie met de overheid, die altijd op de kapitaalmarkt bestaat en zeker nu die krap is, hun arbeidsplaatsenscheppende investeringen vandaan? In ieder geval niet uit de verhoogde voorheffing van de Vennootschapsbelasting, ook niet voor de technologie, ook niet voor de innovatie. Ik zeg dit even in het voorbijgaan tegen D'66, dat die voorheffing van de Vennootschapsbelasting nog hoger wil opschroeven dan nu het geval is, en tegelijkertijd de mond vol heeft over technologie en innovatie.

De betalingsbalans is slecht. Ook uit dien hoofde is de kapitaalmarkt krap. Dit zal natuurlijk zo blijven in de komende jaren. Het buitenland heeft kennelijk langzamerhand in de gaten hoe het met onze loonkosten is gesteld en hoe in de driehoek van de krekkel, de mier en de uil, de uilen vijf jaar lang hebben gekrekeld terwijl wij helaas alleen maar hebben kunnen mieren.

Ik wil Pelion niet op Ossa stapelen. De financiering wordt in ieder geval een groot probleem. De Minister ontkent dit ook niet, maar wij zitten er maar mee. Het wordt een veel groter probleem dan vroeger omdat de omstandigheden in hun algemeenheid verslechterd zijn. Dat weet de Minister natuurlijk ook. Wij verlangen van hem alleen de toezegging dat die bedrijven, die nog winstkansen zien, bij voorkeur met werkgelegenheid en anders zonder werkgelegenheid, ook op onze kapitaalmarkt de ruimte zullen houden om kapitaal aan te trekken.

Ik kom op de supplettoire begroting en daarmee zijdelings weer terug op de kwestie van de woningbouw, die daarmee enigszins te maken heeft. De Kamer wil die supplettoire begrotingen snel hebben, niet alleen met betrekking tot de woningbouw, maar ook met betrekking tot de rest van de hele handel. Dit is rechtstreeks en zijdelings, op verschillende manieren gezegd. Ik vind dat de Minister van Financiën hierover vanmiddag wel erg vriendelijk heeft gedaan. Dat hij een vriendelijk mens is, stel ik op prijs. Hij gaf echter de indruk dat hij wel wil, maar dat hij niet altijd kan, dat het zo moeilijk is en dat er zoveel procedures zijn. Daarmee zijn wij echter niet tevreden.

Ik ben nu wel gedwongen in te gaan op het begrip 'tijdig' in de Comptabiliteitswet, artikel 10 van die wet verplicht de Minister, om 'supplettoire begrotingen tijdig aan de Staten-Generaal te

overleggen'. Wat betekent dit tijdig nu eigenlijk? Wat kan het betekenen? Dit kan alleen maar betekenen tijdig genoeg om de Staten-Generaal, beide Kamers, in staat te stellen gewijzigde begrotingsbedragen te beoordelen, af te wegen, te behandelen en aan te nemen of te verwerpen' voordat de wijziging in werking treedt, voordat het maatschappelijk effect daarvan optreedt. Dit kan gewoon niet meer als niet uiterlijk augustus – dit lijkt mij al laat – die aanvullende begrotingen hier zijn.

Eigenlijk behoren zij de Voorjaarsnota te vergezellen. Eigenlijk behoort de Minister de Voorjaarsnota in te dienen, waarbij hij zo veel mogelijk suppletore begrotingen voegt. De Minister doet zich machtelozer voor dan ik meen dat hij is. Hij is in dit comptabiliteitsstuk de hoofdrolspeler en het stuk is Macbeth en niet Hamlet.

De **Voorzitter**: Dan is nu het woord aan....

De heer **Joekes**: Mijnheer de Voorzitter! Onze twijfels over de wijsheid....

De **Voorzitter**: Ik dacht dat u klaar was. Ik vond het zo'n mooi slot.

De heer **Joekes** (VVD): Ik ook! !

□

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Financiën is op vele opmerkingen ingegaan en heeft nogal wat vragen beantwoord, maar ook een aantal vragen niet. Over 1980 kom ik straks nog te spreken. Ik som kort op waarop hij niet is ingegaan, mij bij voorbaat verontschuldigd als ik op een enkel punt met mijn gedachten elders zou zijn geweest en ik het antwoord van de Minister – dan zou het heel summier moeten zijn geweest – heb gemist.

De Minister is niet ingegaan op:

a. de wijze van het compenseren van het 1-julipakket. Wellicht dienen door mededelingen die eerder vandaag zijn gedaan, nog extra effecten aan hetgeen in de beantwoording van de vragen is genoemd te worden toegevoegd;

b. de resultaten van het overleg met verzekeringsmaatschappijen en hypotheekbanken over beperking van de consumptieve kredietverlening via hypotheeken;

c. het OESO-beraad en de meer recente economische inzichten, en wel internationaal;

d. de ontwikkeling in het aantal subsidie-aanvragen voor woningisolatie in de vraag of aanvullende middelen daarvoor vereist zijn;

e. de vraag of de activiteiten voor het gericht aanvullend beleid, gezien de tegenvaller – let wel, ik spreek over een tegenvaller – van f 400 miljoen in de besteding, tijdig zijn of worden gestart;

f. de voor de woningverbetering vereiste middelen en het buiten beschouwing laten van de doorwerking van de extra algemene loon- en prijsbijstelling naar '80, waar de belastingopbrengstdaling ten dele structurele componenten lijkt te hebben, wat mij niet geheel met elkaar lijkt te sporen;

g. de gaten die in het volumebeleid en in de volksgezondheidssector dreigen te vallen bij het dichtten van eerder ontstane gaten;

h. de vraag naar het overleg binnen het kabinet over de basispremie binnen de WIR, gegeven de mededelingen die Minister Van der Stee daarover kortgeleden in een openbare commissievergadering heeft gedaan;

i. ten slotte het punt van de rente-af trek.

Ik kan mij voorstellen dat zeker op dit laatste punt het CDA geïnteresseerd zou moeten zijn naar de vraag wanneer daarover iets te melden is, gegeven de eerdere aankondigingen van de Minister over het beraad over het Hofstra-pakket binnen het kabinet. Ik kan mij voorts voorstellen dat het CDA behoefte heeft om de eerdere stellingname hier in dit debat over de Voortgangsnota ten aanzien van beperking van de rente-af trek expliciet te herhalen, gegeven wat publiek is geworden over standpunten van sommige bewindslieden. Graag heb ik alsnog een antwoord op de door mij over al deze punten gestelde vragen en gemaakte opmerkingen.

Vervolgens kom ik tot de financierbaarheid van het tekort. Ik constateer dat de veronderstelling van de Minister dat het tekort van de lagere overheid nog steeds moet worden gesteld op 1,5% van het nationaal inkomen, nog steeds is gebaseerd op een raming van verleden jaar, die is herhaald in het centraal economisch plan, dat er geen aanwijzingen zijn dat het meer, minder wordt of 1,5% blijft. Ik acht de kans zeer reëel aanwezig dat het lager uitvalt.

Minister **Andriessen**: Op grond waarvan acht u die kans aanwezig?

De heer **Kombrink** (PvdA): Op grond van de ontwikkeling in de afgelopen drie jaar. Deze heb ik gememoreerd. De Minister heeft weliswaar voor één jaar een aantal incidentele ontwikkelingen genoemd, maar hiervoor was sprake van de grootste piek, namelijk van 0,8 of daaromtrent. Hij heeft echter

niets gezegd over de overige twee jaren. Wellicht is er op dit punt een marge in de raming aanwezig.

In het kader van de financierbaarheid heeft de Minister verder gesproken over een gunstige monetaire ontwikkeling. Hij heeft gezegd dat de tendens tot daling van de liquiditeitsquote zich voortzet en dat er bovendien geen tegenvallers zijn in de volumeontwikkeling van de betalingsbalans. Is er misschien sprake van een verbetering, vraag ik, aansluitend op wat ik eerder heb gevraagd over het OESO-beraad en de schatting van het effect op de Nederlandse economie van de positieve ontwikkeling die zich in West-Duitsland in april en mei van dit jaar met de investeringen heeft voorgedaan.

Uiteraard zullen wij ons niet volledig op de antwoorden op deze vragen baseren bij de beoordeling van de situatie voor de komende tijd, maar wij mogen deze dingen weten.

De heer **Joekes** heeft gevraagd hoe het zit met het lenen in het buitenland. De Minister is hierop uitvoerig ingegaan, maar zijn antwoord hierop was enigszins curieus. Hij wees het idee af, maar bracht tegelijkertijd onder onze aandacht dat er voor het particuliere bedrijfsleven grotere mogelijkheden voor lenen in het buitenland zijn ontstaan. Mijn eerste vraag hierover is waarom de Minister wél aan de ene, maar niet aan de andere leningsbehoefte denkt.

Ik meen dat de Minister ook pluspunten van lenen in het buitenland had kunnen vermelden. Dit zou namelijk een geringere opwaartse druk op het renteniveau in ons land kunnen bewerkstelligen. Verder moet lenen in het buitenland – dit miste ik vooral in het betoog van de Minister – worden afgewogen tegen de risico's van monetaire financiering. De financierbaarheid van het tekort langs deze weg moet dus worden afgewogen tegen het belang dat wordt gehecht aan de afvloeiing van liquiditeiten naar het buitenland. Beide componenten hebben met inflatie te maken. De Minister brengt naar onze indruk te weinig afweging tussen beide tot stand.

Overigens hoeft misschien niet eens de overheid meer in het buitenland te kunnen lenen. Ter wille van de ruimte die nationaal kan ontstaan ook voor de overheid, is het zeer wel denkbaar dat de banken minder strenge restricties op dit punt krijgen.

Zonder van onze kant uitdrukkelijk standpunten op dit punt in te nemen, hoor ik graag expliciete overwegingen van de Minister, daar het een niet onbelangrijk aspect van de financierbaarheid van het tekort raakt.

Kombrink

Ik wijs nog eens uitdrukkelijk op onze opvatting dat de aanvaardbaarheid van het tekort mede afhankelijk is van de bestemming ervan. De Minister is hierop niet uitvoerig ingegaan. Hij heeft onze stelling bestreden dat het ene tekort het andere niet is. Wij menen dat er naar gelang de economische situatie en het doel waarvoor het tekort wordt gebruikt, sprake kan, mag en moet zijn van verschil in beoordeling.

De Minister heeft gezegd – wij hadden dit al geconstateerd – dat afgezien van het maximum per departement van de uitgavenblokkade, het kabinet geen politieke prioriteiten heeft gesteld. Dit had misschien wél kunnen gebeuren. Waarom zou een politiek functionerend kabinet het stellen van politieke prioriteiten nalaten?

Minister Andriessen: Dit zit hem in de aard van de blokkade.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat weet ik niet. Hierover gaat mijn tweede opmerking op dit punt. Wij hebben gezegd – dit is ook van de kant van het CDA in een over de Voorjaarsnota uitgegeven persbericht gesteld – dat de effecten van de blokkade pas definitief kunnen worden beoordeeld, wanneer de invulling per departement, dus de posten waar de blokkade betrekking heeft, op tafel ligt. Dit is duidelijk; dit dient zo snel mogelijk te gebeuren. Uitgavenblokkade kan betrekking hebben op het feit dat uitgaven toch al niet tot stand zouden zijn gekomen. Hierop wordt in de Voorjaarsnota gedeut. De blokkade heeft dan in hoge mate het karakter van een 'fake' heb ik gezegd. De blokkade kan echter ook betrekking hebben op uitgaven – dit is voor ons per departement niet zo maar te overzien – die tot stand hadden kunnen komen.

In dat geval zijn materiële effecten in het geding. Dat moet beoordeeld kunnen worden. De Minister heeft nagelaten toe te zeggen dat er per departement zo spoedig mogelijk – ik heb het er ook in de discussie met de heer Joekes over gehad – mededelingen aan de Kamer over worden gedaan. Ons oordeel zullen wij ons dus moeten voorbehouden, zeker ten aanzien van verhogingen van de blokkade ten gevolge van bedrijvensteun en eventuele andere te dekken extra uitgaven.

Verder de versnelde inning. Ik kon mij wel een beetje voorstellen dat de heer Joekes op een gegeven ogenblik in het debat, gezien de stellingname van zijn fractie, zorgen over het ondernemingsklimaat ten toon leek te spre-

den. Hij heeft goed gewogen. De voorheffing is niet niks, zeker niet in de sfeer van de vennootschapsbelasting. Het betekent dat toch meer opgehoest moet worden. Daar gaan effecten van uit. Het leek mij niet geheel ten onrechte, gegeven de beleidsfilosofie van het kabinet en het standpunt van de fractie van de heer Joekes, dat hij daarover opmerkingen maakte. Het leek mij bij hem niet helemaal te gaan over de presentatie van het kabinet; naar mijn indruk had hij wel degelijk ook een materiële zorg.

Ik zou op dit punt nog willen zeggen dat de Minister nog eens iets uitdrukkelijker zou kunnen aangeven, in welke mate wij niet bevreesd moeten zijn bij verhoging van die voorheffing voor een stijging van het aantal rekestes. Ten aanzien van de inkomstenbelasting wordt, zoals ik heb gezegd, van dat element gewag gemaakt in de beantwoording van de schriftelijke vragen. Het kan zich ook op dit terrein voordoen. Welnu, feitelijk zou een deel van de geraamde extra opbrengst daardoor wel eens kunnen verdwijnen.

De heer **Joekes** (VVD): De geachte afgevaardigde de heer Kombrink deelt naar ik aanneem mijn zorg, althans potentieel, en zal dan nog in versterkte mate de zorg delen die ik heb over zijn oude regeringspartner D'66, die het nog krasser wil maken.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ja, de heb mij dan ook niet in de zin van de heer Engwirda in dit debat uitgelaten. Dat is duidelijk.

De heer **Joekes** (VVD): Laat u zich eens in uw eigen zin uit! Dat zou ik zo leuk vinden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik vind een verhoging van de voorheffing van 80 naar 85% in de sfeer van de vennootschapsbelasting niet niks. Wanneer wij over een dekkingsplan zouden praten, zou de vennootschapsbelasting op dit moment – tenzij er heel andere dingen in het geding waren – niet het eerste zijn waaraan werd gedacht. Wij hebben dat in ons alternatieve beleid ook niet gedaan. Wij hebben het in andere sectoren gezocht, waar wij gepleit hebben voor collectieve lastenverhoging.

Ik wil niet zeggen dat ik op precies dezelfde lijn zit als de heer Joekes wat de benadering van dit punt betreft. Gegeven de kabinetsfilosofie ten aanzien van het ondernemingsklimaat, mag je je echter afvragen hoe je dat moet inschatten. Ik kan mij voorstellen dat de heer Joekes zijn twijfels heeft op dat punt.

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de heer Joekes erop willen wijzen dat ik mijn tweede termijn niet gebruikt heb, omdat ik over het verhogen van het percentage van 80 naar 90 uitsluitend een vraag heb gesteld. Ik weet dat de heer Joekes er uiterst op vlaste dat zoveel mogelijk in de pers te krijgen, maar het was slechts een vraag. Ik heb het antwoord van de Minister gehoord; dat leek mij zeer redelijk; en daarom heb ik geen tweede termijn gehouden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Wij zijn het weer allemaal met elkaar eens.

De heer **Joekes** (VVD): Ik zou daar niet van uitgaan.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ten aanzien van de noodrem wil ik gaarne nog één opmerking maken in de richting van de heer Van Amelsvoort. Hij heeft in reactie op mijn opmerking in eerste termijn gezegd: de CDA-fractie heeft niet gesproken over het vooruitschuiven van keuzen. Misschien niet helemaal in die termen, maar ik lees toch nog eens twee zinnen voor uit de persreactie, de eerste reactie van de heer R. Lubbers op de voorjaarsnota: 'Het kabinet heeft verder kennelijk in dit stadium geen keuze willen maken tussen verdergaande ombuigingen dan wel verhogingen van enkele indirecte belastingen. Tijdens de behandeling van de voortgangsnota hebben wij onze keuze voldoende duidelijk gemaakt.'

Welnu, ik lees terug wat door de heer Lubbers in het debat over de voortgangsnota is gezegd. Toen heeft hij wel degelijk gesproken over het eventueel verhogen van de indirecte belastingen in het jaar 1979 en in de tweede plaats ...

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Hij heeft ook gesproken over – en dat moet er wél bij – een verdere beperkte ombuiging.

De heer **Kombrink** (PvdA): Neen, ik ontken dat.

De heer **Van Amelsvoort** (CDA): Een beperkte mate van ombuiging.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik heb dat heel zorgvuldig nagelezen. De heer Lubbers heeft zich in het debat over de voortgangsnota gekeerd tegen die verdere ombuigingen en heeft daarna in menig interview diezelfde positie betrokken.

Ik kom nu op het punt van de woningbouw. Ik ga er niet een uitvoerig nieuw verhaal over houden. Uit het interruptiedebat is volstrekt duidelijk dat wij de opvattingen van de Minister

Kombrink

over de compartimentering niet delen, omdat in het kabinetsbeleid, gegeven het advies van de werkgroep structurele begrotingsruimte, al besloten ligt dat er een verschuiving van begroting naar kapitaalmarkt mag plaatsvinden onder compensatie op die kapitaalmarkt. Welnu dan kan, ceteris paribus geredeneerd, ook het omgekeerde gebeuren. Waar de Minister dan praat over het toetsen aan het geheel van spaaroverschotten en tekorten, want dat is relevant, dan verwacht hij twee zaken met elkaar, namelijk het niveau van het woningbouwprogramma en het daaruit voortvloeiende beslag op de kapitaalmarkt, met de samenstelling van dat woningbouwprogramma, gegeven het eenmaal gekozen of geraamde beslag op die kapitaalmarkt.

De heer Van Amelsvoort (CDA): Het heeft even geduurd, omdat ik het moest opzoeken, maar nu lees ik voor wat mijn fractievoorzitter gezegd heeft: 'Ik roep in herinnering dat indien er een beperkte extra ombuiging uit hoofde van de noodrem nodig is, deze onderdeel behoort te zijn van de Voorjaarsnota-procedure. Naar de mate dat het kabinet dat op verantwoordelijke wijze weet rond te krijgen, is de uitweg van belastingverhoging inderdaad het laatste, veeleer dan het eerste middel.'

De heer Kombrink (PvdA): Ik zal voor de heer Van Amelsvoort nog een ander citaat opzoeken. Ik heb dat nu niet onmiddellijk bij de hand. Ik kom er nog op terug.

Ik verwijs naar de uitlatingen van Staatssecretaris Brokx in de Eerste Kamer: Van gewicht is dat in de sociale sector enige flexibiliteit tussen de verschillende onderdelen wordt ingebouwd. Extra inspanning van de Regering is nodig, toegespitst op de woningen in de sociale sector. Over de financieringsgedachte, die wij op tafel hebben gelegd, heeft hij toegezegd overleg met de Minister te openen. Hij zou dat niet doen als hij het met die gedachte niet eens was.

Wij hebben overwogen op dit punt reeds in deze tweede termijn een motie in te dienen. Gegeven de toezegging van de Minister om opnieuw binnen het kabinet contact op te nemen met de verantwoordelijke bewindslieden en daarop morgen terug te komen, zullen wij dat niet doen, noch ten aanzien van de concrete bijstelling van het programma '79, noch ten aanzien van de financiering in zijn algemeenheid. Het moet echter volstrekt duidelijk zijn dat wij op deze twee punten,

mits de Kamer ons daartoe verlof geeft, in een eventuele derde termijn zullen terugkomen, als de Minister morgen geen concrete toezeggingen van voldoende niveau kan doen.

De heer De Beer (VVD): Bepleit de heer Kombrink flexibiliteit tussen de verschillende sectoren van de woningbouw binnen de sociale sector, of in zijn algemeenheid, voor alle sectoren?

De heer Kombrink (PvdA): Wij hebben het in zijn algemeenheid keer op keer bepleit voor alle sectoren. Er ligt een motie-Van Dam, ingediend tijdens een specifiek debat over alleen de premie-A-woningen. Die motie beperkt zich tot die sector, maar dat is niet het laatste woord van onze wijsheid. Tijdens het begrotingsdebat hebben wij al voldoende duidelijk gemaakt dat het ons in het algemeen gaat om de woningbouw in totaal, dus alle sectoren zijn daarbij in het geding.

De heer De Beer (VVD): Dan wijs ik erop, dat wat de Staatssecretaris in de Eerste Kamer heeft gezegd, sloeg op verschuiving binnen de sociale sector.

De heer Kombrink (PvdA): Nee, hij heeft een extra inspanning, toegespitst op de woningen in de sociale sector nodig geacht. Bovendien heeft hij al een rijksgoedkeuringssysteem ingevoerd dat op de vrije sector betrekking heeft; hij is die weg dus al ingeslagen. Wij wachten af welke mededelingen de Minister morgen namens het kabinet heeft. Zo nodig zullen wij actie ondernemen.

De heer Van Dam (PvdA): Ik begrijp de interruptie van de heer De Beer eigenlijk niet. Wat de heer Kombrink bepleit gaat over 1979 heen en dat heeft nu juist betrekking op de uitvoering van zijn eigen motie. Mijn motie heeft betrekking op 1979. De motie van de heer De Beer heeft betrekking op de jaren na 1979. Dan is hetgeen de heer Kombrink stelt des te meer van belang.

De heer De Beer (VVD): Dat klopt niet. De enige overeenkomst tussen wat de heer Kombrink en ik bepleiten is, dat het over 1980 gaat. Daar houdt de overeenkomst op. Wat de heer Kombrink bepleit is een flexibiliteit van verschuiving tussen de verschillende sectoren. Daarover wordt in mijn motie niet gesproken.

De heer Kombrink (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik zie niet in hoe de motie van de heer De Beer tot uitvoering kan komen zonder onze gedachten ter zake te accepteren.

Ik begrijp, dat ik de Minister er niet toe kan bewegen, niet kan pressen om op de opmerkingen, die ik over 1980 heb gemaakt, in te gaan. Hij wil, wat dit betreft, geen gegevens op tafel leggen. Op zichzelf is dat een verarming van het debat. Hij heeft op een punt na – de kasblokkade, die f 750 miljoen – niet ontkend wat ik heb gezegd over het dreigende gat in de begroting. Hij heeft kennelijk wat dit betreft het een en ander te verstoppert.

Ik constateer verder dat hij buiten de Kamer over de ontwikkelingen naar 1980 toe en wat er wellicht overwogen moet worden – meer ombuigingen,

Gesprek tussen de heer Van Amelsvoort en Minister Andriessen

Kombrink

maatregelen op het gebied van inkomens – meer zegt dan in de Kamer. Ik zou van de kant van het CDA op dat punt, ook na de interruptie die de heer Van Amelsvoort heeft gemaakt over wat de heer Lubbers heeft gezegd, het standpunt willen vernemen. Wij praten dan niet over f 25 miljoen; wij praten dan over de orde van grootte van de problemen die volstrekt duidelijk zijn geworden en niet zijn bestreden.

Kiest het CDA dan tegen verdere ombuigingen? Die vraag is legitiem, aangezien van de kant van het CDA in menig interview daarover uitlatingen zijn gedaan. Laat men zich uitspreken. Het feit dat de Minister dat niet doet, duidt erop dat het bloeden de doekjes overheerst.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 23.17 uur.

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1°. een brief van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij zich in haar vergadering van 20 juni 1979 heeft verenigd met het haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstel van wet, gedrukt onder nummer 14 249.

De Voorzitter stelt voor, deze brief voor kennisgeving aan te nemen;

2°. een brief van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over huurprijzen van onzelfstandige woonruimte (15 601, nr. 2).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

3°. de volgende brieven e.a.:

een, van het bestuur van de Meppler Modelboot Club, over het ter beschikking stellen van de 27 Mc-band aan zendamateurs;

een, van L. Hupkes, inzake reclame voor rookwaren;

een, van J. P. J. A. M. Verhagen, over onderhoud van woningen in Nijmegen;

een, van mevr. de Jong, over huurdersrechten;

een, van ongeveer 1000 trendvolgers in het welzijnswerk in Amsterdam, over de bezuinigingsvoorstellen in het kader van Bestek '81;

een, van de actiegroep 'Handen af van de sociale verworvenheden' te Noord-Limburg, vergezeld van 16 400 handtekeningen, tegen de maatregelen in Bestek '81;

een, van de Gereformeerde Kerk (Vrijg.) Spakenburg-Noord, over abortus provocatus;

een, van de voorzitter van de Innovatie Commissie Basisschool, met haar 11e advies 'Regionalisatie van het innovatieproces basisschool'.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig commissiegezonden aan de betrokken commissies.

Noot 1 (zie blz. 5558)

De vragen van het lid Van Kemenade luiden:

1 Is het waar, dat de bewindslieden van onderwijs een concept-circulaire inzake experimenten voor zogenaamde elementair onderwijs (4-14 jarigen) aan de onderwijsorganisaties hebben toegezonden¹?

2 Is over deze curculaire advies gevraagd aan de Innovatiecommissie Basisschool (ICB), de Innovatiecommissie Middenschool (ICM) of enig ander adviesorgaan?

3 Zo ja, willen de bewindslieden deze adviezen dan ter kennis van de Kamer brengen; zo neen, willen de bewindslieden over deze opzet dan alsnog advies vragen aan ICB en ICM en deze adviezen terstond publiceren?

4 Kunnen de bewindslieden meedelen, hoe deze experimenten zich verhouden tot het aangekondigde ontwikkelingsplan voor het voortgezet onderwijs?

5 Herinnert de Minister zich zijn toezegging dd. 27 maart 1979 in antwoord op schriftelijke vragen van de leden Van Kemenade en Van Ooijen², dat hij bereid was met de desbetreffende vaste commissie uit deze Kamer overleg te plegen, alvorens tot uitvoering van deze projecten over te gaan?

6 Willen de bewindslieden dan nu toegeven, dat deze of een dergelijke circulaire niet zal worden verzonden, voordat daarover met de Kamer van gedachten is gewisseld?

7 Delen de bewindslieden de mening, dat het overleg daarover met de CCOO en de Kamer slechts verantwoord kan plaatsvinden, als ook het zogenaamde ontwikkelingsplan voor het voortgezet onderwijs bekend en besproken is?

8 Zijn de bewindslieden bereid om, in afwachting van dat overleg met de vaste commissie, nu reeds de betreffende circulaire aan deze commissie te sturen?

¹ Zie 'Trouw' van 15 juni jl.

² Aanhangel Handelingen nr. 891.

Noot 2 (zie blz. 5561)

De vragen van de leden Brinkhorst en Waltmans luiden:

1 a. Heeft de Pakistaanse regering bij bedrijven in Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk orders geplaatst voor de levering van essentiële onderdelen ten behoeve van de bouw van een verrijksfabriek in Pakistan naar het model van de Ultracentrifugefabriek in Almelo?

b. Zijn behalve in Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk ook in andere landen bestellingen gedaan?

2 Betreft het hier bestellingen van produkten die vallen onder de IAEA-waarborgenregeling, respectievelijk onder de voorschriften van de Londense Nuclear Suppliers Club?

3 Is de Regering bereid om de Zwitserse en de Britse regeringen en de regeringen van eventueel andere landen, waar bestellingen zijn geplaatst, te verzoeken hun medewerking te weigeren aan de afgifte van exportvergunningen voor de betreffende produkten naar Pakistan?

4 Welke zullen de gevolgen zijn voor de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en Pakistan, indien de berichten inzake de ontvreemding van nucleaire geheimen in Nederland juist zijn?

De vragen van de leden Jansen en Waltmans luiden:

1 Is het waar, dat een nader diepgaand onderzoek gaande is naar activiteiten van dr. Abdel Quader Kahn in Nederland in verband met de ontvreemding van essentiële gegevens van het ultracentrifuge-procédé?

2 Zo ja, op grond van welke nieuwe gegevens hebt u besloten tot dit nadere onderzoek?

3 Wilt u in het licht van deze nieuwe situatie de beantwoording¹ van de schriftelijke vragen van de leden Jansen en Waltmans d.d. 10 april j.l. in heroverweging nemen?

4 Wilt u op korte termijn de vaste commissies uit deze Kamer voor kernenergie en voor Buitenlandse Zaken inlichten over de voortgang en resultaten van het nadere onderzoek?

5 Zijn destijds de vragen, gesteld door het Britse parlementslid Frank Allaun in augustus 1978 over Pakistaanse transacties van materialen en apparatuur welke nodig zijn voor de bouw van een uraniumverrijksfabriek te uwer kennis gekomen en, zo ja, heeft u dat aanleiding gegeven tot enigerlei actie? Zo ja, welke?

6 Is het waar, dat dr. Abdel Quader Kahn zich tijdens werkzaamheden op het fysisch-dynamische laboratorium te Amsterdam in het bijzonder heeft beziggehouden met het verhitten en afkoelen van metalen houders, die voor het verrijksprocédé nodig zijn?

7 Zo ja, wilt u dan duidelijk maken waarom deze activiteiten 'slechts een onbetekenend gedeelte van de ultracentrifuge-technologie' vormen?

8 Is de benoeming en taakopdracht van dr. Abdel Quader Kahn, met de daaraan verbonden kennisuitwisseling, ter goedkeuring voorgelegd aan de Gemengde Commissie?

Zo neen, wilt u dan aangeven bij welk niveau van kennisuitwisseling goedkeuring vooraf door de Gemengde Commissie vereist is?

9 Vindt er bij andere instellingen en instituten onderzoek plaats ten behoeve van het toepassen en ontwikkelen van de ultracentrifuge-techniek? Zo ja, bij welke?

10 Welke maatregelen hebt u genomen om te voorkomen, dat ongewenste kennisuitwisseling d.m.v. deze instellingen en instituten plaats kan vinden?

11 Hoe voorkomt u, dat kennis weglekt wanneer medewerkers van dergelijke instituten of van UCN hun dienstverband beëindigen en elders een nieuw dienstverband aangaan?

12 Is de 'zaak-Kahn' ter sprake gekomen in het overleg van de Ministers van Buitenlandse Zaken in het kader van de Europese Politieke Samenwerking van 18 juni in Parijs?

13 Zo ja, welke verklaring is daar van de zijde van de Nederlandse Regering afgelegd?

Was deze verklaring aanleiding voor het trekken van conclusies in EG-verband? Zo ja, welke?

Toelichting

Bij vraag 1: NRC-Handelsblad, 16 juni 1979.

Bij vraag 5: In de in vraag 3 vermelde antwoorden op eerdere vragen van de leden Jansen en Waltmans, stellen de bewindslieden, dat zij tegen het eind van de maand oktober 1978 zijn geattendeerd op bedoelde Pakistaanse transacties.

¹ Aangangsel Handelingen, nr. 1117.

Noot 3 (zie blz. 5564)

De vragen van het lid Lambers-Hacquebard luiden:

1

Heeft de Minister kennis genomen van berichten in de pers¹ dat de Directeur-Generaal voor de energievoorziening, tegenover het Britse persbureau Reuter heeft verklaard, dat de Regering aan het eind van dit jaar met een voorstel zal komen voor de bouw van drie kerncentrales? Heeft de heer Tieleman dit inderdaad verklaard? Zo ja, deed hij dit met medeweten van de Minister?

2

Ziet de Minister in, dat een dergelijk voorstel van de Regering volstrekt in zou druisen tegen de toegezegde besluitvormingsprocedure over het al dan niet verder toepassen van kernenergie, waarbij de zogenaamde 'brede maatschappelijke discussie' in het vooruitzicht is gesteld, vóór Regering en Kamer tot verdere besluitvorming zouden komen?

3

Kan de Minister ondubbelzinnig verklaren, dat de inhoud van de mededeling van de heer Tieleman niet juist is?

¹ 'De Telegraaf' van 15 juni 1979 en 'Het Binnenhof' van 16 juni 1979.